

KNIHOVNY SOUČASNOSTI 2019

www.sdruk.cz

Sborník z 27. ročníku konference, konané
10.–12. září 2019 na Pedagogické fakultě
Univerzity Palackého v Olomouci

19

Sdružení knihoven ČR
Ústřední knihovnická rada ČR

SDRU_K

Knihovny současnosti 2019

Sborník z 27. ročníku konference,
konané 10.–12. září 2019
na Pedagogické fakultě
Univerzity Palackého v Olomouci

Obsah

Obsah.....	3
Úvodní slovo	6
Memorandum o vzájemné spolupráci v oblasti knihovnictví a informační činnosti.....	7

KNIHOVNY – KLÍČ KE VZDĚLÁVÁNÍ VEŘEJNOSTI

Garantky: Mgr. Blanka Konvalinková, PhDr. Hana Landová, Ph.D. Mgr. Jana Linhartová

• Úvodní slovo	3
• S knížkou do života – Bookstart v České republice Barbora Čížinská – Blanka Konvalinková.....	11
• Spolupráce knihoven a škol – výsledky celostátního průzkumu Mgr. Vladana Pillerová – PhDr. Vít Richter	18
• Co nebylo v učebnici – transfer teorie a výzkumu informační gramotnosti do edukační praxe Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D.	29
• Projekt mediálního vzdělávání v Královéhradeckém kraji Mgr. Bohdana Hladíková	39
• Projekt „Ověřeno“ – první výstupy Mgr. Ondřej Hudeček, Ph.D. – Mgr. Dita Lánská	43
• Vzdělávací lekce pro seniory – nová témata podle skutečných potřeb PhDr. Iva Zadražilová.....	48
• Vzdělávání v oblasti IT zejména pro seniory Dalibor Fic.....	53

INFOBOX

Garant: Mgr. Daniel Bechný, Spolugarant: Ing. Jan Kaňka, Ing. Jiří Nechvátal

• Úvodní slovo	59
• Knihovna, o které J. K. Rowlingová nepsala Eva Cerniňáková.....	61
• Soubory národních jmenných autorit a propojená data (linked data) PhDr. Zdeněk Bartl	66
• Termíny z TDKIV ve Wikidatech: praktické zkušenosti PhDr. Linda Jansová, Ph.D.....	71
• Tvorba jmenných autorit v době RDA a GDPR Bc. Michal Záviška, Mgr. David Piňos, Mgr. Lenka Maixnerová, PhDr. Veronika Löblová, PhDr. Lucie Friedlaenderová, Ph.D.	75
• Technologické řešení a pracovní postupy při vytváření portálu MedLike Mgr. Lenka Maixnerová, Mgr. Filip Kříž, Bc. Klára Mašková, PhDr. Eva Valdmanová, PhDr. Eva S. Lesenková, Ph.D.....	78
• Knihovna pro bezbariérové Brno Eva Vojtíšková.....	84
• Knih do vlaku Mgr. Ilona Salajková	95

• Zkušenosti se zaváděním AKS Koha do neautomatizovaných knihoven regionu Kladno Zuzana Kantová.....	98
• Regionální systém pro knihovny Budějovicka Ing. Jitka Rumišková.....	101
• Regionální systém na Chrudimsku Mgr. Jana Hamplová.....	107
• Jak urychlit inovace v knihovnách? Mgr. Eliška Bartošová.....	110
• Připravujeme změnu knihovního softwaru – příručka pro knihovny Eva Cerniňáková, Linda Jansová.....	114
• EOOSC a Open Science v Akademii věd ČR Mgr. Karolina Podloucká.....	118
• Webarchiv a bludiště internetu Mgr. Monika Holoubková.....	121
• Novinky v projektu Obálkyknih.cz Ing. Jiří Nechvátal.....	124

KNIHOVNY A REGIONÁLNÍ HISTORIE

Garanti: Ivo Kareš, Miloš Korhoň

• Úvodní slovo	131
• Digitální sbírky regionálních dokumentů Mgr. Ladislav Hosák.....	132
• Knihovna, archiv a databanka Centra pro moravskou německou literaturu na FF UP v Olomouci prof. PhDr. Ingeborg Fialová, Dr.	138
• Lokálka – jak uchopit téma lokální historie v knihovnách Mgr. Kateřina Janošková a kol.	140
• Je lokální historie a podpora kulturního dědictví téma pro vzdělávací aktivity veřejné knihovny? Jana Galášová.....	144
• Známé neznámé... regionální osobnosti Libereckého kraje Mgr. Marek Sekyra.....	154
• Regionální informační zdroje – služba se zpětnou vazbou a prostor pro inspiraci Ing. Jiří Mika.....	157
• Krčmaň, Hölzel a jiné příběhy... Regionální dějiny a jejich výzkum a prezentace Vědeckou knihovnou v Olomouci Lubomír Novotný.....	165

KLÍČOVÉ PROJEKTY ČESKÉHO KNIHOVNICTVÍ

Garant: PhDr. Vít Richter

• Úvodní slovo	174
• LIBRARY ADVOCACY – efektivní prosazování zájmů knihoven: představení e-learningového kurzu „Úvod do library advocacy pro veřejné knihovny“ Mgr. Marika Hrubá.....	175
• Knihovna – pilíř 4.0 Ing. Miloslav Nič, Ph.D.	179

• Portál Knihovny.cz – Budoucí služby a jejich rozvoj Petr Žabička, Martin Krčál, Jana Kurfürtssová.....	182
• CENTRAL – katalogizace beletrie pro knihovny České republiky PhDr. Zuzana Kopencová, Mgr. Ivana Ferdinandová.....	185
• Česká národní bibliografie jako kooperační projekt Edita Lichtenbergová, Jaroslava Svobodová.....	188

MILNÍKY A PILÍŘE

Garant: prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D., Spolugarant: RNDr. Tomáš Řehák

• Knihovna jako instituce národní prof. PhDr. Tomáš Kubíček.....	192
• Knihovny aneb Tři zlaté pravdy děda Vševeda Andrew Lass.....	200

JAK TO VIDÍ JINDE

• Essentials for Libraries on their Way into the Future – IFLA's Activities open up new Chances Barbara Lison.....	207
• Storyhouse Nicola Haigh – Hayley Lindley-Thornhill.....	214

PARTNEŘI	233
-----------------------	-----

Úvodní slovo

Vážené kolegyně, vážení kolegové, milí příznivci knihoven a knihovnictví,

je mi velkou ctí, že jsem se i v letošním roce mohl s řadou z vás potkat v Olomouci již na 27. ročníku konference Knihovny současnosti.

Motto konference zní „1919–2019 = KNIHOVNY!“ a odkazuje mimo jiné na jedno významné výročí – uběhlo sto let od roku, kdy vstoupil v platnost ojedinělý český Zákon o veřejných knihovnách obecních (č. 430/1919 Sb.), který předznamenal podobu naší dnešní knihovní sítě. Zároveň byl poprvé formulován zákonný požadavek na knihovnické vzdělání, který o rok později vedl k založení Státní knihovnické školy.

Knihovny jsou jednou z nejstarších institucí na světě a často také bývají vnímány jako něco stabilního, téměř neměnného. Uplynulé století ovšem jasně ukazuje, že knihovna musí být institucí dynamickou.

Žijeme v přelomovém období překotného technologického rozvoje, v době, která přináší nové etické otázky, v čase, kdy informace, ať pravdivá, či nepravdivá, je mocnou zbraní ovlivňující poměr sil ve světovém měřítku. A tak jedním z velkých úkolů knihoven je rozvíjet informační gramotnost svých uživatelů a poskytovat jim nástroje, s nimiž bezpečněji projdou současnou informační džunglí.

Technologický rozvoj přináší knihovnám řadu příležitostí – například s využitím technologií **zefektivnit provoz knihoven, nabízet nové služby, přilákat širší okruh návštěvníků**. A zároveň musí knihovny reagovat na chystané změny v legislativě, které často hrozí omezením možností, jež knihovny mají. Příspěvky, které na konferenci zazněly, se výše zmíněných témat dotýkaly. Přeji vám, abyste při jejich čtení našli odpovědi na své otázky a inspiraci pro svou práci.

RNDr. Tomáš Řehák
Předseda Rady Sdružení knihoven ČR

Memorandum o vzájemné spolupráci v oblasti knihovnictví a informační činnosti

V úvodním dni konference Knihovny současnosti 2019 podepsali zástupci Asociace knihoven vysokých škol ČR (AKVŠ), Asociace muzeí a galerií České republiky, z. s. (AMG), Sdružení knihoven ČR (SDRUK) a Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP) dokument o spolupráci, jehož znění předkládáme:

MEMORANDUM

o vzájemné spolupráci v oblasti knihovnictví a informační činnosti

Asociace knihoven vysokých škol ČR (AKVŠ), Asociace muzeí a galerií České republiky, z. s. (AMG), Sdružení knihoven ČR (SDRUK), Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP) společně prohlašují, že:

- přistupují k sobě navzájem s hlubokým respektem a kolegiálnítou,
- považují všechny čtyři profesní organizace za důležité a přínosné pro rozvoj českého knihovnictví a jeho služeb veřejnosti a
- vnímají rozdílnost právních forem, struktury členské základny i priorit činnosti jako obohacující a vytvářející příležitosti ke spolupráci,
- povzbuzují knihovny, aby se zapojily podle svých možností a zaměření do více profesních organizací – každé členství přináší nové příležitosti a možnosti.

Výše uvedené organizace se dohodly, že budou – v rámci svých možností a při respektování zaměření a cílů jednotlivých subjektů – usilovat o spolupráci především v těchto oblastech:

- aktivní zapojení do mezinárodních struktur (např. IFLA, EBLIDA, LIBER) s cílem dosáhnout silnějšího hlasu českého knihovnictví v mezinárodním měřítku,
- přenos dobré praxe ze zahraničí do českých knihoven, zlepšení podmínek k poskytování a rozvoji knihovnických služeb všech typů knihoven,
- tvorba legislativy a pozitivní ovlivňování právního prostředí tak, aby podporovalo rozvoj a činnost knihoven,
- vytváření reálného pozitivního veřejného obrazu knihoven všech typů,
- vyhledávání a využívání příležitosti k financování významných projektů,
- vzdělávání knihovníků včetně koordinace aktivit v oblasti celoživotního vzdělávání a spolupráce s oborovými školami.

Za tím účelem budou:

- pořádat společná setkání svých zástupců zaměřená na průřezová témata, která jsou relevantní pro případnou spolupráci a
- svolávat koordinační setkání předsedů, příp. jiných pověřených osob.

Asociaci muzeí a galerií České republiky, z. s. (AMG), bude pro účely tohoto Memoranda a v rozsahu naplňování jeho jednotlivých ustanovení zastupovat Knihovnická komise AMG (KK AMG), která nemá v rámci AMG vlastní právní subjektivitu.

V Olomouci dne 10. září 2019

PhDr. Hana Landová, Ph.D.
*předsedkyně Asociace
knihoven vysokých škol ČR*

Mgr. Irena Chovančíková
*předsedkyně Asociace
muzeí a galerií České
republiky, z.s.*

RNDr. Tomáš Řehák
*předseda Sdružení
knihoven ČR*

Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.
*předseda Svazu knihovníků a
informačních pracovníků ČR*

KNIHOVNY – KLÍČ KE VZDĚLÁVÁNÍ VEŘEJNOSTI

GARANTKY:

Mgr. Blanka Konvalinková
(Krajská vědecká knihovna Liberec)

PhDr. Hana Landová, Ph.D.
(Asociace knihoven vysokých škol ČR)

Mgr. Jana Linhartová
(Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem)

Knihovny – klíč ke vzdělávání veřejnosti

Blanka Konvalinková

Sekce představila knihovnu jako místo podporující vzdělávání svých uživatelů. A knihovníky jako ty, kteří iniciují proces učení, umožňují poznání nových témat a propojení formálního a neformálního vzdělávání. A to bez ohledu na to, o jakém typu knihovny hovoříme. Vzdělávací aktivity najdeme v malých obecních knihovnách, stejně jako v knihovnách krajských či univerzitních. I cílové skupiny, jimž jsou lekce, semináře, přednášky a další formáty vzdělávacích akcí určeny, jsou velmi rozmanité. Dalo by se říci, že v knihovně se můžeme vzdělávat doslova od batolecího až po seniorský věk. V sekci byly představeny vybrané aktivity a projekty.

Zahájili jsme příspěvkem o projektu „S knížkou do života – Bookstart v České republice“, který přednesla **Barbora Čížinská** (KMHK) a **Blanka Konvalinková** (KVK Liberec). Prezentace shrnula základní informace: smysl projektu, komu je určen, jaké jsou podmínky pro zapojení do projektu, doporučený postup pro knihovny, systém objednávek a knižní sety, podpůrné materiály. V druhé části jsme se věnovali konkrétním příkladům dobré praxe a zkušenostem z Liberce a Libereckého kraje. Příspěvek zdůraznil důležitost čtení i předčítání od nejujetejšního věku jako prevenci neblahých důsledků nadužívání mobilů a tabletů u malých dětí.

Nevšímovost rodičů a podlehnutí digitálním technologiím může vést k problémům – proto se další příspěvek týkal možností spolupráce Národního úřadu pro kybernetickou a informační bezpečnost s knihovnami v oblasti vzdělávání veřejnosti. **David Kudrna** (NÚKIB) ji prezentoval na příkladech dobré praxe Moravské zemské knihovny v Brně a Masarykovy veřejné knihovny ve Vsetíně. Upozornil rovněž na nabídku kurzů a dalších materiálů, které knihovny mohou zařadit do svého vzdělávacího repertoáru. Představen byl například interaktivní výukový web „Digitální stopa“, který vznikl ve spolupráci s Kabinetem informačních studií a knihovnictví v Brně.

V příspěvku „Bezpečně kybernetickým světem“ představil přednášející **Jan Melša** (Krajské ředitelství Policie Libereckého kraje, Oddělení kybernetické kriminality) možnosti spolupráce knihoven při realizaci preventivních aktivit Policie České republiky a dalších subjektů v oblasti kyberkriminality.

Po přestávce následoval vhléd do celostátního průzkumu Národní knihovny ČR na téma „Spolupráce knihoven a škol“, který přednesla **Vladana Pillerová** (KI NK ČR).

Na průzkumu participovalo 811 knihoven a jejich poboček, tj. knihoven provozovaných obcemi, kraji, ale také vysokoškolské a specializované knihovny. Cílem průzkumu bylo podrobně zmapovat současný stav spolupráce, zjistit stav technického vybavení knihoven pro práci s žáky a studenty, charakterizovat tematické oblasti, na něž je spolupráce zaměřena, a také identifikovat bariéry a možnosti rozvoje další spolupráce.

Příspěvek o vzniku „Poradenského a edukačního centra (PEC)“ v SVKUL v Ústí nad Labem přednesla ředitelka knihovny **Jana Linhartová**, která na praktických příkladech ukázala možnosti navázání spolupráce s organizacemi, díky nimž je možné v tomto pilotním projektu nabízet poradenství a netradiční formy vzdělávání pro rodiče žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, pedagogické a poradenské pracovníky, studenty i specifické uživatele. Tento projekt byl navržen na udělení ceny Knihovna roku 2019 v kategorii „významný počin v oblasti poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb“.

Od září 2018 je SVKUL také nositelem projektu „Mít svět přečtený“. Hlavním cílem tohoto projektu je vytvoření tematicky rozmanitě zaměřených vzdělávacích materiálů pro děti mateřských škol a žáky základních a středních škol a budování vzájemné důvěry mezi pracovníky formálního a neformálního vzdělávání a rozvoj spolupráce mezi knihovnami a školami. O výstupech tohoto projektu hovořil **Ondřej Prančl** (SVKUL).

Jak učící knihovníci a učitelé v praxi využívají příležitost společně tvořit lekce rozvíjející kompetence žáků pro 21. století, jaké místo v designování vzdělávacích programů má evaluace a reflektivní přístup tvůrců? Do jaké míry jsou projektové aktivity informačního vzdělávání přenositelné do dalších spolupracujících knihoven a škol? Tříletý evropský projekt „Co nebylo v učebnici“ na výše uvedené otázky hledá odpovědi – a ty stěžejní byly prezentovány v konferenčním příspěvku **Pavliny Mazáčové** (KISK FF MU).

S praktickými zkušenostmi ohledně realizace projektu v Knihovně Jiřího Mahena v Brně posluchače seznámil její pracovník – **Roman Pospíšil**.

Dozvěděli jsme se, jak vypadal průběh projektu „Co nebylo v učebnici“ očima knihovníků a učitelů, jaké výhody a zážitky z toho pramení, ale také s čím je nutné počítat, když se rozhodnete zapojit do takového projektu.

Dopolední blok jsme uzavřeli diskusí nad přednesenými tématy.

V odpoledním bloku byly příspěvky věnovány vzdělávání studentů, učitelů, knihovníků a seniorů – tedy jak se může knihovna zapojit do vzdělávání dospělých.

Metodické centrum pro podporu čtenářské gramotnosti v Libereckém kraji vzniklo při Krajské vědecké knihovně v Liberci v rámci projektu „Naplnění Krajského akčního plánu rozvoje vzdělávání Libereckého kraje (NAKAP LK)“. Zaměřuje se na zvyšování dovedností pedagogů základních a středních škol v oblasti rozvoje čtenářské gramotnosti. **Michaela Svitáková** (Liberecký kraj) představila celý projekt NAKAP LK, jeho cíle a aktivity, v druhé části hovořila **Dana Petrádesová** (KVK Liberec) o pravidelných seminářích pro učitele, o jejich praktické organizaci a realizaci.

Projektu mediálního vzdělávání se ve svém příspěvku věnovala **Bohdana Hladíková** (SVKHK). Nadace Open Society Fund Praha na přelomu roku 2018/2019 úspěšně realizovala prostřednictvím třinácti knihoven šedesát akcí mediálního vzdělávání pro veřejnost v Královéhradeckém kraji.

Mediálnímu vzdělávání se věnoval i další příspěvek **Dity Lánské** a **Ondřeje Hudečka** (Městská knihovna v Praze), kteří se v době všech možných lživých tvrzení, mediálních „fejků“ a obrovského vlivu sociálních sítí snaží postavit se k těmto negativním jevům čelem. Společně s brněnským KISKem chtějí naučit knihovníky, jak s informacemi zacházet, usilují o vypracování metodik vzdělávacích workshopů pro věkovou skupinu studujících, seniorů a obě skupiny dohromady. Byla prezentována již hotová metodika pro studující, na jejímž vývoji se podílela mimo jiné i organizace Zvolsi.info.

Příspěvkem **Hany Landové** (AKVŠ ČR) jsme se dostali k vysokoškolským knihovníkům: stále častěji se přesouvají z knihovny do poslucháren na fakultách a katedrách. Výuka studentů i začínajících vědců je již běžnou součástí jejich pracovní náplně. Příspěvek nabídl výsledky průzkumu vzdělávacích aktivit vysokoškolských knihoven, který v květnu 2019 realizovala pracovní skupina IVIG AKVŠ. Zároveň byly představeny zajímavé vzdělávací aktivity zaměřené na studenty, například únikové hry, online kvízy a další interaktivní prvky, které studentům umožňují využívat mobilní zařízení v rámci výuky a zároveň rozvíjet jejich kompetence v oblasti informační gramotnosti.

Poslední dva příspěvky byly věnovány seniorům a jejich vzdělávání. O vzdělávacích lekcích pro seniory a o analýze jejich skutečných potřeb hovořila **Iva Zadražilová** (MZK). Přemýšlíte, jaká nová témata vzdělávacích lekcí vašim čtenářům nabídnout? Jak připravit lekci, která je bude bavit a která bude vycházet z jejich potřeb? S těmito otázkami vám pomůže metodická příručka, která obsahuje deset detailně zpracovaných lekcí z oblasti informační gramotnosti a byla představena v rámci příspěvku. Témata jsou stanovena na základě výsledků dotazníku, kterého se účastnilo více než sedm set padesát respondentů-seniorů. V příručce jsou popsána tak, aby se jimi mohl inspirovat každý knihovník, který organizuje vzdělávání ve své knihovně, a naplánovat podle nich svou vlastní lekci nebo workshop. Výzkum se primárně zabýval českými seniory, nicméně metodika lekcí může být využita pro jakoukoli cílovou skupinu, která knihovny navštěvuje.

O praktických lekcích pro seniory, které pořádá Knihovna Jiřího Mahena v Brně, hovořil v závěru bloku pracovník IN-centra Moravské zemské knihovny **Dalibor Fic**. Důraz kladl zejména na to, že je třeba přizpůsobit kurzy potřebám a schopnostem seniorů.

Knihovny jako centra celoživotního vzdělávání dětí i dospělých mají velký potenciál být rovnocennými partnery školám a školským zařízením na poli neformálního vzdělávání. Věřím, že blok **Knihovny – klíč ke vzdělávání veřejnosti** byl pro mnohé posluchače inspirativní.

S knížkou do života – Bookstart v České republice

Barbora Čižinská – Blanka Konvalinková

Knihovna města Hradce Králové, Krajská vědecká knihovna v Liberci

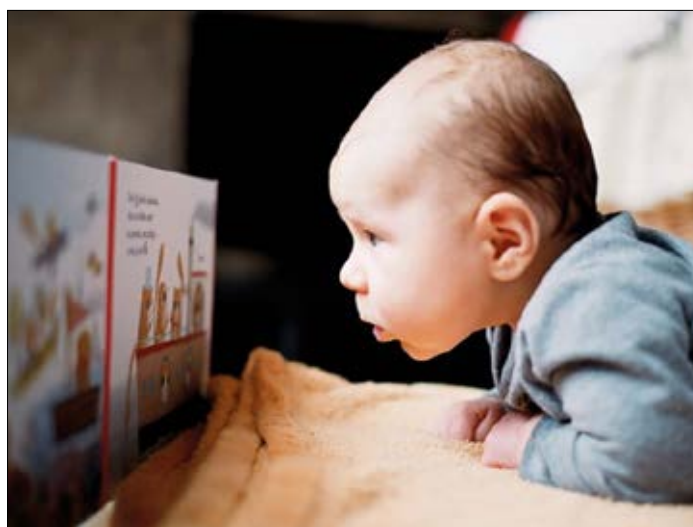
Inspirace v zahraničí

Bookstart je mezinárodní projekt, který probíhá již dvacet pět let ve dvaceti zemích světa (třicet organizací z dvaceti sedmi jazykových oblastí). Prvním krokem v projektu je předání dárkových knižních sad novorozěným dětem a jejich rodičům. Na tento dárek navazují další aktivity k podpoře čtenářství v raném dětství – vytváření a nabídka prostoru, kde se setkávají rodiče dětí se specialisty i dalšími rodiči, informační, referenční a konzultační služby k čtenářství a literatuře pro děti, besedy a aktivity pro nejmenší děti atp. Autorem projektu je nezisková organizace Book Trust (www.booktrust.org.uk), která projekt zahájila ve Velké Británii v roce 1992.

Prokázané přínosy

Ve Velké Británii i jinde proběhla a probíhá řada evaluačních studií projektu Bookstart a z nich jednoznačně vyplývá **pozitivní dopad aktivit projektu na rodiče, děti i knihovnu**. Rodiče mají lepší sebedůvěru, získají znalosti a dovednosti a následně pak s větší chutí čtou a sdílejí knížky se svými dětmi, hrají jim příběhy, ptají se jich. Podporou společného čtení sílí vzájemná vazba mezi rodičem a dítětem (tráví spolu čas). Dítě je lépe připraveno na školu, má lépe rozvinuté jazykové a další dovednosti, má své oblíbené knížky, samo si říká o zpívání a říkadla apod. V neposlední řadě se vytváří a sílí také vazba mezi rodinou a knihovnou, rodičem a knihovníkem, dítětem a prostředím knihovny, viz *Literatura*.

Mezi další zjištěné skutečnosti, ze kterých koncept projektu vycházel nebo se podle nich následně odvíjel, patřily například následující výsledky studií: pro podporu čtení se ukázalo jako důležité, aby děti měly knihy doma, aby knihy vlastnily, na dětech z dětských domovů (7–11 let) se jednoznačně prokázalo, že nestačí věnovat dětem knižní dárky, ale jsou nutné návazné čtenářské aktivity s knihou, pokud se šestiměsíčnímu miminku denně čte, již v roce nejen lépe rozumí a reprodukuje slova a významy, ale má to pozitivní vliv na jeho sociální a emoční dovednosti, darování knižních sad představuje efektivní prostředek propagace čtení u sociálně slabších rodin.

Obr. 1: Nejmladší čtenář Knihovny města Hradce Králové – ilustrační foto

Cíle projektu

Hlavní principy projektu naplňovala v České republice již řadu let například Knihovna Jiřího Mahena, Městská knihovna Sedlčany či Městská knihovna Antonína Marka Turnov, intenzivnější práci s nejmenšími dětmi a jejich rodiči se však věnovalo i mnoho dalších veřejných knihoven (například Městská knihovna Dobříš a další). Snahou je obecně naplňovat následující cíle: pěstovat a podporovat lásku ke knížkám, příběhům a čtení, podporovat rozvoj jazykových dovedností, vnímání a dětské fantazie, dovést rodiče k pochopení významu čtenářských dovedností pro intelektuální i citový rozvoj dítěte i pro jeho budoucnost, povzbuzovat je, aby dětem četli od nejujtějšího věku a trávili s nimi čas nad knížkou, nabídnout tipy a rady pro společné čtení a orientovat rodiče v nabídce dobré literatury pro děti, nabídnout zajímavý program a prostor pro sdílení, a rozšířit tak služby knihovny pro nejmladší děti a rodiny, budovat novou čtenářskou komunitu.

Obr. 2: Městská knihovna Sedlčany (příprava na setkání rodičů s dětmi)

Bookstart přichází do České republiky

Česká republika se připojila k projektu Bookstart v roce 2018 prostřednictvím Svazu knihovníků a informačních pracovníků České republiky a v českém prostředí byl projekt nazván S knížkou do života. Klíčovými organizátory, koordinátory či partnery projektu jsou i v zahraničí obvykle veřejné knihovny a jejich profesní svazy. I proto se SKIP rozhodl u nás pilotně projekt zahájit. V prvním ročníku se podařilo sehnat sponzorskou podporu včetně spolupráce s nakladatelstvím TRITON, které vydalo publikace do dárkové sady, a tak sto dvacet zapojených knihoven mohlo rozdat dárkové sady zhruba deseti tisícům nově narozených dětí. Proběhla také 1. konference k projektu. V následujících ročnících se počet zapojených knihoven pomalu navyšuje díky propagaci projektu a zájmu knihoven: v letošním roce 2019 je zapojeno sto padesát knihoven a na rok 2020 se k projektu hlásí přibližně sto devadesát knihoven, přestože dárkové sady již nejsou pro knihovny zdarma. O podpoře veřejné správy a partnerů či sponzorů se nicméně intenzivně jedná. Dále se chystají vzdělávací aktivity, upravují se seznamy doporučené literatury, aktualizuje se webová prezentace a Facebook projektu, plánuje se příprava knihy a sady pro tříleté, další set pro novorozené děti, pracuje se na hlubší spolupráci s mateřskými školami, mateřskými centry, lékaři, vydavateli dětské literatury aj.

Podmínky účasti v projektu

Co je třeba udělat pro zapojení do projektu? Knihovna především musí mít vůli začít pracovat s touto relativně netradiční uživatelskou skupinou (nejmenší děti a jejich rodiče) a k projektu se přihlásit (být členem SKIP, objednat si dárkové sady) a následně dárkové sady předat. Knihovny by měly mít rozhodně k dispozici kvalitní fond literatury pro tuto věkovou kategorii dětí, nezbytná je také určitá úprava prostředí – zázemí pro péči o miminko či batole

a adekvátní prostor pro setkávání rodičů a malých dětí. Závazkem zapojených knihoven je uspořádat minimálně čtyřikrát ročně relevantní akce pro rodiče s dětmi, a to primárně pro ty děti, které obdržely dárkovou sadu. Na akce lze zvát relevantní odborníky (psychology, logopedy, pedagogy a další specialisty), podstatnou roli by však měli hrát knihovníci, kteří si vyhradí po lekci čas na individuální konzultace s rodiči.

Je důležité projekt propagovat, informovat zřizovatele a dokumentovat své pokroky, aby bylo možno jednou za rok působení projektu vyhodnocovat a shromažďovat argumenty pro získání podpory veřejné správy či partnerů. Z praktického pohledu je zatím vzhledem k ceně dárkové sady nejprve nutné vyjednat podporu zřizovatele a zajistit si finanční prostředky.

Z koncepčního pohledu je ideálním scénářem oslovení rodičů s novorozеныmi dětmi (3–6 měsíců) a pořádání setkání pro děti 0–3 roky, následně předávání vytvořeného dárkového setu pro tříleté děti a příprava programů pro děti ve věku 3–6 let. V šesti letech pak lze navázat již osvědčeným a populárním projektem SKIP – Knížka pro prvňáčka, který pak symbolicky uzavírá předčtenářskou etapu a otevírá novou, čtenářskou etapu života dítěte a jeho členství v knihovně.

Metodické materiály a informace

Metodickou podporu či informace o projektu mohou knihovníci získat na webových stránkách projektu www.sk-nizkoudozivota.cz, jehož součástí je i elektronický Zpravodaj na facebookových stránkách projektu <https://cs-cz.facebook.com/sknizkoudozivota/>, a zcela zásadní je být připojen do elektronické konference Andersen, přes níž proudí veškeré nové informace k organizaci projektu a nabídky vzdělávání. K projektu vyšlo také zvláštní číslo Bulletinu SKIP 1/2017 s názvem S knížkou do života – projekt Bookstart v českém prostředí a metodická příručka Jak na projekt S knížkou do života (Bookstart), vyd. Národní knihovna, 2018, viz Literatura. V roce 2019 se chystá vydání další metodické příručky plné konkrétních scénářů využitelných lekcí a tipů na aktivity s malými dětmi. Vydání metodických příruček finančně podporuje Ministerstvo kultury.

Dárková sada a organizace projektu na celostátní úrovni

Aktuální centrálně připravená dárková sada pro novorozené děti, kterou si knihovny mohou objednat prostřednictvím webového formuláře na webu projektu, obsahuje leporelo s lidovými říkadly ilustrované Markétou Vydrovou, kalendář S knížkou do života se stručným návodem, jak a co dítěti číst téměř po jednotlivých měsících, seznam doporučené aktuální literatury pro děti do tří let a odkaz na dostupnou audioknihu partnera projektu společnosti Audiotéka. Kromě toho může knihovna k sadě doplnit, co uzná za vhodné a co je vázáno na čtení, a dále bezplatnou čtenářskou legitimaci do knihovny / dárkový poukaz k registraci zdarma. Centrálně by tak měla být připravena i knížka či sada pro tříleté děti (na rok 2021).

Obr. 3: Dárková sada S knížkou do života / Bookstart 2018

Unikátní vlastností dárkových sad v České republice jsou, a doufáme, že i v budoucnosti budou, autorské knížky na míru projektu, tedy tituly, které není možno zakoupit na běžném trhu, dokud jsou součástí setů pro miminka. Činnosti projektu na celostátní úrovni má na starosti pracovní skupina vytvořená v rámci SKIP zejména ze zástupců knihoven pod vedením Romana Giebische a Zlaty Houškové. Aby měly knihovny k dispozici dárkové sety již k lednu příslušného roku, probíhá většinou do konce prvního pololetí první vlna závazných objednávek a sety jsou zaplacený zálohovou fakturou. Podle počtu objednaných setů se soutěží služby tiskárny a distribuce a během listopadu jsou sety distribuovány do knihoven. V ročnících 2019 a 2020 byla vždy vytištěna rezerva, tak aby si knihovny případně mohly sety doobjednat ještě na podzim nebo v probíhající roce, a měly tak možnost se zapojit do projektu přes různé překážky týkající se zejména čerpání finančních prostředků apod. Cena jednoho setu na rok 2019 i 2020 byla 80 Kč a nejmenší jednotka k objednání deset kusů. Dotazy k objednávkám je možno posílat na e-mail: objednavky@knihovnahk.cz. Na podzim roku 2019 a jaro roku 2020 jsou připravovány rovněž praktické semináře a workshopy v řadě krajů.

Základní problémy k řešení

Kromě vývoje dárkových setů pro novorozené a tříleté děti a organizace vzdělávání pro knihovníky je logickým problémem právě financování setů a dalších činností souvisejících s projektem. Optimální situací pro zapojení dalších knihoven by byla jasně deklarovaná podpora státu či kraje (tak, jak se to povedlo zatím pouze v Libereckém kraji), případně dlouhodobý partner či sponzoři nebo dobrá spolupráce se zřizovatelem. Další nesnází je obava knihovníků z práce s velmi malými dětmi a jejich nedostatečné znalosti v oblasti čtenářské pregramotnosti, stejně jako personální či prostorové kapacity na přípravu a zajištění pravidelných setkání rodičů s dětmi ve věkových kategoriích 0–3 a následně 3–6 let. Investice do úpravy prostor, dokoupení pomůcek či fondu naopak nepředstavují pravděpodobně zásadnější překážku. Praxe dokazuje, že smysluplné, velmi pěkné aktivity lze úspěšně pořádat i v těch nejmenších knihovnách.

Hodnocení prvního roku z pohledu knihoven

Již po prvním roce byly knihovny dotázány, jak se jim v projektu dařilo a jaké problémy zaznamenaly. Výsledky dotazníku byly publikovány v elektronickém Zpravodaji S knížkou do života, 1/2019, který je dostupný na stránkách věnovaných projektu. Převážná většina knihoven předává dárkové sady při vítání občánků nebo v knihovně. Dalšími uvedenými způsoby je například předávání v rodinném centru nebo doma u miminka. S dárkovými sadami byla naprostá většina zapojených knihoven spokojena. Ojedinelé se v dotazníku objevily připomínky k podobě (tvrdosti) leporela pro děti a také rozdílné názory na plátěné tašky, obálku... Některé knihovny si již stihly vytvořit zázemí pro maminky, vznikly hrací koutky a knihovny často dokoupily různé vybavení jako pěnové puzzle, mobilní matrace, sedací vaky, nočníky apod. V oblasti vzdělávání knihovny uvedly, že se nejčastěji inspiroují dobrou praxí z jiných knihoven, a projevíly zájem o metodiku a více praktických workshopů, jak pracovat s nejmenšími a malými dětmi.

Připomínky knihoven se pracovní skupina obratem snažila začlenit do dalšího ročníku projektu – změny v dárkovém setu (tvrdé leporelo a jiný obal – kufřík), práce na tvorbě další metodiky s konkrétními lekcemi a podněty k organizaci praktických seminářů a workshopů v krajích. Vyplnění dotazníku na konci roku je jednou z podmínek účasti projektu, a může tak sloužit mimo jiné k dalšímu vývoji setů a podpory knihoven.

Projekt má nepochybně slibný potenciál v mnoha ohledech, a jak bude využit společností, záleží mimo jiné na nás knihovnicích. V Knihovně města Hradce Králové jsme z projektu nadšeni, nadšení jsou i rodiče s malými dětmi. Je to pro nás radostná zkušenost být součástí něčeho takto smysluplného.

Mgr. Barbora Čížinská

S knížkou do života a klub Kolibřík

V druhé části příspěvku se budu věnovat praxi knihoven v Libereckém kraji, zejména tomu, jak se projektu S knížkou do života věnovala Krajská vědecká knihovna v Liberci.

Projekt se v KVK začal realizovat v roce 2018. Již předtím jsme si uvědomovali (a stále uvědomujeme) důležitost takzvané „předčtenářské gramotnosti“, tedy působení zejména rodičů na děti, důležitost předčítání, zpívání a rozhovorů s malými dětmi, které samy ještě neumějí číst. Na jaře roku 2018 jsme se spojili s pracovníky liberecké radnice, kde se odehrává pravidelné vítání občánků. A nejen to, zkontaktovali jsme Výbor pro občanské záležitosti, který tento slavnostní akt pro děti a jejich rodiče v Liberci organizuje. Proběhlo několik pracovních schůzek, na kterých jsme se domluvili na tom, jak se může naše krajská knihovna s myšlenkami projektu S knížkou do života rodičům prezentovat. Upřesnili jsme si průběh slavnostního vítání – zabývali jsme se i takovými detaily, jako kde kdo bude stát, zda bude pracovník knihovny něco říkat apod. Museli jsme také zaručit, že projekt neskončí po několika vítáních, že bude pokračovat i v budoucnu. Tento fakt byl pro nás dost zavazující, a proto jsme ke všemu přistupovali velmi zodpovědně. Domnívám se však, že i ostatních pět knihoven v Libereckém kraji mělo podobné zkušenosti, když se spolu s námi do projektu v roce 2018 zapojilo. Začali jsme na podzim a během několika setkání s rodiči a dětmi na radnici se všechno ustálilo a dostalo do zajetých kolejí.

Zároveň jsme rodičům s dětmi nabídli v knihovně možnost zúčastnit se pravidelných setkání, nazvali jsme je „Kolibrík“ – klub pro rodiče s malými dětmi do pěti let a zpočátku jsme je pořádali jednou měsíčně. Kapacitu klubu jsme omezili na dvanáct maminek s dětmi, tak aby se s nimi dalo intenzivně pracovat. Zájem o klub velice vzrostl a brzy jsme se potýkali s tím, že maminky byly nespokojené, neboť se na ně nedostala řada a nemohly se spolu se svým dítětem do klubu zaregistrovat. Proto jsme navýšili frekvenci klubu a pořádáme jej nyní dvakrát měsíčně. Klub nepředstavuje pouhé hraní si s dětmi. Maminky obdrží také informace o vhodné četbě pro děti i pro ně samotné (logopedické publikace, knihy na téma psychologie dítěte apod.). V roce 2019 pokračujeme v obou aktivitách.

Obr. 4: S knížkou do života / Vítání občánků a klub Kolibrík

Projekt v Libereckém kraji

V roce 2018 jsme se na platformě regionální organizace SKIP rozhodli podnítit také další knihovny v Libereckém kraji k účasti na projektu. Uspořádali jsme proto seminář s názvem „Bookstart – S knížkou do života“, kde jsme se snažili na příkladech dobré praxe ze šesti knihoven oslovit rovněž další knihovny v regionu. Další knihovny sice na potřebnost projektu reagovaly kladně, ale příliš velký zájem neprojevíly. Podle našeho mínění knihovny zřejmě limituje finanční náročnost projektu a fakt, že je nutné vybudovat si vztah s radnicí či obcí. Možná se knihovny bály i práce s rodiči malých dětí i toho, že je nutné pro ně vytvořit odpovídající – tedy hlavně čisté a upravené – prostředí.

Finanční podpora Libereckého kraje

Spolu s předsedkyní regionální organizace SKIP jsme se obrátili na Liberecký kraj a jednali s radní pro kulturu, památky a cestovní ruch o možnosti financování dárkových setů pro knihovny Libereckého kraje. Celkový počet každoročně narozených dětí v Libereckém kraji je přibližně pět tisíc. Po dohodě s paní radní jsme navrhli, aby pro první rok projektu Kraj podpořil aktivní knihovny (tedy ty, které se aktivně přihlásí), a tudíž přibližně polovinu dětí, tedy dva a půl tisíce. Tento návrh byl Radou Libereckého kraje přijat a pro rok 2020 jsme mohli pro děti objednat dva a půl tisíce dárkových setů v celkové hodnotě dvě stě tisíc korun. Měli jsme z toho velkou radost, násobenou ještě zjištěním, že do projektu se na rok 2020 přihlásilo již sedmnáct knihoven namísto šesti v roce 2019. Liberecký kraj se tak stal prvním v republice, který podpoří snahu knihoven o zlepšení čtenářské gramotnosti u nejmenších dětí. Na tomto místě je nutné podotknout, že knihovněm velice pomohla příručka Jak na projekt S knížkou do života autorem Zlaty Houškové a Veroniky Laufkové z roku 2018, která přehledně a návodně popisuje, co je nutné udělat, chce-li se knihovna do projektu zapojit. Ale hlavně popisuje účel a důležitost celého projektu. Příručka nám pomohla i při argumentaci na Libereckém kraji. Věříme, že projekt S knížkou do života pomůže dětem i jejich rodičům znovu objevit kouzlo čtení, knížek a odvrátit je od nebezpečí nadužívání digitálních technologií od nejtělejšího věku, jak jsme toho bohužel mnohdy svědky.

Mgr. Blanka Konvalinková

Obr. 5: S knížkou do života / Bookstart

Literatura

S knížkou do života – projekt Bookstart v českém prostředí. *Bulletin SKIP*, roč. 26 (2017), č. 1 – zvl. č. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR. ISSN 1210-0927. Dostupné také z: http://skipcr.cz/dokumenty/zc_17-1.pdf

Bus, A. G. Early book reading in the family: A route to literacy. In: S. Neuman, D. Dickinson (Eds.), *Handbook on Research in Early Literacy*. Guilford Publications, New York (2001), pp. 179–191.

Duursma, E. – Augustyn, M. – Zuckerman, B. Reading aloud to children: The evidence. *Archives of Disease in Childhood*, 93 (2008), pp. 554–557.

Hall, E. Babies, books and impact: problems and possibilities in the evaluation of a BookStart project. *Educational Review*, 53 (2001), pp. 57–64.

Hardman, M. – Jones, L. Sharing books with babies: Evaluation of an early literacy intervention. *Educational Review*, 51 (1999), pp. 221–229.

Houšková, Z. S knížkou do života (Bookstart). *KnihovnaPlus* [online], 2018, 1 [cit. 2019-09-28]. ISSN 1801-5948. Dostupné z: <https://knihovnaplus.nkp.cz/archiv/2018-01/informace-a-konference/s-knizkou-do-zivota-bookstart>

Houšková, Z. – Laufková, V. *Jak na projekt S knížkou do života (Bookstart): metodická příručka*. 1. vydání. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2018. 47 stran. ISBN 978-80-7050-703-2.

Dostupné také z: <https://ipk.nkp.cz/docs/ctenarstvi/jak-na-projekt-s-knizkou-do-zivota>

Ramírez-Esparza, N. – García-Sierra, A. – Kuhl, P. Look who's talking: Speech style and social context in language input to infants are linked to concurrent and future speech development. *Developmental Science*, 17 (2014), pp. 1–12.

van den Berg, H. – Bus, A. G. Beneficial effects of BookStart in temperamentally highly reactive infants. *Learning and Individual Differences*, Vol. 36, (December 2014), pp. 69–75.

Vanobbergen, B. – Daems, M. – Van Tilburg, S. Bookbabies, their parents and the library: An evaluation of a Flemish reading programme in families with young children. *Educational Review*, 61(3), (August 2009), pp. 277–287.

Wade, B. – Moore, M. An Early Start with Books: literacy and mathematical evidence from a longitudinal study. *Educational Review*, 50 (2), (June 1998), pp. 135–145.

Wade, B. – Moore, M. Children's early book behaviour. *Educational Review*, 48 (1996), pp. 283–288.

Spolupráce knihoven a škol

Výsledky celostátního průzkumu

Mgr. Vladana Pillerová, PhDr. Vít Richter

Národní knihovna ČR

Úvod

V prvním pololetí roku 2019 byl uskutečněn dotazníkový průzkum mezi knihovnami na téma spolupráce knihoven a škol. Jaké důvody a potřeby vedly k realizaci tohoto šetření a jaké byly výsledky průzkumu, bude předmětem tohoto článku.

Spolupráce knihoven se školami přirozeně probíhá, není však bezproblémová. Nejčastějším problémem je skutečnost, že knihovny nejsou školami brány jako partner ve vzdělávání. V posledních letech proto probíhají intenzivní snahy o ukotvení spolupráce knihoven a škol, které by postavení knihoven zlepšilo. Částečného úspěchu bylo dosaženo v tomto roce, kdy se na jaře uskutečnilo jednání na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) se zástupci knihoven a knihovnických spolků za přítomnosti zástupce Ministerstva kultury.

Na tomto jednání byly formulovány následující priority:

- Začlenění knihoven do rámcových vzdělávacích programů škol
- Legislativní řešení podpory rozvoje spolupráce knihoven a škol
- Zlepšení možností využívání dotačních programů MŠMT knihovnami
- Provedení průzkumu v knihovnách a školách s cílem zmapovat současný stav vzájemné spolupráce

Vyvrcholením těchto snah pak bude podepsání Memoranda o spolupráci knihoven a škol mezi Ministerstvem kultury a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, na němž se v současnosti pracuje.

Na tvorbě dotazníku se začalo pracovat na jaře roku 2019 hned po jednání na MŠMT. Do tvorby dotazníku se zapojilo mnoho knihovníků z různých knihovnických institucí a organizací – KI NK ČR, Sekce VK SKIP, KISK FF MUNI a z dalších. Sběr dat se uskutečnil v období květen/červen 2019 pomocí online dotazníku. Dotazník byl určen všem typům knihoven, v drtivé většině se nakonec zapojily knihovny veřejné (měst, obcí a krajů).

Cíle dotazníku:

- Zmapovat současný stav spolupráce knihoven a škol
- Zjistit překážky a příležitosti pro další rozvoj této spolupráce
- Mít podklady pro lepší nastavení spolupráce mezi knihovnami a školami

Zapojené knihovny

Do průzkumu se zapojilo celkem 841 knihoven a poboček. Naprostá většina z nich jsou veřejné obecní, městské či krajské knihovny (821), celkem 20 knihoven v průzkumu bylo specializovaných (převážně muzejní a vysokoškolské knihovny). Obecní a městské knihovny byly pro účely vyhodnocení výsledků průzkumu rozděleny podle obvyklých velikostních kategorií používaných ve většině průzkumů, v benchmarkingu, při vyhodnocování standardů VKIS atd. Knihovnám bylo doporučeno, pokud mají pobočku či pobočky, které spolupracují se školami, vyplňovat dotazník zvlášť za pobočky a zvlášť za ústřední knihovnu. Z celkového počtu 841 knihoven vyplnilo průzkum 138 poboček (16 procent z celku), viz tabulka 1.

Velikost	knihovna	pobočka	celkem	procent
do 500 obyv.	53	3	56	7 procent
501–1 000 obyv.	97	2	99	12 procent
1 000–3 000 obyv.	235	8	243	29 procent
3 000–5 000 obyv.	90	4	94	11 procent
5 000–10 000 obyv.	99	14	113	13 procent
10 000–20 000 obyv.	44	13	57	7 procent
20 000–40 000 obyv.	36	17	53	6 procent
nad 40 000 obyv.	23	75	98	12 procent
krajská knihovna	6	2	8	1 procent
specializovaná knihovna	20	0	20	2 procent
Celkem	703	138	841	100 procent

Tab. 1: Knihovny zapojené v průzkumu

Průzkumu se zúčastnily jak knihovny nejmenších obcí, tak i z největších měst České republiky. Nejvíce se na průzkumu podílely obecní knihovny v sídlech s 1 000–3 000 obyvateli (29 procent). Co se týče krajských knihoven, byly rozděleny do dvou skupin. Krajské knihovny bez městské funkce (Plzeň, Olomouc, Hradec Králové, Kladno, Karlovy Vary) mají svou samostatnou skupinu, ostatní krajské knihovny s městskou funkcí (například MK Praha, Liberec, Zlín atd.) včetně poboček byly zařazeny do skupiny městských knihoven nad 40 000 obyvatel, případně do skupiny 20 000–40 000 obyvatel (Havlíčkův Brod). Důvodem je, že tyto knihovny, a především jejich pobočky, se svými aktivitami pro děti a mládež blíží spíše veřejným městským knihovnám.

Pokud bychom se podívali na účast knihoven v průzkumu podle kraje, největší zastoupení mají logicky největší kraje jako Jihomoravský (16 procent knihoven), Středočeský (14 procent) a Moravskoslezský (13 procent), naopak nejméně byly zastoupeny knihovny Pardubického kraje a kraje Vysočina (oba 3 procenta knihoven).

Objem a intenzita aktivit pořádaných pro školy

Celkový objem akcí, které uskutečnily knihovny a pobočky zúčastněné v průzkumu za rok, činil přes 50 000 akcí. Nejvíce jich uskutečnily knihovny a pobočky ve městech nad 40 000 obyvatel, kde v každé průměrně za rok proběhlo 614 akcí (celkově přes 14 000 akcí), a skupina knihoven s 20 000–40 000 obyvateli (průměr 304 akcí ročně na knihovnu, celkem téměř 11 000 akcí) (viz graf 1).

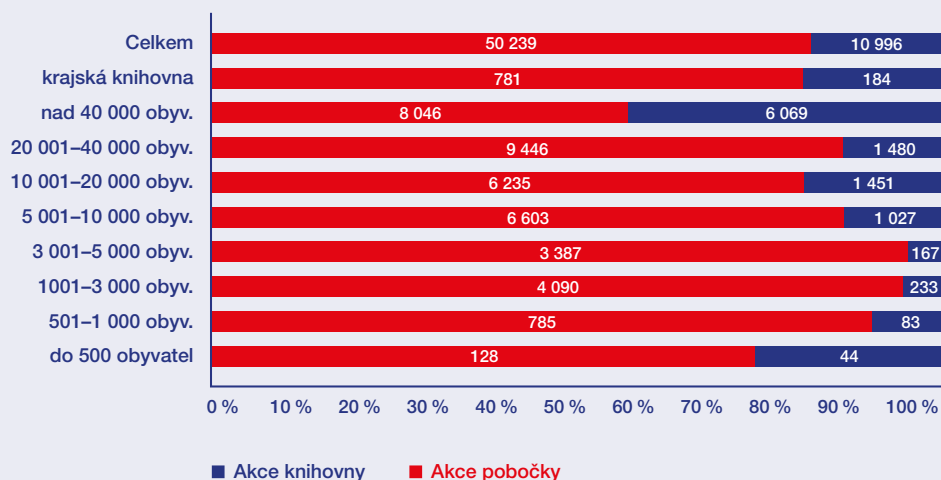
GRAF 1

Největší část knihoven (26 procent) spolupracuje se školami jednou (či dvakrát) měsíčně (viz graf 2). Poměrně hodně knihoven (24 procent) uvedlo, že s knihovnami spolupracuje spíše nepravidelně. To znamená nejčastěji několikrát za pololetí, případně podle zájmu a potřeb školy. Téměř pětina knihoven (19 procent) pak spolupracuje se školami v místě několikrát týdně. Jednorázově, například při událostech, jako je Pasování čtenářů, Týden knihoven a jiné akce, spolupracuje se školami 11 procent knihoven. Stejně procento knihoven spolupracuje se školami jednou týdně. Poměrně hodně knihoven uvedlo jinou frekvenci spolupráce (9 procent). Podle komentářů jde nejčastěji o spolupráci jedenkrát za dva až tři měsíce, případně opět podle potřeb školy, ale objevily se zde také komentáře, že spolupráce se školami u nich neprobíhá.

Obecně platí, že ve větších městech, kde knihovna kromě hlavního provozu spravuje i pobočky, mají aktivity poboček ve vztahu ke školám silný potenciál.

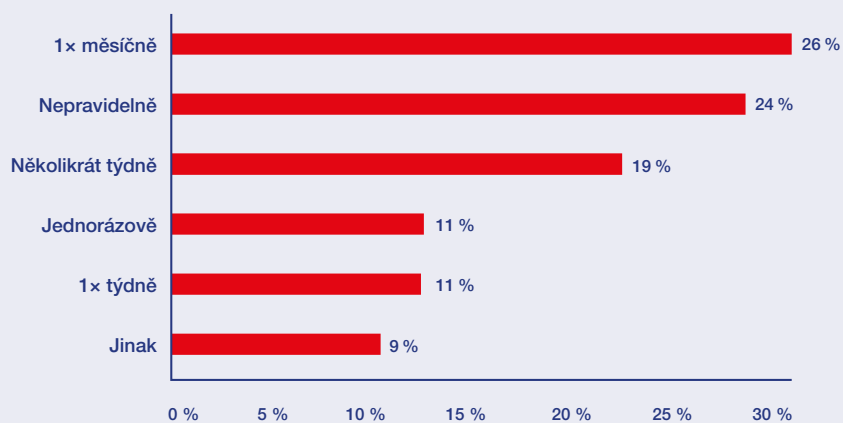
GRAF 1

Počty uskutečněných akcí v knihovnách a pobočkách za rok

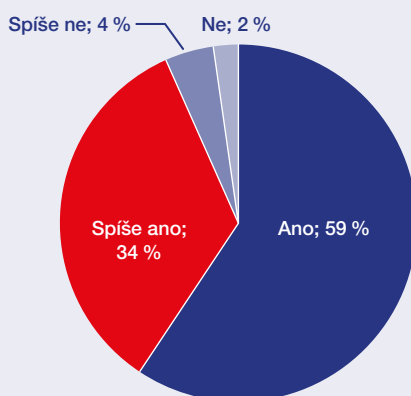
GRAF 2

Jak často probíhá spolupráce knihovny se školami?

GRAF 3

Dokáže v současné době vaše knihovna kapacitně vyhovět poptávce škol po spolupráci na realizaci vzdělávacích aktivit?

GRAF 3

Většina knihoven nemá problémy uspokojit poptávku škol, pokud mají zájem o spolupráci při vzdělávacích aktivitách – 59 procent knihoven a poboček nemá vůbec žádný problém vyhovět požadavkům škol a 34 procent uvedlo, že spíše vyhoví. V průzkumu označilo pouze 6 procent knihoven a poboček, že již kapacitně nejsou schopny poptávce škol po vzdělávacích akcích vyhovět. Pokud bychom však dali dohromady procento odpovědí u váhajících knihoven (spíše ano + spíše ne), vyjde nám, že 38 procent knihoven zažívá nějaké problémy, při snaze vyhovět knihovně při realizaci vzdělávacích aktivit. Z komentářů k této otázce vyplývá, že mnoho knihoven je při realizaci vzdělávacích akcí se školami již na hranici svých možností. Narážejí především na omezení ze strany personálních kapacit, nevyhovující prostorové možnosti nebo například provozní dobu knihovny.

Témata vzdělávání

Knihovny měly označit, jakým tématům se při vzdělávacích akcích se školami věnují. Témata byla převážně rozdělena podle předmětů a průřezových témat vyučovaných ve školách. Kromě toho rovněž uváděly, pro jaký typ vzdělávacího zařízení uvedené téma pořádají.

GRAF 4

Největší procento knihoven a poboček (86 procent) pořádá pro školy lekce na téma Seznámení se službami knihovny. Dále se knihovny při vzdělávání škol profilují především v oblasti Jazyka a jazykové komunikace (75 procent), v tématech Člověk a jeho svět (52 procent) a Člověk a společnost (47 procent) a také Umění a kultura (44 procent). Informační gramotnost, tedy téma, které by pro knihovny mělo být prioritní, zařazuje do svých lekcí pro školy pouze 41 procent. V dalších aktuálních tématech, jako je mediální výchova, vzdělává 20 procent knihoven a digitální gramotnost a ICT pouhých 13 procent, respektive 12 procent knihoven. Nejméně častým tématem v knihovnách je matematika (4 procenta knihoven) a témata související s politikou (viz graf 4).

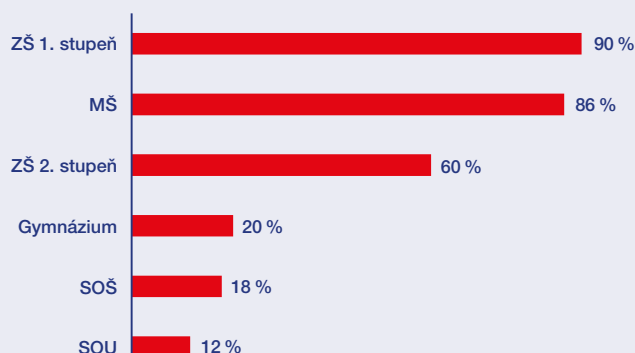

GRAF 5

Nejčastěji knihovny spolupracují a vzdělávají první stupeň základních škol (90 procent knihoven) a mateřské školy (86 procent), s druhým stupněm základních škol spolupracuje nadpoloviční většina knihoven (60 procent). Naopak spolupráce s vyššími typy vzdělávacích škol (učiliště, střední školy) není příliš častá (viz graf 5). S tímto typem škol logicky spolupracují knihovny ve větších městech, kde takové školy jsou. Se středními školami a gymnázii spolupracuje 88 procent krajských knihoven, také ve městech od 10 000 do 40 000 obyvatel je spolupráce s tímto typem škol velmi dobrá – okolo 60 procent knihoven. S učilišti nejvíce spolupracují krajské knihovny (50 procent) a větší městské knihovny do 40 000 obyvatel. Většina velkých městských knihoven nad 40 000 obyvatel se převážně zaměřuje na spolupráci s mateřskými a základními školami.

GRAF 5

Spolupráce knihoven podle typu vzdělávacího zařízení

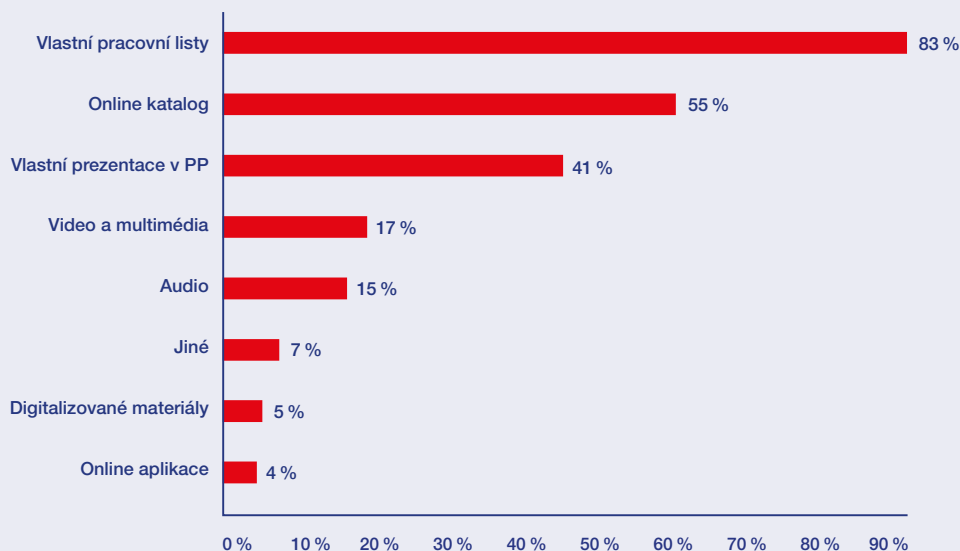
Didaktické a další pomůcky a metody používané při výuce

GRAF 6

Nejčastěji využívanou pomůckou při aktivitách se školami jsou vlastní pracovní listy (83 procent), online katalogy a databáze (55 procent) a vlastní prezentace (41 procent). V podstatně nižší míře jsou využívány multimediální pomůcky (17 procent) a audio (15 procent). Spíše výjimkou je uplatnění online aplikací a digitálních materiálů (pouze 4 až 5 procent) (viz graf 6).

GRAF 6

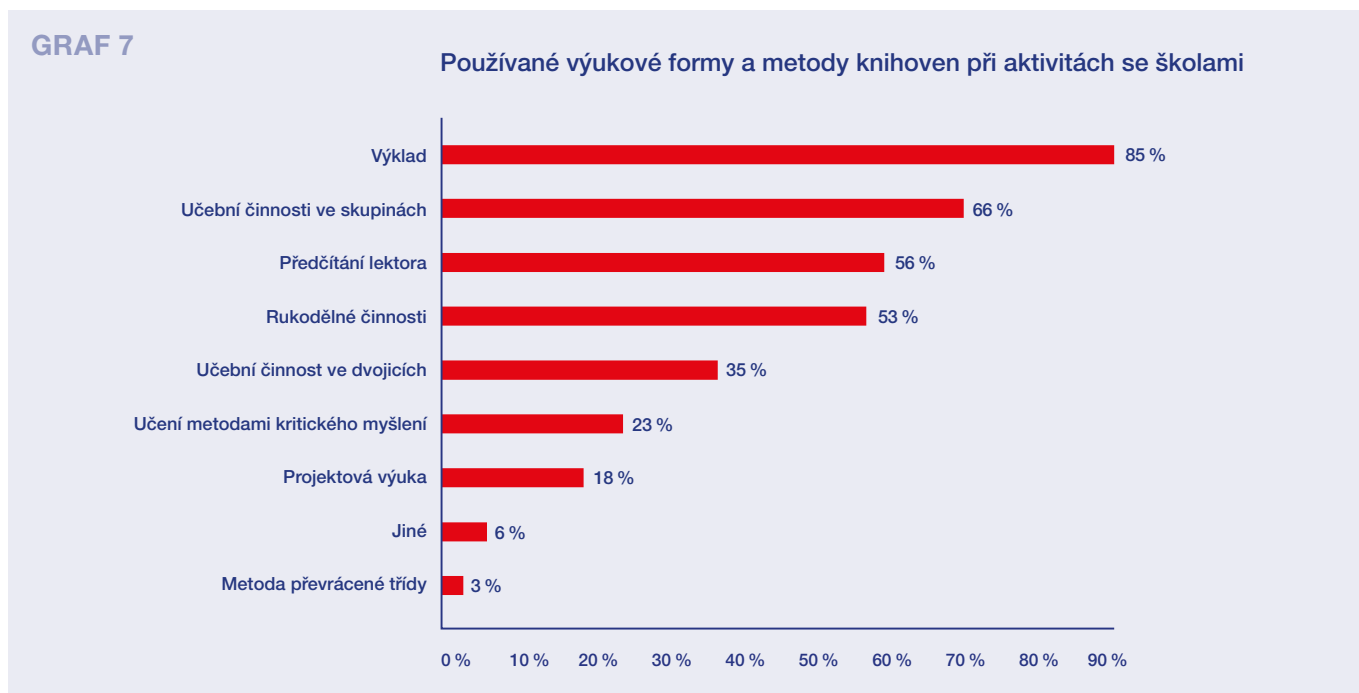
Jaké pomůcky knihovny používáte při spolupráci se školami

GRAF 7

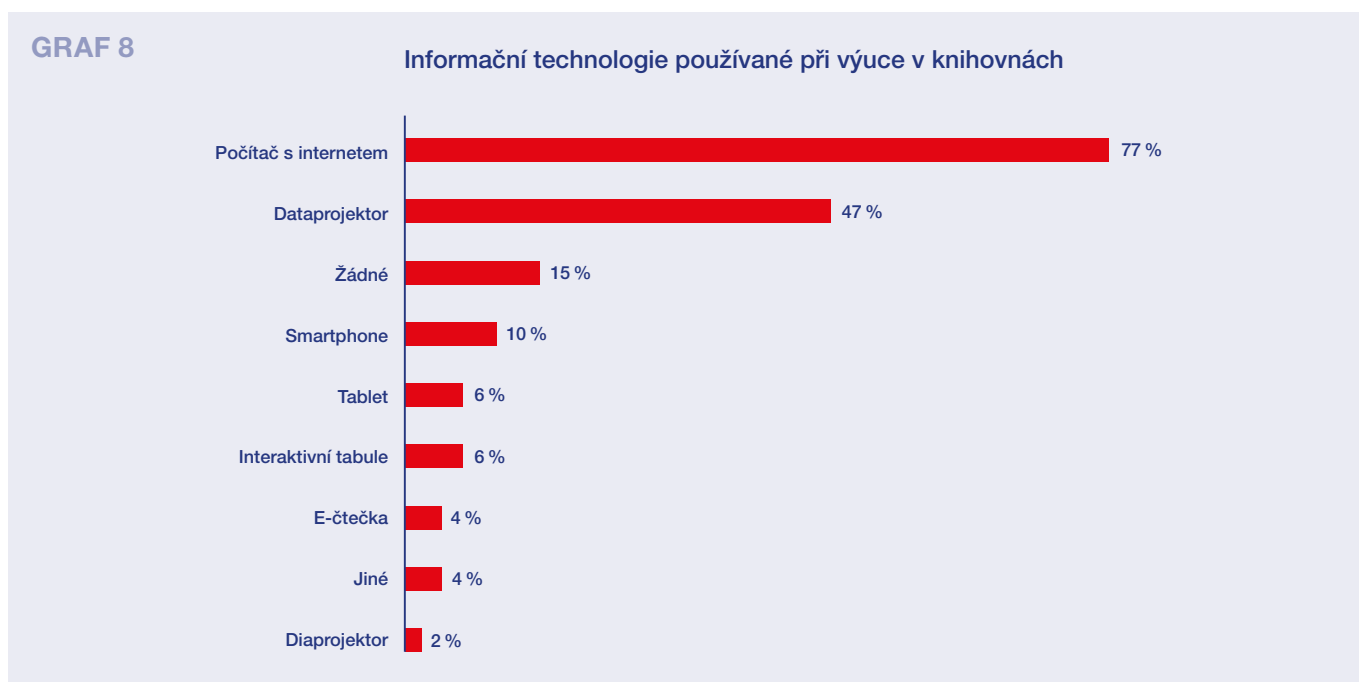
Z celkového pohledu je nejčastěji využívanou metodou výklad (85 procent), učební činnost ve skupinách (62 procent), předčítání lektora (53 procent) a rukodělné činnosti (51 procent). Následují učební činnost ve dvojicích (32 procent), učení metodami kritického myšlení (19 procent) a projektová výuka (19 procent). Nejméně využívanou metodou je metoda převrácené třídy, kterou využívají jen 3 procenta sledovaných knihoven (viz graf 7).

Při podrobnějším pohledu na velikostní kategorie knihoven můžeme zjistit dílčí rozdíly, například v menších knihovnách se výrazněji využívají rukodělné činnosti a předčítání lektora, zatímco v případě krajských knihoven je využití těchto forem pouze minimální.

GRAF 8

Informační technologie používané při výuce v knihovnách

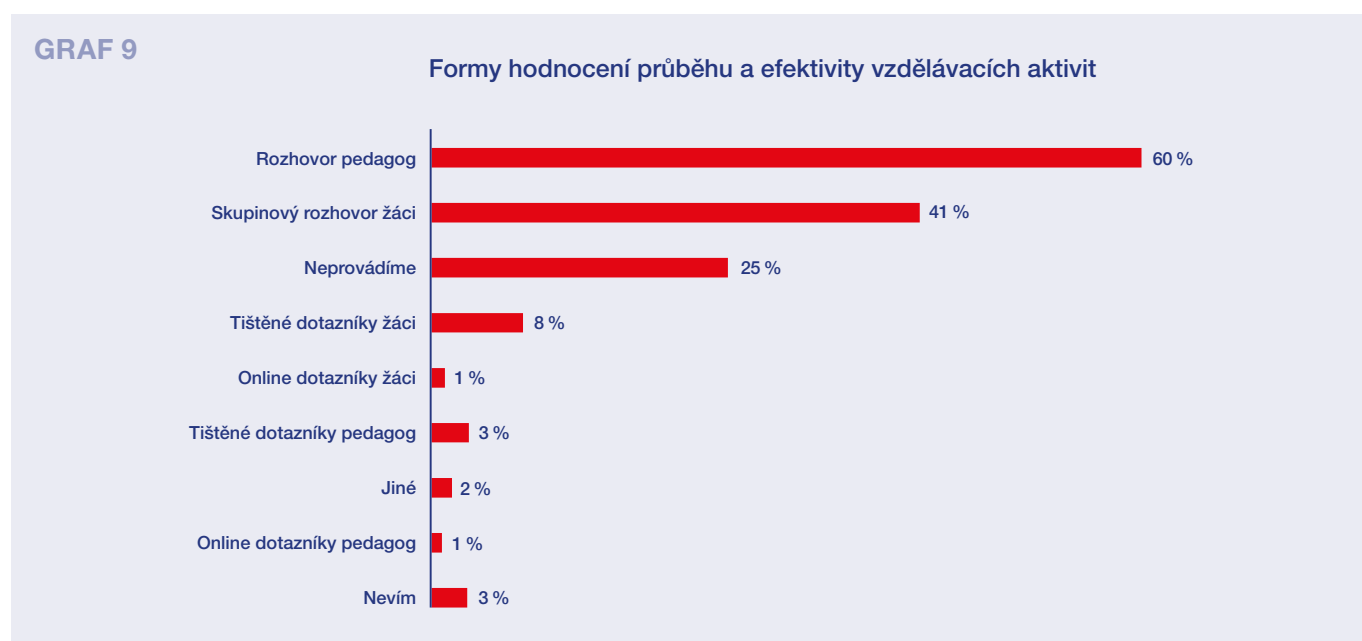
GRAF 8

Nejčastějším technologickým prostředkem při výuce je počítač s internetem (celkově využívá 77 procent knihoven), i když jeho využití neplatí absolutně. Například v knihovnách v místech do 500 obyvatel je využití počítačů na úrovni 51 procent a v knihovnách v obcích od 501 do 1 000 obyvatel 66 procent. Používání dataprojektoru je

používáno téměř v polovině knihoven (47 procent), ale standardní součástí výuky se stává až v knihovnách měst nad 20 000 obyvatel, naopak u nejmenších knihoven se využití dataprojektoru pohybuje v rozmezí 13 až 36 procent. Využití smartphonů, tabletu, interaktivních tabulí a e-čteček se u větších knihoven může pohybovat až kolem 20 procent, u menších knihoven se jedná o výjimku. Patnáct procent knihoven nevyužívá při akcích se školami žádné informační technologie, jedná se především o nejmenší knihovny (viz graf 8).

GRAF 9

Čtvrtina knihoven (25 procent) hodnocení svých akcí neprovádí. Nevyhodnocování aktivit je typické spíše pro malé knihovny. Více než polovina knihoven (60 procent) hodnotí akce spolu s pedagogem a 41 procent knihoven se s hodnocením obrací na žáky. Pouze 8 procent knihoven využívá pro hodnocení tištěné dotazníky. Ostatní metody jsou spíše výjimkou (viz graf 9).

Podmínky v knihovnách pro pořádání vzdělávacích aktivit pro školy

Knihovny měly označit, v jaké míře souhlasí s tvrzeními týkajícími se podmínek pro úspěšnou realizaci vzdělávacích aktivit se školami. Jednalo se o tyto oblasti:

- Prostor knihovny neomezuje aktivity
- Vybavení interiéru nábytkem neomezuje aktivity
- Technické zázemí neomezuje aktivity
- Didaktické zázemí neomezuje aktivity
- Knihovna využívá pro aktivity venkovní prostory
- Akce se školami neomezují služby knihovny

Respondenti měli možnost vyjádřit míru souhlasu s hodnotícími tvrzeními v této škále:

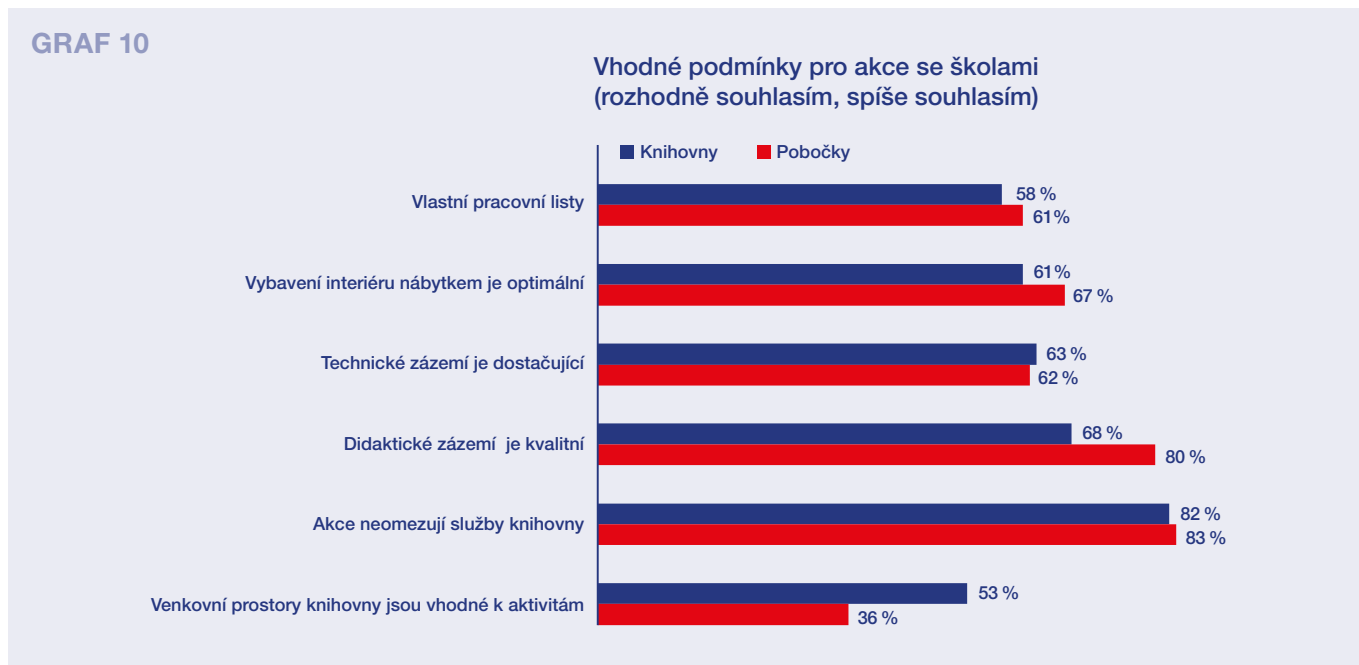
- Rozhodně souhlasím
- Spíše souhlasím
- Spíše nesouhlasím
- Rozhodně nesouhlasím

GRAF 10

Potěšující je, že 82 procent knihoven konstatovalo, že aktivity se školami neomezují základní služby knihoven. Velmi pozitivně je hodnoceno didaktické zázemí (80 procent). Nadpoloviční většina knihoven (přibližně 60 procent) hodnotí pozitivně prostorové i technické zázemí, včetně vybavení vhodným nábytkem. Podstatně méně knihoven ke svým aktivitám využívá venkovní prostory (36 procent) (viz graf 10).

Nejhůře jsou podmínky pro aktivity knihoven hodnoceny v těch nejmenších knihovnách. Největší překážkou je zde prostorové a technické vybavení včetně vybavení interiérů. S velikostí knihovny spokojenost roste.

Vzdělání pracovníků knihoven realizujících vzdělávací akce pro školy

GRAF 11

Z hlediska kvalifikace pracovníků knihoven, kteří realizují aktivity se školami, je nejčastějším typem pracovník s jiným odborným vzděláním, než je knihovnictví nebo pedagogika, který absolvoval nějaký kurz se zaměřením na vzdělávání (32 procent). Následují pracovníci se střední knihovnickou školou (22 procent, 394 pracovníků) a dále pracovníci s vysokoškolským vzděláním knihovnickým (12 procent, 219 pracovníků) a pedagogickým (9 procent, 157 pracovníků). Ostatní typy kvalifikace mají pouze marginální význam (viz graf 11).

GRAF 12

Pokud se blíže podíváme na kategorii „jiné vzdělání“ (celkem 578 pracovníků), téměř polovina těchto pracovníků má jinou oborovou kvalifikaci, která je doplněna praxí v knihovně delší než pět let. Pětina pracovníků (22 procent) má jinou praxi s dětmi, 17 procent pracovníků absolvovalo pedagogické minimum, 10 procent pracovníků absolvovalo specializovaný akreditovaný kurz „Učící knihovník“ a 6 procent pracovníků absolvovalo akreditovaný kurz podle NSK – knihovník v oddělení pro děti, který nabízí Knihovna Jiřího Mahena v Brně (viz graf 12).

GRAF 13

Na otázku stanovení ideální kvalifikace pracovníků knihovny, kteří realizují vzdělávací aktivity se školami, odpovědělo celkem 442 knihoven. Třetina respondentů požaduje kombinaci knihovnického a pedagogického vzdělání, Více než čtvrtina respondentů požaduje pedagogické vzdělání a 10 procent respondentů knihovnické vzdělání. Devět procent respondentů se spokojilo s doplňujícími kurzy a 3 procenta považují za dostačující praxi (viz graf 13).

Překážky a příležitosti ve spolupráci knihovny a škol

Na konci průzkumu se knihovny mohly vyjádřit, jaké podle nich existují překážky a příležitosti ve spolupráci knihoven a škol. V obou případech (překážky i příležitosti) šlo o to, formulovat je z několika hledisek – jaké jsou na straně knihoven, škol, zřizovatele a legislativy.

Překážky

Překážky na straně knihoven – na tuto otázku jsme získali celkem 213 odpovědí. Nejčastěji vidí knihovny překážky ve spolupráci se školami na své straně především v nedostatečných *personálních kapacitách* (63 procent), v nevyhovujících *prostorových podmínkách* knihovny (56 procent), ale také v nedostatečných *kompetencích a kvalifikaci* pracovníků knihoven (10 procent) a případně v nedostačujícím *vybavení knihoven* (8 procent).

Překážky na straně škol – v této otázce jsme shromáždili 251 odpovědí. Podle knihoven jsou na straně škol největšími překážkami ve spolupráci nedostatečné *časové možnosti škol* (45 procent). Mají pocit, že školy jsou akcemi přesycené a na spolupráci s knihovnou jim již nezbývá čas. Častým problémem je podle knihoven *nezájem škol o spolupráci* (35 procent). Problematickou spolupráci pak často způsobuje podle knihoven skutečnost, že návštěva knihovny není obsažena ve studijních plánech škol, podle vedení škol se jedná o mimoškolní aktivity a učitelé si každou návštěvu knihovny musí napracovávat (13 procent). Jako další překážky knihovny uvedly *špatnou komunikaci se školou*, školy mají svou knihovnu, případně skutečnost, že knihovna není školou vnímána jako rovnocenný partner.

Na straně zřizovatele knihovny je pak podle knihoven nejčastěji problémem *nedostatečné financování* obecně, případně nedostatečné financování prostor, vybavení a mezd. Na straně legislativy nejčastěji knihovny vidí problém v tom, že *knihovny nejsou obsaženy v rámcových vzdělávacích programech škol*, případně omezení vidí v GDPR a autorském zákonu.

Příležitosti

Příležitosti na straně knihoven – na tuto otázku jsme získali 145 odpovědí. Příležitosti na své straně vidí knihovny především ve *zlepšení nabídky vzdělávacích aktivit* pro školy (43 procent), ve zlepšení prostorových podmínek a vybavení (26 procent), celkově zlepšení spolupráce se školami, poskytování kvalitního knihovního fondu, zakládání čtenářských klubů a některé další.

Příležitosti na straně škol – celkem 93 odpovědí. Na straně škol je potřeba podle knihoven především *povzbudit zájem o spolupráci a využívání knihoven* (52 procent), prosazovat tvorbu projektů, spojených s využíváním knihoven (27 procent), tvorbu metodik s knihovnicí a sdílení zkušeností (26 procent).

Zřizovatel by měl pomoci knihovně zajistit lepší prostory, vybavení, zvýšit personální zajištění, mzdy a celkově zlepšit financování knihovny. Ze strany legislativy je nezbytné pro lepší rozvoj spolupráce zařadit knihovny do rámcových vzdělávacích programů škol a trvat na legislativním ukotvení knihoven jako vzdělávacích institucí.

Závěry, na co se zaměřit

Na základě odpovědí v průzkumu si knihovny uvědomují své rezervy v nabídce vzdělávacích aktivit se školami. Do budoucna proto bude nezbytné zlepšit, rozšířit a zkvalitnit nabídku akcí pro školy. To by mělo zahrnovat:

- rozšíření aktivit na různé typy škol – druhý stupeň ZŠ, gymnázia, SOŠ, SOU (příležitost především pro větší a velká města);
- témata akcí více propojit s rámcovými vzdělávacími programy škol;
- podporu nových forem výuky – učení ve dvojicích, kritické myšlení, metoda převrácené třídy atd.;
- provádět hodnocení, zjišťovat zpětnou vazbu, evaluovat vzdělávací akce pro školy.

Kromě toho bude pro zlepšení spolupráce mezi školami a knihovnami nezbytné:

- lépe a systematicky komunikovat se školami (vazba na rámcové vzdělávací programy);
- spolupráce knihoven, sdílení zkušeností, příklady dobré praxe;

- zlepšit prostorové a technické vybavení knihovny;
- zlepšit personální zajištění – počet pracovníků, vhodná kombinace vzdělání, motivace atd.

Podrobná zpráva z průzkumu bude vystavena na stránkách Knihovnického institutu Národní knihovny ČR během podzimu roku 2019, odkazy budou rozeslány v elektronických knihovnických konferencích. Zároveň by měl být co nejdříve realizován stejný, částečně přizpůsobený průzkum ve školách. Bude tak možné nahlédnout na problematiku spolupráce knihoven a škol také ze strany škol a srovnat získané výsledky.

Co nebylo v učebnici – transfer teorie a výzkumu informační gramotnosti do edukační praxe

Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D.

Kabinet informačních studií a knihovnictví, FF MU Brno

Úvodem

Informační gramotnost je jednou z domén informační vědy, v současnosti se však díky akcentaci potřeby gramotizace společnosti pro život v jednadvacátém století v různých prostředích dostává také do transdisciplinárního pole pedagogických věd. Jak tedy probíhá transfer teoretických konceptů a výzkumných šetření do tuzemské edukační praxe? Jak učící knihovníci s učiteli využívají příležitost společně tvořit vzdělávací programy rozvíjející kompetence žáků pro dvacáté první století? Jaké místo v designování vzdělávacích programů má evaluace a reflektivní přístup tvůrců? Do jaké míry jsou projektové aktivity informačního vzdělávání přenositelné do dalších spolupracujících knihoven a škol? Odpovědi na uvedené otázky jsou obsahem tohoto příspěvku, a to v zrcadle probíhajícího projektu SKIP a UZS ČR Co nebylo v učebnici – spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století.¹

Jedním z konkrétních příkladů toho, že informační gramotnost je téma hodné pozornosti jak knihovníků, zástupců neformálního vzdělávání, tak učitelů, tedy v perspektivě českého formálního vzdělávání, je Ministerstvem školství finančně podpořený projekt Co nebylo v učebnici – spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století, který je po dobu tří let (2018–2020) realizován z Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání. Projekt má celorepublikový záběr, účastní se ho téměř dvacet spolupracujících knihoven a škol napříč celou Českou republikou, doslova od Plasů až po Krnov nebo od Sedlčan až po Mikulov. Tento projekt má za cíl vytvořit a udržet jako funkční takzvané společenství praxe učících knihovníků a učitelů z téměř dvaceti míst České republiky a na takto koncipované platformě spolupráce škol a knihoven, s podporou akademického prostředí (KISK FF MU) vytvořit a evaluovat devět šestnáctihodinových edukačních programů pro cílové skupiny žáků primárního a sekundárního vzdělávání. Vzdělávací programy jsou tematicky zakotveny ve třech modulárních oblastech reflektujících potřebu rozvoje informační gramotnosti – *Na cestě od autora ke čtenáři v knihovně*, *S informacemi k lepšímu celoživotnímu učení* a *Bádám v knihovně a píšu svůj odborný text*. Jedním z klíčových cílů realizátorů projektu je to, aby byly po skončení projektu vzdělávací programy využívány buď jako celek k systematické edukaci a budování perspektivní spolupráce škol a knihoven, nebo k výběrovému vzdělávání v tématech, která konkrétní školu nebo knihovnu zajímají, jsou žádaná a zapadají do její nabídky s ohledem na vzdělávací potřeby žáků.

Projekt Co nebylo v učebnici

Základním stavebním prvkem fungování projektu je devět expertních týmů tvořených několika dvojicemi učícího knihovníka a učitele, metodikem a koordinátorem, za supervize odborného garanta vzdělávacích programů. Taková struktura projektu umožňuje využít příležitosti nejen vytvořit kvalitní vzdělávací programy, ale uplatnit v maximální systematické míře principy evaluace procesu vzniku i ověřování hotových vzdělávacích programů. Záměrem komplexní průběžné evaluace je to, aby realizátoři projektu získali odpovědi na otázky, které si nejen oni, ale také další učící knihovníci, případně učitelé kladou v současných podmínkách spolupráce knihoven a škol na celoživotním učení žáků a jež jsou formulovány v úvodu tohoto příspěvku. Otázky nejsou nikterak nové a překvapivé, rezonují knihovnickou obcí již jedno desetiletí, a projekt Co nebylo v učebnici je tak jednou konkrétní příležitostí pro hledání odpovědí na ně.

Teorie pro informační gramotnost

Vnímáme-li naléhavost potřeby podpořit rozvíjení informační gramotnosti u žáků primárního a sekundárního vzdělávání, pak je žádoucí opřít edukační záměry o existující zahraniční i tuzemské teoretické zázemí a dobrou

¹ Více o projektu viz <https://www.conebylovucebnici.cz/>.

praxi. V diskurzu informačních věd a knihovnictví existuje nabídka adekvátních modelů a standardů, využitelných (a především v zahraničí využívaných) právě pro aktivity spolupráce škol a knihoven podporující gramotizaci žáků. Jako příklady lze uvést již zaběhlý a v některých aspektech snad překonaný model Big6,² ale také aktuální rámec Media and Information Literacy³ vzešlý roku 2012 z aktivit Moskevské deklarace a přijatý díky UNESCO. Jediným tuzemským příkladem reprezentujícím informační gramotnost ve formálním vzdělávacím prostředí je pak Metodika pro hodnocení rozvoje informační gramotnosti, vzešlá z projektu České školní inspekce NIQES v roce 2015.⁴ Teoretických modelů, standardů a metodických rámců informační gramotnosti je celá řada, a třebaže se od sebe v dílčích rysech liší, v jádru ukazují potřebu přijmout informační gramotnost jako edukační téma či vzdělávací oblast s obsahem a apelují rozvíjet při transferu do vzdělávacího prostředí různými formami komplexní práci s informacemi, tedy schopnost uvědomit si informační potřebu, vyhledat informace, vyhodnotit jejich relevanci, informace roztřídit, využít pro konkrétní potřebu či účel, náležitě je prezentovat a s respektem k publikačním a autorskoprávním aspektům je sdílet typicky v online prostoru.

V českém prostředí se zatím nepodařilo najít systematické a koncepční řešení spolupráce škol a knihoven v rozvoji celoživotního vzdělávání žáků (nejen) k informační gramotnosti. Tuto problematiku reflektují dílčí a tematicky úžeji zaměřené výzkumy a odborné publikace a vzdělávací aktivity pro knihovníky, z nichž vyplývá, že fungující spolupráce probíhá často na bázi osobních vztahů mezi učícím knihovníkem a učitelem, není ukotvena legislativně a ani z hlediska obsahu kurikulárních dokumentů nemůže být ze strany knihoven školám nikterak vnucena, neboť ve znění platných kurikulárních dokumentů (rámcových vzdělávacích programů pro předškolní, základní a střední vzdělávání) pro to neexistuje dostatečná textová opora. To, jestli a do jaké míry informační vzdělávání žáků v knihovně probíhá, tak závisí především na aktivitě a propagaci samotné knihovny, na schopnosti ředitele knihovny či učícího knihovníka vysvětlit a obhájit roli knihovny jako partnera škol v rozvoji vzdělávacího kapitálu žáků a motivovat vedení škol i žáky samotné k edukačním aktivitám v knihovně a ke společné práci knihovny a školy.

Proces a nástroje evaluace

Má-li informační vzdělávání reagovat na vzdělávací potřeby žáků a strategie škol a má-li zároveň korespondovat s nabídkou služeb knihovny a s podmínkami, které knihovna pro vzdělávací aktivity má, není možné obejít se bez jeho evaluace. Vhodně designovaná evaluace umožní získat dostatečně konkrétní a funkční zpětnou vazbu, využitelnou pro reflexi stávajícího stavu a nastavení podmínek pro kvalitní vzdělávací nabídku. Projekt Co nebylo v učebnici z operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání tak poskytl příležitost k tomu, aby byly kvalita i dopad informačního vzdělávání sledovány a průběžně vyhodnocovány po celou dobu procesu od plánování přes tvorbu vzdělávacích programů až po jejich finální ověření v praxi.

Koncept každého z devíti šestnáctihodinových vzdělávacích programů, které v projektu Co nebylo v učebnici vznikají, je postaven tak, aby jednotlivé vyučovací hodiny byly z hlediska učiva (tedy vzdělávacího obsahu) kompatibilní s učivem dané cílové skupiny žáků dle rámcových a školních vzdělávacích programů a zároveň aby měly ve vzdělávacím obsahu pevně zakotvenou konkrétní složku rozvoje informační gramotnosti – to vše při využití inovativních metod výuky, akcentujících místně zakotvené učení, badatelství nebo úlohy pro řešení problémů. Premisou tohoto záměru je to, že v přípravné fázi vzniku vzdělávacích programů ve společenstvích praxe probíhá edukace učitelů a knihovníků v modelech a standardech informační gramotnosti (viz výše) a ve způsobu jejich didaktického transferu do obsahu vyučovacích hodin (lekcí) informačního vzdělávání.

Realizátoři projektu Co nebylo v učebnici nastavili pro všechny fáze přípravy, vzniku i ověřování hotových vzdělávacích programů odpovídající evaluační nástroje,⁵ v nichž aplikovali kvalitativní i kvantitativní metody sociálního výzkumu.⁶ Evaluační schéma bylo koncipováno tak, aby reflektovalo aktéry edukačních aktivit a aby bylo možné

² Více o tom to modelu informační gramotnosti viz <https://thebig6.org/>.

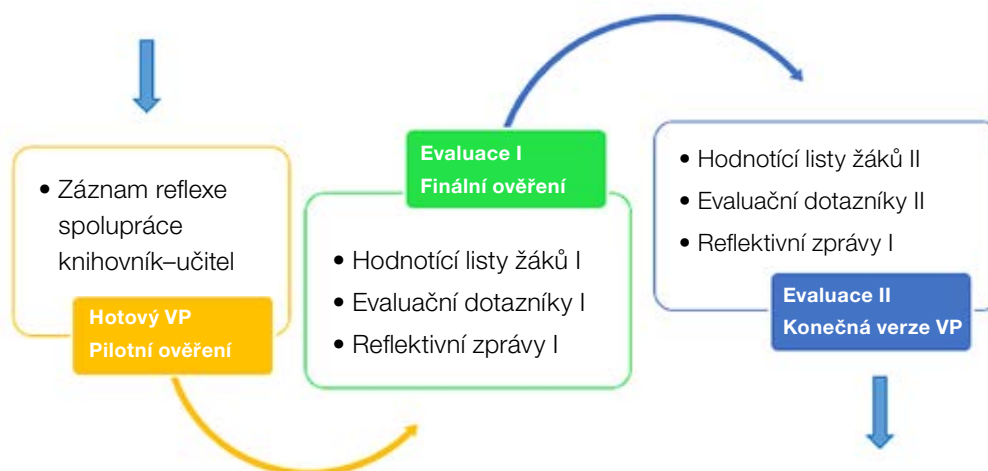
³ Rámec v anglickém znění je k dispozici na <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/global-media-and-information-literacy-assessment-framework/>.

⁴ Tato metodika je jednou ze šesti metodik zacílených v rámci projektu Národní systém inspekčního hodnocení vzdělávací soustavy v České republice (NIQES) na šest klíčových gramotností uvedených v doporučení Evropského parlamentu a Rady o klíčových schopnostech pro celoživotní vzdělávání – čtenářské gramotnosti, matematické gramotnosti, přírodovědné gramotnosti, sociální gramotnosti, jazykové gramotnosti a informační gramotnosti. Více o metodice reflektující informační gramotnost viz <http://www.niqes.cz/Metodika-gramotnosti/Metodika-pro-hodnoceni-rozvoje-informačni-gramotno>.

⁵ Více k evaluaci a jejímu zkoumání ve vzdělávání viz například Cohen a kol., 2011.

⁶ Více k problematice evaluačních metod viz například publikace Hendl, Jan – Remr, Jiří. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.

zahrnout do procesu hodnocení také ty, kteří se na vzdělávací aktivitě probíhající v knihovně přímo nepodílejí, ale jsou její nedílnou součástí – tedy učitele doprovázející třídy na pilotní a finální ověřování programu. Schéma evaluace jednoho konkrétního vzdělávacího programu – *S informacemi k lepšímu celoživotnímu učení* (pro žáky 3. až 5. ročníku ZŠ) v rámci přípravy, tvorby i ověřování je prezentováno níže.

Obr. 1: Schéma evaluačního procesu jednoho vzdělávacího programu projektu Co nebylo v učebnici. Zdroj: autorka příspěvku

Jak ukazuje schéma, evaluační nástroje byly použity ve třech průběžných obdobích spolupráce učících knihovníků a učitelů ve společenství praxe:

Období 1: Na prvním dvoudenním setkání expertního týmu, složeného z několika dvojic knihovníků a učitelů, byly v rámci sdílení pořízeny reflektivní záznamy, které ukázaly praxi dosavadní spolupráce učícího knihovníka a učitele na rozvíjení informační gramotnosti žáků, podmínek pracoviště, obav, limitů a výzev.

Období 2: Poté co byl na průběžných setkáváních expertního týmu i jeho činností v online prostředí vytvořen šestnáctihodinový vzdělávací program, nastala fáze pilotního ověřování hotového vzdělávacího programu se žáky. Každé z výukových témat, koncipované jako devadesátiminutová vyučovací hodina, bylo vyhodnoceno třemi typy evaluačních nástrojů – (a) žáci vyplnili takzvaný hodnoticí list zpětné vazby, obsahující uzavřené a otevřené otázky; (b) doprovázející učitel (který lektorsky nezajišťoval výuku) vyplnil evaluační dotazník s uzavřenými a otevřenými otázkami; (c) lektor vypracoval ke každé odučené lekci (sebe)reflektivní poznámky k obsahu i průběhu lekce – ve shodě s potřebou posílit reflektivní přístup učících knihovníků i učitelů k pojetí výuky. Analyzovaná a zpracovaná data z uvedených evaluací byla poté využita ke korekci pilotovaného vzdělávacího programu.

Období 3: Při následném finálním ověřování jednotlivých výukových témat vzdělávacího programu *S informacemi k lepšímu celoživotnímu učení* byly použity shodné evaluační nástroje jako v pilotní fázi ověřování: hodnoticí list zpětné vazby žáků, evaluační dotazník doprovázejícího učitele a reflektivní zpráva lektora. Také po finálním ověřování všech částí programu se žáky byly informace získané z evaluací zapracovány do konečné verze vzdělávacího programu.

Projekt Co nebylo v učebnici, jak plyne z příkladu průběhu a nástrojů evaluace jednoho konkrétního vzdělávacího programu, poskytuje obrovské množství dat k výzkumné práci i k následné implementaci výsledků výzkumu do reálného vzdělávacího prostředí. Na místě je tedy uvést konkrétní číselné údaje, které ilustrují průběh evaluačního procesu jednoho již vytvořeného vzdělávacího programu z celkově devíti plánovaných – jedná se o šestnáctihodinový vzdělávací program *S informacemi k lepšímu celoživotnímu učení* (pro žáky 3. až 5. ročníku ZŠ), koncipovaný v osmi dvouhodinových výukových blocích a ověřovaný ve třídách o počtu přibližně osmnáct žáků ve třídě.

	Počet ověřování	Počet žáků	Počet hodnoticích listů	Počet reflexí lektorů	Počet dotazníků neověřovatelů
Pilotní ověřování VP – město A	1	Max. 19	Max. 152	1	1
Pilotní ověřování VP – město B	1	Max. 20	Max. 160	1	1
Finální ověřování VP – město A	1	Max. 20	Max. 160	1	1
Finální ověřování VP – město B	1	Max. 21	Max. 168	1	1
Celkem fáze 1	4	Max. 80	Max. 640	4	4

Tab. 1: Souhrnný přehled nástrojů evaluace ve všech částech průběhu vzniku jednoho vzdělávacího programu projektu Co nebylo v učebnici.
Zdroj: autorka příspěvku

Ze schématu i souhrnné tabulky je zřetelné, že evaluace je zaměřena na to, aby byla průběžně získávána zpětno-vazební data od všech aktérů vzdělávacího procesu – na začátku před vstupem do tvorby programu v expertním týmu (reflexe dosavadní spolupráce učitele a knihovníka), poté je hotový vzdělávací program pilotován v reálném prostředí (evaluace v hodnoticích listech zpětné vazby od žáků, dotazníky zpětné vazby od těch, kteří jsou na lekci pozorovateli-neověřovateli), součástí evaluace je také hledisko (sebe)reflexe průběhu celého pilotního ověřování z pohledu samotného lektora (reflektivní zprávy). Takto komplexně postavený evaluační proces může přinést důležité informace týkající se jednak samotného procesu výuky (jak probíhala), tak impaktu na cílovou skupinu žáků (co se naučili a proč, jaké kompetence získali).

The image shows a hand-drawn sketch of a student evaluation form titled "HODNOTICÍ LIST ŽAKŮ". The form is designed for a lesson on "Lecturing" (Téma lekce: "Lecturing") and was used on 2.8.2019. It features a feedback scale with four smiley faces (happy, neutral, sad, very sad) for each question. The questions are: "Jak mě lekce bavila", "Jak mi vyhovoval způsob výuky", "Jak hodnotím práci lektora", and "Z lekce si odnáším nové informace". At the bottom, there are handwritten student responses: "Nejvíce se mi líbilo (stručně): JAK JSEM HLEDAL INFORMACE" and "Nejmíň mě bavilo (stručně): VYPLŇOVAT TEN LYST".

Obr. 2: Ukázka evaluačního nástroje využitého v projektu Co nebylo v učebnici pro žáky mladšího školního věku. Zdroj: autorka příspěvku

V současné době je projekt v takové fázi realizace, že jsou vytvořeny a ověřeny první tři z devíti vzdělávacích programů. Poté co budou hotové vzdělávací programy s podrobnou metodickou oporou včetně ověřených pracovních listů a interaktivních učebních materiálů schváleny řídicím orgánem projektu (MŠMT), budou poskytnuty knihovnám a školám k bezplatnému využívání jako otevřený vzdělávací zdroj na Metodickém portálu rvp.cz, na webu projektu Co nebylo v učebnici a také na online otevřených knihovnických platformách SKIPu, SDRUku apod. Tvůrci vzdělávacích programů věří, že vytvořené výukové bloky a jednotlivé lekce poslouží knihovnám i školám napříč Českou republikou k posílení či rozvinutí spolupráce učících knihovníků a učitelů a k většímu zájmu o problematiku informační gramotnosti ve formálním i neformálním vzdělávacím prostředí.

Závěrem

Dosavadní průběh a dílčí výstupy projektu *Co nebylo v učebnici* jsou ukázkovým příkladem toho, že důležitou roli v budování spolupráce a vztahu knihoven a škol mají aktivity „zdola“, tedy společná práce konkrétního učitele a konkrétního učícího knihovníka. Na zatím realizované první fázi projektu se ukazuje, že právě díky takto úzké a jedinečné spolupráci lze relevantní evaluací nastavovat strategie edukace žáků, reflektovat jejich vzdělávací potřeby a edukací v neformálním prostředí knihovny naplňovat to, co prozatím – v současném pojetí kurikula základního a středního vzdělávání – nedokáže v náležitě míře školní prostředí, tedy funkčně a didakticky účelně implementovat do vzdělávacích obsahů vedle znalostní složky také kompetenční složku, konkrétně aspekty informační gramotnosti.

Literatura

Big6 Skills Overview (2019). Big6. [online]. ©2013.

Dostupné z: <https://thebig6.org/>

Cohen, L. – Manion, L. – Morison, K. (2011). *Research methods in education*. 7. ed. London: Routledge.

Co nebylo v učebnici – spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století (2019). [online].

Dostupné z: <https://www.conebylovucebnici.cz/>

Hendl, J. – Remr, J. (2017). *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1192-1.

Mazáčová, P. (2018). Pedagogické kompetence učícího knihovníka se zaměřením na dimenzi sebereflexe.

ITlib. Informačné technológie a knižnice, Centrum vedecko-technických informácií SR, roč. 22, č. 2, s. 12–17. [online].

Dostupné z: https://itlib.cvtisr.sk/archiv/2018/2/pedagogicke-kompetence-uciciho-knihovnika-se-zamerenim-na-dimenzii-sebereflexe-pedagogical-competences-of-a-teaching-librarian-focusing-on-self-reflection.html?page_id=3451

Tematická zpráva – Rozvoj informační gramotnosti na základních a středních školách (2018). Česká školní inspekce. [online]. © 2019. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/cz/Aktuality/Tematicka-zprava-Rozvoj-informacni-gramotnosti-na>

UNESCO. (2013). *Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies*. [online]. Paris: UNESCO. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002246/224655e.pdf>

Co nebylo v učebnici... a jak to funguje v praxi?

Roman Pospíšil

Knihovna Jiřího Mahena v Brně, pobočka Bohunice

Projekt Co nebylo v učebnici propojuje oblasti formálního a neformálního vzdělávání v kontextu aktuálních potřeb obou cílových skupin vzdělatelů, tedy knihovníků a pedagogů. Jako tvůrce těchto programů přibližují projektové aktivity zevnitř a zhodnocují jeho dosavadní výstupy a praxi.

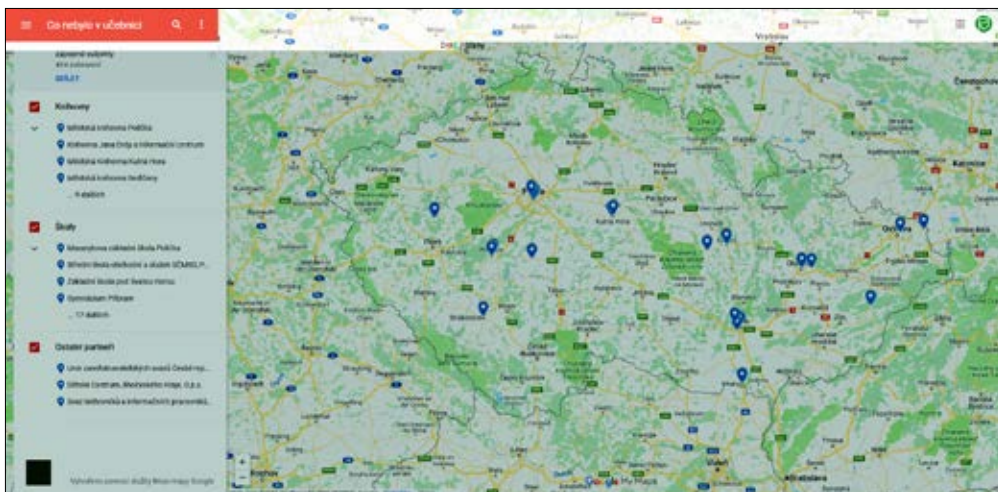
Představení vzdělávacího programu

Společný vzdělávací program knihovníků a učitelů s názvem Na cestě od autora ke čtenáři v knihovně dává nahlédnout na fenomén knihy z různých a pro žáky mladšího školního věku dosud neznámých úhlů pohledu. Jedna část vzdělávacího obsahu je zaměřena na seznámení s funkcemi knihovny v současné znalostní společnosti, zohledněna je i daná lokalita, v níž se knihovna nachází. Žáci se mimo jiné seznámí s profesemi, které zaměstnanci knihovny vykonávají, nejen pro to, aby žáci našli v knihovně vždy to, za čím do ní přišli. Ve vzdělávacím obsahu programu je dále historie knihovny v zrcadle důležitých událostí našich dějin i v kontextu místně zakotveného vzdělávání a propojení činnosti knihovny a školy. Pro edukační cíle jsou využity autentické dobové publikace a archivní materiály knihovny. Třetí část programu je věnována tomu, že knihovna není jen místem půjčování knih a časopisů, ale i prostorem, kde lze zažít zajímavá setkání s texty, spisovateli, obrázky, hudbou či mluveným slovem. Tato část programu navazuje na předchozí části a je zaměřena na tematiku vzniku textu a jeho cesty od autora přes překladatele, vydavatelství a tiskárnu až do skladu, regálu, katalogu či archivu knihovny. Součástí vzdělávacího obsahu programu je tematika písma, knižní kultury, ilustrací, žánrovosti textů, elektronických knih, hudebních nosičů, audioknih apod. Je využito kritické práce s textem, herních a zábavných činností včetně práce s ICT. Program reflektuje aktivizační principy výuky s cílem využít optimálního potenciálu každého žáka daného stupně vzdělávání (včetně talentovaných dětí). Vzdělávací obsah programu je provázán s RVP pro předškolní a základní vzdělávání včetně průřezových témat a s konkrétními ŠVP.

Tvorba vzdělávacího programu

Tvorba vzdělávacího programu byla realizována na platformách společenství praxe pedagogických pracovníků, pracovníků v neformálním vzdělávání a koordinátorů expertních týmů. Ve struktuře společenství praxe fungovaly edukační jednotky, edukační skupiny i expertní týmy. Edukační jednotky byly vždy tvořeny spolupracující knihovnou a školou. Edukační skupiny pak byly složeny z více edukačních jednotek, které spojovalo shodné téma vzdělávacího programu a cílová skupina žáků podle věku. Společně s koordinátorem vzdělávacích aktivit tak vznikl expertní tým – dohromady to bylo devět expertních týmů s rozdílnými počty tvůrců programů. Jednotlivé edukační skupiny byly formovány jednak na základě zájmu pedagogů a knihovníků, a to formou e-mailové a telefonické komunikace či osobního setkání v rámci přípravného projektového jednání v pražském Klementinu. Každý expertní tým tak měl koordinátora pro přípravu vzdělávacího programu, který byl v úzkém kontaktu s metodikem a odborným garantem vzdělávacích programů.

Jak v období přípravy na tvorbu vzdělávacích programů, tak i v průběhu tvorby programů se uskutečnila řada osobních setkání členů expertních týmů, a to minimálně jedenkrát za dva měsíce. Tato setkání probíhala pokaždé v místě některého ze členů týmu či střídavě u všech členů týmu. Setkání expertních týmů měla dvoudenní charakter z důvodu příliš velké vzdálenosti jednotlivých členů v rámci několika krajů.

Obr. 1: Přehled zapojených týmů po celé České republice. Zdroj: printscreen z webu <https://www.conebylovucebnici.cz/subjekty.html>

Ve spolupráci s jednotlivými metodiky a koordinátory každého z devíti expertních týmů připravil odborný garant návrh struktury příslušného programu. Tento návrh byl poté prezentován koordinátorem expertního týmu ve spolupráci s metodikem a v součinnosti s odborným garantem ostatním členům expertní skupiny. K prezentovanému návrhu proběhla diskuse i konzultace. Každý expertní tým rozpracoval svá témata prvotního návrhu obsahu vzdělávacího programu a z rozpracovaných témat vyplynuly dílčí úkoly pro každou edukační jednotku tvořící expertní tým. Expertní tým následně vytvořil harmonogram plnění dílčích úkolů, které si rozdělili jednotlivé edukační jednotky, tedy učitelé a knihovníci. Pro zefektivnění práce byl formulován a sdílen nástroj vzájemné komunikace a spolupráce. Stanovila se data a četnost pracovních setkání. Výstupy z těchto setkání expertního týmu pak byly za supervize koordinátora expertního týmu zapracovány do návrhu obsahu a struktury vzdělávacího programu. Výstupy z prezentování splněných úkolů ve formě úprav návrhu struktury a obsahu vzdělávacích programů byly opakovaně zpracovány na jednotlivých po sobě následujících setkáních expertního týmu. Vše bylo průběžně řešeno a ukládáno na sdíleném komunikačním nástroji v elektronickém prostředí. Z jednotlivých setkání se také pořizoval zápis s prezenční listinou či fotodokumentací.

Obr. 2: Představení návrhu struktury programu odborným garantem. Zdroj: autor příspěvku

Obr. 3: Fotodokumentace z pracovního setkání expertního týmu. Zdroj: autor příspěvku

Základem pro design vzdělávacích programů byly tři tematické moduly zahrnující komplexní práci s informacemi s cílem rozvíjet u dětí a žáků informační (a rámcově také mediální) gramotnost:

- 1) Na cestě od autora ke čtenáři
- 2) S informacemi k lepšímu celoživotnímu učení
- 3) Bádám v knihovně a píšu svůj odborný text

Informační gramotnost byla jako zastřešující vzdělávací téma předkládaného projektového záměru zvolena proto, že ideálně propojuje soubor znalostí, dovedností a postojů pro komplexní práci jedince s informacemi s využitím kompetencí formálního i neformálního vzdělávání.

Z každého tematického modulu tak vzejdou vzdělávací programy reflektující věkové složení cílové skupiny tak, že ze tří tematických modulů vznikne celkem devět vzdělávacích programů. Minimální časová dotace každého jednotlivého vzdělávacího programu je šestnáct hodin. Programy jsou edukačně designovány tak, aby v trojfázovém modelu učení E-U-R reflektovaly konstruktivistické pedagogické paradigma s aktivizačními prvky a principy projektové výuky.

Rozvíjení klíčových kompetencí

V rámci vzdělávacího programu jsou rozvíjeny klíčové kompetence pro formální vzdělávání dle RVP ZV, RVP G a RVP SOV – kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní (pro gymnázia kompetence k podnikavosti). Rozvíjeny jsou i klíčové kompetence pro neformální vzdělávání – komunikace v mateřském jazyce, schopnost práce s digitálními technologiemi, schopnost učit se, sociální a občanské schopnosti, smysl pro iniciativu a podnikavost, kulturní povědomí a vyjádření. Rovněž jsou rozvíjeny i takzvané měkké klíčové kompetence pro neformální vzdělávání – kompetence k efektivní komunikaci, kompetence ke kooperaci (spolupráci), kompetence k celoživotnímu učení, kompetence k aktivnímu přístupu, kompetence k samostatnosti, kompetence k řešení problémů, kompetence k plánování a organizování práce, kompetence k objevování a orientaci v informacích.

Pilotování a ověřování vzdělávacího programu

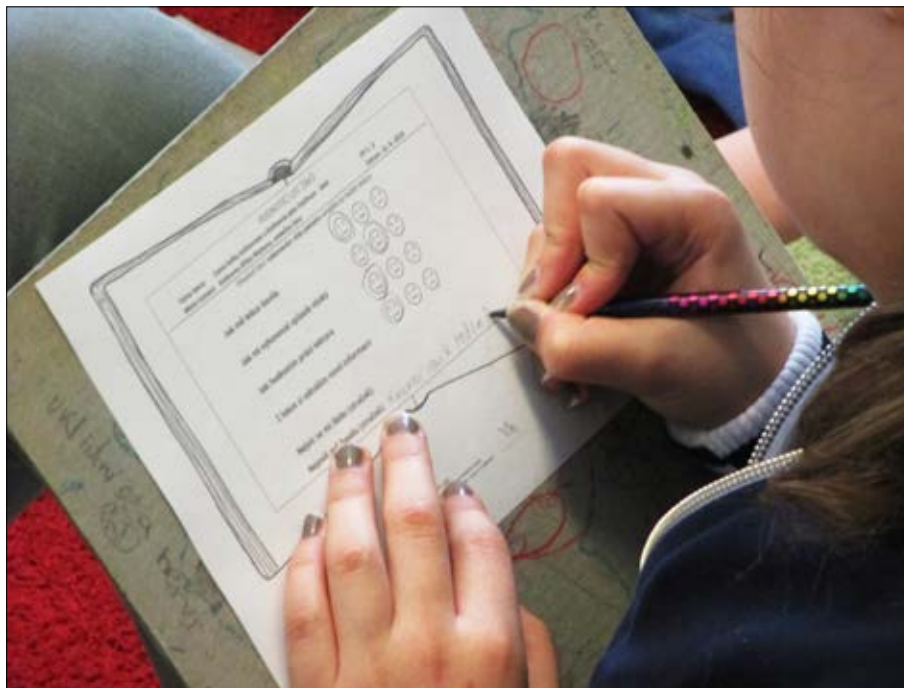
Vytvořené programy byly po ukončení tvůrčí realizace také ověřovány. Cílem bylo, aby například v rámci jednoho vzdělávacího programu existovala skupina pro pilotování a skupina pro ověřování programu. Šlo tedy cíleně o to, aby každá zapojená knihovna a škola koncipovaný program společně připravila, pilotně realizovala nebo opakovaně ověřila. Následně bylo samotné ověření vyhodnoceno z pohledu pedagogických pracovníků, pracovníků v neformálním vzdělávání i absolvovaných žáků. Po každém ověřování tak zúčastněný pedagog, knihovník i přítomní žáci zhodnotili realizaci vzdělávacího programu pomocí dotazníků. Vzniklé výstupy pak byly zapracovány do finální verze vzdělávacího programu.

Obr. 4: Příklad ověřování v Knihovně města Olomouce. Zdroj: autor příspěvku

Obr. 5: Příklad pilotování v Knihovně Jiřího Mahena v Brně na pobočce v Bohunicích
Zdroj: autor příspěvku

Obr. 6: Příklad vyhodnocování v rámci pilotování v Knihovně Jiřího Mahena v Brně na pobočce v Bohunicích. Zdroj: autor příspěvku

Závěrem

V rámci realizace projektu byl také vytvořen informativní projektový web, na němž budou jednotlivé výstupy včetně evaluací prezentovány. Jednotlivé aktivity a jejich výsledné produkty i s evaluacemi budou rovněž představovány prostřednictvím participujících institucí – na webech a sociálních sítích knihoven i škol. Dílčí i finální aktivity a výstupy projektu včetně evaluací budou dále prezentovány na konferencích a odborných akcích v oblasti formálního i neformálního vzdělávání včetně akademických pracovišť. Syntetizující a evaluační výstupy budou publikovány ve formě zpráv a odborných článků v renomovaných oborových časopisech. Celá kompletní finální verze jednotlivých programů bude také zveřejněna na portálu RVP.cz.

Projekt mediálního vzdělávání v Královéhradeckém kraji

Mgr. Bohdana Hladíková

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Zajímavé projekty se občas vynořují zcela nečekaně a nejlépe ještě s šibeničními termíny. Když se do nich pustíme, měli bychom se snažit nastavit systém tak, aby co nejvíce vyhovoval všem zúčastněným, byl srozumitelný, přehledný a celou realizaci usnadnil. Následující řádky popisují, jak jsme se s tím pokusili vyrovnat v našem kraji. V roce 2018 se Nadace Open Society Fund rozhodla podpořit aktivity směřující ke zlepšení mediální gramotnosti veřejnosti prostřednictvím knihoven. Finančně zaštitila nákup knih a vzdělávání knihovníků, které realizoval SKIP. A tak jsme se stali součástí pilotního projektu, ve kterém se Nadace rozhodla otestovat spolupráci při vzdělávání veřejnosti.

Příprava projektu

První zmínky o chystaném projektu se k nám dostaly už v březnu 2018, ale přesnější informace jsme obdrželi až v červnu téhož roku, kdy nám Nadace zaslala k připomínkování chystaný projektový záměr. Společnými silami jsme se s kolegyněmi z dalších dvou krajských knihoven snažili zejména o prodloužení lhůty k realizaci. Ačkoli byla Nadace velice vstřícná, bohužel nám změnu neodsouhlasila, protože byla sama vázaná svou dohodou s donorem. Záměrem Nadace byla podpora společenské role knihoven v menších městech a jejich prostřednictvím posílení informovanosti veřejnosti o riziku dezinformací na internetu a zvýšení odolnosti veřejnosti vůči nim. Akce se tedy měly konat minimálně ze šedesáti procent v obcích pod dvacet tisíc obyvatel. Na základě našich návrhů byla hranice upravena na dvacet pět tisíc.

S kolegy z Nadace jsme se různě střídali v dovolených a nemoci, a tak k podpisu smlouvy o spolupráci došlo až na konci září, přičemž podporu ve výši 138 600 korun bylo třeba vyčerpat do poloviny února 2019. Když jsem akci dostala na starost, zdála se mi částka vzhledem k mému obvyklému rozpočtu na vzdělávání doslova astronomická a čas šibeniční. Nic podobného jsme dosud nedělali. V knihovnictví působím poměrně krátce a s podobnými akcemi jsem nikdy předtím nepřišla do styku. Sami regionální funkce nevykonáváme, ale pověřujeme tím šest městských knihoven. Vše jsme s nimi konzultovali, ale nakonec jsme se rozhodli mediální vzdělávání jejich prostřednictvím neorganizovat. V rámci maximálního urychlení jsme s nabídkou oslovili přímo všechny profesionální knihovny v kraji. Hráli jsme o čas, většina kolegů už měla hotové podzimní plány akcí a předpokládali jsme, že ani v adventním období nebude o podobné aktivity velký zájem.

Neptali jsme se dopředu ani v knihovnách, jestli se chtějí zapojit a najdou prostor a čas k uskutečnění přednášek. Usoudili jsme, že je chceme realizovat v každém případě a že nabídka bude dostatečně zajímavá.

Už v době, kdy se schylovalo k podpisu smlouvy o spolupráci, jsme začali vyjednávat s lektory. Oslovili jsme zástupce projektu Zvol si info, který nám doporučila Nadace. Domluvili jsme dvě verze programu Dávka chemtrails, fake news a kritického myšlení! – interaktivní seminář pro studenty (90 minut) a delší přednášku pro veřejnost (105 minut). Rovněž jsme oslovili lektorku Vandu Vaníčkovou, s níž spolupracujeme, a její zapojení do projektu jsme nechali schválit nadací. Lektorka nám připravila čtyři devadesátiminutové programy vztahující se k problematice, zacílené na různé věkové skupiny. Dnešní mediální džungle (senioři), Mediální gramotnost aneb vaše děti na síti (dospělí), Mediální výchova a gramotnost v praxi (dětí), REKLAMA – REalita nebo KLAM (žáci ZŠ, studenti SŠ).

Krátce před podpisem smlouvy jsme e-mailem odeslali kompletní nabídku včetně anotací a instrukcí, jak se do programu zapojit.

Pro každého lektora jsme připravili sdílenou tabulku na Google Disku. Zájemci si zvolili program a volné datum a do tabulky se sami zapsali. Kvůli větší přehlednosti bylo v tabulce použito podmíněné formátování textu, takže obsazená data se automaticky podbarvila zelenou barvou.

Jednoduše jsme vyřešili i situaci knihovny, která chtěla ve spolupráci se školou uspořádat přednášku, ale čekala na potvrzení vedení školy a nebyla si jistá, zda termín nakonec obsadí, či nikoli. Do patřičné kolonky jsme napsali „předběžná rezervace“, aby ostatní viděli, že se termín ještě může uvolnit.

				8. 11. 2018		9. 11. 2018		15. 11. 2018			
Lektor	Program		Název a adresa knihovny, kontakt (e-mail, tel.)	Počet přednášek	Předrovný čas zahájení	Název a adresa knihovny, kontakt (e-mail, tel.)	Počet přednášek	Předrovný čas zahájení	Název a adresa knihovny, kontakt (e-mail, tel.)	Počet přednášek	Předrovný čas zahájení
Zvol si info	Dávka chemie, fake news a kritického myšlení	Pro studenty (interaktivní seminář) 90 min	Knihovna V. Červka v Jičíně Tel: xxx, email: xxx	2	8:00 a 10:00	Knihovna V. Červka v Jičíně Tel: xxx, email: xxx	2	8:00 a 10:00	Městská knihovna v Broumově, xxx, xxx, xxx	1	9:00 a 11:00
		Pro dospělé (přednáška) 105 min									17:00

Obr. 1: Ukázka vyplněné přihlašovací tabulky. Zdroj: autorka příspěvku

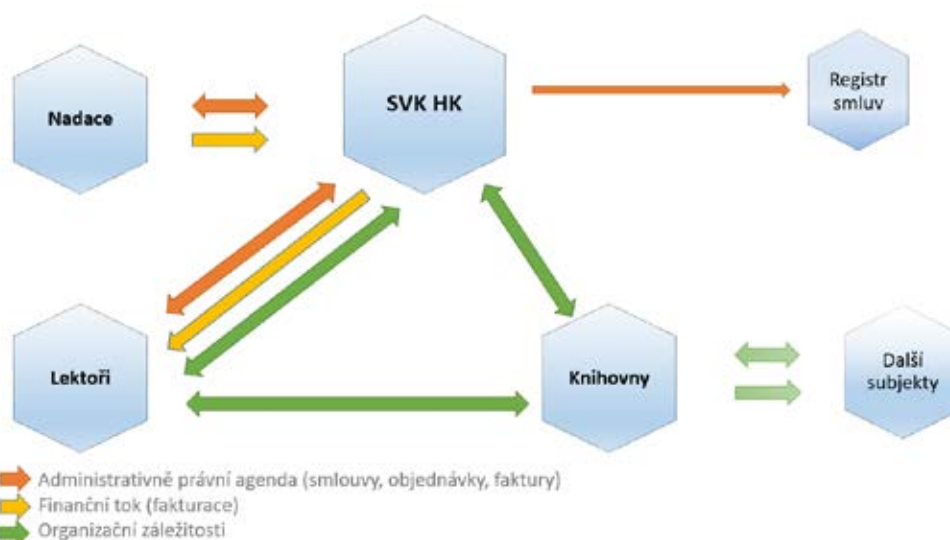
Data a počty přednášek jsme si nechali odsouhlasit lektory. Data jsme samozřejmě měli domluvená předem, jednalo se spíš o to, jestli lektor zvládne v jednom dni více přednášek nebo přesun do jiné obce. Zařazení do projektu jsme potvrdili e-mailem. I to by zřejmě šlo řešit rychleji prostřednictvím kolonky v tabulce, ale potvrzovací e-mail nám v tomto případě přišel namísto. Knihovny v něm navíc obdržely kontakt na lektora a instrukci, že se s ním mají spojit, aby si vzájemně upřesnili místo, čas, ale také požadavky na techniku apod.

Díky tomu, že se jednalo o poměrně vysoké finanční objemy, vystavovali jsme na odsouhlasené akce objednávky. Na každou nasmlouvanou akci jsme s Nadací uzavírali dodatek smlouvy a zajistit, aby byl dodatek uzavřen ještě před konáním akce a zároveň včas zaslán do Registru smluv, byl možná největší úkol celého projektu. Vše se díky skvělé spolupráci s kolegou z Nadace podařilo a vyhověli jsme i zákonným požadavkům.

Celý systém zprvu vypadal značně komplikovaně, ale ve skutečnosti vše fungovalo a nikde se neobjevil žádný větší zádrhel. Jedinou zásadnější komplikací tak představovala povinnost zveřejnění v Registru smluv.

S Nadací jsme řešili administrativní náležitosti (smlouvu o spolupráci, dodatky smlouvy), fakturovali uskutečněné akce, a nakonec podali i závěrečnou zprávu. S lektory jsme projednávali objednávky a fakturaci a potřebné údaje jsme zanášeli do Registru smluv. Rovněž peněžní tok směřoval přes nás rovnou lektorům.

S lektory jsme začali organizovat samotné akce, dohodli jsme s nimi podmínky a podrobnosti vzdělávacích programů. Zelené šipky na obrázku 2 pak znázorňují výše popsanou dohodu s lektory na datech a anotacích, tvorbu přihlašovací tabulky a koordinaci aktivit. Na knihovny zbyla dohoda s lektorem ohledně místních podmínek, domluva se školou, případně propagace akce na veřejnosti.

Obr. 2: Organizační schéma projektu. Zdroj: autorka příspěvku

Realizace mediálního vzdělávání v zapojených knihovnách

První fáze byla pro nás poměrně hektická, ale v okamžiku, kdy už bylo vše nasmlouváno a administrativně podchyceno, jsme pouze koordinovali drobnosti a systém fungoval jen s naší minimální účastí.

Předpoklad, že o nabídku bude v regionu zájem, se potvrdil. Na dospělé veřejnosti však nakonec směřovala jen menší část nabídky: dvě přednášky seniorům v rámci Univerzity třetího věku a pět přednášek pro veřejnost.

Navzdory propagaci byl zájem poněkud nevyvážený. Například na přednášku do naší knihovny přišlo hodně návštěvníků a s lektorem diskutovali téměř dvě hodiny. Zato v Úpici dorazili pouze dva účastníci a s nimi místní televize.

Obr. 3: Přednáška *Zvol si info* pro veřejnost ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové. Zdroj: Bc. Vladimíra Buchtová

Naopak u škol měla nabídka mediálního vzdělávání jednoznačný úspěch. Děti a studenti vyrazili do knihoven nebo naopak v několika případech lektor s knihovnicí do škol celkem dvaapadesátkrát. Kromě aktuálního tématu pedagogové i děti kvitovali výběr lektorů a neotřelé výukové metody.

Obr. 4: Workshop o reklamě na Základní škole K. V. Raise, Lázně Bělohrad. Zdroj: Mgr. Vanda Vaničková, Ph.D.

S týdenním předstihem před koncem lhůty se nakonec podařilo uspořádat celkem padesát devět přednášek a workshopů. S přehledem jsme splnili i další podmínky a v obcích nad dvacet pět tisíc obyvatel se konalo pouhých 2,5 procenta akcí. Nejmenší knihovna ze třinácti zapojených byla v Polici nad Metují (4 086 obyvatel). Největší byla samozřejmě ta naše (92 742 obyvatel).

Ze smlouvy nám vyplynula povinnost zprostředkovat Nadaci zpětnou vazbu. Zkušenost kolegyně samozřejmě zají-

mala také nás. Proto jsme opět připravili formulář, kde dotazovaní mohli jednoduše zatrhnout, jaký program hodnotí, jestli se akce konala u nich, nebo v partnerské škole, zda mají zájem o opakování projektu, jak hodnotí organizační stránku, a také vepsat své připomínky. Respondenty jsme také žádali o zaslání fotografií e-mailem. Třebaže jsme z dotazníku získali potřebné údaje, propříště bychom v něm chtěli provést ještě určité změny, aby byl více vypovídající. Jedenáct knihoven by rozhodně mělo zájem si vše zopakovat. Dvě odpověděly zdrženlivěji, že spíše ano. Jedné knihovně se organizační stránka zdála spíše složitá, ostatní odpověděly, že složitá rozhodně nebyla.

Ve slovním hodnocení účastníci chválili především volbu aktuálního tématu, srozumitelnost a schopnost lektorů téma poutavě podat různým skupinám. Na druhé straně upozorňovali na to, že zájem ze strany škol byl tak velký, že nebylo možné vyhovět všem.

Rovněž my jsme byli spokojeni. Kromě již zmíněného nás těšilo, že jsme našim knihovnám nabídli program, který na ně kladl minimální administrativní nároky a byl zdarma, a podpořili jsme jejich spolupráci se školami. Vše se stihlo včas a bez problémů jsme vyhověli smlouvě o spolupráci. Osvědčil se i způsob organizace, i když se samozřejmě objevily drobné zádrhele.

Teď jen zbývá doufat, že se nám ještě někdy podaří získat finance na zopakování projektu. Kdybychom měli více času, systém přihlašování by byl dvoukolový. Nyní jsme se snažili především vše co nejrychleji zrealizovat, proto jsme chtěli, aby se zájemci přihlašovali rychle a na co nejvíce akcí. Na to doplatili tam, kde musí aktivitu někdo schválit nebo dohoda se školou trvá déle. Pokud bychom tak nespěchali, omezili bychom počet akcí na jednu knihovnu a nabídli jim ve druhém kole přednášku pouze v případě, že by ostatní knihovny z regionu nabídku nevyčerpaly.

Provedli bychom změny rovněž v zadání. Původně jsme nepředpokládali takový zájem ze strany škol, takže nás nenapadlo limitovat počet účastníků na jednu akci a upřesnit věk dětí, jejichž pozornost je přece jen pro lektora obtížnější udržet. Mezi sledované parametry bychom také přiřadili počet účastníků, protože tento údaj po skončení akce všechny zajímal, ale při zadání jsme na něj nepomysleli. Upravili bychom i některé lhůty, kdo se s kým má nejpozději spojit.

Závěrem bych chtěla popřát knihovnám štědré dárce a hodně chuti a odvahy do podobných akcí.

Projekt „Ověřeno“ – první výstupy

Mgr. Ondřej Hudeček, Ph.D. – Mgr. Dita Lánská

Městská knihovna v Praze

Součástí naší každodennosti se v posledních několika letech staly pojmy jako *fake news*, dezinformace či hoax. Nejedná se o zcela nové fenomény, ovšem v důsledku masivního kvantitativního i kvalitativního rozvoje ICT technologií mají oproti minulosti mnohem zásadnější vliv na život každého z nás. Knihovny nemohou a ani nechtějí tomuto vývoji pouze trpně přihlížet. Městská knihovna v Praze (MKP) proto ve spolupráci s brněnským Kabinetem informačních studií a knihovnictví Masarykovy univerzity (KISK), s několika převážně neziskovými organizacemi a za aktivní podpory dalších českých knihoven rozvíjí projekt známý pod označením „Ověřeno“. Naléhavost problému a zájem knihoven podílet se aktivně na jeho řešení byla v rámci loňského ročníku konference symbolizována zařazením informace o projektu do sekce *Aktuální klíčové projekty a koncepční otázky českého knihovnictví*. Stav a tehdejší záměry lze dohledat v příslušném článku konferenčního sborníku.¹ V následujícím textu shrneme vývoj projektu v posledním roce, představíme dosavadní výstupy a nastíníme i jeho předpokládané další směřování.

Již na počátku roku 2018 byl v Městské knihovně v Praze ustaven pracovní tým zaměstnanců a zaměstnankyň,² jehož náplní bylo připravit účinnou a realizovatelnou odpověď knihoven na problémy spojené se šířením dezinformací a takzvaných *fake news*. První zvažovanou službou bylo vytváření rešerší na aktuální témata a propagace těchto ověřených informací prostřednictvím sítě knihoven. Tento cíl se však ukázal jako nerealizovatelný, neboť dle závěrů z úvodního výzkumu cílové skupiny (obecně) nemají potřebu hledat na webu knihoven ověřené informace (respektive nepociťují nedostatek informací) a zároveň knihovníci a knihovnice deklarují velkou míru nejistoty v oblasti ověřování informací. Důraz jsme proto v projektu přesunuli na vzdělávání vybraných cílových skupin – v této fázi padlo rozhodnutí soustředit se na mládež, seniory a učitele na (středních) školách. Podstatnou pomocí pro náš záměr bylo, že se „Ověřeno“ stalo v září roku 2018 součástí inovačního akcelérátoru programu Sociální inovace v knihovnách,³ který poskytuje vybraným projektům individuální péči i jistou finanční podporu.

Společně s týmem KISKu jsme se rozhodli nejprve daleko podrobněji prozkoumat aktivity, které námi vybrané skupiny v dané problematice již pokrývají, a setkat se s jejich garanty. Jednalo se například o Demagog.cz, obecně prospěšnou společnost Elpida, projekt Nadace Charty 77 Senzační senior nebo Zvolši.info. Výsledkem byl workshop pořádaný 23. listopadu 2018 na půdě MKP, kde jsme se sešli nejen se zástupci těchto a dalších organizací, ale přijeli i kolegové a kolegyně z několika (mimo)pražských knihoven. Po skončení workshopu jsme opustili myšlenku zahrnout skupinu učitelů a vytkli si nový cíl – společný devadesátiminutový workshop pro mládež a seniory, na němž by se ti starší i mladší navzájem od sebe a za pomoci knihovníka či knihovnice naučili, jak si ověřovat informace. Postup jsme následně rozdělili na tři dílčí kroky se třemi různými výstupy. Nejprve vytvořit workshop pro mládež, poté pro seniory, a nakonec pro obě skupiny dohromady. Vždy za pomoci někoho, kdo s danou skupinou dlouhodobě pracuje.

Metodika workshopu pro mládež

Workshop pro mládež jsme připravovali s pomocí lektorů organizace Zvolši.info, která má za sebou již na dvě stovky vzdělávacích akcí převážně pro žáky základních a středních škol. Jak naše spolupráce probíhala? Objednali jsme si ukázkovou hodinu na jednom pražském gymnáziu a poté jsme společně s edukačním designérem Braněm Frkem, jehož spolupráci pomohl zajistit KISK, připravili během jednoho týdne lekci vlastní a následně ji otestovali v knihovně se studenty další střední školy a pod dohledem lektora Zvolši.info. Zpětnou vazbu z této naší první testovací lekce jsme využili k úpravám lekce a následovalo další ověřování. Pro potřeby vzdělávacího

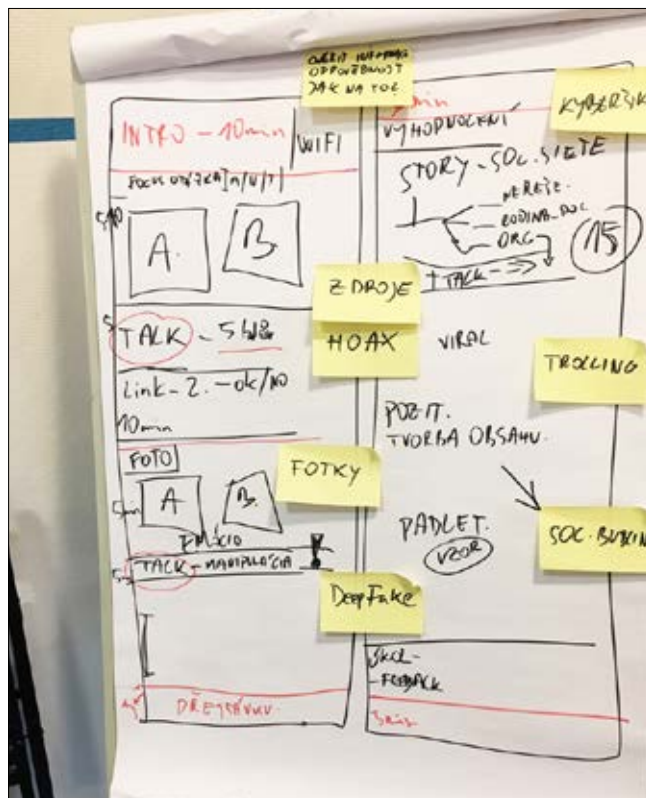
¹ Řehák, Tomáš – Stejskal, Jan. Projekt Ověřeno (knihovny na informačním on-line bojišti). In: *Knihovny současnosti 2018: sborník z 26. ročníku konference, konané 11.–13. září 2018 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*. Praha: Sdružení knihoven ČR, 2018, s. 396–401. ISBN: 978-80-86249-86-5 (pdf). Dostupné z: http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2018/KKS18/sbornik18/Knihovny_soucasnosti_2018.pdf

² Česká jazyková tradice neumožňuje užívání obourodového označení pro skupiny typu „čtenáři“, „senioři“ apod. Volíme-li ze stylistických důvodů pouze generické maskulinum, máme vždy stejnou měrou na mysli i příslušnice dané skupiny.

³ *Sociální inovace v knihovnách – KISK. Kabinet informačních studií a knihovnictví – KISK* [online]. Brno: Kabinet informačních studií a knihovnictví, 2019 [cit. 3. 9. 2019]. Dostupné z: <http://komunitni.knihovna.cz/>

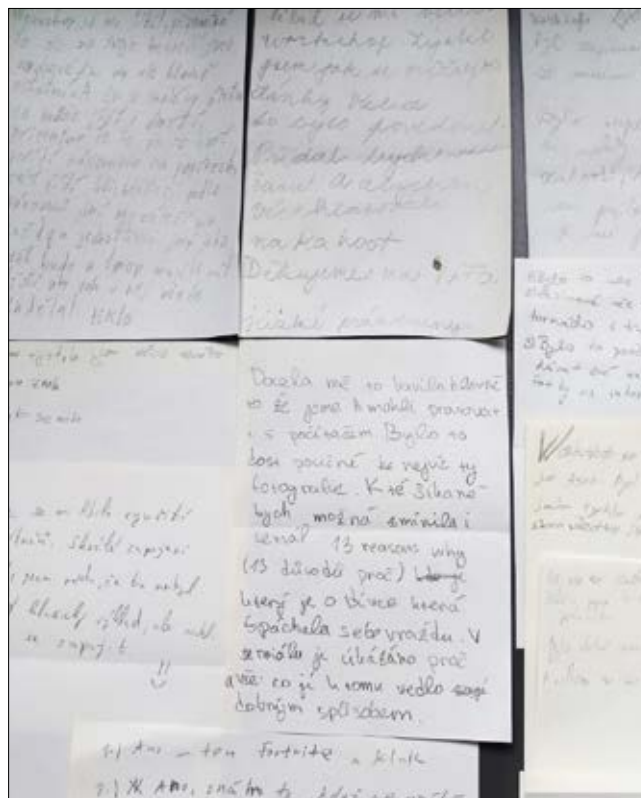
workshopu jsme v této fázi vývoje nové služby upustili od obecného pojmu „Ověřeno“ a zavedli jsme nové označení „deFacto workshop mediální sebeobraný“.

V Praze jsme od dubna do června 2019 nakonec realizovali čtyři tyto „deFacto workshopy“ pro mládež ve věkovém rozpětí dvanáct až osmnáct let.

Obr. 1: První verze struktury workshopu pro mládež. Zdroj: autoři příspěvku

Cílem, k němuž jsme od počátku směřovali, bylo, aby si knihovníci a knihovnice přebírali připravené materiály sami, bez přímé pomoci členů týmu, který metodiky vyvíjí. Veškeré metodické podklady, návody pro práci s webovými aplikacemi (například Quizizz, Mentimeter) a podklady k jednotlivým cvičením jsme umístili do sdíleného prostředí Dropbox Paper, které umožňuje nejen rychlou a jednoduchou aktualizaci, ale i snadné sdílení zkušeností a komunikaci knihovníků a knihovnic s námi. V doslova šibeničním termínu jsme pro spolupráci nakonec získali čtyři mimopražské knihovny. Od dvou máme zpětnou vazbu na zaslanou metodiku, jedna knihovna nás pozvala, abychom vedli ukázkovou lekci pro tamější žáky. Kolegyně ze Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové stihly na základě poskytnutých materiálů workshop samy realizovat. Samotné reakce na metodiku byly i u tak malého testovacího vzorku velmi rozmanité. Od odmítnutí přes opatrný optimismus až po takřka kompletní přijetí. Pozitivně hodnocen byl obsah i forma zpřístupnění metodiky: *líbí se nám aktuálnost a předpřipravenost projektu, know how, které můžeme přebrat a přizpůsobit si ho vlastním možnostem a dětem*. Případně z jiné knihovny: *velmi nápomocné jsou Screencasty (tj. nahrávky dění na monitoru počítače v komentářem, pozn. autoři), celkově na mě lekce působí pozitivním, ale nedodělaným dojmem*. Ne všude jsme s naším nápadem uspěli: *Aplikace... mě zatím nijak neoslovují, kvízy jsou asi... v pohodě, ale volím raději debatu nebo skupinovou práci*. Ovšem potěšila nás i zcela opačná reakce: *Workshop se nám líbí a myslím, že ho v příštím školním roce pro nějakou třídu využijeme*. S výjimkou prvního workshopu jsme sbírali také anonymní zpětnou vazbu od účastníků, v níž převažovala pozitiva nad negativy.

Obr. 2: Fotografie lístečků se zpětnou vazbou od účastníků workshopu. Zdroj: Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Na základě těchto zkušeností a po konzultacích s několika experty jsme podobu metodiky opět upravili a po ukončení testování ji nabízíme všem knihovnicím a knihovníkům k užívání a těšíme se na další komentáře. Tak jako se vyvíjí internet a jak se mění naše chování v tomto virtuálním prostoru, budou se měnit i samotné metodiky. Metodiku workshopu pro mládež naleznete na webové adrese bit.ly/deFacto1.

Metodika workshopu pro seniory

Koncem června 2019 byla zahájena práce na metodice workshopu pro seniory. Její vývoj bude probíhat ve spolupráci s obecně prospěšnou organizací Elpida, která funguje jako vzdělávací a kulturní centrum pro pražské seniory. Podobně jako v případě mládeže postupujeme metodou HCD (Human Centered Design, tj. design zaměřený na člověka), kdy se maximálně snažíme vycházet z potřeb dané cílové skupiny. Naše nápady proto během celého designového procesu testujeme přímo v terénu s lidmi a operativně upravujeme podle toho, jak se v praxi osvědčují.

Zároveň dále usilujeme o navázání nových partnerství s organizacemi či úřady, které se podobnému tématu ve své práci rovněž věnují. Nové iniciativy v oblasti mediálního vzdělávání, ať již ve veřejném, soukromém, nebo neziskovém sektoru, stále vznikají, ale naše dosavadní zkušenost je taková, že si vzájemně nekonkurujeme. Povědomí o závažnosti problému dezinformací a takzvaných *fake news* ve veřejném prostoru tím naopak roste, což je dobře, neboť první nezbytnou podmínkou pro úspěšné řešení problému je jeho identifikace. Máme ještě stále hodně práce před sebou – například více než čtyřicet procent lidí ve věku 55+ nedokáže odpovědět na otázku, zda se někdy setkali s falešnými zprávami.⁴

V budoucnu bychom se s projektem mimo jiné rádi zaměřili na digitální kompetence uživatelů knihoven obecně. Mezi ně totiž kromě kompetencí vztahujících se na práci s obsahem náležejí i kompetence spjaté s ovládnutím digitálních technologií. Dnes tolik skloňovaná digitální gramotnost má v sobě obsaženy obě složky (technologie i obsah), přičemž není účelné zaměřovat se pouze na jednu z nich. Učíme-li v knihovnách uživatele zacházet s počítačem nebo tabletem bez lekce o nebezpečí, které na ně ve virtuálním světě čeká, dost možná vytváříme nové

⁴ Šlerka, Josef. *Dezinformační weby a zpravodajství v ČR* [online]. Nadační fond nezávislé žurnalistiky, 2019 [cit. 3. 9. 2019]. Dostupné z https://www.nfnz.cz/wp-content/uploads/2019/05/dezinformace_prezentace_final-4.pdf

konspirátory. Skutečnost, že lekce o dezinformacích jsou pro uživatele, který neumí zacházet ani s e-mailovou schránkou, k ničemu, není třeba už vůbec zdůrazňovat.

Neschopnost práce s informacemi a neznalost postupů ověřování zdrojů je v současné době jedním ze závažných sociálních problémů. Mezi nedostatečnou informační gramotností, informační chudobou a sociální exkluzí existuje silný vztah. Schopnost náležitě pracovat s informacemi a ověřovat zdroje bude brzy pro zaměstnavatele důležitým kritériem, podle něhož si budou vybírat nové zaměstnance. Pokud se knihovny ujmou příležitosti učit a vzdělávat své uživatele v oblastech digitální gramotnosti, budou nejen formálně naplňovat své poslání či teze Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017–2020, ale významně přispějí ke zkvalitnění života a demokracie v naší zemi. Stojí před námi velký úkol, ale odměna v podobě zvýšení kvality života v České republice za to určitě stojí.

Ondřej Hudeček – osobní pohled na „Ověřeno“

Součástí týmu „Ověřeno“ jsem se stal na začátku roku 2018, kdy jsme v Městské knihovně v Praze přemýšleli, jak nejlépe odpovědět na šíření dezinformací a takzvaných *fake news* ve veřejném prostoru. Chystaný projekt si mě získal nejen samotným tématem, které jsem již tehdy pokládal za mimořádně závažné, ale především velkým zápallem, který pro něj v knihovně i mimo ni projevovali moji kolegové a kolegyně nejen z MKP. Dívám-li se nyní zpět na těch dvacet měsíců (údaj pro září 2019), uvědomuji si, jak moc jsme se posunuli kupředu, byť konkrétních hmatatelných výsledků zatím nemáme tolik, kolik bychom si asi sami přáli.

Těší mě, že jsme dokázali přesvědčit řadu organizací, že knihovny nejsou „jen“ pouhými půjčovnami, nýbrž že knihovníci a knihovnice mohou být i ideálními partnery pro společné vzdělávací projekty. Dokonce jsme úspěšně propojili některé organizace a jednotlivce na poli mediálního vzdělávání, kteří o sobě dříve nevěděli. Také to je přínos našeho projektu, byť navenek neviditelný a fakticky „nevykazatelný“.

Spolupráce s brněnským KISKem by vydala na samostatný příspěvek. Ne vždy byla bezproblémová, model inkubátoru a akcelérátoru byl vlastně sám o sobě pilotním testem a jeho tvůrci ho pružně přizpůsobovali aktuálním projektům a jednotlivým knihovnám, ale vždy jsme se jako řešitelé setkali s ochotou a dobrou vůlí pomoci. Pro mě osobně bylo nejdůležitější, že jsme vždy hledali (a i nadále v tom pokračujeme) chytrá řešení. Nemyslím teď ono častým používáním již spíše vyprázdněné „smart solution“, kde „chytré“ by mělo být vlastně vše – region, pračka či přechod pro chodce –, nýbrž hledání skutečně komplexních odpovědí na složité otázky. V našem případě třeba identifikace silných a slabých stránek fact-checkingu, což nás přivedlo ke vzdělávání uživatelů knihoven, jenže ani to není bezproblémové. Jsem rád, že si to společně s KISKem umíme přiznat a hledáme nové cesty, jak mezi uživatele knihoven šířit naši prvotní myšlenku. Schopnost ověřovat informace, které k nám denně proudí, a znalost toho, že existují i úmyslné manipulace, totiž zásadní měrou přispívá ke kvalitě demokracie v naší zemi.

Dita Lánská – osobní pohled na „Ověřeno“

První zprávy o „Ověřeno“ se ke mně dostaly prostřednictvím projevů ředitele naší knihovny, se kterým jsem měla možnost na jedné ze společných porad diskutovat o svých obavách a nejasnostech týkajících se myšlenky a smyslu projektu. Tehdy ještě spočíval základní charakter zamýšlené služby v rovině řešerší pro veřejnost vyvracející takzvané *fake news*. Ač mě daná idea zaujala, nechala jsem ji ve své hlavě spát. Dalším impulsem pro mě byla shodou okolností prezentace Honzy Stejskala zde, na Knihovnách současnosti 2018, která byla současně výzvou k zapojení do projektu. Na jejím základě jsem se Honzovi ozvala s tím, že bych ráda přiložila ruku k dílu. Mým prvním úkolem bylo vytvoření řešerše pro společné setkání s výše zmíněnými organizacemi, jejímž cílem bylo zmapovat aktivity zaměřené na mediální vzdělávání, které byly a jsou v českých knihovnách již realizovány, abychom, jak se říká, nenosili sovy do Athén. Setkání jsem se také osobně účastnila a zaujala mě na něm především ochota k dialogu, spolupráci a výměně zkušeností napříč všemi zastoupenými organizacemi.

Na základě tohoto setkání se „Ověřeno“ přesunulo do další fáze a bylo potřeba začít vytvářet lekce „na míru“ potřebám cílových skupin a zároveň je testovat v terénu. Ondřej mě tedy oslovil, zda bych neměla zájem projekt dále rozvíjet touto cestou. Vzhledem k mému předcházejícímu zapojení do projektu „Co nebylo v učebnici“ mě nabídka zaujala. Šlo o spolupráci knihoven a škol, v případě mého pracovního týmu knihovnic a učitelek, na vytváření metodiky lekcí pro žáky o práci s informačními zdroji, kritickém myšlení a nástrojích, které lze využít pro psaní odborné

seminární práce. Tato návaznost mi přišla logická a zároveň jsem nechtěla danou zkušenost zahodit a dále nepokračovat v práci se studenty.

Popis průběhu naší práce na metodice workshopu pro dospívající byl podán v textu výše. Celá myšlenka našeho projektu je založena na sdílení, které jednak technicky dovolují nové technologie, ale hlavně ideově umožňuje síla sítě českých knihoven a ochota knihovníků podílet se na vzdělávání veřejnosti. Do projektu „Ověřeno“ vkládám tolik energie, protože mi osobně přijde smysluplný. Z mého pohledu je důležité věnovat se dospívajícím a seniorům a pomoci jim lépe se zorientovat v dnešním světě zahlceném informacemi. Způsob, jak a jaké informace přijímají a předávají dále, významně ovlivňuje jejich politické smýšlení a volbu, ale i chování celkově.

Stejně jako všeobecné vzdělání, i vzdělání v této oblasti (v současnosti užívaný termín mediální gramotnost) tak ovlivňuje úroveň života v našem státu, tudíž i každého z nás. Knihovny mají možnost iniciovat vzdělávací aktivity a my jsme se pustili do vytváření nástroje, kterým by k tomu mělo docházet, ovšem z pohledu co největšího přizpůsobení potřebám uživatelů knihoven a cílovým skupinám účastníků dané vzdělávací události. Nyní vyzýváme ke sdílení toho, co jsme vytvořili, vás kolegy z knihoven. Zkoušejte vytvořené, komentujte ho na základě vlastních zkušeností a nápadů, a podílejte se tak na zlepšování tohoto produktu!

Vzdělávací lekce pro seniory – nová témata podle skutečných potřeb

PhDr. Iva Zadražilová

Moravská zemská knihovna v Brně

Přemýšlíte, jaká nová témata vzdělávacích lekcí svým čtenářům nabídnout? Jak připravit lekci, která je bude bavit a která bude vycházet z jejich potřeb? Jak ji didakticky naplánovat? S těmito otázkami vám pomůže metodická příručka, která obsahuje deset detailně zpracovaných lekcí z oblasti informační gramotnosti a která je představena v tomto článku. Témata jsou stanovena na základě výsledků dotazníku, kterého se účastnilo více než 750 respondentů-seniorů. V příručce jsou popsána tak, aby se jimi mohl inspirovat každý knihovník, který organizuje vzdělávání ve své knihovně, a naplánovat podle nich svou vlastní lekci nebo workshop. Výzkum se primárně zabýval českými seniory, nicméně metodika lekcí může být využita pro jakoukoli cílovou skupinu, která knihovnu navštěvuje.

Východiska vzniku příručky

Cílem výzkumů, které jsou součástí mé disertační práce, bylo navrhnout osvědčenou metodiku pro vzdělávání seniorů v oblasti informační gramotnosti, určenou nejen knihovnám, ale i dalším institucím, které se vzděláváním této cílové skupiny zabývají. Vzhledem ke skutečnosti, že vzdělávání seniorů není v České republice sjednoceno a ohraničeno, nebylo možné tuto metodiku stavět jen na dosavadních poznatcích. Primárně tedy vychází z realizovaných kvalitativních i kvantitativních výzkumů, které přinesly odpovědi na otázky týkající se zejména tematického zaměření vzdělávacích lekcí. Metodika je prakticky využitelná v institucích, které realizují neformální vzdělávání, a mají tak větší potenciál oslovit tuto cílovou skupinu a reagovat na její potřeby.

Pro zjištění reálného stavu a navržení metodiky tak, aby pokrývala potřeby cílové skupiny i potřeby knihoven, byl charakterizován současný stav vzdělávání této cílové skupiny. Současně bylo nutné vycházet ze strategických dokumentů, aby byl dodržen metodický rámec navrženého vzdělávání. Dále bylo nutné zjistit, jaká je situace ve využívání informačních a komunikačních technologií cílovou skupinou seniorů. Z hlediska definice primární a sekundární digitální propasti byli z výzkumů předem vyloučeni senioři, kteří nevyužívají internet. Penetrace informačních a komunikačních technologií mezi seniory v České republice tedy zkoumána nebyla, důraz byl kladen na zjištění dovedností a schopností těch, kteří je využívají. Dalším krokem bylo získat přehled, o jaká témata mají senioři zájem, v čem by se chtěli nadále vzdělávat, a jaké okruhy jsou tak logicky základním výchozím bodem vzdělávacích lekcí v rámci metodiky.

Na základě všech realizovaných šetření a výzkumů tedy vznikla publikace, jejímž obsahem je deset didakticky a metodologicky zpracovaných vzdělávacích lekcí na témata, ve kterých čeští senioři mají zájem získat co nejvíce nových poznatků a dovedností. Publikace je již zveřejněná a volně dostupná na portále eknihy.knihovna.cz v podobě e-knihy.¹

Náležitosti lekcí

Metodika je určena všem, kteří se zabývají vzděláváním seniorů a kteří pro tuto cílovou skupinu připravují různé lekce, semináře, workshopy a další vzdělávací aktivity. Jedná se především o knihovníky z krajských a městských knihoven, pro něž není vzdělávání seniorů nic nového a mají s touto cílovou skupinou zkušenost. Různé aktivity pro ně připravují pravidelně a některé z knihoven dokonce vzdělávají seniory v rámci různých ucelených konceptů. Současně je metodika vhodným nástrojem i pro další osoby, které se aktivně vzdělávání seniorů věnují – jedná se o různá centra pro seniory, městské části, univerzity třetího věku a další.

Osobnost lektora

Všechny lekce, které jsou v této příručce popsány, jsou navrženy tak, aby je mohl odučit přímo knihovník nebo knihovnice, kteří se ve svých knihovnách vzdělávání věnují, a nebylo třeba zvat si externího lektora.

¹ Dostupná online na <http://eknihy.knihovna.cz/kniha/vzdelavaci-lekce-pro-seniory-metodicka-prirucka>

Přesto je potřeba v teoretické rovině vymezit předpoklady, které by měla osobnost lektora splňovat s ohledem na cílovou skupinu posluchačů. Tyto předpoklady je možné v obecné úrovni definovat tak, že lektor seniorů je empatická osobnost se vztahem k cílové skupině seniorů, ovládá perfektně komunikační a prezentační dovednosti, je trpělivý, tolerantní, připravený pomoci, má pochopení, má zřetelnou a dobrou výslovnost a používá spisovnou mluvu, jeho projev, vzhled i vystupování jsou kultivované, dává důraz na motivaci a podporu směrem k cílové skupině, umí naslouchat, usmívá se a je pozitivní. V rovině kompetencí lektora je možné se inspirovat dovednostmi, které jsou poměrně konkrétně uvedeny v kompetenčním modelu lektora vzdělávání seniorů:²

Kompetenční model lektora		
Kompetence	Dílčí kompetence	Kompetenční kotvy
Lektorská („know-how“)	Didaktická	Obsahuje dovednost aplikovat adekvátní metody a formy; dodržovat didaktické zásady; mít informační a počítačovou gramotnost; pracovat systematicky a tvořivě
	Psychodidaktická	Být schopen užívat rozmanité zpětné vazby; dokázat naslouchat a citlivě vnímat projevy účastníků; využívat humor; prokládat učivo zajímavostmi a zkušenostmi ze života
	Psychosociální	Umožňuje vytvářet pozitivní psychosociální klima; podporovat důvěru ve schopnost a zkušenost druhých; užívat sociotechniky; vytvářet prostor pro facilitaci a poradenství
	Interpersonální	Být schopen vnímat skupinovou dynamiku; dovednost diagnostikovat; podporovat komunikaci, interaktivitu, kooperaci
	Rétorická	Vyjadřuje dovednost efektivně používat verbální, neverbální i paralingvistické formy komunikace; dovednost autenticky komunikovat a schopnost zaujmout
	Manažerská	Být schopen projektovat, organizovat, řídit a evaluovat vzdělávací akce a programy

Obr. 1: Kompetenční model lektora vzdělávání seniorů

Didaktický rámec

I neformální vzdělávání by mělo vycházet z pedagogických výukových metod, které poskytnou vodítko k tomu, jak výuku z didaktické stránky připravit tak, aby plnila svůj cíl. Vzhledem k tomu, že realizace těchto lekcí je zamýšlena především pro potřeby knihoven a dalších neformálních vzdělávacích institucí, jeví se jako nejlepší varianta možnost postavit výuku na aktivních metodách učení. Jedním z těchto výukových rámců, který lze v prostředí knihoven využít, je třífázový model učení E-U-R.

Model E-U-R

Model E-U-R vychází z konstruktivismu a jeho tři fáze jsou označovány jako E-evokace, U-uvědomění si významu a R-reflexe. Jedná se tedy o popis průběhu učení, které je založeno na těchto třech fázích. Tento model je obecně spojen se vzdělávacím programem RWCT, tedy Čtením a psaním ke kritickému myšlení.³ Všechny tři fáze mohou probíhat individuálně, či skupinově, nicméně jejich pořadí by mělo zůstat zachováno.

První fáze se nazývá evokační. Cílem evokace je zamyšlení se nad tématem, nad tím, co již o tématu víme, známe nebo si myslíme, že známe. V této fázi obvykle lektor společně s účastníky tvoří první otázky, které je k tématu napadají. Díky této fázi může také dojít k odhalení dřívějšího neporozumění. Evokace rovněž aktivizuje a motivuje učícího se jedince, v našem případě je tedy z hlediska cílové skupiny seniorů velmi důležitá.

Druhou fází nazýváme uvědomění si významu informací. Ve fázi uvědomění je prostor pro setkání s novou in-

² Smékalová, Lucie – Špatenková, Naděžda (2014). *Profesionalizace a profesní rozvoj lektora seniorského vzdělávání. Lifelong learning = Celoživotní vzdělávání* [online]. Brno: Mendelova univerzita v Brně, Institut celoživotního vzdělávání, 4(2), 79–93. ISSN 1804-526X. Dostupné z: <http://lifelonglearning.mendelu.cz/wcd/w-rek-lifelong/l1402/fulltext.pdf>

³ Steele, Jeannie L. – Meredith, Kurtis S. – Temple, Charles – Walter, Scott – Horská, Alena – Strejčková, Jana (2007). *Čtením a psaním ke kritickému myšlení: (vymezení pojmu a rámce E-U-R)*. Praha: Kritické myšlení.

formací či myšlenkou, a to za pomoci různých metod, jako je čtení, přednáška, praktická ukázka, experiment, poslech, sledování videa či filmu apod. V této fázi je důležité vlastní vnitřní nasazení jedince, aby došlo k upevnění nových znalostí. Cílem je podpořit vnímání nových informací, jejich porozumění a hledání souvislostí se znalostním základem učící se osoby.

Poslední fází je fáze reflexe, která je bohužel často opomíjená. Díky této fázi dochází k třídění myšlenek a upevnění si toho, co se účastníci naučili. Lektor by se v reflexní fázi měl vrátit k nejdůležitějším bodům probíraným ve fázi uvědomění si, někdy může navázat i na aktivitu z evokační fáze. V rámci popisu jednotlivých lekcí jsou uvedeny konkrétní metody, spojené s těmito třemi fázemi, které bývají nazývány také jako metody kritického myšlení. Jedná se například o metodu Alfa Box, Diamant, T-graf apod. Přesný a návodný popis těchto metod lze nalézt v odborné literatuře i na internetu, doporučeno je zejména osm příruček *Čtením a psaním ke kritickému myšlení*.⁴

Charakteristika lekcí

Methodiku lze tedy chápat jako ucelený soubor didakticky popsaných lekcí, které lze realizovat buď samostatně, nebo v cyklu deseti lekcí jako pololetní sérii. Lekce jsou popsány logicky – nejdříve jsou uvedeny předpoklady pro úspěšné realizování lekce, následně je popsán průběh lekce a aktivity, které lze během lekce provádět. Nakonec jsou uvedeny zdroje a návrhy na evaluaci lekce. Všechny lekce jsou popsány dle jednotných kritérií. Základní charakteristiky, společné pro všechny lekce, jsou definovány následovně:

- **Cílová skupina.** Lekce jsou určeny pro cílovou skupinu seniorů nad 65 let. Horní věková hranice není určena a spodní věková hranice nemusí být podmínkou.
- **Počet účastníků.** Lekce jsou obecně navrženy pro 10–15 účastníků. Toto číslo odpovídá náročnosti práce s účastníky během lekce, zejména pokud je přítomen pouze jeden lektor. Počet může být operativně navýšen/snížen dle možností a potřeb jednotlivých institucí a dle dostupnosti technického vybavení, zejména počtu počítačů.
- **Vstupní požadavky.** Senioři, kteří se lekcí účastní, by měli být dopředu upozorněni na fakt, že se bude pracovat na počítačích nebo noteboocích, a je tedy nutné, aby měli základní zkušenost s jejich ovládním. Měli by umět zapnout a vypnout počítač, měli by být schopni otevřít si prohlížeč (Explorer, Chrome, Mozilla) a umět používat Google nebo Seznam alespoň pro základní vyhledávání. Každý účastník by měl mít vlastní e-mailovou adresu a ovládat práci s e-mailem.
- **Lektorské znalosti a dovednosti.** Lektor by měl být informačně gramotný, měl by umět používat technologie a internet. Pokud výuka vyžaduje další konkrétní dovednosti, budou uvedeny vždy u konkrétní lekce.
- **Časová dotace.** Všechny lekce jsou navrženy pro časovou dotaci 90 minut. Každá lekce pro tuto cílovou skupinu by měla být rozdělena přestávkou v trvání přibližně 10 minut.
- **Materiální zabezpečení.** Lekce by se měly konat v počítačové učebně nebo v takové učebně, do níž si mohou účastníci přinést své vlastní zařízení a použít jej. Podmínkou je připojení k internetu pro všechny účastníky, pevné, nebo přes wifi. Lektor by měl mít k dispozici PC nebo notebook, projektor s plátnem, prezentér, fakultativně flipchart, fixy a volné papíry.

Další charakteristiky se liší na základě obsahové části jednotlivých lekcí. Samostatné lekce jsou tedy vždy popsány na základě těchto kritérií:

- Název
- Anotace lekce
- Cíle lekce
- Získané dovednosti a znalosti
- Praktický blok
- Evaluace lekce
- Doporučená literatura pro lektora

⁴ Tamtéž.

Obecná příprava na lekci

Na samotnou lekci, bez ohledu na její tematické zaměření, je potřeba mít nachystáno vše tak, aby prostředí i atmosféra byly příjemné a lektor ani účastníci nebyli nervózní z toho, že něco chybí nebo nefunguje. Na základě lekcí, které jsem sama osobně s touto cílovou skupinou jako lektorka uskutečnila, bych doporučila připravit si nebo zkontrolovat tyto atributy:

- **Fungující technika** – zapnout dopředu všechny počítače, připojit lektorský počítač nebo notebook, eventuálně spustit prohlížeč. Nachystat si vlastní prezentaci nebo online nástroje, spustit projektor.
- **Jmenovky** – připravit samolepky, na které si účastníci napíší fixem svá křestní jména, a sám/sama se takto označit. Účastníkům navrhnout oslovování jmény, uvedenými na jmenovkách, samozřejmě ve formě vykání.
- **Úvodní aktivity** – někdy je potřeba skupinu trochu zbavit trémy, rozpovídat a navodit důvěrnější atmosféru. K tomu napomůže rozhovor s účastníky o tom, jak se měli o víkendu, co četli zajímavého, kam se chystají apod. Nejedná se ještě o evokační fázi hodiny, připravíme si tedy neutrální diskusní témata, případně pohybové hry.
- **Občerstvení** – senioři více než kterákoli jiná cílová skupina uvítají drobné občerstvení, stačí čerstvá voda, čaj, káva a k tomu nějaké sušenky nebo ovoce.

Ještě bych ráda zdůraznila dvě věci, na které by lektor během průběhu lekce neměl zapomínat. První z nich je pochvala – lektor musí neustále chválit, každého zvlášť, i celou skupinu. Důvodů k pochvale nalezne jistě spoustu. Druhým důležitým prvkem, často opomíjeným, jsou doteky a pohlazení. Lektor by se neměl bát přijít k posluchačům blíže, a pokud jim radí či pomáhá přímo u jejich počítače, může se přitom účastníka lehce dotknout, položit mu ruku na rameno, pohladit ho. Samozřejmě pouze v případě, kdy vycítí, že druhé straně mohou být tyto fyzické projevy příjemné.

Témata lekcí

Na základě výsledků kvantitativního výzkumu a s přihlédnutím k výsledkům kvalitativního výzkumu byla výsledná témata stanovena takto:

LEKCE 1 – Vyhledávání na internetu se zaměřením na Google

LEKCE 2 – Organizace elektronických materiálů

LEKCE 3 – Základy tvorby grafických materiálů

LEKCE 4 – Práce s fotografiemi na internetu

LEKCE 5 – Google nástroje (G-mail, Disk, Kalendář)

LEKCE 6 – Práce s online nástroji a jejich využití

LEKCE 7 – Možnosti a nástroje pro online vzdělávání

LEKCE 8 – Informační zdroje pro tvorbu rodokmenů

LEKCE 9 – Informační bezpečnost

LEKCE 10 – Hodnocení informací a faktory ovlivňující kvalitu zdrojů

Témata lekcí sice přesně nekopírují prvních deset témat, která vzešla z kvantitativního šetření, nicméně všechna tato témata jsou v lekcích obsažena. K tomuto kroku jsem přistoupila zejména proto, že některá témata bylo možné logicky sloučit dohromady. Lekce jsou seřazeny tak, aby témata na sebe navazovala, začínalo se jednoduššími úkony a aby účastníci pokročilejších lekcí mohli čerpat z toho, co se naučili v předchozích lekcích.

Závěr

Vytvořit soubor lekcí, které by se daly využít jako metodický základ pro přípravu seminářů v knihovnách a dalších institucích, bylo pro mě na jednu stranu velmi inspirujícím úkolem, na stranu druhou se ukázalo, že spektrum

témat, v nichž by bylo potřeba seniory vzdělávat, značně překračuje dotaci deseti devadesátiminutových lekcí. Většina nástrojů, editorů a databází, na něž je v lekcích odkazováno, by mohla s menší či větší invencí tvořit obsah lekcí samostatných. Internet dnes nabízí nepřehlednou škálu možností a nikdo nemůže znát a používat všechno, je třeba tedy vybírat nejen nástroje, které budou zajímavé a užitečné pro cílovou skupinu, ale i takové nástroje, které sám lektor umí ovládat a je si jistý v tom, že dokáže své znalosti předat dál. Je tedy zapotřebí nebrat popis lekcí jako neměnný návod, ale spíše se inspirovat tématy a nástroji a vybrat si vždy ty, které v roli lektora dokážeme sami předat dál.

Některé z lekcí jsem realizovala osobně, i vícekrát, a to jak s účastníky Univerzity třetího věku na Univerzitě Karlově, tak se seniory v městských knihovnách, se čtenáři-seniory v Národní lékařské knihovně, se seniory Klubu Dvojka, působícího pod Městskou částí Praha 2, a v neposlední řadě se seniory, kteří navštěvují Centrum Elpida, vzdělávací a kulturní centrum pro seniory z celé Prahy.

Na základě těchto svých zkušeností musím zdůraznit, že senioři jsou velmi vděčnou cílovou skupinou, která více než jiné ocení, když se lektor chová mile, lidsky a ochotně. Vzhledem k faktu, že chodí na semináře nebo na kurzy Univerzity třetího věku zcela dobrovolně, jen z vlastního zájmu, jejich motivací je skutečně se něco dozvědět. Vždy uvítali, když jsem zařadila názorné a praktické ukázky jednotlivých nástrojů, vše si zapisovali, aby měli doma svou vlastní náповědu, a často se ptali na mnohé drobnosti, které jim při výkladu unikly. Pokud jsme nacvičovali například práci s určitým nástrojem, vždy jsem jim jej nejdříve ukázala přes projektor a teprve následně si to zkoušeli sami a já jsem je obcházela a pomáhala jim. Vždy bylo potřeba dát všem čas a postupovat podle toho nejpomalejšího – pokud by se ovšem stalo, že se někdo u nějakého úkolu zastavil na delší dobu, bylo lepší pokračovat se skupinou dále a ke konkrétnímu problému jednotlivce se vrátit až po ukončení lekce.

Je potřeba také přiznat, že jsem málokdy stihla probat vše, co jsem si na lekci dopředu připravila. Množství informací není možné dobře odhadnout předem, protože lektor dopředu neví, jakou úroveň počítačové a informační gramotnosti budou účastníci lekce mít. Každopádně je vždy lepší mít nachystaný takový obsah, který by uspokojil skupinu velmi pokročilých a rychlých uživatelů, protože ubrat se dá vždycky, horší je na poslední chvíli vymýšlet, co do lekce ještě zařadit. Osobně jsem se setkala s širokým spektrem uživatelů, od těch, kteří skoro neuměli otevřít prohlížeč, až po ty, jejichž dovednosti byly lepší než dovednosti mnoha mých vrstevníků.

Vyplatilo se mi ovšem seniory nepodceňovat, jakmile se jednu věc naučili, ovládali ji pak bravurně a občas se stalo, že mi museli i poradit, když jsem se někde trochu zamotala.

Práce se seniory mně osobně přináší velké uspokojení. Vzdělávat tuto skupinu a předávat jim znalosti, které mám a o kterých vím, že jim můžou usnadnit nebo obohatit život, je jedno z mých velkých pracovních naplnění. Je to práce, kterou dělám srdcem i z přesvědčení. Pevně proto věřím, že tato publikace si najde své čtenáře, nejen mezi knihovníky, kterým se stane inspirací, ale i mezi všemi ostatními, kteří se vzdělávání seniorů věnují. Potěší mne, když na jejím základě vznikne mnoho dalších lekcí a seminářů, ze kterých budou odcházet spokojení nejen účastníci, ale také lektoři.

Literatura

Zdražilová, Iva. *Vzdělávací lekce pro seniory: metodická příručka*. Brno: Flow, 2019. ISBN 978-80-88123-19-4. Dostupné také z: <http://eknihy.knihovna.cz/kniha/vzdelavaci-lekce-pro-seniory-metodicka-prirucka>

Vzdělávání v oblasti IT zejména pro seniory

Dalibor Fic

Knihovna Jiřího Mahena v Brně

Knihovna Jiřího Mahena v Brně se prostřednictvím svého pracoviště IN-centra věnuje vzdělávání veřejnosti v oblasti ICT. Vzdělávání probíhá formou kurzů. Většinu účastníků kurzů tvoří senioři, proto se snažíme výuku přizpůsobit zejména jejich potřebám.

O kurzech

V současnosti nabízíme pět kurzů. Vyučují se od září do června v pracovních dnech dopoledne, odpoledne anebo večer. V závislosti na druhu má kurz tři, čtyři nebo pět lekcí a každá taková lekce trvá dvě nebo tři hodiny. Ceny kurzů se pohybují od 150 do 250 Kč.

DRUHY KURZŮ

Obecná práce s počítačem

- *PC gramotnost pro začátečníky*
- *PC gramotnost pro mírně pokročilé*

Práce s určitými programy a službami

- *Tablety a dotyková zařízení*
- *Úprava digitálních fotografií v programu Google Picasa*
- *Facebook*

PC GRAMOTNOST PRO ZAČÁTEČNÍKY

Kurz má pět lekcí po třech hodinách

Cena kurzu je 200 Kč

Obsah kurzu

- Seznámení s počítačem
- Ovládání myši a klávesnice
- Prohlížení a vyhledávání na internetu
- Založení e-mailové schránky a práce se zprávami

PC GRAMOTNOST PRO MÍRNĚ POKROČILÉ

Kurz má šest lekcí po třech hodinách

Cena kurzu je 250 Kč

Předpoklady k účasti na kurzu

- Základy práce s počítačem

Obsah kurzu

- Práce se složkami a soubory
- Stahování dat a kopírování textu z internetu
- Instalování a odinstalování programů
- Nakupování na internetu

TABLETY A DOTYKOVÁ ZAŘÍZENÍ

Kurz má pět lekcí po dvou hodinách

Cena kurzu je 150 Kč

Předpoklady k účasti na kurzu

- Dotykové zařízení

Obsah kurzu

- Seznámení s dotykovým zařízením
- Ovládání a nastavení zařízení
- Připojení k internetu
- Instalování a odinstalování aplikací

ÚPRAVA DIGITÁLNÍCH FOTOGRAFIÍ V PROGRAMU GOOGLE PICASA

Kurz má pět lekcí po dvou hodinách

Cena kurzu je 150 Kč

Předpoklady k účasti na kurzu

- Základy práce s počítačem
- Fotoaparát, tablet nebo telefon
- USB kabel

Obsah kurzu

- Import souborů
- Správa a úprava fotografií
- Export souborů

FACEBOOK

Kurz má tři lekce po dvou hodinách

Cena kurzu je 150 Kč

Předpoklady k účasti na kurzu

- Základy práce s počítačem
- E-mail
- Telefon

Obsah kurzu

- Založení a nastavení účtu
- Hledání přátel a stránek
- Práce s příspěvky a zprávami

PŘÍPRAVA KURZŮ

Přihlašování

Zájemci se na kurzy přihlašují telefonem nebo e-mailem. Přihlašování probíhá tak, že je zájemce nejdříve zapsán na seznam přihlášených do určitého kurzu, a jakmile se na něj dostane řada, ozveme se mu s nabídkou termínu, který vyhovuje jeho možnostem. Pokud však daný termín nevyhovuje, pak je zájemce posunut na termín následující. Pro zápis přihlášek používáme sdílené tabulky. Přihlášku tvoří údaje o jméně, příjmení, kontaktu, datu přihlášení a případné poznámce. Jednotlivé přihlášky označujeme pro rychlé rozlišení pěti barvami:

- **Zelená** – zájemce se kurzu v nabízeném termínu zúčastní
- **Žlutá** – zájemci byl nabídnut termín kurzu a čekáme na odpověď
- **Modrá** – zájemce má požadavek, který ovlivňuje, jaký termín kurzu mu může být nabídnut
- **Oranžová** – zájemce se ozve, až bude chtít, abychom mu nabídli termín kurzu
- **Červená** – zájemce se z kurzu odhlásil

	A	B	C	D	E
1	Kurz PC gramotnosti pro začátečníky				
2	Příjmení	Jméno	Kontakt	Poznámka	Datum přihlášení
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					

Obr. 1: Sdílená tabulka pro zápis přihlášek do kurzu *PC gramotnost pro začátečníky*. Zdroj: autor příspěvku

Plánování

Kurzy plánujeme měsíc předem, abychom měli dostatek času na objednávání účastníků. Výsledná podoba rozpisu kurzů se řídí mírou zájmu o jednotlivé kurzy vyjádřenou počtem zájemců s přihlédnutím na jejich časové možnosti. Snahou je jednotlivé kurzy každý měsíc časově střídat, aby měli zájemci možnost výběru. Každý měsíc jsou také zastoupeny všechny tři denní doby, ve kterých kurzy probíhají. Sestavený rozpis kurzů zapíšeme do sdíleného kalendáře a do sdílených tabulek určených pro objednávání účastníků a provádění plateb.

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	Kurz PC gramotnosti pro začátečníky							
2	Datum kurzu				Hodina kurzu		Cena kurzu	
3	16., 18., 20., 23. a 25. září				13:00 - 16:00		200Kč	
4	Kontakt							
5	Příjmení	Jméno	Telefon	E-mail	Datum platby	Termín platby	Poznámka	
6	1				19.8.2019	9.9.2019		
7	2				13.9.2019	9.9.2019		
8	3				11.9.2019	9.9.2019		
9	4				2.9.2019	9.9.2019		
10	5				23.8.2019	9.9.2019		
11	6				19.8.2019	9.9.2019		
12	7				19.8.2019	9.9.2019		
13	8				9.9.2019	9.9.2019		
14	9				21.8.2019	9.9.2019		
15	10				3.9.2019	9.9.2019		

Obr. 2: Sdílená tabulka pro zápis účastníků kurzu *PC gramotnost pro začátečníky*. Zdroj: autor příspěvku

16 ● 13:00 PC začáteční	17 ● 13:00 Picasa	18 ● 13:00 PC začáteční	19 ● 13:00 Picasa	20 ● 13:00 PC začáteční
23 ● 13:00 PC začáteční	24 ● 13:00 Picasa	25 ● 13:00 PC začáteční	26 ● 13:00 Picasa	27 ● 13:00 Picasa

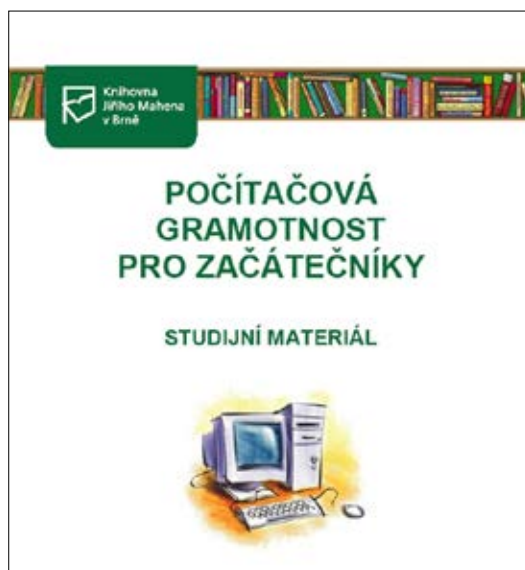
Obr. 3: Ukázka sdíleného kalendáře pro zápis kurzů. Zdroj: autor příspěvku

Objednávání

Objednávání účastníků probíhá telefonickou nebo e-mailovou komunikací se zájemci, kteří se na kurzy hlásí během celého roku. Zájemci mohou mít různé požadavky, které se při objednávání zohledňují. Jedná se například o časové možnosti nebo přání účastnit se kurzu společně s určitými jinými zájemci. Poté co je ze strany zájemce účast na kurzu v daném termínu potvrzena, sdělíme účastníkovi všechny potřebné informace o době a místě konání, platbě a o tom, co si má nebo může přinést s sebou. Mohou to být různá zařízení v závislosti na druhu kurzu: tablet, telefon, fotoaparát nebo přenosný počítač. Všechna zařízení máme také k zapůjčení. Po zaplacení kurzu dostane účastník vizitku, která slouží mimo jiné jako potvrzení platby. Platbu zapíšeme do sdílené tabulky.

Příručky

Ke každému kurzu mimo kurz *Tablety a dotyková zařízení* vydáváme vlastní příručku. Příručka obsahuje náplň celého kurzu. Při výuce se na ni odkazujeme, je to tedy užitečná učební pomůcka pro sledování probírané látky a zároveň pro zopakování nebo připomenutí učiva kdykoli poté, protože každému účastníkovi zůstává i po skončení kurzu. Neustále dohlížíme na její aktuální obsah, při změně informací v ní uvedených ji ihned upravujeme, a to jak po stránce textové, tak i obrazové. Před zahájením kurzu kontrolujeme počet vytištěných příruček a až v případě jejich nedostatku objednáme dotištěné chybějících kusů. Záměrně je neobjednáváme ve vysokém nákladu, protože je běžné, že jsou téměř při každém novém vytištění s ohledem na změnu informací přepracovány.

Obr. 4: Obálka příručky ke kurzu *PC gramotnost pro začátečníky*. Zdroj: autor příspěvku

Vizitky

Před objednáním kurzů vypisujeme a necháváme vytisknout vizitky. Vizitka obsahuje potvrzení platby, termíny lekcí a kontakty na lektory. Máme je připravené před zahájením objednávání účastníků, protože ve chvíli, kdy je účastník objednán, může kurz zaplatit, a tak obdrží vizitku s potvrzením platby a termínů lekcí, které při telefonické komunikaci nemusí být vždy správně pochopeny.

Obr. 5: Vizitka ke kurzu PC gramotnost pro začátečníky. Zdroj: autor příspěvku

Občerstvení

Před konáním kurzu sledujeme dostatečné množství položek potřebných pro přípravu občerstvení na jednotlivé lekce. Je potřeba zajistit čaj, kávu, mléko, cukr, kelímky a lžičky. K občerstvení nabízíme vodu, čaj a kávu.

Průběh kurzů

Kurzy probíhají v učebně vybavené deseti počítači pro účastníky, jedním počítačem pro lektory, projektorem a tabulí. Vyučuje se formou ukázek, výkladu a cvičení. Lekce vedou společně dva lektori, z nichž jeden vysvětluje novou látku a druhý ji prostřednictvím počítače a projektoru ukazuje na stěně. Účastníci si poté probíranou látku procvičují na svých počítačích. Mezitím oba lektori mezi nimi chodí a v případě potřeby pomáhají osobně. Po 45 až 60 minutách výuky se zařazuje přestávka, která trvá 10 až 15 minut. Každou lekci je pro účastníky připraveno občerstvení v podobě vody, čaje a kávy. V jednom kurzu je osm až deset účastníků, tento počet umožňuje věnovat se každému účastníkovi zvlášť a zodpovědět případné dotazy. Dotazy mohou účastníci klást během výuky i přestávek.

Osobní poradenství

V rámci služeb veřejnosti nabízíme osobní poradenství, které si zájemce může na určitý termín domluvit. Osobní poradenství trvá jednu hodinu a je jím vyplňován čas mezi kurzy. Náplní je probírání různých okruhů v oblasti ICT od počítačů po telefony nebo poradenství s nákupem výpočetní techniky.

INFOBOX

GARANT:

Mgr. Daniel Bechný

(Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje)

SPOLUGARANT:

Ing. Jan Kaňka

(Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně)

Ing. Jiří Nechvátal

(Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích)

Blok s názvem Infobox zahrnoval tradičně přednášky se zaměřením na nejaktuálnější trendy v našich knihovnách, početné bleskovky a uzavřela jej tematická diskuse. Zaměřili jsme se na představení vybraných projektů, které se v knihovnách začaly řešit v tomto roce, nebo na zprávy o výsledcích či pokračování projektů již probíhajících. Během celého bloku nám představili své produkty i partneři konference.

Znovu jsme si tak ověřili, že moderní technologie ke knihovnictví již nerozlučně patří. Jak by ovšem vypadaly knihovny, kdybychom při jejich budování místo stávajících technologií použili magii? To nám ve svém „čarodějném“ příspěvku nastínila Mgr. Eva Cerniňáková (JABOK – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická). Jak by takovou kouzelnou knihovnu vybavili studenti knihovnictví, jsme se dozvěděli na základě popisu úkolu s názvem „Knihovna, o které J. K. Rowlingová nepsala“. V něm měli studenti Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v rámci předmětu „Informační technologie v knihovnách a informačních institucích“ ukázat, co právě pro ně znamená představa kouzelné knihovny.

Magii opět vystřídala technologie v referátu „Zpřístupnění báze národních jmenných autorit v podobě propojených dat (Linked Data) – I. etapa“. PhDr. Zdeněk Bartl (Národní knihovna ČR) nás seznámil s cílem spočívajícím ve zpřístupnění Národních autorit NK ČR jako LinkedData (publikační model pro zveřejňování vzájemně propojených strukturovaných dat na webu). To by umožnilo přímou integraci dat a vytváření odkazů mezi nimi napříč celým webem. Mgr. Michal Denár (Městská knihovna Česká Třebová) nám představil „Knihovnu postavenou na datech“ a zamyslel se nad možnostmi využívání dat v knihovnách při měření efektivity a kvality služeb.

Po přestávce jsme se vrátili k tématu propojených dat a Vojtěch Dostál (Wikimedia Česká republika) nám představil „Wikidata: databázi všeho, na které se mohou podílet i knihovny“. Wikidata jsou kolaborativní, svobodnou databází strukturovaných dat, která jsou, na rozdíl od Wikipedie, strojově čitelná. S desítkami milionů položek jsou už dnes Wikidata velmi užitečným nástrojem k vyhledávání informací a především neobvyklých souvislostí a vztahů. Aby dále rostla a získávala relevanci pro českého uživatele, je nutné je navázat na již existující databáze a obohatit je o nová data. V tom mají obrovský potenciál české knihovny provozující celou řadu databází.

Důkaz, že myšlenka uvedená výše není z říše pohádek, nám podala PhDr. Linda Jansová, Ph.D. (Národní knihovna ČR). V prezentaci s názvem „Termíny z TDKIV ve Wikidatech – praktické zkušenosti“ popsala, co realizovala Národní knihovna ČR s využitím dotace Ministerstva kultury z programu VISK 1 Pilotní projekt zpřístupnění TDKIV v podobě propojených dat. Díky projektu se termíny z oblasti knihovnictví a informační vědy dostávají do Wikidat. Příspěvek „Tvorba jmenných autorit v době RDA a GDPR“ nám představil Bc. Michala Závíšku (Národní lékařská knihovna) jako mírného heretika, který na procesu tvorby záznamu vtípně glosoval poněkud komplikované budování souboru jmenných autorit dle pravidel RDA a položil si otázku, zda nepochybně správná cesta je řešena tím nejvhodnějším způsobem.

Prezentace „Technologické řešení a pracovní postupy při vytváření portálu MedLike“ nám ukázala, kde najít spolehlivé informace ohledně nemocí, zdravotního stavu, diagnostických a terapeutických metod. Ne tak spolehlivé se ovšem posluchačům zdály postavy, které nám představila Mgr. Lenka Maixnerová (Národní lékařská knihovna) na samotných slidech, ale možná by všechny nejasnosti vysvětlila Madlenka Míšeňská, Adult Enterprise Resource Planning Manager.

Mgr. Eva Vojtíšková (Knihovna Jiřího Mahena v Brně) pro nás vytýčila prostor „Knihovny pro bezbariérové Brno“, kde se setkávají a své znalosti a zkušenosti sdílejí členové Poradního sboru pro bezbariérové Brno, odborníci na témata bezbariérovosti a další lidé, kteří mají o téma profesní nebo osobní zájem. Jedním z plánovaných výstupů projektu je manuál pro ostatní vzdělávací instituce, který umožní realizovat pořady bez bariér dostupné všem – zejména lidem se zrakovým, sluchovým a tělesným znevýhodněním.

Jak se daří knihovnám na nádražích, pozitiva a úskalí realizace, spolupráce se SŽDC nebo mediální podpory v projektu „Kniha do vlaku“ nám nastínila Mgr. Ilona Salajková (Městská knihovna Mikulov).

Následující tři příspěvky dohromady vytvořily mikroblok zabývající se regionálními systémy ve vybraných krajích. „Zkušenosti se zaváděním AKS Koha do neautomatizovaných knihoven regionu Kladno“ a s přechodem ze systému ARL na pracovišti KKC regionu Kladno nám přednesla Zuzana Kantová (Středočeská vědecká knihovna v Kladně). S podobným tématem pro „Regionální systémy pro knihovny Chrudimská“ vystoupila Jana Hamplová (Městská knihovna Chrudim), kde opět pracují se systémem Koha, a do třetice jsme vyslechli referát o „Regionálním systému pro knihovny Budějovicka“ od Jitky Rumiškové (Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích). Zde je regionálním systémem ARL od společnosti Cosmotron Bohemia.

Sérii odpoledních „bleskovek“ odstartovala Veronika Hyblerová Trachtová (Městská knihovna v Praze) a ukázala nám, jak snadné je „Programování s Ozoboty v knihovně“. Na ukázkou navazoval i workshop v průběhu celého dne. „Jak urychlit inovace v knihovnách“ jsme se dozvěděli od Mgr. Elišky Bartošové (Kabinet informačních studií a knihov-

nictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity) a Mgr. Tomáše Štefka (Kabinet informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity), který navázal s přehledem nových aktivit v rámci „Inkubátoru – inovativní služby od semínka po sazenici“.

Ještě před závěrečnou diskusí nás Mgr. Eva Cerniňáková (JABOK) upozornila na existenci metodické příručky *Připravujeme změnu knihovního softwaru*.

Mgr. Karolína Podloucká (Knihovna Akademie věd ČR) v „bleskovce“ EOSC a Open Science v Akademii věd ČR popsala připravenost Knihovny AV ČR a aktivity v Akademii věd v oblasti Open Science. Zmínila i výzkumný prostor EOSC (European Open Science Cloud).

V prezentaci Mgr. Moniky Holoubkové (Národní knihovna ČR) „Webarchiv a bludiště internetu“ jsme se neztratili jen díky tomu, že Webarchiv vytváří ucelené tematické kolekce, které ulehčují najít správnou cestu mezi více než 1 300 000 webových stránek.

„Projekt PERO – využití metod strojového učení pro automatické rozpoznávání textu“ nám popsal Michal Hradiš (Vysoké učení technické v Brně). Projekt financovaný z programu NAKI II s cílem zkvalitnění převodu digitalizovaných dokumentů do textové podoby vypadá velice slibně.

Ing. Jiří Nechvátal (Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích) v „Novinkách v projektu Obálkyknih.cz“ přiblížil doporučení literatury, seznam použité literatury a další novinky.

Infobox jsme uzavřeli „Panelovou diskusí – Zkušenosti se zavedenými knihovními systémy“, kterou moderoval Ing. Jan Kaňka (Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně). Tématem Proč měnit nebo si ponechat zavedené systémy v našich knihovnách byly hlavní otázky, na které jsme se zeptali „ambasadorů“ vybraných ALS. Na pódiu se sešli a grilovat se nechali Lenka Vavrušková (Knihovny NYU Praha, Tritius), Roman Krymlák (Měk Šumperk, Verbis/Portaro), Lenka Střítecká (KJM Brno, ARL) a Lenka Maixnerová (NLK Praha, Dawinci). Výsledek debaty nebyl příliš překvapivý, téměř všichni zástupci se shodli na tom, že by neměnili a že jsou většinou spokojeni se systémy, které momentálně využívají. Všem ostatním knihovnám chceme popřát dobrý výběr, pokud stojí na rozcestí, a znovu upozornit na příručku, kterou jsme zmínili výše.

Závěrem bychom chtěli poděkovat všem partnerům konference a bloku Infobox, kteří nám v jeho průběhu představili své produkty a na svých stáncích se ochotně podělili o detailní informace, na které se v prezentacích nedostalo. Jmenovitě chceme poděkovat těmto zástupcům partnerů: Jánu Grmanovi (SVOP, spol. s r.o.), Ing. Josefu Klimešovi (Cosmotron), Martinu Novákovi (EXON, s.r.o.), Ing. Jiřímu Šilhovi (Tritius Solutions, a.s.), Ing. Petru Štefanovi (KP-SYS, spol. s r.o.) a Mgr. Radku Vaníčkovi (CoLibri System).

Knihovna, o které J. K. Rowlingová nepsala

Eva Cerniňáková

Knihovna Jabok a Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK

Jak by vypadala naše vysněná knihovna, kdybychom při jejím budování, zařizování a plánování služeb nebyli omezeni přírodními zákony, ale měli k dispozici čáry a kouzla? Jak si představujeme ideální knihovnu? A můžeme se našim ideálům přiblížit i bez čar a kouzel? Tyto otázky si kladli studenti Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v předmětu Informační technologie v knihovnách a informačních institucích v rámci úkolu s názvem „Knihovna, o které J. K. Rowlingová nepsala“.

Eva Cerniňáková

Úkol vytvořit kouzelnou knihovnu

V předmětu Informační technologie v knihovnách a informačních institucích vyučovaném na Ústavu informačních studií a knihovnictví je obvykle závěrečným tématem problematika nových technologií a trendů v knihovnách. V akademickém roce 2018/2019 bylo toto téma spojeno se zpracováním návrhu kouzelné knihovny podle motivů z příběhů J. K. Rowlingové o Harrym Potterovi. Ti, kdo tyto příběhy četli, vědí, že (na rozdíl od mnohých jiných prostředí čarovného světa, který Rowlingová vytvořila) knihovna ve Škole čar a kouzel v Bradavicích¹ nijak zvlášť nevyužívá možností, které jí prostředí plné čar a kouzel skýtá. Zadáni úkolu proto bylo zarámováno potřebou reorganizace této knihovny, která již „neodpovídá běžným standardům kouzelnických knihoven“. Studenti měli přemýšlet o tom, jak by knihovnu zařídili, kdyby měli kouzelnou hůlku a nemuseli se omezovat reálnými možnostmi, financemi či přírodními zákony. Smyslem úkolu bylo především to, aby se studenti zamysleli, jaké služby by chtěli nabídnout uživatelům knihoven (a co by jim k realizaci těchto služeb mohlo pomoci), a zkusili se přitom vymanit ze zaběhnutých stereotypů. Nápad studentů měly poté sloužit jako podklad k diskusi o nových technologiích a stávajících trendech ve službách knihoven. Úkol byl zadán jako dlouhodobá skupinová práce, která umožňuje diskusi o odlišných názorech či nápadech k tématu. Individuální „odevzdání“ úkolu bylo umožněno pouze jako výjimka kvůli dlouhodobé nemoci nebo pobytu v zahraničí v rámci programu Erasmus. V otázce formy prezentace měli studenti naprostou volnost, pouze se očekávalo, že prezentace výsledků jejich práce bude kreativní a zajímavá.

Výsledky práce

Formy odevzdání či prezentace úkolu byly poměrně pestré. Studenti své nápady prezentovali zejména obrazovou formou doprovázenou komentáři. Působivé byly například plánky knihovny, doplněné funkčními detaily. Obrazové znázornění bylo použito i v několika dalších prezentacích nebo v infografikách zpracovaných pro propagaci bradavicí knihovny. Byl také využit komentovaný 3D model knihovny, slam poetry² nebo knihovní řád kouzelné knihovny. Individuálně zpracované úkoly byly odevzdány formou eseje. Několik skupin se přesně drželo v mezích zadání vycházejícího z prostředí kouzelného světa J. K. Rowlingové a pro vytvoření kouzelné knihovny využilo motivy z jejích knih propojené se světem knihoven. Vzniklo tak velké množství nápadů knihovnicích a informačních služeb této knihovny. Zajímavé bylo, že v jedné z kouzelných knihoven byly nápady ze světa kouzel kombinovány s nápady ze světa mudlů³ a byly zde využity také moderní technologie. Kromě námětů z prostředí Školy čar a kouzel v Bradavicích se objevily také kouzelné knihovny využívající buď motivy z jiných knih,⁴ nebo vycházející z vlastní fantazie studentů. Šlo například o kouzelnou knihovnu pro děti a mládež do osmnácti let (dospělí do knihovny vůbec nesmějí), do níž se lze dostat pouze na jednorožci běžícím po duze. Objevily se i dvě knihovny, které s motivy kouzel nepracovaly vůbec, a jedna prezentace zamýšlející se nad tím, co studentům v knihovnách chybí. Důležité však

¹ Škola čar a kouzel v Bradavicích – vzdělávací instituce pro děti z kouzelnických rodin, umístěná na hradě někde ve Skotsku (přesné místo není v knize uvedeno).

² Slam poetry „je specifický styl básnicko-zpívaného přednesu [...] Od stand-up výstupů se liší zapojením básnických prvků, jako je rytmus, rýmování, popřípadě aktivním pohybem po jevišti či sále. Často tak připomíná rap bez hudebního podkresu. [...] Přednášený text může být předem připravený, eventuálně přímo na jevišti čtený, nebo báseň může být tvořena na místě; nicméně obsah výstupu by měl být vždy autorský“ (Slam poetry. *Wikipedie* [online]. 2019 [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Slam_poetry).

³ Mudlové – v knihách J. K. Rowlingové lidé, kteří nemají čarodějné schopnosti.

⁴ Například *Lidičky z kouzelného stromu* od Enid Blytonové.

bylo, že studenti pochopili ducha zadání úkolu, a přestože ve svých prezentacích využívali fantazijní motivy o něco méně než jejich kolegové, bylo zjevné, že přemýšleli o knihovních a informačních službách novým způsobem a ne nechali se spoutat aktuální realitou našich knihoven. I prezentace těchto – spíše „nekouzelných“ – knihoven byla velmi zajímavá a přinesla množství neotřelých nápadů. Z prezentací bylo zřejmé, že většinu studentů zpracování úkolu bavilo, a také prezentování výsledků v rámci výuky bylo zajímavé, inspirativní a zábavné. Součástí byla rovněž společná diskuse o tom, jak jsou nebo mohou být předložené nápady využity ve skutečných knihovnách. V závislosti na formě probíhala tato diskuse v některých případech i během samotné prezentace.

Nápady, které během prezentací zazněly, lze shrnout do několika oblastí: Kouzelné prostory a vybavení knihovny, kouzelný knihovní fond a jeho ochrana, kouzelné doručování a přesuny knih a kouzelné služby a aktivity.

Kouzelné prostory a vybavení knihovny

Do oblasti prostorů pro uživatele patřila například koncepce knihovny jako nekonečného prostoru, o němž nikdo neví, kde začíná a kde končí. Tato koncepce měla základ v knihovně beze zdí, která má pouze vstupní dveře. Jednou z interpretací této koncepce je úvaha o tom, že svět informací nás provází na každém kroku a informace, které knihovna poskytuje či zprostředkovává, dnes již nejsou vázány na fyzické prostory knihovny. Lze ji však interpretovat také jako potřebu propojit knihovnu s vnějším prostorem, což bylo téma, které se v prezentacích objevovalo opakovaně. Šlo například o rozšíření služeb do zahrady či jiných exteriérů samotné knihovny nebo o „vynesení“ služeb knihovny ven do ulic či parků a jejich propojení s dalšími komunitními službami nebo potřebami čtenáře. Příkladem tohoto propojení byla i kouzelná kavárna Na půl cesty, nacházející se v půli cesty do kouzelné dětské knihovny, v níž je kouzelný kávovar, který sám připraví kávu, na niž má čtenář chuť.

Objevilo se i pojetí knihovny jako kouzelného stromu, na jehož jednotlivých větvích jsou umístěna jednotlivá oddělení a mezi nimi se uživatelé pohybují pomocí klouzačky. Může nás jen těšit, že tento nápad už dávno není z říše fantazie a je realizován v mnoha knihovnách.

Co se týče prostorů z hlediska organizace knihovních fondů, využití *nejjistitelného zvětšovacího kouzla*⁵ pro skladové prostory knihovny by určitě vyřešilo problémy mnohých skutečných knihoven. Byl to jeden z nejkouzelnějších nápadů – a to doslova, protože (na rozdíl od většiny dalších navržených kouzel) zvětšení vnitřních prostor knihovny, aniž by se to projevilo na jejích vnějších dispozicích, je jedna z mála věcí, které naše technologie prozatím nedokážou. Trochu podobné je to s bezregálovým umístěním knih, při němž se knihy vznášejí v prostoru seřazeny podle standardních signatur (viz obr. 1). Ani toto kouzlo, které by nás zbavilo nutnosti pořizovat do knihoven regály nebo řešit zatížení a nosnost podlah, se v naší praxi prozatím nejeví realizovatelné.

Obr. 1: Bezregálové umístění knihovního fondu. Autoři: J. Hecová, A. Krůta, I. Peterčáková

⁵ Nejistitelné zvětšovací kouzlo (*Capacious Extremis*) zvětší vnitřní dimenzi nádoby či jiného úložného prostoru, zatímco vnější dimenze zůstane zachována (Kouzla ve světě Harryho Pottera. *Wikipedie* [online]. 2019 [cit. 2019-09-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Kouzla_ve_sv%C4%9Bt%C4%9B_Harryho_Pottera&oldid=17664320).

Kouzelný knihovní fond a jeho ochrana

Mluvicí knihy, které se opakovaně objevily v několika kouzelných knihovnách, jsou pro nás dnes samozřejmostí i v reálném světě. Nerealizovatelné nejsou ani knihy, které lze číst ve vaně, vířivce či pod vodou – vzhledem k existenci vodotěsných čteček to platí přinejmenším o e-knihách. Zajímavým nápadem byly knihy „chodící prezenčně i absenčně“. Jak si tento formát dokumentu vysvětlit, však studenti záměrně nechali na fantazii každého z nás. V oblasti ochrany fondu šlo zejména o ochranu knih proti vlhkosti či znečištění, například protiprachové a protivšakovací kouzlo na knihy, kouzlo, které vypaří jídlo a nápoje neoprávněně vnesené do knihovny, nebo neviditelná bariéra, která při pokusu o krádež knihu kouzlem vrátí na její místo.

Potěšil také nápad na celosvětově sdílenou katalogizaci a jednotné záznamy ve všech knihovnách (v současné době prozatím realizovatelný asi jen ve světě kouzel nebo science fiction).

Kouzelné doručování a přesuny knih

Ke kouzelnému doručování dokumentů byla využívána přenášedla, sovy nebo pštrosi, včetně meziknihovních výpůjček doručených soví poštou přímo na okno požadujícího uživatele (které ve výsledku poněkud připomíná vizi služby Ziskej). Objevila se také „technologická řešení“ jako donášková služba pomocí dronů nebo meziknihovní potrubní pošta pro přesun knih mezi knihovnou a depozitářem, mezi jednotlivými pobočkami nebo (v případě MVS) mezi jednotlivými knihovnami.

V oblasti vyhledávání a získání dokumentů figurovalo vyhledávání a přesun knih pomocí myšlenek, případně kouzlo *Accio*,⁶ doplněné ovšem konkretizačním zaklínadlem pro určení signatury. Při diskusi se ukázalo, že kouzlo *Accio* mohou v naší knihovnické realitě nahradit specializované automatické dopravníky nebo třídění knih s využitím RFID při samoobslužném vracení. Výsuvný panel pro vyhledávání knihy v kouzelném knihovním katalogu po zadání názvu či signatury zase velmi připomínal plánek umístění knihy integrovaný do našich reálných knihovních katalogů. Obvyklé problémy uživatelů, kteří si nejsou jistí, co přesně chtějí, a pouze si pamatují, že „knihy měla modrý obal“ apod., může vyřešit moudrý klobouk, který uživateli poradí, co vlastně hledal. Jinou variantou pro pomoc s vyhledáváním byli duchové mrtvých autorů, zjevně inspirovaní bradavickými duchy.

Kouzelné služby a aktivity

V rámci kouzelných služeb uživatelům se opakovaně objevovala kouzelná hůlka jako prostředek pro identifikaci čtenáře při výpůjčce a využívání kouzelných e-knih nebo při vstupu do prostor knihovny.

Hezkým nápadem byly předčítací záložky do knih. Ty můžeme v naší každodenní realitě nahradit převodem textu na řeč (i když převod textu – na rozdíl od kouzelných záložek – postrádá vizuální stránku věci).

Zaujala také služba *Ptejte se ducha*, případně služba *Ptejte se skřítky*, realizovaná ve spolupráci se společností SPOŽÚS;⁷ ovšem zapomenuté kusy oděvu čtenářů občas působí nedostatek personálu z řad domácích skřítků.⁸

Klid pro studium zajistí kouzlo *Silencio*⁹ nebo introvertní studovny (viz obr. 2) – bezzvukové bubliny, umístěné vně prostor knihovny (nápadně připomínající nám známé individuální studovny). Za zmínku stojí také kouzelné počítače sepisující myšlenky čtenářů nebo *huláci*¹⁰ místo upomínek.

Užitečným kouzlem bylo bublinové kouzlo: virtuální bubliny nad hlavami čtenářů, upozorňující knihovníka na náladu nebo potřeby čtenáře či vhodný způsob komunikace s ním. Bohužel se zdá, že toto je v podmínkách našich knihoven prozatím nerealizovatelné, ačkoli v některých knihovnách toto kouzlo částečně nahrazuje empatie knihovníků. Důležitou složkou kouzelných knihoven byly aktivity: V kouzelných knihovnách si studenti představovali možnost

⁶ Kouzlo *Accio* – přivolávací kouzlo, které se používá v kombinaci s označením předmětu, který chce čaroděj nebo čarodějka přivolat (Kouzla ve světě Harryho Pottera. *Wikipedie* [online]. 2019 [cit. 2019-09-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Kouzla_ve_sv%C4%9B-t%C4%9B_Harryho_Pottera&oldid=17664320).

⁷ Společnost pro Podporu Občanské a Životní Úrovně Skřítků.

⁸ Pokud domácí skřítek dostane oblečení, znamená to pro něj, že je propuštěn.

⁹ Kouzlo *Silencio* je tišící kouzlo, které způsobí, že člověk nemůže mluvit, i když se o to snaží (viz Kouzla ve světě Harryho Pottera. *Wikipedie* [online]. 2019 [cit. 2019-09-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Kouzla_ve_sv%C4%9Bt%C4%9B_Harryho_Pottera&oldid=17664320).

¹⁰ *Hulák* je „zářivě rudá obálka, která když se neotevře, tak vybuchne. Nejde ji jen tak přečíst, jelikož obsahuje jisté kouzlo, které kouzlem zesílí hlas odesílatele, a je tak slyšet široko daleko“ (Kouzelné předměty z Harryho Pottera. *Wikipedie* [online]. 2019 [cit. 2019-09-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Kouzeln%C3%A9_p%C5%99edm%C4%9Bty_z_Harryho_Pottera&oldid=17585631).

různých her (fotbálek, deskové hry, únikovky, Larp¹¹ aj.), sportovní aktivity (lezecká stěna, gymnastické míče, koš na basketbal aj.), tvoření, společné muzicírování, společné vaření podle receptů z knih, programování aj. Dále se objevily aktivity, při nichž se čtenář učí praktické věci: jak (ne)fungují superpotraviny, jak přinutit děti jíst zeleninu, jak fungují půjčky a pojištění, dále mezilidské a partnerské vztahy, vaření s minimem surovin, vyvrtání díry pro šrouby, výměna pojistky aj.).

Při těchto aktivitách by se měly využívat knihy dostupné v knihovně (například recepty z kuchařských knih, knihy o výchově apod.). Zajímavou oblastí byla také kouzelná realita v knihovně. Objevil se nápad kouzelného oblaku s pohádkovou zemí vznášející se nad knihovnou (přičemž pohádková země je každý den jiná), ožívající postavy, rostliny a zvířata z knih. Opakovaně se objevovala také možnost rozhovorů s autory knih buď v podobě duchů, nebo virtuálně ožívajících postav.

Diskuse

Některá kouzla z nápadů studentů prozatím v knihovnách asi nelze realizovat. Například *nezjistitelné zvětšovací kouzlo* pro zvětšení prostoru skladů, vznášející se knihovní fond, počítače sepisující naše myšlenky, *huláci* místo oznámení o nevrácených knihách nebo bubliny nad hlavami čtenářů, kde je napsáno, co čtenář potřebuje. Nejspíše je prozatím ne zcela realizovatelná také celosvětově sdílená katalogizace. Většina dalších nápadů, včetně virtuální reality, je však bez větších potíží proveditelná.

V prezentacích v diskusi zazněly také některé služby, které by studenti knihovnictví v knihovnách rádi viděli. Z technických záležitostí šlo zejména o audioknihy bez nosiče. I když je totiž v našich knihovnách k dispozici velké množství audioknih, obvykle jsou na CD nosiči a většina mladých lidí už dnes nemá CD na čem přehrát. Dále by studenti v katalogích knihoven rádi viděli doporučení na podobné knihy („uživatelé, kteří si půjčili tuto knihu, si zároveň půjčili...“) nebo trasu k vyhledané knize ve stylu *Google StreetView*. Velkým tématem studentů, které nás určitě může těšit, bylo vnímání knihovny jako multifunkčního prostoru, který je mimo jiné možné využívat pro aktivity propojené s knihovním fondem.

Poněkud nepříjemným překvapením bylo, že i přes neomezené možnosti kouzel se v dílčích případech u některých studentů objevily určité knihovnické stereotypy. K nim patřil například požadavek na naprostý zákaz jídla a pití, zákaz nošení příručních zavazadel do knihovny nebo zákaz hovorů a hluku ve všech prostorách knihovny, a to i tam, kde to není vůbec nutné. Ve světě neomezených možností překvapila i omezená provozní doba některých knihoven. Vede to k otázce, kde studenti k těmto stereotypům přišli. Je zákaz jídla, pití a mluvení nebo nošení zavazadel

¹¹ „Larp (z anglického Live Action Role Play) je druh rolové hry, ve které žijí lidé hereckým způsobem ztvárňují činy svých postav. Účastníci většinou oblékají kostýmy, interagují mezi sebou a s okolním prostředím, přičemž usilují o splnění cílů své postavy ve fiktivním světě vytvořeném ve světě skutečném“ (Larp. *Wikipedie* [online]. 2019 [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Larp>).

do knihovny tím, jak uživatelé knihovny vnímají? Pokud ano, je to alarmující a mělo by nás to vést k zamyšlení, jak tento obraz knihoven změnit.

Naopak příjemné bylo zjištění, že obecně jsou studenti otevřeni novým nápadům, orientují se na uživatele a knihovnu vnímají jako multifunkční prostor. I když úkol byl zasazen do kontextu informačních technologií, z prezentací opakovaně vyplývalo, že technologie studenti vnímají jako jeden z prostředků k poskytování kvalitních a zajímavých služeb.

V závěru diskuse zaznělo, že čarodějové sice mají kouzla, ale my máme technologie, které nám umožňují téměř všechno, co pro poskytování služeb čtenářům potřebujeme. Díky technologiím, otevřenosti knihovníků a ochotě pouštět se do nových věcí je tedy v našich knihovnách možné realizovat téměř všechno.

Poděkování

Za inspirativní diskuse i za nápady a ilustrace použité v této kapitole děkuji studentům ÚISK Anně Doušové, Martině Eliáškové, Lucii Fajkusové, Štěpánce Filipové, Janě Hecové, Anežce Hegrové, Věře Hojdarové, Sabině Jůnové, Kristýně Klímplové, Aleši Krůtovi, Anně Landrgottové, Ivetě Peterčákové, Janě Pivoňkové, Elišce Rudové, Dominice Růžičkové, Patricii Slaničkové, Kateřině Suché, Ivaně Syrovátkové, Libuši Šimové a Vítu Švejdovi.

Soubory národních jmenných autorit a propojená data (linked data)

PhDr. Zdeněk Bartl

Národní knihovna ČR

Úvod

V době, kdy se stále více informací v prostředí internetu vyskytuje v podobě čitelné stroji, aby byly lépe a přesněji vyhledatelné, tedy v prostředí, které nazýváme sémantický web, nabývají na výrazně (!) větším významu soubory autorit. Cílem sémantického webu je umožnit přímou a snadnou integraci dat a vytváření odkazů mezi daty napříč celým webem. Sémantický web umožňuje strojům, aby rozuměly sémantice – tedy významu informací na World Wide Webu. To je důležité především pro vyhledávací roboty. Sémantický web umožňuje každému uživateli vytvořit nový pojem s poměrně minimálním úsilím. Všechny pojmy jsou označeny pomocí unikátních identifikátorů a díky sjednocujícímu logickému jazyku sémantického webu mohou být tyto pojmy postupně připojovány k univerzálnímu webu. Celý tento systém nám poskytuje mocný nástroj, pomocí něhož nalezneme komfortnějším způsobem to, co potřebujeme vědět...¹

Také Národní knihovna ČR cítí odpovědnost dostat tomuto trendu a zpřístupnit databáze národních jmenných autorit v podobě propojených dat. Ostatně totéž již učinila celá řada národních světových knihoven či databází, jako je Kongresová knihovna ve Washingtonu,² německá národní bibliografie,³ britská národní bibliografie⁴ či virtuální mezinárodní soubor autoritních záznamů známých pod zkratkou VIAF (<https://viaf.org/>).⁵

Kooperativní tvorba autorit

Záznamy v bázi Národních jmenných autorit, které vznikají v rámci kooperace více jak sto čtyřiceti českých knihoven v projektu „Kooperativní tvorba a využívání souborů národních jmenných autorit“, spravuje oddělení národních jmenných autorit Národní knihovny ČR (dále jen ONJA). Za dobu realizace tohoto kooperativního projektu od roku 2001 dodaly spolupracující knihovny do báze více jak 918 000 personálních a korporativních autorit.

Další významné projekty ONJA

Není od věci připomenout, že v několika předchozích letech řešilo ONJA několik dalších projektů, které přispěly k rozšíření, respektive připravily půdu k využívání autoritních záznamů i dalšími paměťovými institucemi, nejen knihovnami.

Byl to zejména projekt řešený ve spolupráci s oddělením informačních technologií Moravského zemského muzea v Brně⁶ – „Národní autority v prostředí muzeí a galerií – interoperabilita s NK ČR“, řešený v letech 2007–2011 v rámci výzkumného programu Ministerstva kultury Zpřístupnění a ochrana kulturních, uměleckých a vědeckých zdrojů, podprogramu Integrované interaktivní zpřístupnění kulturního dědictví. Nejdůležitějším výstupem projektu bylo vytvoření datové struktury pro potřeby muzeí a galerií a funkčního modelu kooperace při tvorbě a využívání báze národních autorit.

Obdobně v projektu „Tisky 16. století v zámeckých knihovnách ČR“ (řešeným společně s Knihovnou Národního muzea v Praze a Národním památkovým ústavem v Praze) bylo cílem doplnit datovou strukturu autoritního záznamu pro potřeby katalogizace starých tisků o příslušná pole/podpole, specifická právě pro oblast historických fondů.

¹ Motejlková, Anna. Sémantický web. *Ikaros* [online]. 2011, ročník 15, číslo 9 [cit. 2019-09-16]. urn:nbn:cz:ik-13753. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/13753>

² Library of Congress Subject Headings. *The Linked Open Data Cloud* [online]. [cit. 2018-11-25]. Dostupné z: <https://lod-cloud.net/dataset/lcsh>

³ Deutsche Nationalbibliografie (DNB). *The Linked Open Data Cloud* [online]. [cit. 2018-11-25]. Dostupné z: <https://lod-cloud.net/dataset/deutsche-nationalbibliografie-dnb>

⁴ British National Bibliography (BNB) – Linked Open Data. *The Linked Open Data Cloud* [online]. [cit. 2018-11-25]. Dostupné z: <https://lod-cloud.net/dataset/bluk-bnb>

⁵ VIAF: The Virtual International Authority File. *The Linked Open Data Cloud* [online]. [cit. 2018-11-25]. Dostupné z: <https://lod-cloud.net/dataset/viaf>

⁶ <http://www.citem.cz/citem/wpress/projekty/narodni-autority/>

V současnosti probíhá řešení dalšího profilového projektu, na kterém ONJA participuje. Jde opět o projekt tří stejných institucí jako v předešlém případě, tj. Knihovny Národního muzea v Praze, Národní knihovny v Praze a Národního památkového ústavu v Praze, a nese název „Virtuální rekonstrukce rozptýlených provenienčně bohemikálních knižních celků v tuzemských i zahraničních knihovnách“. Zde již plní ONJA zejména funkci konzultačně analytickou a roli vrchního supervizora záznamů autorit vzniklých v rámci tohoto projektu.

Autority a propojená data

Inspirací pro projekt „Soubory národních jmenných autorit jako propojená data“ byl pro řešitele obdobný projekt, řešený v Národní knihovně ČR od roku 2018 – „Metodika pro zpřesňování vztahů mezi hesly v databázi TDKIV a zpřístupňování údajů v systému Wikidata“.

Stále častěji se v knihovnicko-informačním prostoru setkáváme s termínem propojená data, který dominuje prostředí zpřístupňování dat v rámci internetu jako nejvhodnější prostředek.

Propojená data (angl. *linked data*) představují nejvhodnější způsob zveřejňování, sdílení a propojování dat (informací a poznatků) v prostředí takzvaného sémantického webu. Využívá přitom jednotné identifikátory zdrojů (angl. *uniform resource identifiers*, URIs).⁷

Pro lepší představu následuje příklad zobrazení záznamu jmenné autority v podobě propojených dat z autoritní báze Kongresové knihovny:

LINCOLN, ABRAHAM, 1809–1865

[Abraham Lincoln (1809–1865) was a lawyer and politician from Illinois. He served as the 16th president of the United States between 1861 and 1865.]

URI(s)

- <http://id.loc.gov/authorities/names/n79006779>

Instance Of

- MADS/RDF PersonalName
- MADS/RDF Authority
- SKOS Concept

Scheme Membership(s)

- Library of Congress Name Authority File

Collection Membership(s)

- Names Collection – Authorized Headings
- LC Names Collection – General Collection

Variants

- Linkūln, Abrakham, 1809–1865
- Linkol'n, Avraam, 1809–1865
- Linkūln, Ibrāhīm, 1809–1865
- Linkan, 'Abrehām, 1809–1865
- Lincoln, A. (Abraham), 1809–1865
- Lin-k'en, 1809–1865
- Linken, 1809–1865
- Lin, K'en, 1809–1865
- Lingk'ōn, 1809–1865
- Lincoln, Abe, 1809–1865
- Liñkan, Ēbrāham, 1809–1865

⁷ https://tdkiv.nkp.cz/docs/metodika_propojena_data_verze_1_0

- Liñkan, Abrahām
- 1809–1865, וילאקניל
- 1865–1809, ןלאקניל ןלערהרבייא
- 5681–9081, ןלאקניל ןלערהרבייא
- ןלוקניל, ןלהרבא
- 林肯, 1809–1865
- Liñkana, Ābrāhama, 1809–1865

Additional Information

<http://id.loc.gov/rwo/agents/n79006779>

• Birth Date

(edtf) 1809-02-12

• Death Date

(edtf) 1865-04-15

• Birth Place

Hodgenville (Ky.)

• Death Place

Washington (D.C.)

• Gender

Males

• Associated Language

eng

• Occupation

President of the United States

(itoamc) Lawyers

(itoamc) Politicians

(itoamc) Presidents

• Use For

sh85077077

Related Terms

United States. President (1861–1865: Lincoln)

Exact Matching Concepts from Other Schemes

 <http://viaf.org/viaf/sourceID/LC%7Cn++79006779#skos:Concept> Offsite link

Closely Matching Concepts from Other Schemes

 Abraham Lincoln Label from public data source Wikidata

 Lincoln, Abraham

 Lincoln, Abraham, 1809–1865

Sources

- found: Schriver, L. O. Seven Lincoln shrines, 1947 (subj.)
- found: Hsiao, Y. Lin-k'en, 1988:t.p. (also Abraham Lincoln)
- found: Kim, T. G. Lingk'ōn ūi ilsaeng, 1988: t.p. (Lingk'ōñ) p. 11 (Abraham Lincoln)
- found: James K. Polk, Abraham Lincoln, Theodore Roosevelt, 1995: CIP galley (Abe Lincoln, b. 2-12-1809; d. 4-15-1865)
- found: Ēbrāham Liñkan, 1939: t.p. (Ēbrāham Liñkan)
- found: Abrahām Liñkan, 1929: t.p. (Abrahām Liñkan)

- found: Wikipedia, WWW, Sep. 16, 2011(born Feb. 12, 1809 in Hodgenville, Kentucky; died April 15, 1865 in Washington, D.C.; lawyer, 16th President of the United States; self-educated)
- found: Bakṛta o racanābalīra āloke Ābrāhama Liṅkana, 1969: title page (Ābrāhama Liṅkana)

General Notes

[Abraham Lincoln (1809–1865) was a lawyer and politician from Illinois. He served as the 16th president of the United States between 1861 and 1865.]

Editorial Notes

- [Machine-derived non-Latin script reference project.]
- [Non-Latin script references not evaluated.]

Change Notes

- 1979-01-24: new
- 2019-01-18: revised

Alternate Formats

- RDF/XML (MADS and SKOS)
- N-Triples (MADS and SKOS)
- JSON (MADS/RDF and SKOS/RDF)
- MADS – RDF/XML
- MADS – N-Triples
- MADS/RDF – JSON
- SKOS – RDF/XML
- SKOS – N-Triples
- SKOS – JSON
- MADS/XML
- MARC/XML

Dodání jednoznačných identifikátorů (URI) do záznamů autorit báze jmenných autorit, kterou Národní knihovna ČR spravuje, bude jedním ze stěžejních úkolů projektu v tomto roce, který si řešitelé vytkli. Dalším důležitým výstupem z popisovaného projektu by měla být mimo jiné metodika pro zpřístupňování autoritních záznamů, vzniklých v rámci kooperace českých knihoven, v podobě propojených dat a popsání postupů nutných pro vznik propojených dat. V neposlední řadě dalším cílem pro letošní rok je propojení existujících záznamů (personálních autorit) v databázi Národních autorit s existujícími záznamy ve Wikidatech. Cílem je spárovat obě databáze, aby ze sebe vzájemně mohly těžit,⁸ a přenést vybrané údaje z položek Wikidat do záznamů v bázi národních jmenných autorit. Následně zpracování celé databáze Národních jmenných autorit (personálních záznamů) do podoby Wikibase, licencované pod CC-0. Wikibase, bude následně synchronizována s Wikidaty (import personálních záznamů, které na Wikidatech chybí, do Wikidat).

Wikidata

Termín Wikidata lze zjednodušeně charakterizovat jako rozsáhlou znalostní databázi, která je provozovaná a spravovaná „wikipedisty“ pod hlavičkou Nadace Wikimedia, a Wikidata podobně jako Wikipedii vytvářejí dobrovolní uživatelé celého světa. Data jsou vytvářena pod otevřenou licencí Creative Commons.⁹ Smyslem systému Wikidata je poskytnout společnou otevřenou datovou základnu, z níž mohou dále čerpat další projekty Nadace Wikimedia a – což je zejména zajímavé a prospěšné – vyhledávače typu Google apod.

⁸ Vzájemná spolupráce správců báze národních jmenných autorit Národní knihovny ČR a Wikipedie trvá již řadu let. Po celé uplynulé desetiletí se správci obou databází navzájem informují o chybějících či nesprávných údajích v jedné či druhé bázi. Součástí medailonů osobností na Wikipedii je pak přímý odkaz do katalogu Národní knihovny ČR. Uživatel Wikipedie se tak na jedno kliknutí může ihned dovědět, jaké knihy Národní knihovny ČR od toho konkrétního autora ve svých fondech nabízí uživatelům či které knihy ve fondu Národní knihovny ČR pojednávají o oné osobnosti. Opačným směrem, tedy z autoritního záznamu do Wikipedie, pak odkazuje link (URL adresa) ze záznamu personální autority báze národních jmenných autorit na medailon, který má příslušný autor zpracovaný ve Wikipedii.

⁹ <https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.cs>

Tento fakt je nesmírně důležitý oboustranně – pro knihovny i uživatele, kteří se pohybují ve (virtuálním) světě „obecného“ internetu. Zpřístupnění báze národních jmenných autorit v podobě propojených dat usnadní uživatelům přístup do knihovních katalogů, aniž by museli speciálně prohledávat katalogy knihoven vystavené na webu jednotlivých institucí. Propojená data zjednodušeně řečeno ruší dosavadní hradbu mezi obecnými vyhledávacími (Google apod.) a knihovními katalogy. Jedním dotazem nabídne obecný vyhledávač uživateli informace nalezené/vyskytující se v prostoru „obecného“ internetu i z knihovních katalogů knihoven.

Závěr

Zamýšleným zpřístupněním báze národních jmenných autorit (zprvu její části – personálních autorit) vykročí nejen Národní knihovna ČR, ale i všechny knihovny, které ve svých (lokálních) bázích využívají národní autority, o výrazný krok vpřed směrem k lepšímu, komfortnějšímu nástroji vyhledávání informací našimi uživateli.

Termíny z TDKIV ve Wikidatech: praktické zkušenosti

PhDr. Linda Jansová, Ph.D.

Národní knihovna ČR – Knihovnický institut

V roce 2018 realizovala Národní knihovna ČR s využitím dotace Ministerstva kultury z programu VISK 1 Pilotní projekt zpřístupnění TDKIV v podobě propojených dat. Díky projektu se termíny z oblasti knihovnictví a informační vědy dostávají do Wikidat, svobodné databáze všeho s téměř šedesáti miliony položek. Příspěvek přibližuje, jak spolupráce s Wikidaty začala, jak probíhá, co přináší i jaké jsou výhledy do budoucna.

Databáze TDKIV

Databáze TDKIV¹ (plným názvem Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy), kterou spravuje Knihovnický institut Národní knihovny ČR, v současné době obsahuje přes 3 200 hesel.² Ta pokrývají řadu témat tvořících jádro knihovnictví a informační vědy, ale i příbuzné oblasti.

Součástí hesel je řada údajů – od samotného termínu přes ekvivalenty v českém i anglickém jazyce a výklad až po příbuzenské vazby k jiným heslům a údaje administrativního charakteru.

Mezi hesly v TDKIV existuje necelých devět tisíc³ příbuzenských vazeb. Průměrně se tedy u jednoho hesla vyskytují necelé tři vazby. Mezi jednotlivými hesly jsou však v tomto směru výrazné rozdíly. Zatímco některá hesla neobsahují ani jednu vazbu, do jiných hesel je jich naopak začleněn poměrně vysoký počet. Tyto vazby jsou však pouze obecné – sdělují uživateli databáze, že dané heslo je nějakým způsobem příbuzné uvedenému jinému heslu, ale nikoli už například to, že jedno heslo je ve vztahu podřazenosti k druhému heslu. Z hlediska uživatele tedy vazby nejsou dostatečně sémanticky přesné.

Dále je třeba zmínit, že na řadu hesel z databáze TDKIV odkazují hesla v české Wikipedii. Díky tomu je obsah databáze lépe zpřístupněn i uživatelům, kteří cíleně nenavštíví přímo databázi na serveru Národní knihovny ČR. Kromě Wikipedie se však v poslední době výrazně rozvíjí i další projekt z dílny Nadace Wikimedia (Wikimedia Foundation) – systém Wikidata. Díky tomu, že má podobu takzvaných propojených dat (a je tudíž součástí sémantického webu), se jedná o velmi zajímavou platformu pro zpřístupňování dat vytvářených knihovnami, a tedy i Národní knihovnou ČR. V roce 2017 byl proto do dotačního programu VISK 1 vyhlášeného Ministerstvem kultury na rok 2018 připraven Pilotní projekt zpřístupnění TDKIV v podobě propojených dat. Tento projekt byl schválen a v roce 2018 úspěšně realizován.

Cílem projektu bylo zvýšit vzdělávací a informační potenciál databáze TDKIV prostřednictvím propojených dat a zpřesnit vzájemné vztahy mezi hesly.

Jako platforma pro realizaci projektu byl zvolen již několikrát zmíněný systém Wikidata, tedy systém, jehož cílem je vyjádřit vše v podobě srozumitelné počítačům.⁴ Z toho důvodu byl také projekt uskutečněn ve spolupráci se spolkem Wikimedia Česká republika.

Než se budeme věnovat postupům a výsledkům projektu, bude užitečné stručně shrnout význam a přínos Wikidat pro oblast knihovnictví.

Wikidata a knihovny

Wikidata umožňují institucím (tedy i knihovnám) začlenit svá data do prostředí propojených dat (sémantického webu), aniž by bylo pro tento účel třeba provozovat vlastní softwarové řešení. Znamená to také, že začleněná data se nacházejí v kontextu dat z řady dalších zdrojů, mimo jiné z jiných paměťových institucí. Nepřekvapí proto, že právě v paměťových institucích se spolupráce s Wikidaty stává významným trendem. Svědčí o tom i nedávné

¹ KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/cze/ktd>

² Počet se vztahuje k definitivním heslům, která jsou zařazena do hlavní databáze, nikoli k heslům obsaženým pouze v pracovní databázi.

³ Vzájemné vazby jsou počítány jako dvě vazby.

⁴ Simonite, Tom. Inside the Alexa-Friendly World of Wikidata. *Wired* [online]. 02.18.2019 06:00 AM [2019-09-30]. Dostupné z: <https://www.wired.com/story/inside-the-alex-friently-world-of-wikidata/>

úvodní setkání zástupců národních knihoven využívajících Wikidata, respektive software Wikibase⁵ v rámci konference Wikimania 2019⁶ nebo skutečnost, že Sdružení vědeckých knihoven (Association of Research Libraries, ARL) či Mezinárodní federace knihovnických sdružení a institucí (International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA) pokládají Wikidata (a Wikibase) za strategicky významné nástroje pro knihovníky.⁷

Podstatnou roli hraje nejenom to, že Wikidata jako taková existují, ale že jsou aktivně využívána dalšími zdroji a nástroji, a to nejenom Wikipedií (v listopadu 2018 byla data z Wikidat využívána v téměř šedesáti procentech článků v anglické Wikipedii),⁸ ale také vyhledávačem Google (Google dokonce ukončil svůj projekt Freebase a místo něj se zaměřuje na využívání Wikidat).⁹

Wikidata je možné charakterizovat i jako online nástroj pro vytváření přesných vazeb (například *subclass of*, *instance of*, *part of* či *opposite of*). Z propojení položek ve Wikidatech na další pořádací systémy (například tezaury) a zdroje jiného typu (například hesla z různých encyklopedií) je rovněž možné čerpat inspiraci například pro pojetí databázových hesel. Užitečný je také širší kontext obecně – položky jsou začleněny do celého univerza lidského poznání, jak je v daný okamžik zachyceno ve Wikidatech.

Spolupráce v praxi

V praktické rovině probíhá spolupráce s Wikidaty tak, že u jednotlivých hesel TDKIV je ověřováno, zda již ve Wikidatech existuje odpovídající položka. Pokud je výsledkem procesu ověřování zjištění, že taková položka existuje, je k položce přidáno nové tvrzení (nový výrok), který položku propojuje s heslem v TDKIV. Pokud odpovídající položka zatím neexistuje, je třeba ji vytvořit. To je možné učinit prostřednictvím jednoduchého webového formuláře.¹⁰

Aby bylo možné položky ve Wikidatech přesně propojovat s hesly v TDKIV, byla vytvořena nová vlastnost TDKIV term ID, respektive identifikátor termínu v TDKIV. Tato vlastnost se pak vybírá při propojování položek z Wikidat s hesly z TDKIV.

Díky nástroji Hub¹¹ bylo možné snadno propojit i hesla TDKIV na položky ve Wikidatech. Tento nástroj totiž umožňuje k propojení využívat identifikátory z externí (zdrojové) databáze (tj. v našem případě z databáze TDKIV). Jinými slovy k tomu, aby bylo možné realizovat například propojení hesla TDKIV s identifikátorem 000000405 s položkou Q61905 ve Wikidatech, stačí využít identifikátor 000000405 a dále identifikátor vlastnosti (v našem případě jde o identifikátor P5398, tj. TDKIV term ID ve Wikidatech). Propojení se v tomto konkrétním případě realizuje prostřednictvím URL ve tvaru <https://tools.wmflabs.org/hub/P5398:000000405?s=wd>. Pokud se v odkazu místo „wd“ na konci použije „wp“, je k dispozici automatické přesměrování na odpovídající článek ve Wikipedii¹² (aktuálně se jedná o více než sedm set hesel TDKIV). V případech, kdy odpovídající článek ve Wikipedii zatím neexistuje, se uživateli zobrazí položka ve Wikidatech (aktuálně je tomu tak ve zhruba 2 500 heslech TDKIV).

Zpřesňování vazeb

V rámci Pilotního projektu zpřístupnění TDKIV v podobě propojených dat byly zpracovány návrhy zpřesněných příbuzenských vazeb u více než osmi set hesel. K ověření správnosti vztahů byly využity konzultace s odborníky z akademického prostředí i z praxe, kteří se podíleli na realizaci projektu. Konkrétně byly využity dva hlavní způsoby ověřování správnosti vztahů – část navržených vztahů ověřovalo více odborníků zároveň (odborníci vy-

⁵ Wikibase je rozšíření softwaru MediaWiki, což je svobodný software, který původně vznikl pro potřeby Wikipedie, ale používá jej také řada dalších internetových i intranetových projektů.

⁶ Wyatt, Liam. Wikidata & Wikibase for national libraries: the inaugural meeting. *The Signpost* [online]. 30 September 2019, vol. 15, issue 9 [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wikipedia_Signpost/2019-09-30/In_focus

⁷ Weald, Samantha. Join the open data movement – register for Wikidata courses this fall. In: *MODS Archives* [online]. Tue, 13 Aug 2019 15:16:00 -0400 [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://listserv.loc.gov/cgi-bin/wa?A2=ind1908&L=MODS&P=2859>

⁸ Wikidata. In: *Wikipedia, the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA, USA): Wikimedia Foundation [cit. 2019-09-21]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikidata&oldid=916941851>

⁹ Lih, Andrew – Fernandez, Robert. Wikidata, a rapidly growing global hub, turns five. *Wikimedia Blog* [online]. October 30th, 2017 [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://blog.wikimedia.org/2017/10/30/wikidata-fifth-birthday/>

¹⁰ Kromě ručního zadání položky je pochopitelně možné i dávkový import většího objemu dat zároveň. Vzhledem k charakteru zpracovávaných dat bylo v případě tohoto projektu přistoupeno k jejich postupnému ručnímu zpracování.

¹¹ Hub. In: *Wikimedia Toolforge* [online]. San Francisco (CA, USA): Wikimedia Foundation [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://tools.wmflabs.org/hub/>

¹² Zobrazuje se přednostně jazyková verze podle jazyka, který má uživatel nastaven ve svém webovém prohlížeči (podle hodnoty Accept-Language v hlavičce HTTP).

jadřovali svůj souhlas, respektive nesouhlas s navrženými vztahy), část vztahů byla ověřena přímo autory hesel. Zpřesněné vazby jsou postupně přidávány do Wikidat. Příkladem položky, u níž jsou již tyto vztahy zapracovány, je *kožená vazba*. Při zpracování dat bylo třeba průběžně řešit i některé dílčí problémy. Jako nejvýraznější problém se ukázala skutečnost, že řada hesel v TDKIV má dva nebo i více výkladů, přičemž některé z těchto výkladů se týkají různých pojmů (pro něž se používá tentýž termín). V takovém případě by jedno heslo v TDKIV odpovídalo více položkám ve Wikidatech, což však není žádoucí. Ostatně samotná vlastnost TDKIV term ID je nastavena tak, že jeden identifikátor z TDKIV by se měl vyskytovat nejvýše u jedné položky ve Wikidatech. Z toho důvodu bude vhodné přejít z pojetí hesel orientovaných na termíny na hesla orientovaná na pojmy a shodné termíny odlišit například kvalifikátorem v závorce (ten může například upřesnit oblast, k níž daný termín, respektive heslo jako celek náleží).

Dosavadní výsledky

Na základě zkušeností získaných díky realizaci dílčích aktivit v rámci projektu byla zpracována Metodika pro zpřesňování vztahů mezi hesly v databázi TDKIV a zpřístupňování údajů v systému Wikidata.¹³

Přímo do Wikidat byla zapracována propojení na téměř všech 3 200 hesel z TDKIV, a to (jak bylo naznačeno výše) buď propojením existujících položek do TDKIV, nebo vytvořením nových položek a propojením těchto nových položek do TDKIV. Úplný seznam položek je k dispozici po zadání dotazu vytvořeného v jazyce SPARQL¹⁴ v rozhraní dostupném na adrese <https://query.wikidata.org/>.

K řadě položek ve Wikidatech byly také přidány popisy¹⁵ v češtině (ty byly nejčastěji vytvořeny zestručněním výkladu z TDKIV), anglické ekvivalenty a zpřesněné vztahy k dalším položkám.

Výstupy z projektu byly představeny mimo jiné na konferenci Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2018¹⁶ a na Wikikonferenci 2018.¹⁷

Výhledy do budoucna

Vztahy mezi hesly vyjádřené ve Wikidatech bude v budoucnu možné vizualizovat s využitím webové aplikace (pracující s aktuálními daty).¹⁸

Dojde také ke zjednodušení procesu zařazování nových hesel do databáze TDKIV, neboť členové redakční rady TDKIV získají nástroj nabízející ucelený pohled na databázi (vzhledem k vysokému počtu hesel je nyní v řadě případů relativně obtížné mít dostatečný přehled o všech souvisejících heslech, nejenom o výslovně uvedených příbuzných heslech).

Jak vyplývá ze samotné podstaty Wikidat, je velmi pravděpodobné, že Wikidata budou rovněž užitečným zdrojem dalších anglických ekvivalentů termínů a řady dílčích námětů pro zapracování do TDKIV. Lze rovněž uvažovat i o přímém využití zpřesněných příbuzenských vazeb mezi hesly v TDKIV.

¹³ Jansová, Linda. *Metodika pro zpřesňování vztahů mezi hesly v databázi TDKIV a zpřístupňování údajů v systému Wikidata* [online]. Verze 1.0. Praha, prosinec 2018 [cit. 2019-09-30]. 22 s. Dostupné z: https://tdkiv.nkp.cz/docs/metodika_propojena_data_verze_1_0

¹⁴ SPARQL je rekurzivní akronym výrazu SPARQL Protocol and RDF Query Language.

¹⁵ Hodnoty zadávané do pole *Popis (Description)* slouží především ke snadnému odlišení stejně nebo podobně nazvaných položek od sebe.

¹⁶ Jansová, Linda. Pilotní projekt zpřístupnění terminologické báze TDKIV v podobě propojených dat. In: *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2018* [online]. Praha: SKIP ČR, 2018 [cit. 2019-09-30]. 16 snímků. Dostupné z: <https://bulletin.skipcr.cz/prezentace/archivy-2018/Jansova.pdf>

¹⁷ Jansová, Linda. Rozvoj knihovnické terminologické databáze ve spolupráci s Wikidaty. In: *Wikikonference 2018* [online]. Olomouc: Wikimedia ČR, 2018 [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d7/Rozvoj_knihovnick%C3%A9_terminologicke%C3%A9_datab%C3%A1ze_ve_spolupr%C3%A1ci_s_Wikidaty_-_prezentace_Linda_Jansov%C3%A1%2C_Wikikonference_2018.pdf (prezentace) a <https://slideslive.com/38912320/rozvoj-knihovnicke-terminologicke-databaze-ve-spolupraci-s-wikidaty> (videozáznam).

¹⁸ Ta naváže na pracovní webovou aplikaci, která využívala export dat z TDKIV ve formátu XML a doplňková data uložená na Google Drive.

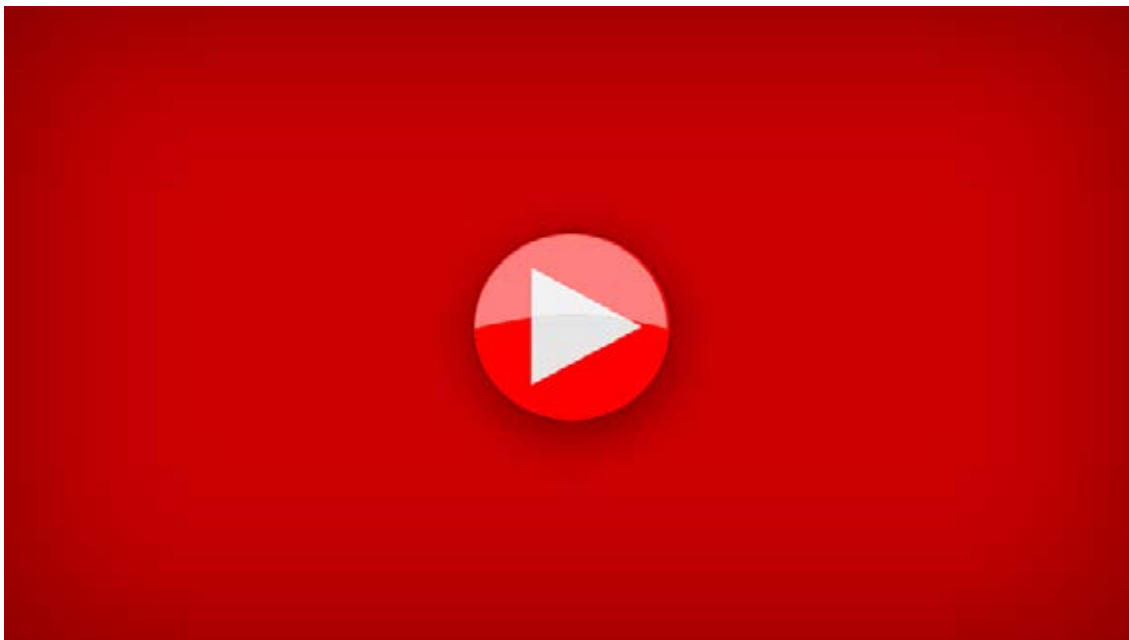
Závěr

Projekt přinesl nové impulzy pro rozvoj databáze TDKIV, jejíž počátky sahají do let 2001–2002. Tehdy byly sice internetové zdroje již hojně využívány, nicméně nebyly k dispozici dnešní nástroje pro efektivní vytěžování a propojování velkých objemů dat. Dnes je výhodné se podle možností zapojovat do velkých volně dostupných informačních systémů obsahujících data z velmi různorodých zdrojů. Tato data bylo předtím možné využívat pouze jednotlivě (izolovaně); nyní díky propojení s dalšími daty umožňují objevování nových (a mnohdy překvapivých) souvislostí a přispívají i k propagaci méně známých informačních zdrojů.

Tvorba jmenných autorit v době RDA a GDPR

Bc. Michal Záviška, Mgr. David Piňos, Mgr. Lenka Maixnerová, PhDr. Veronika Löblová, PhDr. Lucie Friedlaenderová, Ph.D.

Národní lékařská knihovna

Od roku 2015 budujeme soubor jmenných autorit podle pravidel RDA, zároveň je od roku 2018 účinné GDPR. Podoba záznamu jmenné autority se díky tomu značně změnila a zejména se změnil způsob její tvorby. Narostlo množství údajů v záznamu. Samotný proces tvorby se zkomplikoval a údaje pro jejich tvorbu jsou hůře vyhledatelné. Používání RDA a s tím spojená standardizace některých údajů v záznamech je nepochybně správná cesta, ale skutečně k ní v každém ohledu přistupujeme tím nejvhodnějším způsobem? Nepřiděláváme si někdy trochu zbytečně práci? A kolik je vlastně v současné době potřeba úkonů k vytvoření jmenné autority?

Úvod

Kooperativní tvorba souboru národních jmenných autorit má v České republice již dlouhou historii a pevnou tradici od devadesátých let, a to zejména zásluhou Národní knihovny ČR, Oddělení jmenných autorit a PhDr. Zdeňka Bartla. Národní lékařská knihovna (NLK) se na kooperativní tvorbě podílí již od roku 2000.

V srpnu 2019 evidovala Národní knihovna ČR celkem 930 000 jmenných autorit personálních a korporativních. V databázi Národní lékařské knihovny k 1. 9. 2019 je jich pak 169 836. Za těmito čísly je schována dlouhodobá a usilovná práce mnoha pracovníků nejen ve jmenovaných institucích, ale napříč všemi knihovnami zapojenými do kooperativní tvorby jmenných autorit, kterých je 136 po celé České republice.

Také pravidla pro tvorbu jmenných autorit se v průběhu doby pochopitelně vyvíjela. V současné době používáme katalogizační pravidla RDA a jejich národní interpretace a schválené metodiky uveřejňované na portálu Národních autorit ČR. Zároveň se poněkud zkomplikovaly možnosti zjišťování údajů o autorech, zejména směrnici GDPR, jejím uplatňováním některými subjekty a někdy až hysterií některých autorů.

Původní poměrně jednoduchý a chudý záznam personální jmenné autority je dnes bohatý a plný údajů potřebných k jednoznačné identifikaci autora, jeho odlišení od ostatních autorů a také k jednoznačnému přiřazení díla k autorovi. Úplný záznam personální jmenné autority obsahuje dvacet tři údajů u jednoduché a nekomplikované autority, z nichž každý je pak potřeba ověřit, ocitovat jeho zdroj a často uvést v autoritní formě (například geografické či

věcné autority), což generuje něco mezi padesáti až sto pracovními úkony podle obtížnosti zpracovávané autority. Vytvoření úplné jmenné autority si vždy žádá časovou dotaci v řádech vícero desítek minut podle zkušenosti katalogizátora a pracovní záznamu.

Blok polí 3xx

Implementace RDA s sebou přinesla možnost zpracování mnoha údajů, do té doby ve jmenných autoritách zpravidla neuváděných, a to v bloku polí 300. Tyto údaje jsou strukturované pro strojové zpracování a konkrétní hodnoty jsou přebírány z předem definovaných kódovníků (například jazyk) nebo seznamu věcných autorit (obor působnosti, povolání) či geografických autorit (místo spojené s autorem). Tento způsob vnímáme jako v zásadě správný, ale při samotné praxi dochází k některým problémům a vznikají otázky, jestli je vždy řešíme tím nejvhodnějším způsobem jak z hlediska ekonomiky tvorby záznamu, tak prospěšnosti pro vyhledávání uživatelem.

Asi nejmarkantnější je způsob nakládání s údajem o povolání autora. Většina povolání má ve věcných autoritách samostatný záznam pro samostatnou variantu pro muže a ženu. Těžko se však lze domnívat, že koncept povolání „lékařka“ je odlišný od konceptu povolání „lékař“, tím spíše, že v jiném poli záznamu na tutéž jmennou autoritu je samostatně uvedeno, jestli se jedná o muže, či ženu. Další otázka je, jak přesně zacházet s povoláním, které lze vyjádřit na hierarchické úrovni (například lékař – chirurg – kardiochirurg). Samostatnou kapitolou je pak vícenásobné povolání (například lékař, spisovatel). Pro potřeby lékařské knihovny je zcela nedostačující označení „lékař“, protože schází potřebná specializace. Pro literárněvědné knihovny je pak pro změnu zcela nedostatečné označení „spisovatel“, protože schází zpřesnění (například „romanopisec“ nebo „básník“). Takové otázky si žádají odpovědi, které však neznáme.

Za úvahu by také stálo používání pole oblast působnosti. Někteří katalogizátoři jej zpracovávají velice rozsáhle, jiní spíše úsporně. Leckdy se zde uvádí stejný údaj jako v poli pro povolání, jen jinými slovy.

Jednoznačné identifikátory autorů

V době vzájemného propojování databází a údajů v nich, v době propojených dat (*linked data*) se stále více ukazuje potřebnost jednoznačných identifikátorů autorů. Jedná se zejména o ORCID, EUID, ResearchID, ale i o mnoho dalších. Přítomnost těchto identifikátorů dává možnost rychlejší a jednoznačnější identifikace autora a jeho díla, ale umožní nám i naše záznamy jmenných autorit propojit s jinými databázemi a nabídnout naše údaje mnoha zatím nepoužívanými způsoby a v budoucnu i naše záznamy hromadně obohacovat daty z externích databází, nebo dokonce jednou i strojově přebírat metadata nakladatelů a strojově je provazovat s již existujícími autoritami.

GDPR

GDPR sama o sobě práci katalogizátora při zpracování jmenných autorit nijak závažným způsobem nekomplikuje. Ztěžuje ji však interpretace a implementace GDPR některými institucemi a fyzickými osobami.

V případě institucí má aplikace GDPR nežádoucí dopad na množství informací publikovaných a dohledatelných na oficiálních webových stránkách. Nejedná se jen o životopisy pracovníků s osobními údaji, ale často i o seznamy publikační činnosti a v některých případech i o samotný seznam zaměstnanců. Je tedy stále zdlouhavější a obtížnější některé autory správně identifikovat s jejich mateřskou korporací.

V případě samotných autorů se pak v několika případech ročně jedná až o hysterickou snahu zabránit v užívání některých údajů o své osobě v autoritním záznamu. Pokud se takovému autorovi nepodaří vysvětlit důležitost uvedených osobních údajů, tak často nezbyvá než je v databázi smazat.

Vytvořením personální autority a jejím zasláním do souboru národních autorit si autority žijí již vlastním životem (sdílení s VIAF, portály typu Jak se jmenujeme, Příjmení...). V případech, kdy se na nás autor obrátí a chce nějaké údaje změnit, vymazat, jsme schopni to udělat v naší a národní databázi, ale ne v těch ostatních.

Možnost využití jmenných autorit

Jmenné autority dnes již neslouží jen jako účinný nástroj pro jednoznačnou identifikaci autora a jeho díla, ale i pro množství dalších potřeb. Nepochybně je lze používat při nastavování přístupových práv s ohledem na autorský zákon (například v digitálních knihovnách), při vytváření osobních, nebo dokonce institucionálních bibliografií a pomocí propojených dat a Wikidat i dalšími institucemi. A ze zkušenosti víme, že o naše záznamy je velký zájem. Můžeme s velkou dávkou úspěšnosti tvrdit, že právě dlouhodobě budované soubory jmenných autorit, s ověřovanými a citovanými údaji, jsou jedním z pilířů důvěryhodnosti a věrohodnosti našich knihovnických databází, a tím i důvěryhodnosti a věrohodnosti knihoven.

Závěr

Pracovní postupy při tvorbě jmenných autorit nám umožňují dané autority nejen sdílet navzájem mezi sebou, ale také využívat k lepšímu vyhledávání, klastrování a vůbec lépe nabídnout naše databáze uživatelům. Praxe však ukazuje, že některé údaje možná neukládáme tím pravým způsobem a vlastně si ani nejsme jisti, k jakým konkrétním účelům je přesně potřebujeme. Z toho vyplývá i jistá nejednotnost při tvorbě jmenných autorit. V konkrétních případech nám pak určitý způsob ukládání údajů dokonce brání účelnému využívání databáze.

Je účelné a ekonomické zaznamenávat tolik údajů? Určitě se vyplatí u osobností (tj. významných osob v určitých oborech). Velká část autoritních záznamů pole 3xx nemají a asi nikdy mít nebudou, tudíž jejich využití pro možnosti hledání jsou značně omezené (například kolik chirurgů psalo poezii). Nebylo by lepší pouze linkovat na Wikipedii, Wikidata a tak podobně? Výběr údajů do polí 3xx a biografické poznámky by měly být z hlediska katalogizátora neutrální, ale vytváření personální autority je vždy částečně subjektivní záležitost (v daném okamžiku nemusí katalogizátor některé údaje považovat za důležité, jiné může opomenout z nedbalosti).¹

Domníváme se, že v současné době máme již dostatek zkušeností s tvorbou autorit dle RDA, abychom mohli poučení praxí diskutovat o všech možných aspektech jejich využití a přizpůsobit tomu stávající postupy a národní interpretace zpracování jmenných autorit. Tato diskuse je potřebná napříč institucemi podílejícími se na kooperativní tvorbě jmenných autorit.

---

¹ Viz též Billey, Amber. Just because we can, doesn't mean we should: an argument for simplicity and data privacy with name authority work in the linked data environment. *Journal of Library Metadata*. 2019, 19 (1–2), 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1080/19386389.2019.1589684>. ISSN 1938-6389.

Technologické řešení a pracovní postupy při vytváření portálu MedLike

Mgr. Lenka Maixnerová, Mgr. Filip Kříž, Bc. Klára Mašková, PhDr. Eva Valdmanová,
PhDr. Eva S. Lesenková, Ph.D.

Abstrakt

Národní lékařská knihovna (dále jen NLK) spustila v dubnu 2018 veřejný webový portál MedLike (medlike.cz), který zajišťuje přístup k důvěryhodným informacím o zdraví a nemocech. Účelem portálu je podpora zdravotní gramotnosti, usnadnění rozhodování v oblasti zdravotní péče, prevence nemocí a podpora zdraví. Portál zpřístupňuje odkazy na vybrané informační zdroje uspořádané do témat (názvy nemocí, pojmenování zdravotního stavu atd.). Strukturu portálu tvoří dvacet dva kategorií (orgánové soustavy, skupiny nemocí), které se mohou dále dělit na podkategorie. Téma je vždy zařazeno do jedné nebo více kategorií. Informační zdroje jsou rozlišovány podle typu obsahu na audio, video, článek, knihu, klinickou studii a webovou stránku. V srpnu 2019 bylo v portálu zpřístupněno přes sto témat s přibližně 4 650 informačními zdroji. Součástí portálu je i přímé vyhledávání ve vybraných webových stránkách pomocí služby Google Custom Search. Pro správu obsahu portálu byla koncem roku 2018 v NLK vyvinuta vlastní administrační aplikace podporující potřebné workflow – MedLikeAdmin.

Úvod

MedLike je webový portál, který zajišťuje pro širokou veřejnost přístup ke spolehlivým informacím o zdraví, nemocech, diagnostických a terapeutických metodách. Producentem portálu je Národní lékařská knihovna. Hlavním cílem portálu MedLike je podpora zdravotní gramotnosti, usnadnění rozhodování v oblasti zdravotní péče, prevence nemocí a podpora zdraví.

Zdravotní gramotnost je podle definice Světové zdravotnické organizace pojímána jako soubor kognitivních a sociálních schopností určujících motivaci a způsobilost jednotlivců k tomu, aby si dokázali získat přístup k informacím, porozuměli jim a využívali je způsobem, který podporuje a udržuje dobré zdraví.¹ Nízká úroveň zdravotní gramotnosti vede k rizikovému chování, horšímu zdravotnímu stavu, častějším hospitalizacím a zvýšeným nákladům na zdravotní péči.²

Schopnost získat a rozeznat věrohodné a spolehlivé informace je základem zdravotní gramotnosti. Knihovny patří mezi subjekty, pro něž je práce s informacemi předmětem jejich činnosti, a jsou proto důležitým partnerem podílejícím se na rozvoji zdravotní gramotnosti v České republice.

V roce 2018 v České republice využilo internet k vyhledávání informací o zdraví 52 procent Čechů starších šestnácti let.³ Se stále rostoucím množstvím informací na internetu je čím dál obtížnější se v nich orientovat a stejně tak i efektivně nalézt spolehlivé a nezaujaté zdravotnické informace. Uživatelé jsou při vyhledávání zdravotnických informací na internetu zahlceni celou řadou zdrojů. Velká část z nich je orientována na prodej potravinových doplňků a léčivých přípravků nebo poskytování pochybných „léčebných“ metod a služeb, které často obsahují mýty, polopravdy či dezinterpretace.

Historie

NLK se již od svého založení zaměřovala na získávání a zpřístupňování informačních zdrojů pro laickou veřejnost. V roce 2006 Národní lékařskou knihovnu oslovili zástupci portálu Helpnet,⁴ který je určen pro osoby se specifickými potřebami, ohledně spolupráce při tvorbě doporučené zdravotnické literatury pro laickou veřejnost. NLK

¹ <http://zdravotnigramotnost.cz>

² http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/Efektivni_strategie_podpory_zdravi_18062015/Zdravotni_gramotnost_ceske_populace_Vysledky_reprezentativniho_setreni.pdf

³ Wichová, Jitka. *Využívání internetu k vyhledávání informací o zdraví v České republice – 2018* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/vyuzivani-internetu-k-vyhledavani-informaci-o-zdravi-v-ceske-republice-2018>

⁴ <http://www.helpnet.cz>

začala vytvářet seznamy doporučené literatury pro určité nemoci, o něž měl portál Helpnet zájem. Výběr této literatury neprocházel kvalitativním hodnocením, hlediskem bylo pouze konkrétní onemocnění a uživatelské určení. Seznamy byly vytvářeny automaticky na základě rešeršních dotazů, které byly kombinací deskriptoru MeSH (většinou název onemocnění) a publikačního typu populární práce, který se začal v NLK od roku 2006 pro laickou literaturu používat. Časem se ukázalo, že tento způsob není vhodný, protože se do seznamů doporučené literatury dostávaly i nedůvěryhodné tituly (*například MMS – průvodce návratu ke zdraví*,⁵ *Pravda o rakovině: vše, co potřebujete vědět o historii, léčbě a prevenci této zákeřné nemoci*⁶ atd.). Postupně bylo upuštěno od vytváření těchto seznamů, ale nikoli od myšlenky doporučovat laikům vhodné a důvěryhodné dokumenty. První úvahy o vytvoření samostatného uceleného portálu zdrojů pro laickou veřejnost se v NLK objevily v roce 2014 v souvislosti s vyhlášením třetího víceletého programu činnosti Evropské unie v oblasti zdraví na období let 2014–2020. Přípravné činnosti vedoucí k vytvoření portálu byly zahájeny koncem roku 2016. V NLK byla vytvořena pracovní skupina MedLike složená z devíti pracovníků z různých oddělení.

Obsah portálu

Obsah portálu MedLike je poskytován pod otevřenou licencí *Creative Commons*⁷ a tvoří ho zejména odkazy na spolehlivé zdravotnické informace, a to v různých formátech (audio, video, text) v tištěné i v elektronické podobě. Obsah vybraných informačních zdrojů by měl být srozumitelný laické veřejnosti, případně i mladistvým a dětem. V portálu MedLike jsou doporučovány pouze zdroje v českém jazyce, výjimečně i v jazyce slovenském. U literatury je vždy ověřováno, pro koho byl text napsán, zda pro studenty, lékaře, pacienty, pedagogy, děti, mládež apod. Ukázka zobrazení tématu v portálu viz obr. 1.

Obr. 1: Zobrazení tématu. Zdroj: autoři příspěvku

Struktura portálu

Informační zdroje ve formě odkazu s anotací jsou uspořádány do témat. Výběr témat pro zařazení do portálu probíhá podle více kritérií. V první řadě jsou to témata, která jsou vnímána jako podstatná z hlediska nemoci a celkové úmrtnosti v České republice (například podle *Zprávy o zdraví obyvatel České republiky* vydané Ministerstvem zdravotnictví v roce 2014) a která jsou také předmětem národních či mezinárodních šetření, jako je například

⁵ Humble, Jim V. – Lloyd, Cari. *MMS – průvodce návratu ke zdraví*. Česko: New Technologies, 2017. ISBN 978-80-905161-9-9.

⁶ Bollinger, Ty M. *Pravda o rakovině: vše, co potřebujete vědět o historii, léčbě a prevenci této zákeřné nemoci*. Praha: Dobrovský, 2017. Knihy Omega. ISBN 978-80-7390-592-7.

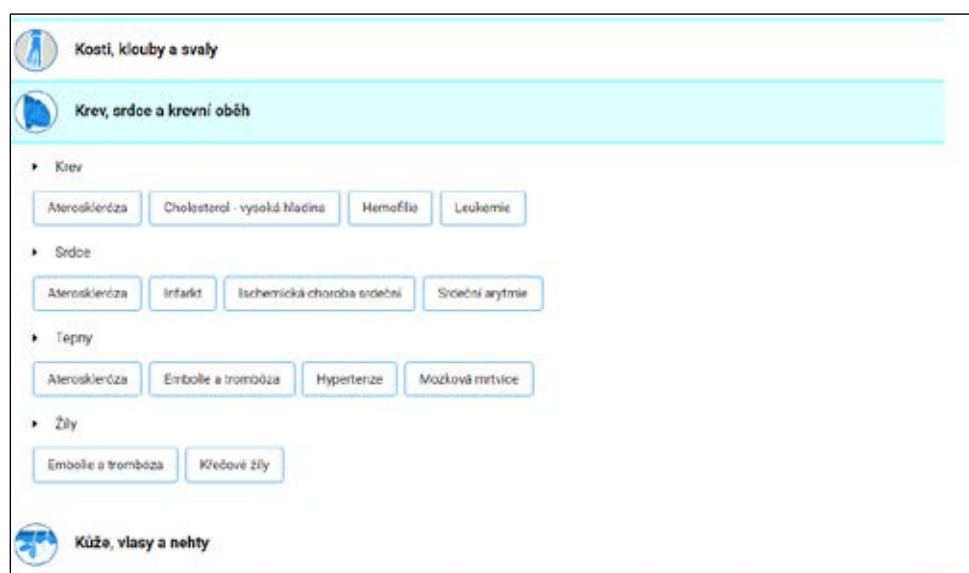
⁷ <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Evropské výběrové šetření o zdraví (EHIS 2014).⁸ Dále jsou to témata, o nichž jsou často vyhledávány informace, zejména chronické nemoci, duševní nemoci, vážná onemocnění.⁹

Téma může být zařazeno do více kategorií a podkategorií. V roce 2019 je v portálu obsaženo dvacet dva kategorií a více než sto témat. Kategorie představují části těla (například Kosti, klouby a svaly, Krev, srdce a krevní oběh, Ledviny a močové ústrojí), tělní systémy (například Endokrinní systém, Imunitní systém) nebo skupiny nemocí (Rakovina, Duševní poruchy a poruchy chování, Infekční nemoci). Některé kategorie, pokud je to vhodné, dále dělíme na podkategorie, například Krev, srdce a krevní oběh dělíme na: Srdce, Krev, Tepny, Žíly. (Ukázka zobrazení kategorií viz obr. 2.)

Zařazení tématu do kategorie/podkategorie je určováno pomocí tezauru Medical Subject Headings¹⁰ s přihlédnutím k americkému portálu Medline Plus.¹¹ Téma Hemofilie je tak například zařazeno do kategorie Krev, srdce a krevní oběh / Krev a do kategorie Vrozené vady a dědičné nemoci. Volba názvu tématu je inspirována nejčastěji hledanými výrazy ve vyhledávači Google – může tak jít rovněž o laický název (například upřednostněný termín rakovina před termínem nádory).

Přidávání nových témat probíhá na základě studia webových stránek patientských organizací, webových stránek zdravotnických zařízení a odborných lékařských společností, ale i ze zahraničních webů, jako je například americký portál MedlinePlus¹² a britský portál Reading Well.¹³ Oproti zahraničním webům je však někdy problém dohledat k některým tématům spolehlivé zdroje v českém jazyce. Snahou je také reagovat i na aktuální témata, jako byly například v loňském roce spalničky.

Obr. 2: Zobrazení kategorie. Zdroj: autoři příspěvku

Informační zdroje v portálu MedLike jsou děleny na šest typů: audio, článek, kniha, klinická studie, video, stránka. Každému zdroji je přidělen jeden nebo více typů. *Audio* jsou dokumenty se zvukovým obsahem, určené primárně k poslechu, nejčastěji z archivu Českého rozhlasu a regionálních rozhlasů. *Článek* je zdroj v populárně naučných či odborných časopisech a na webových stránkách. Při výběru jsou preferovány články se sdělením obecnějšího charakteru, psané s co nejmenší mírou odborné terminologie, především s ohledem na srozumitelnost a aktuálnost informací. Snahou je zajištění snadného přístupu k plnému textu, proto dáváme přednost odkazům na elektronické články, které jsou volně dostupné. Typem dokumentu *Kniha* jsou označovány monografie, příručky, brožury, informační letáky, a to jak v tištěné, tak i v elektronické podobě. Knižní tituly jsou vybírány z fondu NLK.

⁸ Burský, Ondřej. MedLike – spolehlivé informace o zdraví a nemocech. *Lékařská knihovna*. 2018, 23(1–2). ISSN 1211-3255. Dostupné také z: <https://casopis.nlk.cz/archiv/2018-23-1-2/medlike-spolehlive-informace-o-zdravi-a-nemocech/>

⁹ <https://trends.google.com/trends/explore?q=%2Fm%2F027x3&geo=CZ>

¹⁰ https://cs.wikipedia.org/wiki/Medical_Subject_Headings

¹¹ <https://medlineplus.gov/healthtopics.html>

¹² <https://medlineplus.gov>

¹³ <https://reading-well.org.uk>

Do typu *Klinická studie* jsou zařazeny studie z portálu O léčích.cz¹⁴ Státního ústavu pro kontrolu léčiv,¹⁵ který spravuje informace o studiích prováděných v České republice. Typem *Video* jsou označeny dokumenty, jejichž hlavní složkou tvoří filmový obsah, převážně z archivu České televize. Typ *Stránka* zahrnuje důvěryhodné webové stránky, převážně patientských organizací a odborných lékařských společností.¹⁶ V srpnu 2019 bylo v portálu zpřístupněno přibližně 4 650 informačních zdrojů následujících typů: Audio – 1 861, Článek – 1 024, Kniha – 622, Klinická studie – 116, Video – 1 736, Stránka – 115.

Metodika výběru informačních zdrojů

*Metodika hodnocení kvality informačních zdrojů*¹⁷ pro portál MedLike byla vytvořena s přihlédnutím k již existujícím metodikám a na základě odborných knihovnických zkušeností z praxe. NLK se pak při výběru většiny typů dokumentů (mimo knih) řídí následujícími osmi kritérii:

- **Autorství** – Ověřuje se, zda je autor odborník v daném oboru, například podle jeho působení ve zdravotnickém zařízení či podle databáze autorit NLK, a také zda dokumenty prošly recenzním posouzením jinými odborníky.
- **Vlastnictví** – Posuzuje se, zda je uveden vlastník nebo vydavatel stránek, zda se jedná o instituci státní správy, vzdělávací organizaci, nebo odbornou společnost, což je jednou ze záruk důvěryhodnosti.
- **Aktuálnost** – Sleduje se, zda je uvedeno datum vytvoření a aktualizace, zda lze nalézt odkazy na původní zdroje, zda jsou v odkazech i odborné zdroje a zda jsou odkázané informace stále platné.
- **Ochrana osobních údajů** – V případě, že webová stránka vyžaduje poskytnutí informací, zkoumá se, zda je to opodstatněné a jestli jsou poskytnuty informace o způsobech nakládání s osobními údaji.
- **Komplementarita informací** – Zkoumá se, za jakým účelem byla webová stránka založena, zda z obsahu vyplývá, komu je určena (vztah zdravotník–pacient).
- **Transparentnost** – Zkoumá se, jak je webová stránka financována nebo sponzorována, zda jsou reklamní sdělení jasně oddělena od vlastního obsahu a zda není poskytování informací spojeno s prodejem zboží.
- **Uživatelská přívětivost** – Posuzuje se, zda je navigace na stránce snadná, zda jsou informace psány srozumitelně a bez chyb.
- **Ověřitelnost zdrojů** – Kontroluje se, zda původce informace uvádí zdroje, z nichž je čerpáno, zda jsou uvedeny přímé citace při přebírání informace.

U knih se hodnotí kromě autora i nakladatel, u překladů odborná úroveň překladu. Kromě knih psaných odborníky jsou mezi doporučené zdroje zařazeny i autobiografie – zejména u psychických poruch a chronických onemocnění.

Aplikace MedLike a MedLikeAdmin

Pro portál MedLike byla v NLK vytvořena vlastní webová aplikace postavená nad úložištěm CouchDB¹⁸ s využitím webového frameworku Flask.¹⁹ Seznamy informačních zdrojů pro portál byly nejdříve shromažďovány na platformě Google Drive Sheets, po roce provozu se však ukázalo použití tohoto nástroje jako omezující. V Oddělení knihovních aplikací a digitalizace NLK byla proto vyvinuta administrační aplikace MedLikeAdmin podporující potřebné workflow. Kromě správy struktury portálu a vkládání metadat o tématech a zdrojích tato aplikace umožňuje automatické ukládání náhledů zdrojů, kontrolu URL odkazů nebo stahování metadat o monografiích ze systému Medvik pomocí protokolu OAI-PMH. (Ukázka zobrazení stránky pro správu struktury portálu viz obr. 3.)

¹⁴ <http://www.olecich.cz>

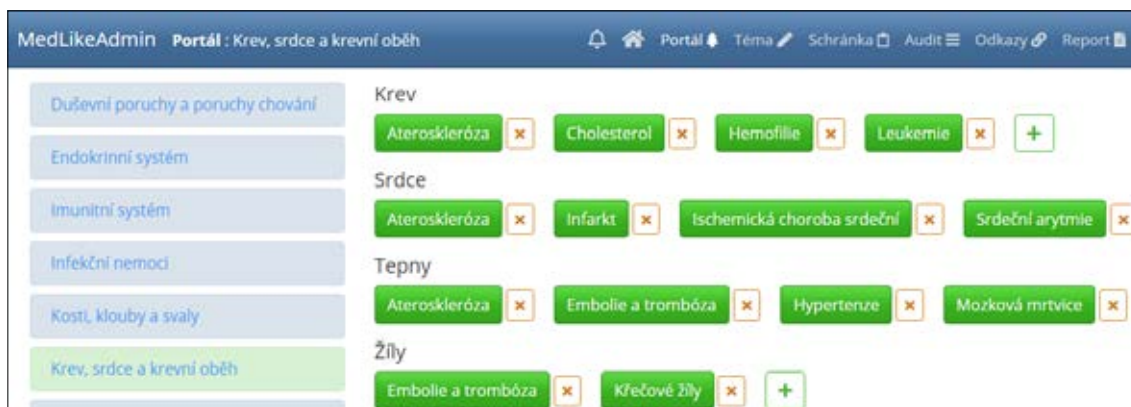
¹⁵ <http://www.sukl.cz>

¹⁶ <https://nlk.cz/zdroje/medlike/typy-dokumentu/>

¹⁷ <https://nlk.cz/zdroje/medlike/metodika-hodnoceni-kvality-zdroju/>

¹⁸ <http://couchdb.apache.org>

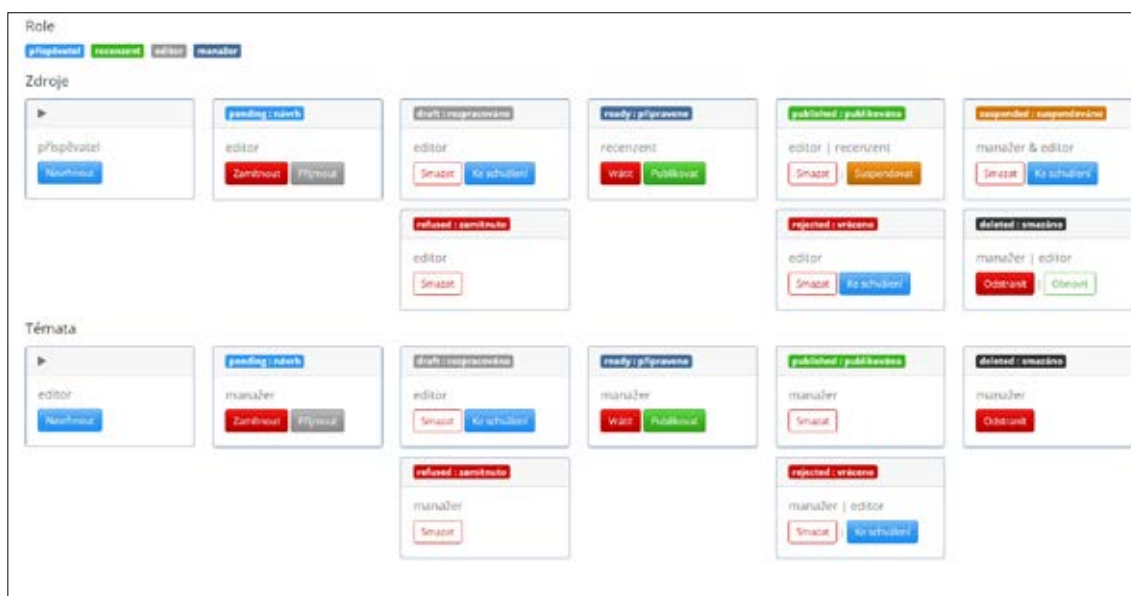
¹⁹ <https://palletsprojects.com/p/flask/>

Obr. 3: Správa struktury portálu. Zdroj: autoři příspěvku

Pracovní postup – workflow

Správa obsahu portálu MedLike je postavena na následujících uživatelských rolích: přispěvatel, editor, recenzent, manažer. *Přispěvatel* pouze navrhuje nové zdroje, *editor* přijímá a navrhuje nové zdroje či témata. *Manažer* schvaluje témata a zařazuje je do příslušné kategorie nebo podkategorie, případně navrhne vytvoření nové (pod)kategorie. *Recenzent* přijaté zdroje posuzuje z hlediska kvality a vhodnosti obsahu a následně je zveřejňuje v portálu. Použité řešení umožňuje i případné zapojení další instituce, která by měla zájem spolupracovat na vytváření portálu. (Schematické zobrazení administračního workflow viz obr. 4.)

Obr. 4. Administrační workflow. Zdroj: autoři příspěvku

Součástí pracovního workflow je i správa webů, které jsou prohledávány pomocí služby Google Custom Search²⁰ – přispěvatel může navrhnout nový web, který schvaluje manažer. Aby informace v portálu byly stále aktuální, probíhá aktualizace informačních zdrojů portálu v pravidelných časových intervalech. Do linky bibliografického zpracování NLK bylo pro potřeby portálu MedLike zařazeno i hodnocení, zda se jedná o důvěryhodný informační zdroj pro laickou veřejnost.

²⁰ <https://cse.google.com/cse/>

Diskuse

Během dvouletého provozu bylo zjištěno, že NLK je schopna vybrat a hodnotit, zda jsou vybrané zdroje důvěryhodné, či nikoli. Hlavní problém je však v tom, že pro některá témata nelze nalézt žádné důvěryhodné zdroje v češtině, a to se nemusí jednat ani o vzácné nemoci. V angličtině lze také například najít kvalitní informační zdravotnické zdroje zpracované formou komiksu,²¹ což se ukazuje jako velmi vhodný formát pro děti, mládež, ale i dospělé. V češtině však nebyly prakticky nalezeny žádné zdroje ve formě komiksu. U některých webů zejména odborných lékařských společností, které jsou nastaveny pro vyhledávání prostřednictvím služby Google Custom Search, se často ukazuje jako problematické oddělení odborného obsahu od obsahu určeného laické veřejnosti. Výsledky hledání v portálu MedLike pak obsahují i informace určené pouze pro odbornou veřejnost.

Na portálu nyní pracuje devět knihovníků z NLK s různou mírou intenzity pracovního nasazení, reálně se může jednat o 0,7 úvazku, což určitě není dostatečné zejména pro vytváření nových témat či pro aktualizaci již těch existujících. Průměrně se pracnost vytvoření a schválení jednoho tématu pohybuje okolo dvanácti hodin čistého pracovního času.

V budoucnu se zvažuje aktivní spolupráce s odborníky na pozici recenzentů, například v možném partnerství s Českou lékařskou společností J. E. Purkyně, a plánuje se přidání dalších kategorií: Vyšetřovací metody, Terapeutické zákroky, Transplantace atd. Rozšířením obsahu portálu se dá předpokládat i jeho širší využití.

Využití portálu není zatím vysoké (okolo 203 uživatelů během posledního půl roku a 1 300 návštěv), což určitě souvisí s nedostatečným marketingem, kterým se chce knihovna intenzivněji zabývat v příštím roce, a to zejména ve spolupráci s dalšími knihovnami a patientskými organizacemi, ale i s odbornými lékařskými společnostmi. Další možností je propojení portálu MedLike s portálem Knihovny.cz a poskytování dat MedLike prostřednictvím API pro ostatní weby (patientské, zaměřené na zdravý životní styl, prevenci atd.). Knihovnické a informační služby NLK využívá především odborná veřejnost (lékaři, zdravotničtí pracovníci ve zdravotní péči, výzkumu a vzdělávání, pregraduální i postgraduální studenti lékařských a zdravotnických vysokých škol), portál MedLike je však určen široké veřejnosti, proto je pro NLK obtížnější nabídnout tuto službu koncovému uživateli. Pro propagaci portálu MedLike je plánováno vytvoření krátkých komiksů, videí apod., semináře o portálu pro knihovníky i koncové uživatele.

Závěr

NLK v souvislosti s vytvořením portálu MedLike zařadila do vzdělávacích akcí semináře s tematikou zdravotní gramotnosti, určené široké veřejnosti a knihovníkům jak ze zdravotnických organizací, tak z veřejných knihoven. Na seminářích se lze seznámit s portálem MedLike i s rešeršními strategiemi při vyhledávání důvěryhodných informací o zdraví a nemocech. Aktuálně se hledají partneři ze zdravotnických i veřejných knihoven, s nimiž by NLK mohla spolupracovat v oblasti podpory zdravotní gramotnosti a kteří by se zároveň mohli podílet na vytváření obsahu portálu MedLike. V současné době jsou obsahem portálu pouze odkazy na důvěryhodné zdravotnické zdroje, v budoucnu by mohly být obsahem portálu i další užitečné informace o zdraví a nemoci pro laickou veřejnost, jako například aktuality z tisku, zdravotnických organizací apod.

²¹ <https://www.graphicmedicine.org/comic-reviews/>

Knihovna pro bezbariérové Brno

Eva Vojtíšková

Knihovna Jiřího Mahena v Brně

Knihovna pro bezbariérové Brno je prostor, kde se setkávají, sdílejí své znalosti a zkušenosti členové Poradního sboru pro bezbariérové Brno, odborníci na témata bezbariérovosti a další lidé, kteří mají o téma profesní nebo osobní zájem. Projekt vznikl na základě spolupráce Poradního sboru Rady města Brna pro bezbariérové Brno, Masarykovy univerzity a Knihovny Jiřího Mahena. Na pravidelných měsíčních setkáních vystupují experti z různých oblastí i lidé s žitou zkušeností a na vystoupení navazují řízené diskuse s cílem sdílet a prohlubovat vědomosti a hledat konkrétní návrhy, jak prostřednictvím odstraňování bariér zlepšit kvalitu života lidí ve městě a systematicky připravovat prostor na stárnutí společnosti. Jedním z plánovaných výstupů projektu je návrh úprav pro ostatní vzdělávací instituce, který umožní realizovat pořady bez bariér dostupné všem (zejména lidem se zrakovým, sluchovým a tělesným znevýhodněním).

Živá knihovna

Knihovna Jiřího Mahena v Brně je institucí, pro niž je bezbariérovost jedním z klíčových znaků. Z pozice velké instituce sídlící v samém centru města Brna, rozprostřené prostřednictvím svých poboček do všech městských částí, nabízí kolekci služeb, které by měly být dostupné lidem ve všech fázích jejich života. Děje se tak v duchu vize „Knihovna je místem užitečným člověku v každé fázi jeho života“. Umí postihnout potřeby lidí od narození až po stáří. Jen taková knihovna se stane přirozenou součástí našich životů, jedním ze stavebních kamenů kulturního a vzdělaného města, přívětivého pro život. Za svou dosavadní činnost na tomto poli byla oceněna hned několikrát, a to prestižními oceněními (Mosty 2011 a 2012, Knihovna roku 2012 a 2014, Biblioweb 2012). Po určité době je však třeba se ptát, zda to, co knihovna pro lidi se specifickými potřebami vykonává, je dostačující a zda není potřeba jít do hlubších souvislostí.

Takový okamžik nastal v létě roku 2018, kdy jsme byli osloveni zástupcem výše zmíněného Poradního sboru spolu s pracovníky z brněnské Masarykovy univerzity (KISK FF MU). Během setkání jsme se mimo jiné dozvěděli, že v České republice neexistuje vědní obor ani jiná platforma, v jejímž rámci by se mohli lidé zabývající se tématem postižení navzájem potkávat, učit, sdílet know-how a zkušenosti. Existují zde experti, kteří se tématu věnují v rámci svých odborností, ale nesetkávají se systematicky, organizace si často dokonce konkurují. V zahraničí je běžné, že Disability Studies, který se právě zkoumání přístupnosti věnuje, fungují jako vědní obor. Současně nám byla tlumočena potřeba vytvořit místo, kde by členové Poradního sboru mohli sdílet své poznatky, diskutovat o dalších souvislostech a rozvíjet vlastní kontakty, protože během pravidelných setkání na Magistrátu města Brna na to již nezbývá mnoho prostoru. Mluvili jsme o zkušenostech knihovny s prací s lidmi s různými druhy handicapů, o bezbariérovosti poboček a mnohém dalším. V podstatě – a dnes lze říci, že s notnou dávkou pýchy – jsme za Knihovnu Jiřího Mahena neviděli příliš mnoho možností, jak se ještě více zdokonalit. Nicméně jsme spolu s Robertem Osmanem z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity a členem Poradního sboru a Eliškou Bartošovou z KISK Filozofické fakulty Masarykovy univerzity vymysleli způsob, jak se v knihovně potkávat, připravili dramaturgii setkání a začali oslovovat přednášející a účastníky.

Členové Poradního sboru přijali iniciativu kladně, společně jsme vybrali vhodné termíny – poslední úterky v měsíci odpoledne (vzhledem k pracovní době i snadné komunikaci navenek) a začala takzvaná přípravná fáze projektu, na němž ovšem všichni zúčastnění participují dobrovolnický a experti jej podporují *pro bono* svými odbornými službami. Stanovili jsme si první polovinu roku 2019 jako pilotní etapu, během níž budeme ověřovat naše záměry, pokusíme se propojovat rozmanité aktéry, a především se budeme jako organizace zdokonalovat v přístupnosti. Projekt jsme nazvali Knihovna pro bezbariérové Brno, respektive Živá knihovna. Druhý název lépe odráží skutečnost, že během setkání vystupují lidé s vlastní živou zkušeností, kterou sdílí napříč různými institucemi i spolu s jinými lidmi.

Jedním z impulzů pro vznik projektu byl mimo jiné poznatek, že organizace, které to však mají přímo v popisu práce, spolu často nekomunikují, nebo jen velmi špatně. Kromě bohužel četných situací ve městě Brně může být příkladem i jedna zkolaudovaná nová pobočka knihovny, jež disponuje nájezdem pro vozičkáře ve sklonu,

který nesplňuje zákonné limity. Investorem byla městská část a stavební úřad vydal povolení. Jak jsme se později dozvěděli, jedná se o velmi častý jev. Cílem projektu je proto i působení na klíčové instituce za účelem eliminace takových pochybení.

Byly vytvořeny čtyři dramaturgické kategorie: *žitá zkušenost* (člověk mluví o své každodenní zkušenosti s postižením), *autor a dílo* (autor přichází představit svou práci o znevýhodnění), *expert z praxe* (zkušenost někoho, kdo se přístupností prostoru prakticky zabývá ve svém zaměstnání), *člen Poradního sboru Rady města Brna pro bezbariérové Brno* (zkušenost z politické sféry; <https://www.kjm.cz/knihovna-pro-bezbarierove-brno>).

1	26. 2. 2019	žitá zkušenost	Michael Vidura	Život na elektrickém vozíku	Jak se „chodí“ vozíčkáři po Brně?
2	26. 3. 2019	autor/dílo	Hana Porkertová	Nevidomá zkušenost	Jak se „dívá“ nevidomý?
3	30. 4. 2019	člen PSpBB	Boris Janča	Představení Střediska Teiresiás	Kdo je odpovědný za přístupnost?
4	28. 5. 2019	expert z praxe	Milena Antonovičová	Audity bezbariérovosti budov aneb co je nejčastěji špatně	Proč si nechat udělat audit bezbariérovosti?
5	25. 6. 2019	autor/dílo	Jana Línová	Přístupy městských samospráv k problematice bezbariérovosti	Jak je bezbariérovost řešena jinde v ČR?

Začali jsme oslovovat další experty, jimiž jsou především členové neziskového sektoru, dále lidé s postižením, ale také politici či studenti brněnských škol a veřejnost. To vše s oporou v metodické příručce pro práci knihoven s uživateli s postižením *Rovný přístup Standart Handicap Friendly*, strategickém dokumentu pro naši činnost.

- Knihovna musí spolupracovat s organizacemi v regionu (může se jednat například o spolky, sdružení, specializovaná zařízení, školy, zaměstnavatele osob se specifickými potřebami, různé pomáhající organizace nebo složky veřejné správy).
- Knihovny mohou vytvořit síť spřátelených knihoven cílících na uživatele s konkrétním typem postižení, například vzhledem k výskytu neslyšících v Praze, Brně a Ostravě mohou vzniknout společné „tiché knihovny“ za účelem oslovení neslyšících čtenářů a společné podpory při organizování akcí, sdílení speciálního fondu a spolupráce při překonávání překážek s cílem zlepšit přístupnost daných knihoven pro cílovou skupinu. Mohou vydávat také společný bulletin.

Současně jsme si vytkli cíle projektu, kterými je jednak zmapování situace, propojení klíčových aktérů za účelem zlepšení bezbariérovosti ve městě Brně, ale také praktický manuál pro ostatní knihovny či vzdělávací instituce, které by se chtěly vydat stejnou cestou a nabízet skutečně bezbariérové pořady. A celkově nám jde o zlepšení kvality života uživatelů Knihovny Jiřího Mahena, usnadnění přístupu k informacím i kultuře a prohloubení jejich sociálních kontaktů.

Veškeré aktuality a výstupy, prezentace a fotografie z jednotlivých setkání jsou dostupné na stránce projektu <https://www.kjm.cz/knihovna-pro-bezbarierove-brno>. Klíčovým přínosem Živé knihovny je, že se s každým setkáním učíme, jak dělat pořady pro všechny co nejpřístupnější. Byť disponujeme technikou i zkušenostmi, stále vyvstávají nové situace a souvislosti – jak zajistit dostupnost indukční smyčky, jak zpřístupnit titulky, jež vzniknou ze simultánního přepisu i ve videu, jak zajistit plnohodnotnou debatu po programu, typicky ve více skupinkách, když není dost tlumočnicků, jak naučit přednášející popisovat obrázky pro nevidomé, jak připravit prostor na debatu neslyšících-znakujících atd. Toto jsou všechno momenty, kterými jsme od začátku projektu prošli a na něž postupně reagujeme.

Setkání se pravidelně účastní kolem třiceti posluchačů, kterým připravujeme prostor a prostředí na míru jejich specifickým potřebám. Informace dostávají s předstihem, aktuálně také ve znakované podobě, s poukázáním na bezbariérový přístup. Přednáškový sál je vybaven indukční smyčkou a jejím detektorem. Během přednášky všichni mluvčí využívají mikrofony, a to i diskutující. Je to nutné právě z důvodu správného fungování indukční smyčky, ale také z důvodu záznamu na videokameru. Osobám se zrakovým a tělesným handicapem poskytujeme osobní asistenci, pokud si ji vyžádají, všichni mají k dispozici bezbariérové WC opatřené eurozámkem (projekt ve spolupráci s Národní radou osob se zdravotním postižením ČR). Spolupracující organizace poskytují většinou dva pracovníky, kteří se střídají v tlumočení celé akce, a přepisovatele mluveného slova do psané podoby. Psaný text je účastníkům dostupný na tabletech na místě samém a může být následně využit také pro tvorbu titulků, kterými by v ideálním případě byly opatřeny videozáznamy. Přepis do psané podoby zajišťuje Teiresiás, Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky a tlumočení do znakového jazyka – Unie neslyšících Brno. Vzhledem k značné časové náročnosti, jež souvisí s korekturou přeepsaného textu a časováním titulků, zatím není možné tento výstup lidem nabídnout, přesto jsou v prezentacích ponechány ve spodní části volné řádky, do nichž by šlo později titulky umístit. Účastníci jsou usazeni do prostoru tak, aby na sebe při programu viděli (úprava pro neslyšící), organizátoři mají jmenovky. S každým přednášejícím se osobně scházíme a diskutujeme jednotlivé úpravy tak, aby byl program skutečně přístupný všem. Ze zkušeností s prezentováním projektu na různých úrovních mimo Knihovnu Jiřího Mahena docházíme k závěru, že pro zdravé lidi je velké množství výše popsaných úprav sice srozumitelné, nicméně vzhledem k jednoduchým nuancím, jež jsou obsaženy v propojování kompenzací pro různé druhy postižení, svým způsobem nepředstavitelné a tato propojení do detailu odhaluje většinou až osobní zážitky.

Závěr

V návaznosti na program a zajímavá zjištění z první poloviny roku 2019 jsme se rozhodli v projektu pokračovat a věnovat se pro tři podzimní měsíce oblastem či problematice související s lidmi se sluchovým postižením. Připravili jsme základní dramaturgii a domluvili přednášející. Letošním rokem projekt však nekončí, naopak. Loňská jistá opatrnost a letošní praktická setkání a již viditelné výsledky nás nakonec motivovaly k návrhu systematického programu zlepšení služeb Knihovny Jiřího Mahena pro uživatele se specifickými potřebami a vyústily v podání projektové žádosti, která by měla mimo jiné zastřešit právě realizaci Živé knihovny v příštích dvou letech.

1	24. 9. 2019	člen PSpBB	Ivan Poláček	Představení aktivit Unie neslyšících Brno (spolku a sociálního podniku)	Co víte o službách, které vylepšují život neslyšícím a nedoslýchavým
2	29. 10. 2019	žitá zkušenost	Jana Havlová	Zkušenosti neslyšící uživatelky kochleárního implantátu	Jakým bariérám lidé se sluchovým postižením nejčastěji čelí?
3	26. 11. 2019	expert z praxe	Mariana Chytilová	Neslyšitelné bariéry v designu míst, služeb a lidských interakcí	Co cítíme, když nás nějaký objekt, prostor, služba nebo člověk odmítá?

Se začátkem nového období jsme se pak zeptali také v řadách Poradního sboru a nabídli jsme jim možnost vyslovit se k absolvovanému programu prostřednictvím dotazníků a rozhovorů. Ve zpětných vazbách jako nejvýraznější moment zaznívala potřeba zaznamenávání a uchování podnětů na úpravu. Tuto reakci považujeme za velmi důležitou, neboť dokládá zájem Poradního sboru podílet se na změnách. Ve spolupráci s KISK FF MU zpracováváme ze setkání reportáže (studenti), byla rovněž zpracována videa ve formě krátkých příběhů shrnujících to nejdůležitější ze zhruba dvouhodinové přednášky:

Elektrický vozík jako cesta ke svobodě. Jak se jezdí „pěšky“?

Michael Vidura se podělil o svou zkušenost uživatele elektrického vozíku a člověka se svalovou atrofií, která působí postupné ochabování kosterního svalstva. Prezenci pojal jako svůj osobní příběh – i proto nadále používáme jeho křestní jméno. Své vyprávění začíná v dětství a postupně hovoří o letech strávených na internátu na Kociánce, kde byl pro všechny k dispozici jen jeden mechanický vozík, poskytovaný „za odměnu“. Postupně byli sice žáci vybaveni vlastními mechanickými vozíky, nicméně s progresí nemoci bylo jeho používání čím dál těžší. Krátce po revoluci začaly do Československa pronikat i elektrické vozíky, z nichž se dostal jeden i k Michaelovi, kterému bylo tehdy šestnáct let. Tento vozík znamenal v jeho životě zásadní zlom – umožňoval mu samostatnost pohybu, včetně rozhodování o trasách, což mělo vliv i na nárůst sebevědomí a autonomii v jeho osobním životě.

Při svém vyprávění tak naráží na převládající pojetí vozíku ve společnosti, která v něm vidí symbol nemožnosti, podřízenosti a omezení. Jeho osobní příběh však dokládá, že je to přesně naopak – elektrický vozík je pro něj symbolem svobody. Život se svalovou atrofií si žádá aktivizaci různých subjektů, z nichž právě vozík je ten nejzásadnější. Další důležité složky umožňující či znemožňující nejen samostatnost pohybu, ale i vůli k rozhodování jsou různé asistence. Ve svém příběhu se vrací zpět na Kociánku, když vzpomíná, že po šesté hodině již nebyl k dispozici žádný personál. Tomu se pak přizpůsoboval řád ústavu a pro jeho klienty to znamenalo již v šest hodin večer ulehnout do postele, bez ohledu na roční období. Po rozhodnutí jít studovat maturitní obor přestoupil na novou školu do Jánkových Lázní a tento přestup pro něj znamenal šok. Lidé se ho najednou například ptali, kdy se chce vykoupat či jaký má názor na různé věci, a vůbec zažil nebyvalou míru svobody, která by byla v prostoru Kociánky nemyslitelná. Tato svoboda znamenala nutnost seznámit se s dnes již běžnými věcmi, jako je samostatný pohyb venku, přecházení ulice, chození na nákup či do kina.

Prostor Kociánky nebyl omezující pouze v otázce svobody činit vlastní rozhodnutí, ale i v přístupu k informacím. Michael mluvil o tom, že měl velmi zkrácené představy o svém stavu. Žil v domnění, že se dožije asi dvaceti let. Až v pozdějším věku, kdy se ženou řešili otázku potomstva, mu bylo v centru reprodukční medicíny sděleno, že domnívanou diagnózu nemá a rovněž jeho obava z přenosu nemoci na děti je lichá. S manželkou mají dva syny a žijí v Ochozi u Brna. Při svém vzpomínání na městský prostor Brna vypráví, že za posledních čtrnáct let se situace bariérovosti velmi zlepšila, včetně městské hromadné dopravy. Přístupnost linky číslo 8 pak vnímal jako historický okamžik – jednalo se o linku, kde všechny vozy byly bezbariérové. Místo plánování a omezených možností zažíval situaci, kdy čekal na zastávce jako všichni ostatní a bylo mu jedno, který vůz zrovna přijede. Nicméně téma bariérovosti vozy nekončí. Je totiž rovněž třeba mít kde nastoupit a vystoupit. Na bezbariérovost tramvaje tak musí navazovat i bezbariérové ostrůvky – ovšem v tomto ohledu se situace postupně zlepšuje.

Alternativou k městské hromadné dopravě pak může být právě elektrický vozík po již vyježděných a známých trasách. Znamé trasy volí z dobrého důvodu – Michael má jistotu, že budou průjezdné. I cesta, která je na jednom svém konci bezbariérová, tedy opatřená nájezdem, již v dalším úseku bezbariérová být nemusí. Nájezdy jsou nutné na více místech. Nepříjemné, i když někdy ne přímo bariérové, jsou velké mezery na silnici, takzvané kočičí hlavy či hustá doprava. I známá a sjízdná cesta nemusí být taková napořád a člověk nejen na vozíku naráží na zaparkovaná auta, rozkopané silnice či sloupky. Velký vliv má i počasí a zejména v zimním období Michael raději nevyjíždí. Prodírat se sněhem je náročné a kvůli nízkým teplotám mu hrozí rovněž prochlazení. Mezi další problémové aspekty přinášející bariéry řadí úzké výtahy, nedostupná tlačítka, nedostatky v městské hromadné dopravě či špatnou přístupnost magistrátu na Dominikánském náměstí. Problematické je i cestování po Česku a nevyhovující služby Českých drah či nemožnost cestovat meziměstskými autobusy.

Dále se Michael Vidura zabýval tématem pomoci a hovořil o svých převážně dobrých zkušenostech a o tom, že se nebojí někoho oslovit a požádat o pomoc. Vybírá si přitom konkrétní lidi, a to nejen podle jejich fyzické zdatnosti, ale i například podle očního kontaktu. Neosloví někoho, kdo „dělá, že ho nevidí“. I odvahu k tomu někoho oslovit musel postupně trénovat a z dětství stráveného na Kociánce nebyl na takové chování zvyklý. Bariérovost totiž nezahrnuje pouze fyzický prostor, neméně důležitý je i prostor sociální: komunikace s lidmi a vzájemná spolupráce. Lidé s postižením, Michaela nevyjímaje, mají zkušenosti s tím, že okolí místo nich oslovuje jejich asistenty či asistentky.

Michael se o své zkušenosti a samostatnosti i vlastním bydlení, které mu současné technologie, asistence i městský prostor umožňují, dělí rovněž s dospělými lidmi z ústavů, kde by před rokem 1989 skončil i on sám. Své prezentace na ústavech popisuje jako návštěvu na jiné planetě. Zarazila ho všudypřítomná organizace času a aktivit a nesamostatnost a neznalost světa „tam venku“, tolik povědomá z Kociánky. Možnost samostatného života přináší spoustu dalších aktivit, včetně těch, které si většinová společnost nespojuje s člověkem, který se pohybuje pomocí vozíku. Michael tak vyprávěl o svých zaměstnáních, středomořských plavbách či o hraní v divadle Barka, kde společně

s dalšími lidmi z Kociánky a dobrovolníky reflektují život s postižením a inscenují i další divadelní hry, jejichž vrcholem byl *Přelet nad kukaččím hnízdem*. Jednalo se zároveň o bezbariérové představení, s překladem do znakového jazyka, simultánním přepisem a komentářem pro nevidomé.

Obr. 1: Michael Vidura, druhé setkání KpBB, 26. 2. 2019. Zdroj: autorka příspěvku

Nevidomá zkušenost. Jak se „dívá“ nevidomý?

Hana Porkertová (třetí setkání KpBB, 26. 3. 2019) při své přednášce vycházela ze svého sociologického výzkumu zabývajícího se nevidomou zkušeností, který vycházel z rozhovorů a zúčastněných pozorování se šesti nevidomými lidmi. Zrak je jediný z pěti všeobecně identifikovaných a již na základní škole vyučovaných smyslů, s jehož absencí má takzvaný zdravý člověk častou zkušenost. Obtížná orientace ve tmě, strach ze tmy, to jsou všechno známé věci, které se následně promítají do domnělého pochopení, jaké to je být nevidomým člověkem. Jedná se o zkušenost, která je zdánlivě dostupná. To se ukázalo i při konverzaci s koordinátorkou dobrovolníků z organizace „poskytující služby zrakově postiženým“, která na poznámku, že výzkumnici na výzkumu nejvíce láká možnost dopátrat se něčeho pro ni nepochopitelného a nepředstavitelného, odvětila, že taková zkušenost se přece získá snadno, stačí si zavázat oči. Ale nejenže mezi tím „nevidět“ a „být nevidomý“ je značný rozdíl, vidící lidé jsou se zavázanýma očima dezorientovaní a neschopní provádět věci, které pro ně jinak nepředstavují problém. Pokud by měli čerpat z vlastní zkušenosti se zavázanýma očima, dospěli by k přesvědčení, že nevidomí lidé jsou neschopní. Domnělé pochopení tedy může vést k nedůvěře ve schopnosti nevidomého člověka.

Účastníci výzkumu Hany Porkertové často naráželi na obecné představy o tom, jaké to je mít nějaké fyzické, smyslové či mentální znevýhodnění, potažmo jak vypadá nebo se chová nevidomý člověk. Pokud se tomuto obrazu více vzdálí, může čelit nedorozuměním či útokům a zpochybňování svého zrakového znevýhodnění. V tomto duchu se vyjádřil i Roman:

Když jdu na [metalový] koncert, tak vypadám jak každý. I jsou třeba překvapení ve frontě na pivo, že zjistěj, že jsem s hůlkou, tak říkaj, že jí mám jenom kvůli tomu, abych nestál tu frontu, a takový kecy.

Roman nezapadá do představy „normálního člověka“, pro něhož jsou dostupné rozličné aktivity, jako je návštěva metalového koncertu, v kombinaci s holí je na něm něco jinak, něco špatně – normálnost tak neodkazuje pouze ke stejnosti, ale zároveň zajišťuje rozpoznání různosti, včetně hudebního vkusu. Romanova záliba v metalu a výrazný metalový vzhled se zároveň přičí představě o člověku, který nevidí.

Mnoho lidí se zrakovým postižením se setkává s tím, jak je těžké ostatním vysvětlit, co vidí a nevidí, a narážejí na představu okolí, které je často neochotné naslouchat. To se může týkat i situací v různých institucích, včetně škol, jak říkala Jessie:

Já jsem zažila na základce šikanu i od jedné paní učitelky. Ona mi totiž nevěřila, že ty věci nevidím. Mně třeba nedělalo problém najít ve slepý mapě nějaký místo, protože jsem si to pamatovala a dokázala jsem to najít. Ale z mapy jsem nemohla číst, nedovedla jsem to, i když ten zrak na blízko jsem měla lepší. Tak ona říkala, že to musím umět přečíst z tý mapy.

Rozdíl mezi „vidět a nevidět“ nemusí být ostrý, závisí na různých okolnostech, včetně světelných podmínek, a když lidé něco nevidí, nemusí to znamenat, že nedokážou vidět něco jiného a naopak – když vidí jednu věc, nemusí vidět i věci další. Představa o nevidomosti jako o „opaku zraku“ často ústí v situace, kdy potřeby lidí, kteří vidí, ale „špatně“, jsou nerozpoznány a přehlíženy. Těchto lidí je zároveň daleko více než osob zcela nevidomých. A i mezi nimi tvoří lidé nevidomí už od narození menšinu. Lidem se „špatným zrakem“ by přitom často velmi pomohlo větší písmo, více světla, ostřejší kontrasty – což uvítá skoro každý. Důležitá je zároveň standardizace, především prostoru, která umožní, aby se cesty k vykonávání určitých činností nemusely hledat znovu a znovu. Hana Porkertová představila odlišnou perspektivu, jak o vidění a nevidění uvažovat, a místo zraku a oka se zaměřila na „vidění jako děláni“. Vidět tak znamená vykonávat určité činnosti určitým způsobem: i nevidomí lidé v jejím výzkumu popisovali zkušenost se ztrátou zraku s poukazem na to, co se dělá, nikoli ve smyslu, co ne/vidí. Nevidět pak neznamená, že se většina těchto činností přestane vykonávat, ale dělají se jinak. Číst tak nemusí znamenat číst očima, stejně jako „vidět“ skrývá množství významů. I nevidomí lidé řeknou „takhle to vidím já“, výrok „uvidíme se později“ znamená i pro vidícího člověka především setkat se. Když si chce (i nevidomý) člověk něco osahat, znamená to, že chce mít haptický zážitek, například sáhnout si na zajímavý materiál, hebké zvíře či na vlasy ostříhané na ježka. Pro nevidomého člověka však toto sáhnout si často znamená právě ono poznat a poznání se dává do souvislosti s podíváním. Roman si vzal do ruky svůj čerstvě upletený košík a začal vyprávět: „Zas uvidím ty chyby na něm. Tady vidím, že jeden proutek je povolenej.“ Používání slov spojených se zrakem tak neznamená faux pas, kterému se musí vidící lidé vyhnout. Západní kultura je navázaná na vizualitu a zrak je pokládán za základ vědění, což vede k vylučování nevidomých lidí z aktivit, pro něž je zrak zdánlivě nezbytným prostředkem, který dává celé činnosti smysl. Eva k tomu dodala:

Hrozně ráda cestuju, mám to už odmala, když jsme s rodičema hodně cestovali. Měli ten výbornej názor, že dokud vidím, tak toho mám vidět co nejvíc. Takže jsem s nima byla třeba v Maroku, v Číně, v tom Izraeli, po Evropě jsme hodně jezdili, v Londýně, v Paříži, snažili se mi toho ukázat co nejvíc, tak mě nakazili, že já teďkon hrozně ráda cestuju a lidi se mě právě ptají: „A co z toho máš? Dyt' jako... Proč cestuješ?“

Ani zážitky vidících lidí se neskládají zdaleka jen z vizuálních podnětů, a přesto se okolí diví, že nevidomí lidé rádi cestují. Nakonec jim nejsou nedostupné ani vizuální vjemy. Přestože nejsou jednoduše přenositelné (ani u vidících lidí, kteří často řeknou „představoval jsem si to jinak!“), skrz popis si člověk udělá svou představu. „Je to jako popis v knížce,“ dodávali lidé z výzkumu. Dostupnost obrazu je nejsnazší prostřednictvím jeho verbalizování. Naopak nelze jednoduše převádět obrazy do haptické podoby v domněni, že dojde k přenosu stejné informace – a proto zůstávají i reliéfní obrázky či mapy problematické. Bariéry se nedají chápat jako fixní překážky, ale mění se na základě různých konstelací, včetně těch v prostoru. Prostor je odlišně bariérový na základě toho, zda jde člověk s holí, psem, či dalším člověkem. Pro nevidomé lidi je důležité vytvořit trasu s povědomím o jednotlivých prostorových liniích a změnách mezi nimi. Představa o nevidomém člověku, který musí nutně v prostoru tápat, je tak do značné míry mýtem, protože chodí po trasách, které již dobře zná. Pokud se nevidomí pohybují pomocí hole, je pro ně zároveň i podstatná tělesná paměť – nelze tak s nimi „manipulovat“ či se je snažit různě natáčet. Pokud přesto vidící lidé nabydou dojmu, že je vítaná jejich účast, je vhodné člověka nejprve oslovit, zda nepotřebuje asistenci, nabídnout rámě, ve které nedrží hůl, doprovodit ho na určené místo a ujistit se, zda ví, kde se přesně nachází. Pohybem holí si nevidomí lidé nehlídají ani tak volný prostor, jako především návaznost na vodící linii, což může být dům či obrubník. Místo nahodilého uskakování je podstatné tyto linie nepřerušit.

Co je tedy v kontaktu s nevidomým člověkem ještě důležité? Především otevřenost k jinakosti, vnímání potřeb nevidomých lidí a pružnost některých pravidel, která jsou vytvořena pro osoby, které vidí. Dále umění naslouchat a hlavně vnímat, že lidé se zrakovým postižením jsou různí a mají různé potřeby. Téma inkluze, které je v současnosti horkou půdou mající mnoho odpůrců, dostává s touto perspektivou odlišný obsah. Jedná se především o vzájemné získávání schopností, například u vidících lidí to znamená rozvíjení verbálního vyjadřování a formulování popisů, což není zpočátku jednoduché. Je zároveň důležité neupírat lidem s postižením autonomii a nekomunikovat místo nich s jejich asistenty, což jsou situace, s nimiž se často setkávají. Současně je podstatné projevit těmto lidem důvěru i v situacích, které jsou pro vidícího člověka těžko představitelné.

Řešení bezbariérovosti na Masarykově univerzitě: Kdo je odpovědný za přístupnost?

Boris Janča (čtvrté setkání KpBB, 30. 4. 2019) ve svém příspěvku mluvil o přístupnosti veřejné instituce – Masarykovy univerzity – a shrnul, co vše je potřeba zajistit a proč se to někdy daří a jindy ne. Přístupnost podle něj není stav, kterého je dosaženo jednou provždy, ale proces, o nějž je třeba pečovat a kterého musí být dosahováno znovu a znovu. Je tomu tak především proto, že na přístupnosti se podílí celá řada subjektů, tj. organizací i konkrétních lidí v nich, kteří až vzájemnou spoluprací, komunikací, návazností a rozdělením zodpovědnosti mohou dosáhnout žádoucího výsledku. Každá podobná spolupráce je obtížná a docílit kýženého stavu znamená vyladit spoustu na první pohled neviditelných drobností. Přístupnost je dvousměrná a lze říct, že nejde pouze o zpřístupnění instituce danému člověku, ale i o zpřístupnění daného člověka oné instituci. Klienty se tak nestávají pouze „lidé se specifickými nároky“, ale i všichni ostatní, kteří v instituci nějak působí, od učitelů až po spolužáky.

Důležité je vyjasnit si pojmy – co si představujeme pod přístupností? Pro Masarykovu univerzitu a středisko Teiresiás přístupnost znamená především zajištění rovných podmínek – tj. nesnaží se studujícím se specifickými nároky nějak ulevovat, ale snaží se co nejlépe hledat cesty vedoucí ke zpřístupnění nastavených pravidel. Tedy neznamená to, že nevidomý student neskládá písemnou zkoušku, ale že ji má ve formátu, který může skládat písemně.

Klíčovým problémem provázejícím téma přístupnosti je otázka odpovědnosti. Přístupnost nelze ponechat svému vývoji, jednotlivé subjekty musejí nést zodpovědnost za jednotlivé kroky a v ideálním případě by měly o sobě vědět – kdo je za co zodpovědný, kdo co může, nemůže, na koho se obrátit či neobrátit. Učitelé by měli zodpovídat za přístupnost své výuky, správci budov za přístupnost budov. Studijní odbor rektorátu pak za přístupnost přijímacího řízení, vývojáři aplikací za přístupnost aplikací apod. Praxe je však o poznání složitější. Středisko Teiresiás na sebe vzalo odpovědnost dohlédnout na proces zpřístupňování a zajistit potřebné věci, což znamená, že u něj chtějí být už od začátku. Nelze věci zpětně „dobastlit“, jak poznamenal pan Janča. Je zásadní, aby i ostatní subjekty s otázkou přístupnosti přinejmenším počítaly a mohly se na středisko případně obrátit. Často se to však neděje. To je i příklad nového vizuálního stylu univerzity, který postrádá potřebný kontrast, nebo problematického řešení staveb, kdy se Teiresiás dostává k dokumentaci až ve chvíli, kdy už nelze vznášet žádné požadavky. Tyto problémy jsou způsobeny nedostatečnou koncepcí a provázaností jednotlivých pracovišť, která často nemají praxi a nevědí, že nastalá situace vyžaduje nějaké řešení, či při vědomí existence Teiresiásu pokládají věc za vyřešenou. Bylo by potřebné, aby i ostatní části univerzity přijaly část odpovědnosti, byly s ní srozuměny a myslely na to, že přístupnost je třeba řešit.

Otázka provázanosti se nepojí pouze s odpovědností, ale je třeba myslet i na provázanost služeb. Z různých důvodů někdy nemusí jedna služba stačit. Nestačí jen tlumočení do znakového jazyka, pokud dotyčný neovládá v potřebné míře znakový jazyk. Nemusí stačit, že je k dispozici asistenční technologie pro práci nevidomých s matematikou, pokud nevidomý člověk neumí s těmito technologiemi zacházet. Ani přepis nemusí být dostatečný, neboť je zároveň třeba zajistit také aplikaci k distribuci přepisu uživatelům a nabídnout jim zařízení, které je schopno jej zobrazit. Při poskytování služeb je tak třeba vždy myslet na celý řetězec, který je uvede do provozu.

Instituce, která chce být přístupná, si především musí uvědomit, co se v ní odehrává a co je třeba zajistit k tomu, aby se to odehrávat mohlo; v případě univerzity je to výuka a výzkum, což obsahuje několik vzájemně provázaných rovin – organizaci studia, zajišťování informačních zdrojů, asistence. A tyto služby se konkretizují například v komunikaci mezi studentem a učitelem, v dostupnosti informačních materiálů, zpřístupnění budov atd. Všechny tyto aspekty mají přesahy do běžného fungování instituce a středisko Teiresiás i ostatní zúčastnění musí jít nad rámec legislativy, která zaručuje pouze nezbytné minimum. Středisko se přitom snaží držet logiky univerzálního designu, který se dá definovat jako „variabilita a flexibilita i nad rámec technických norem, nikoli ale za hranici, kdy potřeby jednotlivce nebo skupiny mohou omezovat práva či možnosti jiného jednotlivce nebo skupiny“. Takový design může znamenat například zmnožení kanálů, tak jako v Knihovně pro bezbariérové Brno: mluvčí mluví do mikrofonu, je přítomen tlumočnický a zároveň vizualizace simultánním přepisem. Namísto jednoho kanálu jsou tři.

Myšlenka univerzálního designu naráží na rozdíl mezi kolektivním a individuálním, heterogenitou a homogenitou. Je nutné zjistit, jaké má to které postižení funkční dopad. Co je třeba k tomu, aby student či studentka mohli úspěšně studovat? Jak jsou tyto potřeby a možnosti ovlivněny konkrétním znevýhodněním? Úmluva o právech osob s postižením, vyhláška o bezbariérovém užívání staveb atp. jsou často velmi neurčité a mohou být vykládány různě. Je proto třeba spojit je s konkrétní situací, s konkrétní institucí a nároky. Část univerzálního designu je pak vhodné řešit kolektivně tak, aby nebylo nutné o vše žádat nově. Neklást tíhu odpovědnosti na konkrétního člověka se specifickými nároky, ale řešit téma přístupnosti kolektivním způsobem. Což se týká zejména veřejných institucí placených z veřejných zdrojů, které by měly sloužit veřejnosti bez rozdílu.

Obr. 2: Boris Janča, čtvrté setkání KpBB, 30. 4. 2019. Zdroj: autorka příspěvku

Audity bezbariérovosti budov aneb co je nejčastěji špatně. Proč si nechat udělat audit bezbariérovosti?

Milena Antonovičová (páté setkání KpBB, 28. 5. 2019) je stavební inženýrkou, a v rámci svého členství v Poradním sboru pro bezbariérové Brno se tak zabývá především bezbariérovostí budov a veřejného prostoru. Dále konzultuje dokumentaci pro projektanty, hodnotí projekty pro vládní výbor osob se zdravotním postižením či fond dopravní infrastruktury. Její přednáška se zaměřila především na audity bezbariérovosti budov a identifikaci nejčastějších chyb.

Bezbariérové řešení je v současném stavebním zákoně definováno jako „vytváření prostředí, které umožní samostatný a bezpečný pohyb všem uživatelům“, z čehož pak u některých skupin osob vznikají jednotlivé požadavky. Stavební zákon pamatuje na „osoby s pohybovým omezením/postižením, tj. osoby na vozíku, s berllemi, s chodítky, po úrazu, těhotné ženy, malé děti, osoby doprovázející dítě v kočárku; osoby se zrakovým, sluchovým nebo mentálním omezením/postižením; seniory; osoby dočasně zdravotně indisponované a cizince“, což odpovídá zhruba třiceti procentům populace. V zahraničí do skupin lidí s omezenou schopností pohybu a orientace spadají i osoby s vnitřním postižením či alergií. Senioři spadají do různých výše vymezených skupin, které se zároveň často překrývají, nicméně na jejich potřeby se často nemyslí. Paní Antonovičová podrobně popsala jednotlivé skupiny a požadavky ve své prezentaci https://www.kjm.cz/data/fotogalerie_2019/Antonovicova.pdf, v níž použila i řadu obrázků s příklady špatné i dobré praxe.

Při tvorbě bezbariérového prostoru je třeba myslet nejen na možnost samotného pohybu, ale i fungování v něm – tedy aby jeho různé prvky, jako jsou výtahy, dveře či přepážky, byly v dosahu. Bezbariérovost budov i veřejného prostoru je nutné řešit jako funkční celky. O prostoru je tak nezbytné uvažovat jak v jeho horizontální, tak vertikální rovině, a to nejen kvůli výšce překážek pro nevidomé osoby. V praxi to znamená například vhodné umístění tlačítek od výtahu tak, aby byly v dosahové vzdálenosti ruky uživatele vozíku, což nabývá dalších podob, pokud má onen uživatel omezenou možnost pohybu horních končetin. Na funkčnost je nutné myslet i na hygienických zařízeních a veřejných WC – musí být zajištěna dobrá manipulovatelnost, mísa s dobře držícím prkénkem, na niž se dobře nasedá, a vhodně umístěné umyvadlo. Nejen prostor, ale i věci v něm mohou být bariérové, což je i příklad koše s nášlapem na bezbariérovém WC... Mezi další nejčastější problémy patří povrchy chodníků, což přednášející srovnala se situací ve Švédsku – místo záplatování se udělá celý povrch chodníku. Takové úpravy přitom nejsou výhodné pouze pro osoby s omezenou schopností pohybu, ale i pro všechny ostatní.

V případě nevidomých osob je základním problémem získávání informací a orientace v prostoru a rovněž jsou pro ně klíčové povrchy cest (nejen již zmiňovaného chodníku). Určují místa, kdy se charakter cesty mění, k čemuž slouží například hmatná dlažba – vystouplé puntíky na okraji chodníků, které značí, že následuje silnice. Zatímco s hmatnou dlažbou se v Česku již často pracuje, cesty k přechodu se zanedbávají. Chybí funkční vodicí linie, což může být zídka plotu či obrubník, a ve volném prostoru pak umělé vodicí linie na povrchu chodníku.

V Brně je rovněž nedostatek kontrastních schodišť, tj. kontrastní označení prvního a posledního schodu. Zvláště venkovních schodišť je označeno minimum. Kontrast je důležitý také u překážek či u označení dveří. Často zůstávají neviditelné sloupy a neoznačené prosklené plochy, o nichž nemají slabozrací lidé ani potuchy.

V případě neslyšících a nedoslýchavých lidí je třeba řešit přístupnost komunikace a přijímání akustických informací. Kromě dostupnosti indukčních smyček a psaných informací je rovněž důležité myslet na uživatele znakového jazyka. Čeština je totiž pro řadu neslyšících *de facto* cizím jazykem a někteří písmo neovládají. Klíčová je tedy účast lidí se specifickými nároky na tvorbě legislativních opatření. Přehlíženou skupinou zůstávají senioři: zelená na semaforech nesvítlí dostatečně dlouho, místa pro odpočinek, jako jsou lavičky atd., chybí.

V otázce legislativy je největším úskalím nejednotné rozdělení kompetencí (které se překrývají) a nejasné rozdělení odpovědnosti. Do procesu výstavby pak zasahuje množství subjektů, které se musí dohodnout na konečné podobě. Vyhláška MMR č. 398/2009 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb je nepřehledná, matoucí a uživatelsky složitá. V předpisech jsou časté rozpory, chybí možnost odborné konzultace a ukázka vzorových řešení. Komplikovanost vyhlášky a její implementace pak znamená, že mnoho lidí, včetně projektantů a koncových uživatelů, netuší, jaké řešení je správné. Rovněž je důležité mít bezbariérovost na paměti už od začátku, a nikoli se snažit stav vylepšit až poté. Taková řešení zůstávají většinou polovičatá. Také následné úpravy budov či veřejného prostoru musí být promyšleny s poukazem na bezbariérovost. I počáteční bezbariérový stav se totiž může následnými úpravami snadno zničit. Pokazit bezbariérovost lze i užíváním prostoru, tvorbou překážek, jako jsou zahrádky, koše, reklamní stojany apod. U ramp je podstatné přemýšlet nad možností užívání prostoru, tj. zajistit dostatečnou manipulativní plochu a přístupnost zvonků z pevné země.

Bezbariérové řešení neznámá vytvořit pouze jednu budovu či část, ale celou síť přístupnosti, tj. myslet na návaznost jednotlivých řešení. Prospěšná je rovněž standardizace a kompatibilita technologií. Jako dobrý příklad bezbariérovosti a informačního a orientačního systému je uvedeno středisko Teiresiás. To zároveň vytvořilo manuál, jehož součástí jsou i informace ohledně přístupnosti. Snaží se bezbariérovost zavést na celé univerzitě, přestože realizace postupuje pomalu. Podobné manuály a příklady dobré praxe, které fungují, mohou velmi dobře sloužit i dalším institucím a pracovištím.

Obr. 3: Milena Antonovičová, páté setkání KpBB, 28. 5. 2019. Zdroj: autorka příspěvku

Přístupy městských samospráv k problematice bezbariérovosti. Jakým způsobem je systematicky řešena bezbariérovost ve velkých městech?

Přednáška **Jany Línové** (šesté setkání KpBB, 25. 6. 2019) se zabývala přístupem městských samospráv k tématu bezbariérovosti. Vycházela z geografického výzkumu zaměřeného na čtyři města – Brno, Prahu, Olomouc a Pardubice, která se v rámci České republiky systematicky věnují odstraňování bariér. Plánování veřejného prostoru probíhá podle potřeb majoritní společnosti, což může lidi s postižením segregovat z jeho užívání. Bezbariérová řešení naopak nejsou určena pouze pro určitou cílovou skupinu, ale jedná se o opatření, z nichž těží i majoritní společnost. Jejich cílová skupina totiž není neměnná, ale občas do ní spadá každý z nás. Týká se i lidí starších, zraněných, těhotných žen či osob doprovázejících malé dítě.

V rámci České republiky existuje vyhláška Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb, která mluví o technických specifikacích designu veřejného prostoru, její dodržování však není fakticky vyžadováno. Vznikají tak stále nové a nové bariéry. V rámci čtyř představených měst existuje komplexní agenda, která se odstraňováním bariér zabývá. V praxi to znamená, že v nich působí pracovní skupiny, které mají na starost přístupnost. První iniciativy začaly vznikat na počátku 21. století, Brno se přidalo v roce 2017. Důvodem ke zřízení komplexní agendy bylo především nedodržování vyhlášky a požadavky neziskových organizací, které zůstávaly nevyslyšeny. Orgány, které se systematicky bezbariérovostí zabývají, mohly vzniknout až díky vhodné konstelaci – našel se dostatečný počet lidí schopných se shodnout na tomto tématu a také politická reprezentace, která si jej vzala za své. Každá snaha proměnit město je tak ve své podstatě politická.

Základní myšlenkou vzniku pracovních skupin bylo dohlížet na dodržování vyhlášky, tak aby v prostoru nevznikaly další bariéry. Klíčová je vzájemná koordinace aktivit, kdy dochází k přenosu a vzájemné výměně informací při řešení konkrétních problémů. Agenda pracovních skupin se často překrývá s dalšími subjekty, například s institucemi zaměřenými na seniory. Je tedy třeba vzájemná spolupráce na více úrovních. S výjimkou Prahy, která poskytuje i menší finanční odměny, zůstává členství v pracovní skupině dobrovolné. Praha, Olomouc a Pardubice mají dotační programy pro veřejné i soukromé organizace, o něž lze žádat. Mezi typy činností, které pracovní skupiny vykonávají, patří odstraňování bariér, koncepční a metodická činnost, zahrnující nastavování procesů a spolupráci a mapování, a osvětová činnost.

Poradní sbory se skládají ze zástupců městské samosprávy, městské organizace, neziskových organizací, odborné obce a politiků. Ve zkoumaných městech se jednotliví členové postupně různě obměňovali podle své aktivity. Z rozhovorů, které Jana Línová uskutečnila, vyplynulo, že je podstatné, aby lidé působící v poradních sborech vzali otázku bezbariérovosti za svou a zároveň měli určité rozhodovací kompetence. Členové poradních sborů by měli monitorovat aktuální situaci, navrhnout investiční záměry či koordinovat investičních záměry na svých územích.

Pro efektivní odstraňování bariér je zásadní specifikovat cílové skupiny a uvědomit si jejich potřeby. Cílem je vytvoření prostoru pro všechny, nicméně lidé s odlišnými nároky, jako jsou nevidomí a neslyšící, mají natolik odlišné požadavky, že z přístupnosti nakonec vypadnou. Je tedy třeba různé nároky koordinovat. V každém městě existuje koncepční dokument zahrnující dlouhodobé cíle. Olomouc a Pardubice si vytyčily za obecné cíle „odstraňování existujících architektonických, technických bariér, případně bariér informačních a komunikačních. Pozornost je věnována také důslednému předcházení vzniku bariér. Důraz je kladen i na osvětu veřejnosti o životě a potřebách handicapovaných spoluobčanů“, pro Prahu je prioritní „bezbariérová veřejná hromadná doprava v hlavním městě Praze do roku 2025“, Brno má ambici „vytvořit přístupné prostředí umožňující bezpečný a samostatný pohyb všech občanů bez ohledu na jejich zdravotní stav“, což je specifikováno v akčním plánu, který se vytváří každý rok podle aktuálních potřeb.

Snaha o bezbariérovost naráží na různé institucionální problémy napříč samosprávami. Nepřekonatelnou překážkou se zatím zdá památková péče, která stojí nad vyhláškou o bezbariérovosti. Další problémy nastávají se stavebním úřadem, který schvaluje nevyhovující projekty. Částečným řešením by byla účast člena stavebního úřadu v pracovní skupině. Přestože stavební úřad vykonává státní správu a nemůže být oficiálním členem poradního orgánu samosprávy, v Olomouci a Pardubicích se jim podařilo tuto překážku částečně prolomit. V Olomouci uspořádali školení referentů stavebního úřadu, kde je seznámili s vyhláškou a kompenzačními pomůckami, a tím dosáhli alespoň základního povědomí na straně stavebního úřadu, čímž se vzájemná spolupráce zlepšila. V Pardubicích se podařilo získat do pracovní skupiny člena z řad stavebního úřadu.

Vytváření bezbariérového města naráží i na další legislativní problémy. Ani zdánlivě banální věci nelze vyřešit snadno a rychle. I na obrubník je někdy třeba žádat stavební povolení a celý proces zatím nejde legislativně

urychlit. Navíc se při stavebních úpravách musí myslet na všechny skupiny, tak aby byla zachována bezbariérovost. I pomyslná maličkost, jako je snížení obrubníku pro uživatele vozíků, tak musí být doprovázena stavebními úpravami pro nevidomé osoby, což znamená nové stavební řízení.

Přednášející na závěr svého příspěvku představila inspirativní kroky zefektivňující zavádění opatření, která vedou k bezbariérovosti města. Je to již vzpomínané zapojení stavebního úřadu, dále základní plán zimní údržby, který funguje v Olomouci, či osvětová činnost fungující v Brně.

Obr. 6: Jana Línová, šesté setkání KpBB, 25. 6. 2019. Zdroj: autorka příspěvku

Kniha do vlaku

Mgr. Ilona Salajková

Městská knihovna Mikulov

Kniha do vlaku po pěti letech

Projekt Kniha do vlaku vznikl v Mikulově v roce 2014. Po vzoru sousedských knihoven a takzvaných „knihobudek“ v parcích jsme chtěli nabídnout cestujícím službu, kterou mohou využívat zdarma a bez závazků.

Naše představa, že se domluvíme přímo na nádraží, kde můžeme umístit knihovničku, byla mylná. Probíhala jednání s různými odbory Českých drah, až jsme se spojili s Regionálními správci majetku, kteří byli ochotni tuto službu umožnit.

Velkým zklamáním pro všechny bylo to, že za pronájem místa na knihovničku v nádražní budově musíme zaplatit. Částka však byla symbolická, 1 650 Kč na rok. Nepomohla ani jednání s odpovědnými řediteli sekcí, kteří se však často mění a nebylo možné vstoupit do další fáze vyjednávání.

Stanovili jsme si půlroční zkušební dobu, kdy jsme monitorovali reakce uživatelů, množství vypůjčených a vrácených knih, udržování pořádku, vandalismus a jiné aspekty knihovny ve veřejném prostoru. Po této době jsme pobídli i ostatní knihovny ke zřízení knihoven na nádražích.

Čeho jsme dosáhli

- Dohoda s Českými drahami (v roce 2014)
- Dohoda se s ŘSDC (v roce 2018)
- Seznam regionálních správců
- Spolupráce s reklamním oddělením SŽDC (propagace na jejich webu, tiskovinách)
- Vznikla mapa nádraží, kterou upravujeme dvakrát ročně
- Ředitelé a správci majetku by měli být o projektu informováni
- Ing. Jan Kaňka vytvořil Google maps – <https://goo.gl/rYxVQR>
- Založili jsme facebookovou stránku – <https://www.facebook.com/knihadovlaku/>
- Náš projekt aktivně podpořila psychologická poradna Mojra

Svět je dnes přehlcen televizí, tablety, mobily a jinou technikou. Čtenářství jako takové upadá, lidé knihy nekupují a raději si počkají, až bude příběh zfilmován... Smutná realita...

A právě proto jsme velmi rádi, že vznikl tento projekt, který nejenže pomohl zachránit spoustu knih před vyhozením, ale také nabízí lidem zažít na jejich cestách neskutečné množství příběhů. Bylo nám ctí tento projekt podpořit.

Tým online psychologické poradny Mojra.cz

Cíle projektu

- Dát knihám další šanci
- Umožnit lidem umístit zde knihy, které již nepotřebují
- Reklama knihovny
- Služba pro cestující
- Získat nové čtenáře, kteří budou chodit do knihovny
- Vytvořit síť knihoven na nádražích

Knihovny na nádražích mají sloužit především těm, kteří nemají čas chodit do knihovny, nechtějí být omezováni provozní dobou knihoven, nemají peníze na zaplacení čtenářských poplatků nebo si na svou cestu zapoměli vzít knihu.

Negativní příklady a zrušení nádražních knihoven

V projektu se vyskytly negativní příklady. Největší problém měli knihovníci v Ostravě, kde museli kvůli téměř okamžitému odcizení knih z polic uzavřít hned tři knihovny. Také v Havlíčkově Brodě zrušili knihovnu, jelikož knihy byly pravidelně odcizovány a prodávány v protějším antikvariátu.

Pravidelně negativní zprávy přichází z Dejvického nádraží, kde je navíc sídlo ŘSDC a knihovna na tomto nádraží je věčně prázdná, takže to vypadá, že projekt nefunguje.

Dobrý den, chtěl jsem vám jen dát info ohledně stojanu na knihy na Dejvickém nádraží, ten stojan je hned naproti vstupu do nádraží, a bohužel toho využívají některá zdejší individua, pomáhal jsem zde bránit jednoho pracovníka ostrahy, který bránil knihy proti odcizení silně opilým mužem, který zjevně nabral plnou hrst a chtěl je zřejmě prodat a koupit si za to další pochutiny, nevím, jaké jsou vaše možnosti, ale pokud by to šlo, určitě bych ten stojan posunul někam dál z očí nebo aby nebyl hned naproti vstupu, protože to tu vyvolává problémy každý den, nebo nevyvolává, ale to už je stojan zase prázdný.

S pozdravem Pavel

Projekt však vznikl z důvodu dát šanci jak knihám na jejich další využití, tak lidem s omezenými možnostmi si knihy půjčovat nebo i brát. Pokud neskončí jako palivo či druhotná surovina vykoupená za pár korun, myslím, že nevádí, když bezdomovci či sociálně slabé osoby s těmito knihami obchodují. Koupí si je od nich opravdu jen ten, kdo má zájem si je přečíst. Je tedy dodržené naše motto: „Každá kniha si najde svého čtenáře.“

Hromadné vyprazdňování polic různými individui však má negativní dopad na pracovníky knihoven, kteří věnují spoustu času na doplňování, třídění a údržbu knihoven na nádraží. Ztrácí tím motivaci k další aktivitě. Prázdné police nemůžeme pokládat za důsledek čtenářské vášně, a dělají tak negativní reklamu knihovně.

Pozitivní dopad knihoven na nádražích

Projekt Kniha do vlaku je mediálně zajímavé téma. O projektu se píše v místním tisku, informace se průběžně objevují v regionálních zpravodajstvích, v České televizi, v Českém rozhlase, v Rádiu Krokodýl, v Událostech v regionech, v Polar – Moravskoslezské regionální televizi, v iDnes.cz.

Projekt také propaguje SŽDC na svých stránkách, píše se o něm v Novinkách.cz, ale také v magazínu Creative. Zájem o spolupráci měla Audioteka.cz, která nabízela ke stažení tři knihy zdarma v době letních prázdnin v roce 2017. V roce 2015 dostala Městská knihovna Mikulov ocenění Knihovna roku v kategorii za významný počin v oblasti poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb.

V roce 2018 jsme ke stému výročí založení republiky vyhlásili soutěž o stou knihovnu na nádraží, kterou se stala Karviná.

Projektem vyjadřujeme svůj postoj ke knihám, kterým dáváme další šanci, inspirujeme tak dobrovolníky, spolky, jednotlivce, kteří zakládají takzvané „sousedské knihovny“. Projekt knihoven na nádražích se rozšiřuje do okolních zemí – Slovensko, Polsko, Německo.

Máme informace, že někteří lidé se díky projektu Kniha do vlaku vrátili ke čtení, a tím i do knihoven.

V současné době evidujeme sto pět nádraží, které mají knihovnu.

Je to úžasný nápad. Před pár dny jsem si půjčila knihu do vlaku na nádraží v Přerově a začetla se do ní (Slepičí polévka pro duši). Škoda, že naše stanice Šumperk není do projektu zapojená. Na Vašem webu jsem se dočetla, že když se mi kniha líbí, nemusím ji vracet. No líbí se mi moc, a tak bych ráda třeba věnovala na výměnu knížku jinou, pokud budu vědět, kam. :-)

Největší podíl na fungování projektu mají pracovníci knihoven. Jim patří dík za jejich aktivitu při přípravě knih do nádražních knihoven, osobní nasazení při přesunu a přenosu knih, většinou v osobním volnu. Velký dík patří zřizovatelům, kteří se zavázali platit nájemné, a propagátorům a dobrovolníkům, kteří nám pomáhají udržet projekt v běhu. Věříme, že počet nádraží, které se pyšní vlastní knihovnou, se bude i nadále zvyšovat, knihy se dostanou ke správným uživatelům a tato služba se stane standardní službou pro veřejnost.

Zkušenosti se zaváděním AKS Koha do neautomatizovaných knihoven regionu Kladno

Zuzana Kantová

Středočeská vědecká knihovna v Kladně

Ve Středočeském kraji je pět knihoven pověřených regionálními funkcemi. Naše pracoviště Krajské knihovnické centrum v Kladně (dále jen KKC) spravuje část vybarvenou zeleně. Máme 193 obsluhovaných knihoven, z toho 165 neprofesionálních. V současné době automatizovaný provoz v knihovnách kladenského regionu splňuje dvacet jedna procent knihoven. V roce 2016 to bylo pouze devět procent knihoven s automatizovaným provozem (minus Koha).

Koha

V roce 2016 byl vybrán knihovní systém s přístupným zdrojovým kódem Koha. Tento program byl upřednostněn pro absenci nákladů na aktualizaci programu v budoucnosti. Instalace byla zakoupena za necelých třicet tisíc korun. Instalace byla financována z dotačního titulu VISK 3. Název projektu: Koha pod jednou střechou v knihovnách kladenského regionu. Středočeská vědecká knihovna v Kladně financuje správce systému Koha a datové úložiště na Cesnetu. Všechny knihovny, které se do programu připojí, využívají program Koha zdarma. Zdarma mohou využívat také technickou podporu, kterou zajišťuje KKC v Kladně.

Všechny zapojené knihovny využívají společnou adresu: <https://koha-intra.kkckl.cz>. Každá knihovna má své uživatelské jméno a heslo a svou vlastní adresu, kde nabízí svým čtenářům online katalog obecní knihovny. Katalog knih je v programu pro všechny knihovny společný. Největší část představuje výměnný fond knih regionu Kladno, okolo padesáti tisíc svazků. Každý knihovník má přístup pouze ke čtenářům své knihovny, Koha dodržuje předpisy GDPR.

Aktualizace knihovního fondu

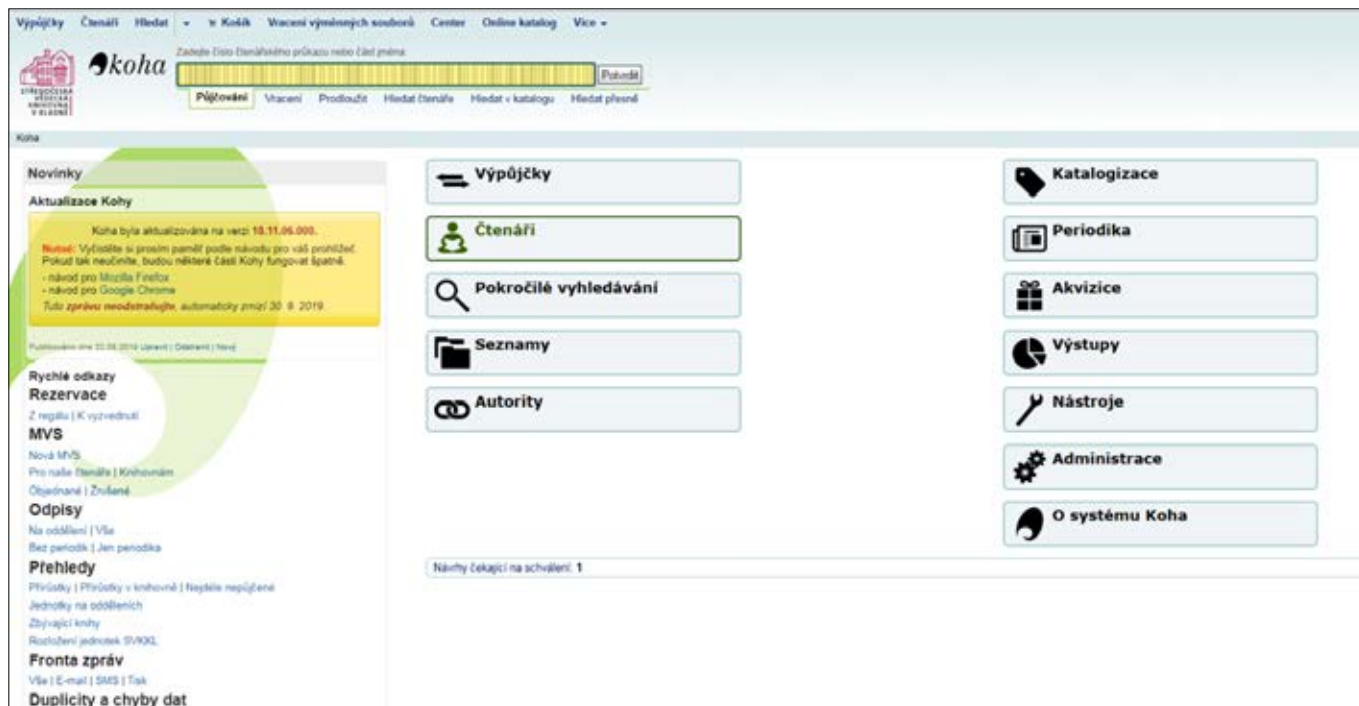
Před zapojením knihovny do programu doporučuji aktualizaci knihovního fondu. Vyřadit všechny zastaralé, špinavé a duplicitní knihy. Doporučuji sjednat pomocnou sílu na katalogizaci kmenového fondu. Sto knih zapisuje knihovník přibližně osm hodin, tři tisíce kusů knihovního fondu tedy představuje měsíc práce bez jiné knihovnické činnosti. Nové knihy, které mají ISBN vhodné k vyhledání titulu, se zapisují rychleji. V programu Koha lze katalogizovat na více počítačích najednou, KKC v Kladně půjčuje čtecí zařízení pro jednorázové katalogizování knih ve více pracovnících najednou. KKC v Kladně také nabízí možnost vybavit knihovnu větším výměnným souborem knih, který není potřeba zpracovávat. Dále se nabízí možnost postupné katalogizace, v obcích se více půjčuje výměnný soubor knih, případná výpůjčka kmenového fondu se katalogizuje v provozních hodinách. Po roce používání automatizovaného provozu může knihovník nezapsané knihy vyřadit jako nevyužívané.

Školení knihovníků pro práci se systémem Koha je v KKC v Kladně rozděleno na Katalogizaci a Výpůjční protokol.

Katalogizace: Knihovníci nekatalogizují, neexistující záznamy stahují pomocí Z39.50/SRU. V katalogu funguje fulltextové vyhledávání. Každá knihovna dostane prefix přírůstkového čísla. Automatické generování přírůstkového čísla nebo zapsání starého přírůstkového čísla je vyřešeno prefixem přírůstkového čísla a lomítkem. Zadáním nejvyššího čísla za lomítko určíme automatické generování nového přírůstku.

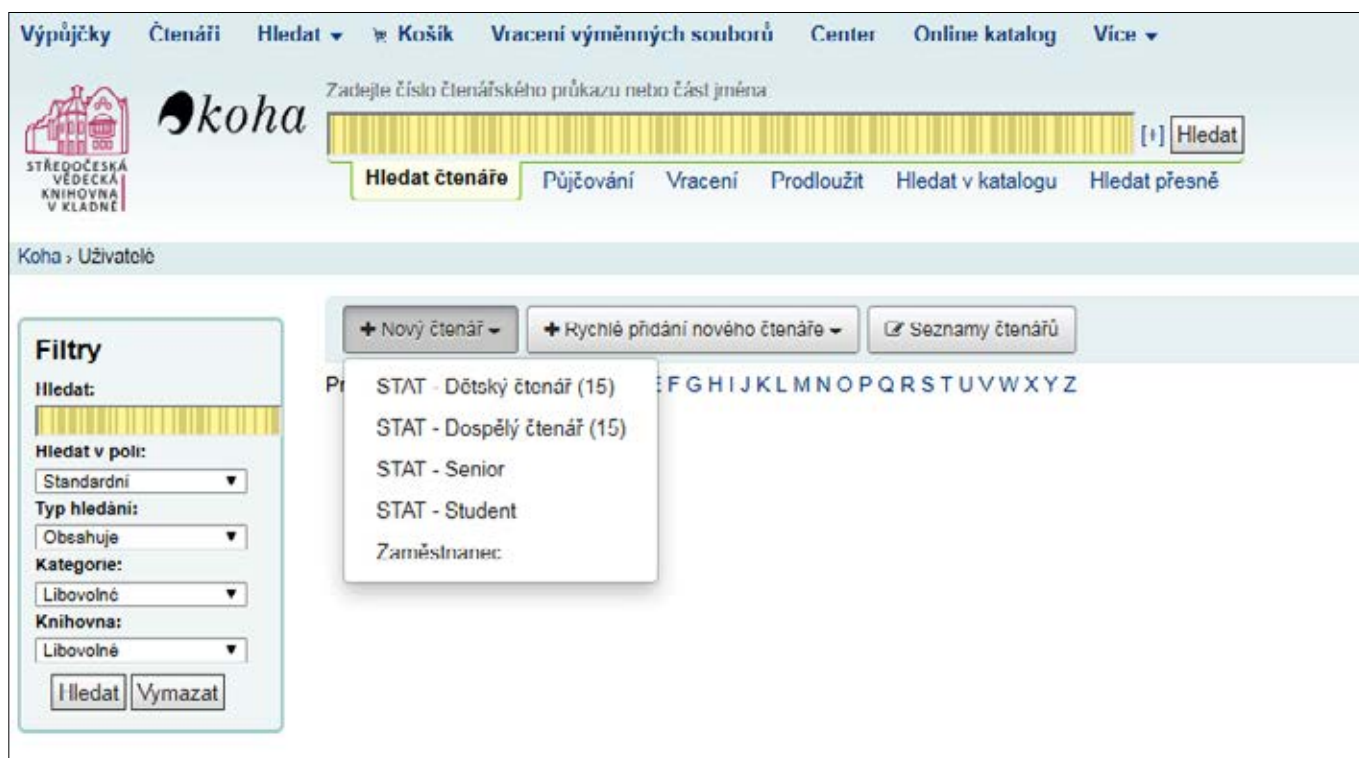
Výpůjční protokol: Každého knihovníka regionu zaškolíme na práci s výpůjčním protokolem, naučíme ho zapsat nového čtenáře, vytvářet rezervace a práci s MVS modulem. Knihovníci dostanou stručný návod a mají k dispozici krátká videa na webu.

Správce systému může všechny zapojené knihovny snadno informovat například o nutném vyčištění paměti prohlížeče při provedené aktualizaci, jak můžete vidět na obrázku ve žlutém poli v rychlých odkazech.

Administrace

Každá knihovna má jiné kategorie čtenářů a jiné registrační poplatky. Proto bylo důležité rozlišit tyto kategorie kódem knihovny. Nyní knihovny vidí pouze své kategorie, viz obrázek.

Výměnné soubory

Při používání dvou programů současně (ARI a Koha) narostla práce o načítání na návrat těch knih, z nichž jsme chtěli vytvořit soubor knih pro knihovnu, která používá systém Koha. Rozvozy se provádějí dvakrát týdně, jeden

rozvoz průměrně obsáhne pět knihoven. Soubor pro knihovnu čítá dvě stě knih. Ke konci roku 2018 jsme se rozhodli spravovat výměnné soubory v systému Koha. Knihy se při vracení rovnou načítají do nového souboru pro jinou knihovnu, tím se změní lokace knih.

Přesun dat výměnných souborů z ARL do systému Koha

Přesun dat výměnných souborů byl plánován na pravidelnou přestávku v cirkulaci výměnných fondů, která je vždy ke konci roku. Správce systému Koha měl za úkol zadat všech 164 knihoven regionu Kladno do programu. Těmto knihovnám byly přiděleny výměnné soubory – data jsme převedli z programu ARL. Koha byla upravena našim požadavkům nenačítat knihy na návrat. Pokud načtu knihu do nového výměnného souboru, rovnou se odečte z konta starého výměnného souboru. Koha byla upravena pro automatické dokončování přesunů výměnných souborů. Byl vytvořen nástroj pro vracení knih, které nechceme použít do výměnných souborů, pro velké množství výměnných souborů byl tento proces pomalý.

Import dat z ARL do systému Koha

Nové knihy zpracováváme v systému ARL, který používá Středočeská vědecká knihovna Kladno. V Koha byl vytvořen nástroj, který výstup z ARL upraví. Nové knihy importujeme pomocí programu na odstraňování duplicitních záznamů. Program pracuje s ISBN, pokud program najde takový záznam, přidá pouze jednotku.

Plány do budoucna

Chtěli bychom spravovat výměnný fond pro profesionální knihovny v systému Koha. Chceme nahrát čtyři tisíce svazků Profi fondu, již máme založeno padesát knihoven, které tuto službu budou využívat, a máme pro ně připravená přihlašovací jména a hesla. Každá knihovna bude vytvářet seznam k aktuálnímu výměnnému souboru knih, tyto seznamy bude mít knihovník spravující Profi fond k dispozici. Zatím nám chybí nástroj pro filtrování Profi fondu na dostupné jednotky.

Závěr

Na začátku byla pouze myšlenka mít knihovní program pro malé knihovny, které mají malý nebo žádný rozpočet na knihovnu. Bylo vybráno deset knihoven, které byly ochotny účastnit se zkušebního provozu a společnými silami odstraňovat nedostatky. Dnes program Koha používá i KKC v Kladně. Přínosem pro práci s výměnnými soubory je označování knih, které již byly v knihovně bezprostředně po načtení jednotky. Dalším přínosem je pružnější pomoc obecním knihovnám při používání programu Koha.

Regionální systém pro knihovny Budějovicka

Ing. Jitka Rumíšková

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Aby se automatizace a informační technologie dostaly i do těch „méně preferovaných“ knihoven, a tím je zviditelnily v informačním světě, rozhodla se Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích implementovat modul REGKS systému ARL, firmy Cosmotron Bohemia, s. r. o., jenž je v knihovně již více jak deset let používán. Do systému jsou postupně zapojovány jednotlivé regionální knihovny okresu České Budějovice. Díky tomu získají komfort stabilního systému, na jedné straně s jednoduchou obsluhou navrženou tak, aby vyhovovala i knihovníkům, kteří neměli doposud žádné zkušenosti s knihovním systémem, a na straně druhé s maximální funkcionalitou online katalogu.

Nároky a požadavky

Financování je hrazeno z fondu pro regionální rozvoj, tudíž jedinou investicí ze strany knihoven je odpovídající PC s doporučenými parametry, připojením na internet a čtečkou čárových kódů s vytištěnými etiketami.

Jihočeská vědecká knihovna (dále jen JVK) poskytuje datový prostor na svém serveru, poštovní server a SMS bránu pro zasílání informačních zpráv čtenářům, servisního pracovníka, jenž polovinou úvazku zajišťuje implementaci a chod regionálního systému včetně školení, poradenství, řešení požadavků na změny, úpravu dat a nastavení. S každou implementovanou knihovnou je nejdříve podepsána smlouva, definující rozsah poskytovaných služeb, termín a způsob plnění. Součástí smlouvy je i doložka o ochraně osobních údajů (GDPR).

Architektura

Souborný katalog REGKS je tvořen samostatnou databází, oddělenou od databáze JVK. Obsahuje data titulů, autorit, exemplářů, čtenářů a transakcí. Na základě přístupových práv má však každá knihovna přístup jen ke „svým“ záznamům.

Katalogizace probíhá pouze na straně JVK. Databáze autorit REGKS je online kopií databáze autorit JVK. Tedy jakákoli změna v jakémkoli záznamu je při uložení přenesena i do regionální databáze autorit. Databáze katalogových záznamů v REGKS je jen částečnou kopií databáze JVK. Obsahuje jen ty tituly, které vlastní doplňková knihovna (výměnný fond) a zapojené regionální knihovny.

Tato architektura zaručuje, že katalogizace je profesionální, jednotná, nepodléhá lidové tvořivosti regionálních knihovníků, nedochází ke vzniku duplicit a podobně.

Implementace a import dat

Implementace představuje úpravu několika konfiguračních souborů s definováním přístupových práv, nastavením výpůjčního protokolu, logické databáze identifikující danou knihovnu, nastavením počítačového přírůstkových čísel, definicí samostatného online katalogu apod. Díky této snadné konfigurovatelnosti celá instalace nové knihovny včetně ověření funkčnosti zabere maximálně jeden den.

Postup při importu dat je závislý na tom, zda knihovna používala informační systém, nebo nikoli.

• Knihovna bez informačního systému

V takovém případě je třeba využít lidskou práci a dokumenty elektronicky zpracovat. S tímto vypomohou pracovníci metodického oddělení a postupně každý dokument, který obsahuje ISBN, zaevidují do excelovské tabulky nasnímáním jeho ISBN a přiděleného čárového kódu alias přírůstkového čísla. Tyto informace z tabulky se pak programem načtou a do souborného katalogu na základě ISBN doplní záznamy jednotlivých titulů exem-

pláňů s daným přírůstkovým číslem. Zbytek dokumentů, které nemají ISBN, je pak třeba vytvořit ručně. Vzhledem k tomu, že ruční evidence starších dokumentů, které nemají ISBN, je celkem zdoluhavá a časově náročná, doporučujeme před implementací důkladnou revizi starších dokumentů a zvážení jejich vyřazení.

• Knihovna mající data v informačním systému

U takovéto knihovny požádáme o export dat do souboru, nejlépe v tagovaném formátu, a program vyhledá příslušné tituly v databázi souborného katalogu, případně v databázi JVK, a vytvoří záznamy exemplářů.

Na základě zkušeností bývá velkým úskalím nekorektnost vyexportovaných dat, která mnohdy nelze jednoznačně identifikovat.

Příjem nových dokumentů

V ostrém provozu pak již probíhá pouze příjem nových dokumentů, nikoli katalogizace titulů. Ta je plně v režii JVK. Ve většině případů jsou tituly zkatologizovány pro potřeby JVK, čímž se automaticky dostanou i do souborného katalogu REGKS.

Pokud však regionální knihovna koupila titul, který se v souborném katalogu ani v katalogu JVK nevyskytuje, vyplněním jednoduchého formuláře v online katalogu (název, autor, ISBN, vydavatel a rok vydání) se odešle požadavek JVK na zkatologizování tohoto titulu, což katalogizátorky obratem udělají. Poté postačí pouze k vyhledanému titulu přidat exemplář, to znamená nasnímat čárový kód.

Obr. 1: Obrazovka pro příjem exempláře. Zdroj: autorka příspěvku

Čtenáři a výpůjční protokol

Součástí modulu výpůjček je evidence čtenářů. Je třeba vyplnit základní informace o čtenáři, způsob rozeslání infozpráv, přidělit čárový kód.

Systém umožňuje:

- tisk přihlášky čtenáře;
- možnost nastavení anonymizace výpůjček;
- evidence ztráty průkazu;
- výmaz neaktivního čtenáře.

Čtenář

Klíč záznamu: [text]

Jméno: Rumiškova Tzotik

Čárový kód: [text]

Al. číslo: [text]

Vid. pedagog. číslo: [text]

Vid. hodnota: [text]

Kategorie: DOS - Dospělý čtenář

Číslo OP: [text]

Datum narození: 12.12.2000

Email: [text]

Telefon: [text]

Mobil: [text]

Adresa - Trvalé bydliště: Na Saedech

PSČ: 360 00

Město: CB

Datum poslední registrace: 13.06.2019

Platnost průkazu: 365 - Rok

Automatická analýza transakcí:

Notifikace

Identifikační data	Typ	Text	Pošta	Mail	SMS	Ipac
Jméno	R	Oznámení o dělení rezervaci	☐	☐	☐	☒
Email	U1	Oznámení o upomínce 1	☐	☒	☐	☒
Mobil	U2	Oznámení o upomínce 2	☐	☒	☐	☒
Adresa	U3	Oznámení o upomínce 3	☐	☒	☐	☒
PSČ	WN	Upozornění na blízkost se vypršení výpůjční doby	☐	☒	☐	☒
Město						

Uživatel nemá nastavenou emailovou adresu!

Obrnovit OK Zrušit

Obr. 2: Formulář se záznamem čtenáře. Zdroj: autorka příspěvku

Výpůjční protokol pak pracuje velmi jednoduše a intuitivně a umožňuje:

- půjčení dokumentu;
- prolongaci výpůjčky;
- návrat dokumentu (i bez identifikace čtenáře);
- rezervace dokumentu;
- prodloužení rezervace;
- platby.

Automaticky jsou generovány a rozesílány upomínky, i když upomínky zapojené knihovny nezaplatňují. Dále jsou generovány a rozesílány informace o držené rezervaci a o blížícím se konci výpůjční doby.

Všechna nastavení jsou jednotná, není však problém nastavit je individuálně pro každou regionální knihovnu.

Výpůjčky

Čtenář: [text] jméno: Rumiškova Tzotik Vyhledat Editovat Nový Tisk Menu

Jméno: Rumiškova Tzotik

Datum naroz.: 12.12.2000

Trvalé byd.: Na Saedech, 360 00, CB

Datum akt.: 13.06.2019 14:11:17

Počet transakcí: 0

Plat. průkazu: Platnost do: 12.06.2020

Vypůjčka Návrat Rezervace

Prolongace výpůjčky

Datum do: [text] Typ výpůjčky: [text] Poznámka: [text]

Čárový kód	Název	Výsledek
1		

Obr. 3: Výpůjčkové okno. Zdroj: autorka příspěvku

Inventarizace

Součástí systému je i modul inventarizace, kdy je možné samostatně pro jednotlivé knihovny provádět revizi knihovního fondu.

Index	Hodnota
Čárový kód	452790002469

Název: 1000 Československých nej
Lokace: R5
Signatura: S4
Dielokace: X110134
Přírůstkové číslo: 452790002469
Čárový kód: 452790002469
Poznámka:

Změnit hodnoty

Status inventarizace	Signatura	Přírůstkové číslo
1 - inventarizace v pořádku	S4	452790002469

Čárový kód: 452790002469
Poznámka:

Obr. 4: Obrazovka inventarizace. Zdroj: autorka příspěvku

Výstupy

Výstupy jsou k dispozici podle předem dohodnutých požadavků. Jedná se například o:

- přírůstkový seznam;
- úbytkový seznam;
- statistiky pro MK;
- vypůjčené tituly atd.

Není problém v případě potřeby knihoven definovat a zapojit další potřebný výstup.

Online katalog

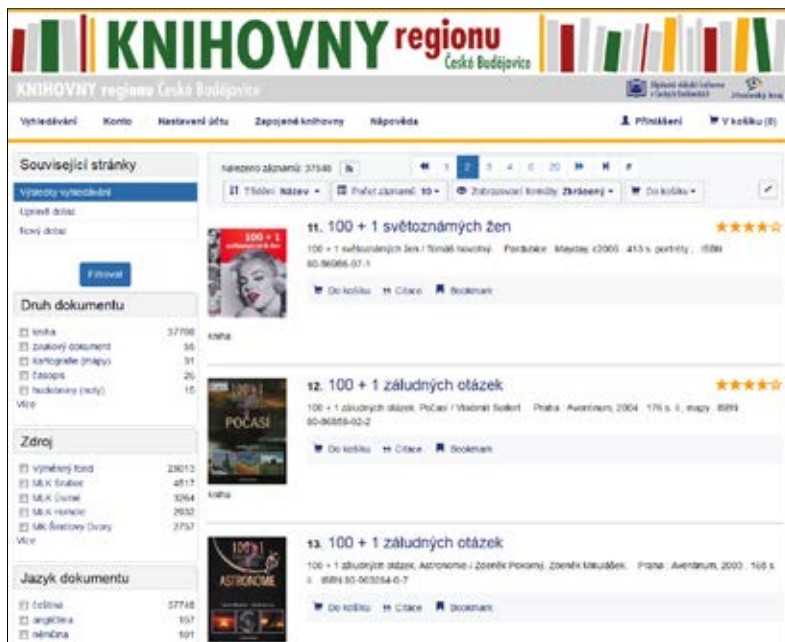
Online katalog je koncipován tak, aby byl k dispozici jak souborný katalog všech zapojených regionálních knihoven (www.knihovnybudejovicka.cz), včetně výměnného fondu knihovny JVK, tak samostatné katalogy jednotlivých knihoven (www.homole.knihovnybudejovicka.cz), včetně dokumentů zapůjčených knihovně z výměnného fondu JVK.

Souborný katalog má seznam zapojených knihoven, z něhož je možné odkázat se na samostatný katalog dané knihovny.

Má automaticky veškerou funkčnost, kterou systém poskytuje, mimo jiné jde o:

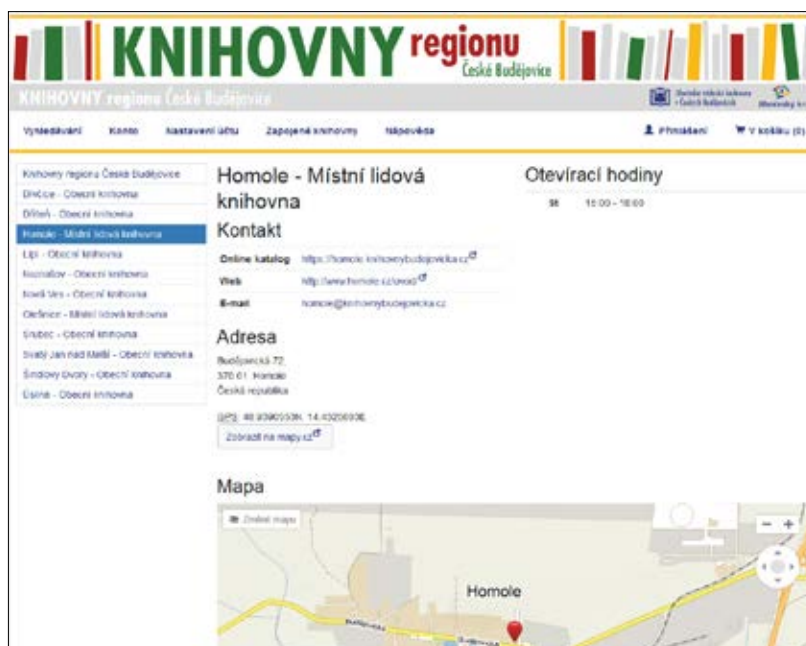
- obálky knih;
- citace;
- hodnocení titulů;
- doporučování literatury;
- konto čtenáře;
- e-vypůjčky apod.

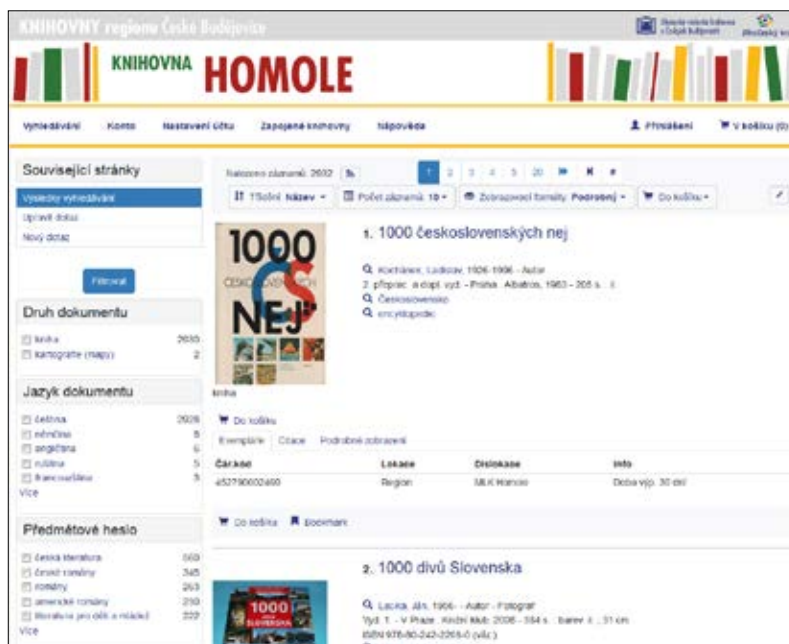

Obr. 5: Online katalog regionu. Zdroj: autorka příspěvku

Čtenáři mají možnost po přihlášení provádět rezervaci titulů a jejich prolongace a prolongace výpůjček, upravovat své osobní údaje, jako je adresa, telefon a také způsob zasílání infozpráv (e-mailem, SMS, notifikace v kontě online katalogu).

Obr. 6: Odkazy na samostatné online katalogy zapojených knihoven. Zdroj: autorka příspěvku

Obr. 7: Samostatný online katalog jedné ze zapojených knihoven. Zdroj: autorka příspěvku

Výhody pro regionální knihovny:

- netřeba nic instalovat;
- bez finančních nákladů;
- jednoduchá obsluha;
- servis a poradenství;
- bezpapírová evidence;
- statistiky;
- bezúdržbovost;
- automatické aktualizace – upgrade;
- online katalog.

Výhody pro doplňkovou knihovnu JVK:

- netřeba importovat data výměnných souborů;
- znalost systému – mohou poradit;
- k dispozici fond knihovny – nabídnout, co knihovna nemá.

Současný stav

Po roce a půl provozu je dnes v systému implementováno jedenáct knihoven, u dvanácté knihovny se započalo s implementací. Snahou je, abychom do roku 2023 měli v systému zapojeno téměř padesát regionálních knihoven.

Regionální systém na Chrudimsku

Mgr. Jana Hamplová

Městská knihovna Chrudim

Městská knihovna v Chrudimi je pověřena výkonem Regionálních funkcí (dále jen RF) na území okresu Chrudim. Spadá pod nás sedmdesát šest neprofesionálních knihoven, na okrese působí i jedenáct profesionálních knihoven, s nimiž jsme v kontaktu a jsme jim nápomocni. Všechny činnosti spojené s výkonem RF řídíme a vykonáváme centrálně v Chrudimi (nákup, zpracování, distribuce výměnných fondů, zpracování statistik, revize, aktualizace fondů knihoven, vzdělávací akce a pořady).

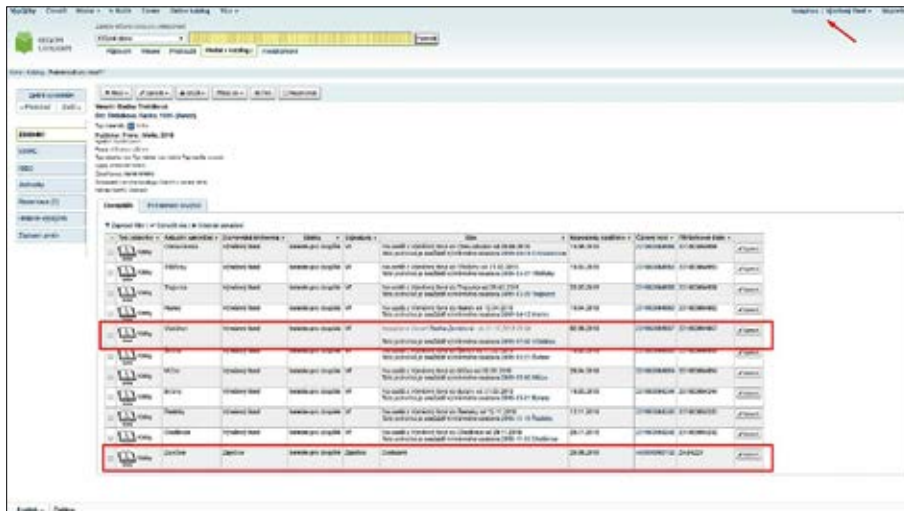
Profesionální knihovny

Vzhledem k tomu, že RF provozujeme pouze z Chrudimi, mohlo by se zdát, že profesionální knihovny jsou na okraji zájmu. Ale není tomu tak. Největší knihovna je v téměř desetitisícovém Hlinsku, ostatní jsou ve městech a obcích od 1 200 do 6 000 obyvatel. Často v knihovně pracuje jedna síla, která krom knihovny má na starosti tisk obecního zpravodaje, příjem a výdej oděvů do čistírny, vybírání poplatků za psy atd. Jiné knihovny jsou zároveň rovněž informačními centry. Pořádáme pravidelné porady, kde kolegyně informujeme o novinkách v knihovnickém světě, konzultujeme, vyměňujeme si zkušenosti s akcemi pro veřejnost, pomáháme se statistikou. Každá profesionální knihovna si řeší AKS individuálně. Momentálně pět knihoven používá systém Koha, šest má zatím Clavius. Knihovnam, které přešly na systém Koha, jsme pomohly s konverzí a jsme pro ně konzultačním bodem. Konverzi provedla firma R-bit Technology. My jsme spolupracovali při organizaci školení a byli jsme morální podporou při ostrém startu systému, kdy jsme strávili den v přecházející knihovně připraveni pomoci. Většinou to nebylo potřeba, pouze jsme vypomohli radou, jak rychle něco najít a udělat.

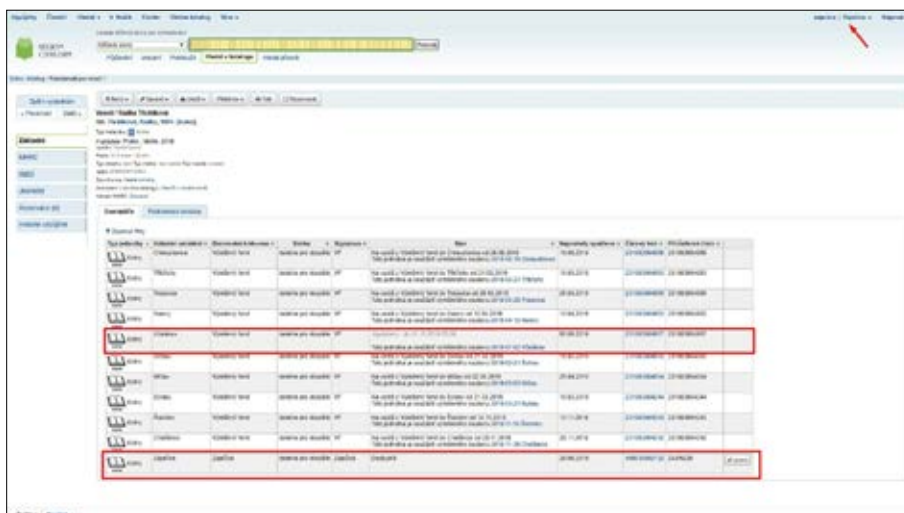
Regionální systém

Regionální knihovnický systém jsme začali budovat až v roce 2018. Proč jsme k tomu přistoupili až s takovým zpožděním? Mohl za to stav na trhu AKS. Chrudimská knihovna je plně automatizovaná od roku 1995, kdy po přestěhování do nových prostor spustila rovněž automatizovaný výpůjční systém. Tehdy jsme pracovali v Tinlibu (předtím jsme měli Maks). Tinlib jsme používali až do roku 2012. Vzhledem k finanční náročnosti, nemožnosti financovat RAKS z RF a pro nezájem obcí o automatizovaný systém jsme nechtěli provozovat dva systémy v jedné knihovně a Tinlib to s regionálními knihovnami neuměl. Výměnný fond a soubory jsme odbavovali v Tinlibu, obce pracovaly klasickou „pytlíkovou“ metodou. Vzhledem k tomu, že Tinlib přestal být vyvíjen a my bychom nesplnili požadavky Souborného katalogu na kvalitu záznamů, museli jsme se rozhodnout pro nový systém. V roce 2012 jsme přešli na AKS Clavius. Tam už možnost začít provozovat regionální systém byla reálnější, ale začaly se objevovat informace, že podpora Clavia skončí, a my jsme se rozhodli vyčkat, jak se situace vyvine, abychom obce nevystavili dvojím výdajům. Neuplynulo ani pět let, a firma Lanisus oficiálně oznámila konec vývoje Clavia, a tak jsme stáli před rozhodnutím, jaký systém zvolíme tentokrát. Po pečlivém zvažování a porovnávání jednotlivých softwarů jsme se rozhodli pro systém Koha. V říjnu 2017 přešla na systém Koha Městská knihovna a od ledna 2018 pracuje v systému Koha i regionální databáze.

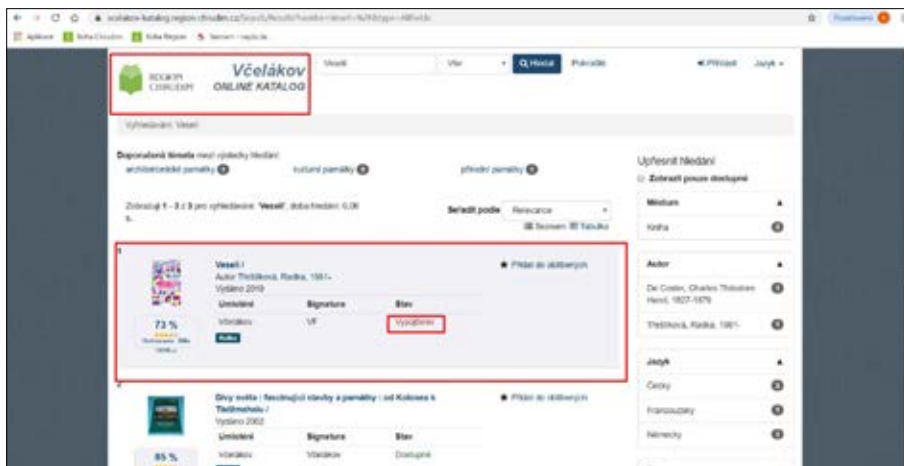
S přechodem na nový systém se nám otevřely možnosti, jak začít automatizovat malé knihovny. Provozujeme vlastní server, kde máme dvě databáze – městskou knihovnu a výměnný fond. K výměnným fondům připojujeme neprofesionální knihovny, které mají zájem. Každá knihovna má na serveru vytvořené své místo. Knihovny sdílejí bibliografické záznamy, vše je v jedné regionální databázi, jednotlivé knihovny mohou editovat pouze své jednotky, popřípadě vložit nový záznam. Každá knihovna vidí a spravuje pouze své čtenáře a může si samostatně nastavit kategorie čtenářů, poplatky, délku výpůjční doby atd. Všechny knihovny mají svůj online katalog, kde čtenáři mají k dispozici kmenový fond knihovny a knihy, které má knihovna aktuálně půjčené z výměnného fondu. Prostřednictvím čtenářského konta si uživatelé jednotlivých knihoven mohou rezervovat dokumenty a prodlužovat výpůjčky. Knihovny mohou využívat všech vlastností systému. Systém pracuje ve webovém rozhraní, tudíž odpadá nutnost instalace a knihovníci se do programu dostanou z jakéhokoli zařízení připojeného na internet. Samozřejmostí jsou statistické výstupy.

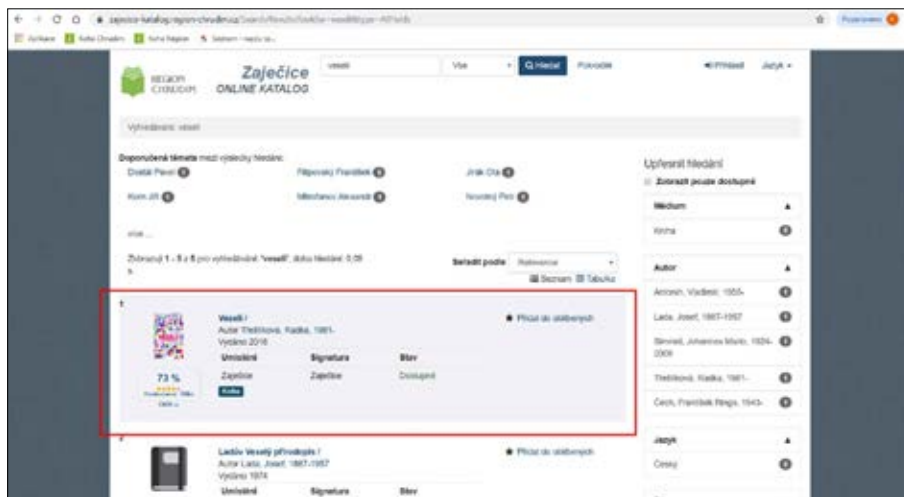
Obr. 1: Pohled na záznam z Chrudimi s neomezenými právy. Vidíme jedenáct jednotek, ve Včelákově je kniha půjčená (vidíme komu a dokdy), máme možnost editovat všechny jednotky. Zdroj: autorka příspěvku

Obr. 2: Pohled na záznam ze Zaječic. Vidíme jedenáct jednotek, data o čtenáři ve Včelákově jsou anonymizovaná a zaječická knihovna může editovat pouze svou jednotku. Zdroj: autorka příspěvku

Obr. 3: Pohled do online katalogu knihovny ve Včelákově. Zobrazuje se pouze jednotka, která je součástí výměnného souboru knihovny ve Včelákově, a informace o dostupnosti. Zdroj: autorka příspěvku

Obr. 4: Pohled do online katalogu knihovny v Zaječicích. Zobrazuje se pouze jednotka patřící knihovně v Zaječicích a její dostupnost. Zdroj: autorka příspěvku

Knihovny jsme začali připojovat v květnu 2018. Jako první jsme zvolili malou knihovnou v Míčově-Sušici, abychom si zkusili práci v terénu a ověřili časovou náročnost. Vzhledem k tomu, že knihovny mají staré fondy, musíme vkládat nové bibliografické záznamy. S tím nám velmi pomáhá souborný katalog, odkud záznamy přebíráme. Čím více knihoven máme připojených, tím je práce rychlejší, protože se tituly opakují a my pouze přidáváme jednotky. Současně s automatizací knihovny vždy proběhne aktualizace fondu a revize. Původně jsme si mysleli, že budeme kmenové fondy vkládat přímo v dotčené knihovně, ale to se nám neosvědčilo. V knihovnách je málo počítačů připojených k internetu (abychom mohli pracovat ve větším počtu). Naše notebooky s mobilním internetem také nebyly dobrým řešením, neboť pokrytí signálem na našem okrese je na mnoha místech velmi špatné a nelze pracovat s daty. Z těchto důvodů si vozíme kmenové fondy do Chrudimi, tam je zpracujeme a zase převezeme zpátky. Toto řešení je pro nás výhodné i z toho důvodu, že nám s katalogizací pomáhají zaměstnanci chrudimské knihovny a ti nemusí nikam dojíždět.

V tuto chvíli máme připojeno devět knihoven, dvě knihovny prostřednictvím systému Koha pouze půjčují výměnné soubory a svůj fond nemají vložený.

Zpětná vazba z připojených knihoven je pozitivní. Knihovnice, které se systémem Koha pracují, jsou spokojené a chválí si jednoduchost obsluhy. Po prvotním nastavení a zaškolení jsme nezaznamenali žádné problémy. Podporu držíme na telefonu a většinou problém vyřešíme okamžitě. Pokud se jedná o složitější zásah, spolupracujeme s firmou R-bit Technology. Do budoucna bychom chtěli připojit všechny obsluhované knihovny.

Jak urychlit inovace v knihovnách?

Mgr. Eliška Bartošová

Kabinet informačních studií a knihovnictví, projekt Sociální inovace v knihovnách

Pracovníci knihoven mají spoustu nápadů týkajících se služeb, jež by mohly zlepšit či zpříjemnit život lidem. Některé z těchto nápadů stačí jen trochu podpořit, zvlášť když se sejde motivovaný tým.

Několik takových „projektů“ aktuálně prochází Akcelerátorem sociálních inovací a jsou značně rozmanité. Projekty dostávají individuální podporu, spočívající v zapojování uživatelů, propojování s různými lidmi „zvenku“, zapojování expertů v oblastech komunitního rozvoje, designu vzdělávání, mediální gramotnosti, bezbariérovosti, udržitelnosti apod., a podporu metodickou, kdy zapojujeme podle potřeby převážně metody z karet Libdesign (<http://libdesign.kisk.cz/designove-metody>) a Libdesign pro sociální inovace (<https://medium.com/@ladkasz/ca8feb249882>). Ve většině projektů pak pracujeme ještě s mapováním a jeho vizualizací v nástroji KUMU.io.

Dva z projektů byly na konferenci Knihovny současnosti prezentovány samostatně, budu se jim tedy věnovat jen v krátkosti.

Knihovna pro bezbariérové Brno

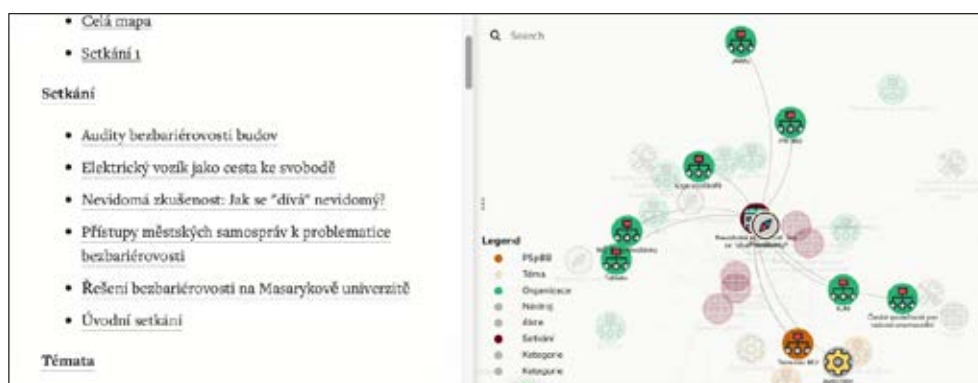
V projektu Knihovna pro bezbariérové Brno, který prezentovala v Infoboxu Eva Vojtíšková z Knihovny Jiřího Mahena, využíváme toho, že knihovna je neutrální, bezpečné místo, a postupně budujeme komunitu lidí, kteří se z různých pozic a s různou expertizou a zkušeností scházejí debatovat o bezbariérovosti veřejného prostoru. Jsou mezi nimi lidé z Poradního sboru pro bezbariérové Brno, z univerzit, úředníci, politici, zástupci neziskového sektoru, uživatelé, studenti atd.

Program, anotace a výstupy setkání (videa, prezentace, fotky) si můžete prohlédnout na internetové adrese:

<https://www.kjm.cz/knihovna-pro-bezbarierove-brno>.

Mapovou vizualizaci prvního cyklu setkávání si můžete prohlédnout na internetové adrese:

<https://kumu.io/cides/kpbb-setkavani>.

Obr. 1: Vizualizace setkání Knihovny pro bezbariérové Brno v nástroji KUMU. Zdroj: autorka příspěvku

Ověřeno

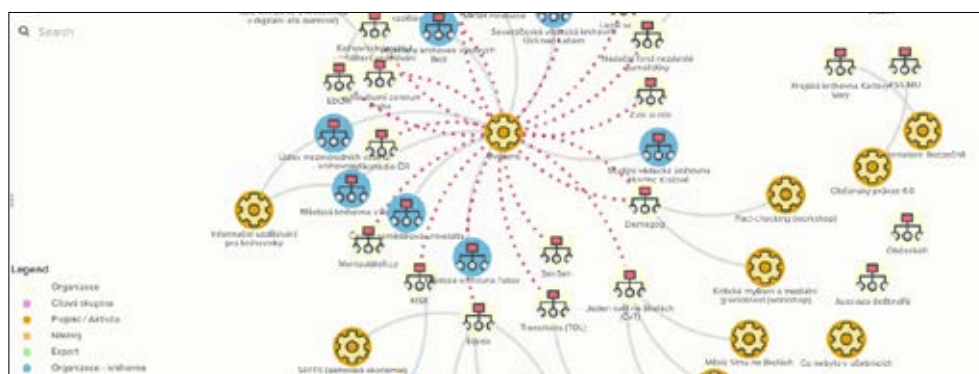
Projekt Ověřeno v sekci Knihovny – klíč ke vzdělávání veřejnosti představili Dita Lánská a Ondřej Hudeček z Městské knihovny v Praze.

V knihovnách se čím dál častěji objevuje program mající za cíl rozvíjet u lidí mediální gramotnost, schopnost rozlišovat fakta, manipulaci a lež a související kompetence. Projekt Ověřeno připravil a otestoval metodiku devadesátiminutového workshopu pro mládež, která je knihovnám k dispozici na bit.ly/deFacto1. Knihovna si může

vybrat úroveň: Level A – žáci základních škol (6.–9. třída), Level B – studenti středních škol (1.–4. ročník) a nabídnout takovou lekci například školám, a to i bez hlubší znalosti problematiky. Přestože za devadesát minut se dá stihnout pouze základní úvod do tématu, každý posluchač se dozví něco nového. Workshop zohledňuje cílovou skupinu i ve svém provedení – je „cool“.

Rovněž se připravuje workshop pro seniory.

V projektu Ověřeno jsme využili mapování už na začátku, postupně jsme se sešli s řadou expertů, hlavně z praxe. Díky jejich zkušenostem jsme pak projekt dál rozvíjeli a s jejich pomocí připravovali jeho obsah i formu.

Obr. 2: Vizualizace projektu Ověřeno z konce roku 2018 (viz <https://kumu.io/cides/overeno>). Zdroj: autorka příspěvku

Následující dva projekty, jimž bych se ráda věnovala, v době psaní příspěvku do sborníku ještě neměly konkrétní výstup. V době, kdy tento příspěvek čtete, už bude situace v obou z nich pravděpodobně jiná. Pokud by vás některé téma zaujalo, kontaktujte mě na adrese: bartosova@kisk.cz.

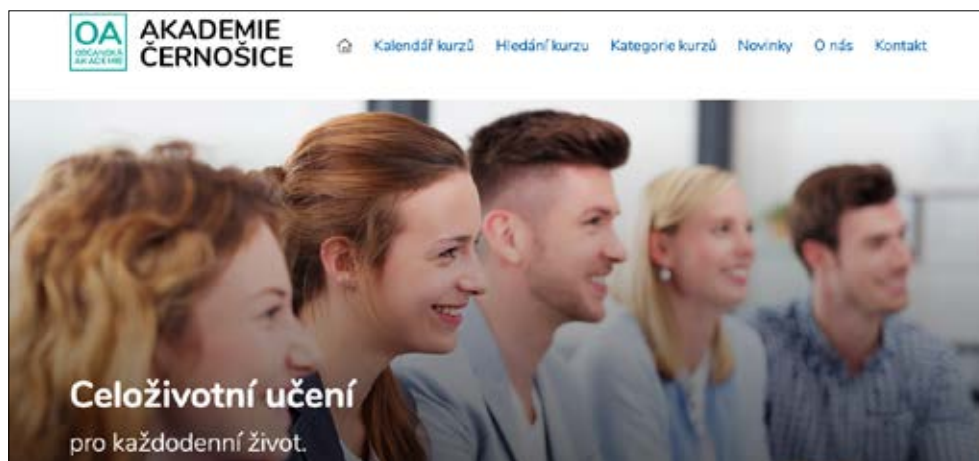
Akademie vzdělávání

Jedná se o celoživotní vzdělávání určené pro praktický život, nabízející znalosti a procvičující schopnosti vyznat se v mediálních sděleních, finančních, zdravotních, a v široké škále dalších témat, což nám pomáhá prožít spokojenější život, či se dokonce vyhnout závažným problémům. Tato oblast není státem podporována ani dostatečně financována a je téměř kompletně ponechána komerčnímu sektoru.

V evropských zemích již přes stovku let existuje koncept lidových vysokých škol (v České republice fungoval ještě za první republiky), který je součástí životního stylu. Lidé v zařízeních tohoto typu tráví miliony hodin ročně. Pan Václav Vojtěch přináší tento model zpátky do Čech a v Černošicích úspěšně rozjel pilotní projekt Akademie Černošice, který za rok svého fungování uspořádal padesát akcí s tisícem účastníků. Díky tomu, že učení, které Akademie nabízí, je pevně zakotveno v místní komunitě, navíc tento projekt znamenal aktivizaci místních lidí a vzestup spolkového a komunitního života v Černošicích.

Program, který spadá do oblasti celoživotního učení, knihovny svým uživatelům již většinou dostupně, kvalitně a nekomerčně nabízejí. Proto když pan Vojtěch přemýšlel, jak černošický pilot rozšířit do dalších koutů republiky, vzpomněl si na nejhustší síť knihoven jako na potenciálního nositele. Společně s Celostátním seminářem Regionální funkce knihoven 2019 v Pardubicích připravujeme balíček, pomocí něhož si může jakákoli knihovna rozšířit nabídku o vlastní Akademie.

Pro knihovnu (i tu, která celoživotní učení již stabilně nabízí) může mít převzetí tohoto konceptu výhodu v tom, že díky rozpoznatelné značce svou nabídku ukotví a pojmenuje, čímž možná také osloví nové uživatele. Praktickou výhodou je snadný start – v balíčku pro knihovny je volně k dispozici celá infrastruktura od plánování kurzů přes rezervace až po komunikaci se zájemci, dále zjednodušený výběr témat, akcí a přednášejících díky společnému fondu témat a přednášejících, nástroje a návody pro hledání přednášek a témat v lokalitě. Na nabídce (vedle zástupců z Národní a Městské pražské knihovny) dále spolupracují Jan Bartoš z Elpidy, která zájemcům dodává know-how v oblasti učení dospělých (prostřednictvím akademie SEFTE), a Jaroslav Valůch z Transitions (TOL), který vyvíjí modelovou náplň „předmětu“ mediální vzdělávání.

Obr. 3: Webová stránka pilotní Akademie Černošice. Zdroj: autorka příspěvku

Cíle udržitelného rozvoje v knihovnách

V září 2015 na summitu OSN v rámci takzvané Agendy 2030 „Přeměna našeho světa: Agenda pro udržitelný rozvoj 2030“ bylo přijato sedmáct cílů udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals, SDGs). Státy se na nich dohodly během tříletého procesu, který začal na Konferenci OSN o udržitelném rozvoji v roce 2012 v Riu de Janeiro, jako na programu OSN na následujících patnáct let.

Obr. 4: Sedmáct cílů udržitelného rozvoje. Zdroj: autorka příspěvku

Aby bylo možné se k těmto cílům přiblížit, je nutná spolupráce co největšího množství hráčů (proto je také sedmáctým cílem „Partnerství ke splnění cílů“). K těmto cílům se přihlásila Mezinárodní organizace IFLA, v úvodním příspěvku na konferenci Knihovny současnosti „Essentials for Libraries on their Way into the Future – IFLA’s Activities open up New Chances“ věnovala budoucí prezidentka IFLA Barbara Lisonová značný prostor objasnění toho, jakými konkrétními kroky se knihovny na naplňování cílů udržitelného rozvoje mohou podílet, a odkázala posluchače na mapu SDG Stories <https://librarymap.ifla.org/stories>.

Cílem stále se rozšiřující skupinky, tvořené zástupci knihoven, OSN i univerzit, je nabídnout praktické návody, jak s těmito tématy mohou pracovat české knihovny. S tím, jak ve společnosti narůstá zájem o témata související se změnou klimatu, bude vzrůstat poptávka i potenciál knihoven sehrát roli v řešení závažných problémů, kterým jako společnost čelíme a budeme čelit. Chceme knihovny na tuto roli připravit a pomoci jim ji naplňovat. Cíle udržitelnosti byly zvoleny komunikačním tématem knihoven pro rok 2021 a nejpозději k této příležitosti naše aktuální aktivita směřuje.

LibLab (Laboratoř sociálních inovací)

V průběhu práce na projektu Sociální inovace v knihovnách se opakovaně setkáváme s tématy, která rezonují napříč českým knihovnictvím. Rozhodli jsme se proto připravit sérii intenzivních (pravděpodobně vždy dvoudenních) pracovních setkání, jejichž cílem je přizvat k jednomu stolu zástupce knihoven, kteří daná témata chtějí rozvíjet, propojit je s experty odjinud a společně vytvořit hmatatelné výstupy, použitelné napříč knihovní sítí. Témata budeme průběžně vypisovat v období zima 2019 / jaro 2020 a pozvánky na laboratoře rozšiřovat prostřednictvím vám známých komunikačních kanálů.

Mezi uvažovanými tématy jsou zatím například:

- Jak můžeme zkvalitňovat služby na základě dat o uživateli?
- Jak měřit dopady knihovní činnosti?
- Jak přistupovat k prostorám, kde se setkávají různé cílové skupiny?
- VR a knihovny
- Leadeři v knihovnách a jejich role
- Knihovny neutrální a angažované
- Knihovny a autismus
- Čtenářství (romské) mládeže

Jsme však stále otevřeni vašim dalším podnětům a těšíme se na viděnou jak v laboratořích, tak v rámci dalších aktivit projektu Sociální inovace v knihovnách.

Projekt byl podpořen Evropskou unií v rámci Operačního programu Zaměstnanost.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Připravujeme změnu knihovního softwaru – příručka pro knihovny

Eva Cerniňáková

Jabok – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická

Linda Jansová

Národní knihovna ČR

V současné době řada knihoven řeší nebo bude řešit problematiku změny knihovního softwaru. Proto Knihovnický institut Národní knihovny ČR inicioval vznik nové metodické příručky, která tento proces usnadní a pomůže knihovnám při výběru vhodné varianty knihovního softwaru.

Změna knihovního softwaru

O tom, že problematika změny knihovního softwaru je v současné době pro mnohé knihovny aktuální, svědčí například projekty přihlášené do dotačního programu VISK 3 v roce 2018 a 2019. Z nich je patrné, že řada knihoven je v současné době ve fázi změny softwaru a že stále existují knihovny, které automatizaci svých procesů teprve zahajují, ať už pořízením knihovního softwaru, nebo připojením k některému z regionálních či společných katalogů. To, že se ke změně softwaru chystají v blízké či vzdálenější budoucnosti také další knihovny, dokládá i přetrvávající velký zájem o vzdělávací akce zaměřené na problematiku změny knihovního softwaru, při nichž poptávka obvykle značně převyšuje nabídku.¹

Ačkoli ukončení podpory některých používaných knihovních softwarů je hlavním důvodem, proč je změna knihovního softwaru aktuálním tématem, k úvahám o změně knihovního softwaru může vést také nespokojenost s podporou ze strany dodavatele či provozovatele stávajícího softwaru, nevyhovující cena vzhledem k možnostem softwaru s ohledem na návratnost investic nebo nedostatečnost stávajícího softwaru z hlediska výkonnosti a robustnosti.² Významným impulzem ke změně může být i to, že software nenabízí požadované funkce nebo že jeho rozhraní neodpovídá aktuálním trendům a požadavkům na přístupnost, použitelnost a uživatelskou přívětivost. Důvodem změny může být také rozšíření spolupráce s dalšími knihovnami, zejména připojení katalogu knihovny do regionálního nebo společného katalogu.

Ať už je v konkrétním případě důvod ke změně knihovního softwaru jakýkoli, vždy jde o změnu komplexní, která má velký vliv na služby, jež knihovna svým uživatelům může poskytovat. Ovlivňuje také budoucí pracovní procesy vykonávané v knihovně. Změna proto představuje velkou zátěž pro pracovníky knihovny. Navíc v posledních letech došlo ke změnám nejen v oblasti informačních a komunikačních technologií nebo ve způsobu, jak uživatelé s těmito technologiemi pracují, ale také v oblasti služeb knihoven. V souvislosti s tím se mění i funkce a podoba knihovních softwarů, možnosti jejich pořízení nebo způsoby jejich provozu (stále běžnější je provoz knihovního softwaru v cloudu, své místo si našly otevřené knihovní softwary aj.), v posledních letech se také rozvíjejí nové kooperativní projekty. Proto je důležité, aby knihovna při výběru softwaru a realizaci kroků směřujících k jeho změně měla k dispozici informace, které jí pomohou tímto procesem bez obtíží projít. Aktuální informace vztahující se k oblasti automatizace knihoven a knihovních softwarů však v České republice (na rozdíl od zahraničí) bohužel chybí. Texty, které se uceleným způsobem věnují tématu knihovních softwarů a jejich výběru či implementaci, vznikly většinou před deseti nebo patnácti lety. I když v době svého vzniku byly velmi kvalitní, neobsahují aktuální informace, které knihovny potřebují s ohledem na současnou situaci v oblasti knihovních softwarů a jejich provozování.

¹ Zájem dokládá také například anketa připravená pro účastníky semináře Evergreen v českých knihovnách 2018 a diskuse Modely provozu knihovního softwaru očima knihoven jako jeho uživatelů. Účastníci semináře byli v anketě v souvislosti s přípravou této příručky dotazováni na témata, která je zajímavá. V anketě odpovídali zástupci dvaadvaceti knihoven. Pouze třetina z nich (zástupci sedmi knihoven) aktuálně změnu knihovního softwaru vůbec neřeší.

² Srov. Bilal, Dania – Breeding, Marshall. *Library Automation. Core Concepts and Practical Systems Analysis*. Third edition. Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Oxford, England: Libraries Unlimited, an imprint of ABC-CLIO, 2014. ISBN 978-1-59158-922-8.

Metodická příručka o změně softwaru

V reakci na tuto situaci inicioval Knihovnický institut Národní knihovny ČR vytvoření příručky, která má knihovnám přinést informace potřebné pro rozhodování a proces změny knihovního softwaru. Autorkami příručky jsou Mgr. Eva Cerniňáková a PhDr. Linda Jansová, Ph.D., vznik příručky metodicky podpořila PhDr. Anna Stöcklová, která se oblasti automatizace knihoven dlouhodobě věnovala na Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (dále jen ÚISK FF UK) a spolupracovala rovněž s některými firmami na zavádění knihovního softwaru v knihovnách.

Texty v příručce vycházejí nejen z dostupných českých a zahraničních zdrojů, ale i z vlastních zkušeností autorek s implementací knihovních softwarů v několika českých knihovnách, z výuky v kurzech v Národní knihovně ČR či na ÚISK FF UK. Odráží se zde také sdílení zkušeností z českých i zahraničních knihoven³ získané v rámci české i mezinárodní komunity uživatelů svobodného knihovního softwaru Evergreen (v níž jsou obě autorky aktivní) nebo reálné potřeby knihovníků vyjádřené na odborných akcích věnovaných problematice knihovních softwarů.⁴ Využity jsou také výstupy z disertačního projektu Evy Cerniňákové, realizovaného na půdě ÚISK FF UK.

Cílem příručky není podrobně popsat funkce konkrétních softwarů dostupných v České republice nebo tyto softwary srovnávat, hodnotit či doporučovat. Takový postup by nebyl účelný – jednak proto, že jednotlivé softwary se neustále vyvíjejí a mění, jednak proto, že potřeby jednotlivých knihoven jsou různé a mohou se lišit nejen v závislosti na velikosti nebo typu knihovny, ale i s ohledem na specifika provozu či pracovní postupy. Cílem je spíše předložit pracovníkům knihoven univerzálně použitelné informace a náměty potřebné k rozhodování o tom, jaký knihovní software a způsob jeho provozu je pro jejich knihovnu vhodný, a pomoci jim naplánovat potřebné kroky směřující k hladkému průběhu změny (nebo zavedení) softwaru. Příručka tedy nepřináší odpověď na otázku, který konkrétní produkt vybrat, ale má knihovníkům pomoci klást si otázky, jež jim pomohou správně se rozhodnout a úspěšně projít změnou softwaru. Zároveň se snaží všechny informace přinášet v podobě srozumitelné i těm, kdo v oblasti automatizace nebo knihovních softwarů mají málo zkušeností.

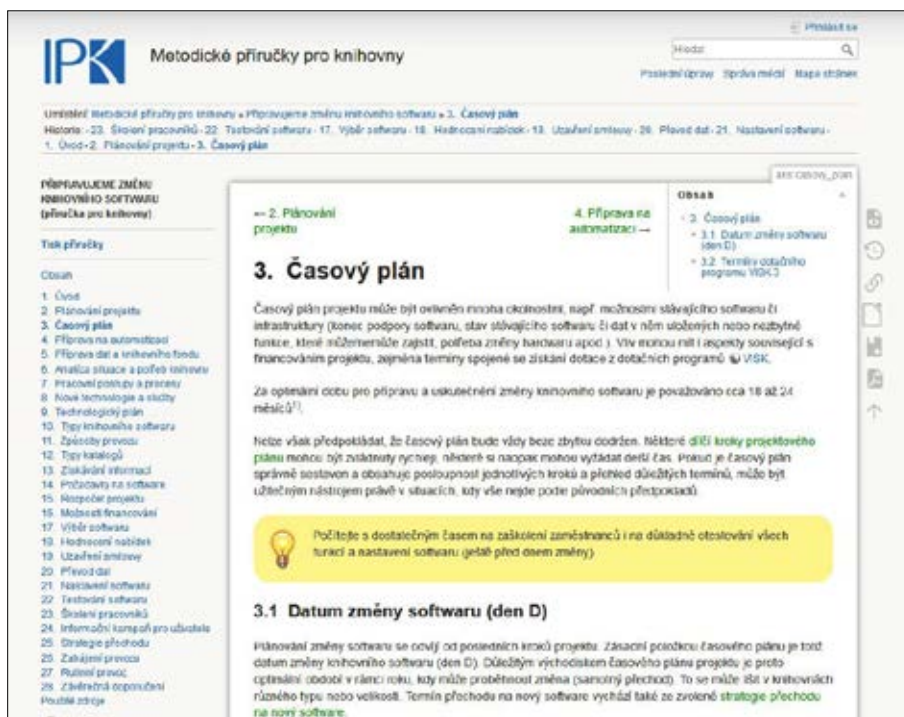
Podoba příručky

Příručka je dostupná v online verzi (viz obr. 1) na adrese <https://prirucky.ipk.nkp.cz/>.

Obsah příručky je rozdělen do dvou částí. První část se věnuje projektu změny knihovního softwaru. Jednotlivé kapitoly popisují obecné aspekty projektu a jeho dílčí kroky (analýza potřeb knihovny, proces výběru softwaru, přípravu knihovního fondu a převodu dat, uzavření smlouvy s dodavatelem či provozovatelem softwaru, zprovoznění softwaru, školení atd.). Druhou část příručky tvoří přílohy. Nejde však pouze o takové přílohy, jako jsou užitečné odkazy nebo slovníček nejdůležitějších použitých termínů, ale rovněž o ucelené kapitoly věnované tématům, které se změnou knihovního softwaru úzce souvisejí a mohou při výběru softwaru hrát důležitou roli (používané standardy, kooperativní projekty atd.).

³ Zejména se jedná o knihovny ze Spojených států amerických a Kanady.

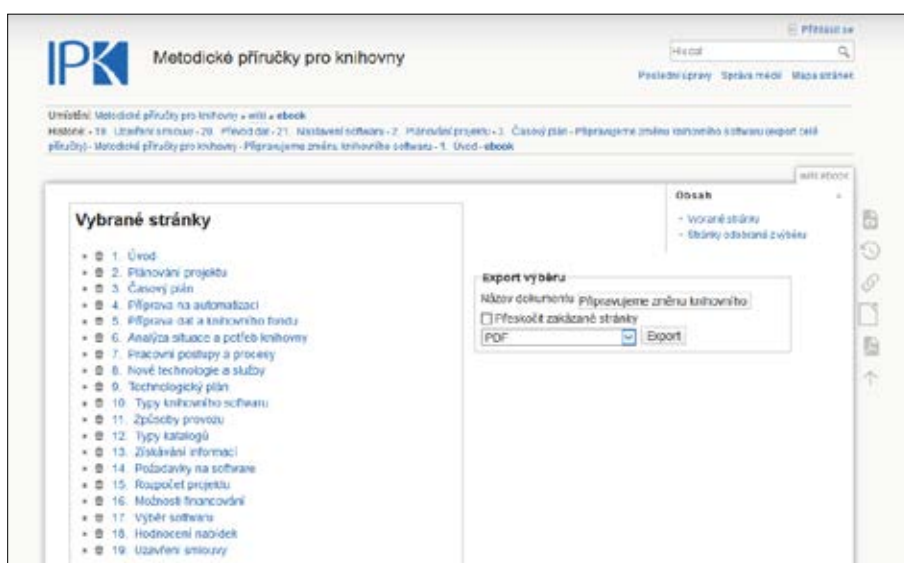
⁴ Jde zejména o diskusi „Modely provozu knihovního softwaru očima knihoven jako jeho uživatelů“, která proběhla v roce 2018, a workshop „Příprava projektu a změny knihovního softwaru“ na konferenci Elektronické služby knihoven v roce 2019.

Obr. 1: Ukázka rozhraní příručky. Zdroj: autorky příspěvku

Příručku je možné číst po jednotlivých kapitolách s využitím navigace pro přesun na další stránku. Elektronická forma příručky s hypertextovými odkazy však umožňuje i nelineární čtení. Lze například začít kapitolou „Plánování projektu“, která téma změny knihovního softwaru zastřešuje a obsahuje stručný přehled všech nezbytných kroků, přičemž jsou zde uvedeny odkazy na související témata a kapitoly příručky. Lze také číst pouze jednotlivé kapitoly. Aby čtenář nepřišel o důležité související informace, jsou jednotlivé kapitoly propojeny hypertextovými odkazy, díky nimž je možné přejít k souvisejícím tématům nebo externím zdrojům.⁵

Orientaci v rozhraní usnadňuje přehled kapitol na boční navigační liště. K dispozici je rovněž drobečková navigace a historie procházených kapitol nebo hierarchický přehled nadpisů na stránce s možností odskoku na konkrétní podkapitolu. Jednotlivé kapitoly, jejich výběr nebo celou příručku lze tisknout nebo exportovat (viz obr. 2).

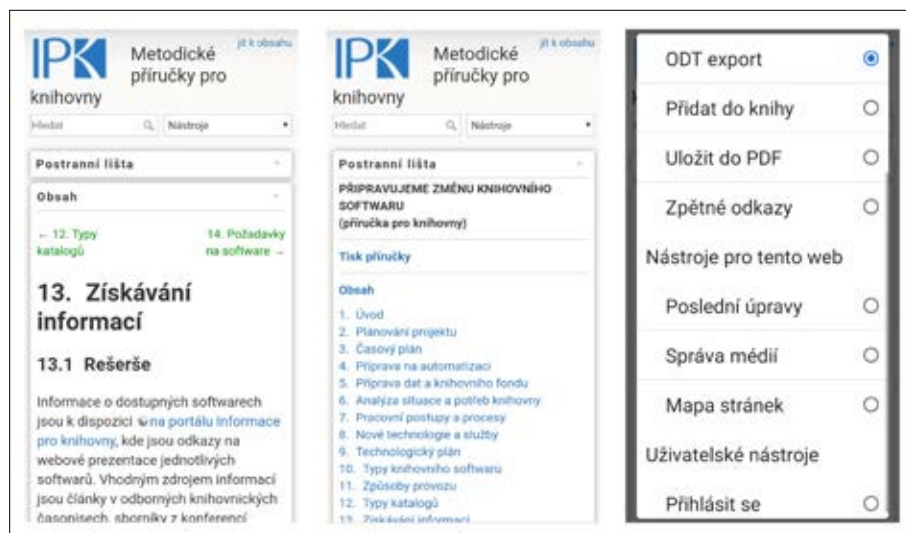

Obr. 2: Nástroj pro tisk a export výběru kapitol. Zdroj: autorky příspěvku

⁵ V některých kapitolách, kde by odskok na jinou stránku rušil plynulost čtení, jsou ve stručnosti zopakovány také informace uvedené v jiných kapitolách.

Rozhraní pro metodické příručky

V oblasti automatizace a knihovních softwarů mnohé informace velice rychle zastarávají. Kvůli snadné aktualizaci bylo proto hned od počátku rozhodnuto, že příručka bude dostupná pouze v online podobě, která bude mimo jiné umožňovat tisk jednotlivých kapitol. Pro vytvoření a zpřístupnění příručky byl využit svobodný kolaborativní software DokuWiki,⁶ jehož výhodou je jednoduchost, možnost fulltextového vyhledávání, množství dostupných doplňků nebo responzivní design rozhraní (viz obr. 3).

Obr. 3: Rozhraní příručky na mobilním zařízení (obsah stránky, navigační lišta a nástroje pro práci se stránkou). Zdroj: autorky příspěvku

Příručka vznikala přímo v rozhraní softwaru DokuWiki. Výhodami psaní přímo v tomto rozhraní byly mimo jiné jednoduchost editace nebo uchování předchozích verzí stránky s možností srovnání či návratu k předchozí verzi. Již od doby plánování příručky se počítalo i s možností, že by rozhraní mohlo být použito pro více příruček. Struktura webu příručky byla proto nastavena s ohledem na budoucí rozšiřitelnost. V současné době je zde k dispozici rozcestník k dalším příručkám.

Závěr

Příručka *Připravujeme změny knihovního softwaru* je dostupná v online podobě na adrese <https://prirucky.ipk.nkp.cz/>. Na této adrese je nyní kromě uvedené příručky k dispozici také rozcestník k dalším vybraným metodickým příručkám pro knihovny. Platforma, na níž byla příručka zveřejněna, je otevřená, takže ji knihovníci mohou využít pro tvorbu a zveřejnění dalších metodických příruček.

⁶ DokuWiki. DokuWiki. It's Better When It's Simple [online]. 25. prosinec 2015 [vid. 2019-09-16]. Dostupné z: <https://www.dokuwiki.org/cs:dokuwiki>

EOSC a Open Science v Akademii věd ČR

Mgr. Karolina Podloucká

Knihovna Akademie věd ČR

Open Science (neboli Otevřená věda) je termín, který se v posledních letech dostává v akademickém prostředí výrazně do popředí a zaujímá důležité místo. Touto problematikou se zabývá čím dál více entit. Hlavním propagátorem je Evropská komise a je zřejmé, že dříve či později se dotkne mnoha vědeckých pracovníků, zejména těch, kteří pro svou práci čerpají evropskou finanční podporu. Open Science lze definovat jako vědecký proces, v němž mohou všichni spolupracovat a přispívat do něj. Výzkumná data, laboratorní poznámky, vědecké výstupy a další vědecké procesy budou volně dostupné, za podmínek, které umožňují opakované použití, redistribuci a reprodukci výzkumu včetně jejich podkladových dat a metod.

Datový repozitář ASEP

Touto problematikou jsme se začali v Knihovně Akademie věd ČR zabývat přibližně od roku 2016 a situaci průběžně monitorujeme. Knihovna Akademie věd ČR je od roku 1993 administrátorem bibliografické databáze ASEP (Automatizovaný systém evidence publikací), v níž jsou uloženy bibliografické záznamy a plné texty dokumentů všech zásadních výsledků základního výzkumu, které vznikly na pracovištích Akademie věd ČR (dále jen AV ČR).¹ Od roku 2012 je možné k jednotlivým záznamům přidávat plné texty, a to v různých variantách přístupu. Od roku 2015 jsou záznamy sklizeny do OpenAIRE pomocí protokolu OAI-PMH a v roce 2017 jsme spustili provoz datového repozitáře v rámci ASEP.

Počet bibliografických záznamů	291 595
Počet druhů výsledků	30
Roční přírůstek záznamů	cca 12 000
Počet plných textů	17 863
Veřejně přístupné	9 737

Tab. 1: Počty záznamů a druhů dokumentů uložených v repozitáři ASEP, stav ke dni 5. 9. 2019. Zdroj: ASEP: Evidence výsledků vědecké práce v AV ČR [online]. Praha: Knihovna Akademie věd ČR, 2019 [cit. 2019-09-13]. Dostupné z: <https://asep.lib.cas.cz/arl-cav/cs/index/>

Povinností autorů, kteří jsou příjemci finanční podpory z programů H2020, je zpřístupnění recenzovaných publikací a dat, na jejichž základě výzkum vznikl. Ty musí být uloženy v otevřeném režimu v institucionálním, oborovém nebo obecném repozitáři.

Praxe při ukládání bibliografických záznamů do repozitáře ASEP je taková, že na základě podkladů od autora vytváří záznamy takzvaný zpracovatel daného ústavu (nejčastěji knihovník nebo vědecký pracovník). U datových záznamů ovšem doporučujeme, aby tento proces řídil sám autor, neboť on sám nejlépe ví, jaká data vkládá. Proces vkládání není nijak náročný. Ústavy AV ČR jsou rozděleny do tří vědních oblastí: I. oblast věd o neživé přírodě, II. oblast věd o živé přírodě a chemických vědách a III. oblast humanitních a společenských věd. Proto je nutné, aby byly pokryty všechny oblasti lidského vědění, a z toho důvodu je datový repozitář přizpůsoben jako multi-oborový. Po přihlášení do systému musí autor vyplnit formulář, čímž záznam popíše standardizovanými metadaty. Dále má dvě možnosti připojení datasetu: 1) dataset uloží přímo do ASEP; 2) data jsou uložena v jiném úložišti, potom autor opatří datový záznam v ASEP perzistentním odkazem, který na data přesměruje. Lze nastavit přístup

¹ Chmelařová, Zdeňka – Doleželová, Jana. Data deposit into the ASEP repository. In: Vyčítalová, Hana, ed. *Conference on Grey Literature and Repositories. Proceedings*. Praha: Národní technická knihovna, 2017, s. 67–76. ISSN 2336-5021. Dostupné z: http://repozitar.techlib.cz/record/1218/files/idr-1218_1.pdf

k datasetu v otevřeném režimu, s embargem nebo na vyžádání. Následně je nutné opatřit datový záznam licencí, defaultně jsou připravené licence Creative Commons, ale autor může vložit i vlastní. Při výběru formátů doporučujeme vybírat standardní formáty, které zaručují čitelnost i v dlouhodobém časovém horizontu. Co se týká velikosti datasetu, jeden příložený dataset může mít maximální velikost 2 GB, soubory u jednoho záznamu mohou mít celkem maximálně 20 GB. Po domluvě s administrátorem systému je možné uložit i datasety větší velikosti. Hotový datový záznam je také možné propojit s bibliografickým záznamem, který vznikl na základě dat. V katalogu jsou vyhledatelné oba záznamy a jeden odkazuje na druhý.

Datový záznam

1. 0474236 - KNAV-K (2017) DATA Vědecká data
Doleželová, Jana - Chmelařová, Zdeňka
 Analytika ASEP Zdroj pro evaluaci v Akademii věd ČR - TEST. Poster ASEP - ISSI 2013.
 [ASEP Analytics. A source for evaluation at the Academy of Sciences of the CR - TEST]

Dataset obsahuje poster a obrázky ve formátu jpg. Poster, který byl prezentován na mezinárodní konferenci 14. International Society of Scientometrics and Informetrics Conference ve Vídni.
 [Dataset - consists of jpg files, poster and pictures, presented on conference the 14th International Society of Scientometrics and Informetrics Conference in Vienna (AT).]

Klíčová slova: ASEP
 Institucionální podpora: RVO.67985971
 Trvalý link: <http://hdl.handle.net/11104/0272012>

Data v jiném repozitáři: [Zenodo](#) ← **Odkaz na dataset do jiného repozitáře**

Publikace ASEP
 🔍 Asep Analytics. A source for evaluation at the Academy of Sciences of the CR
 🔍 ISSI 2013 ← **Bibliografické záznamy**

Dataset :
 Licence: BY-NC-ND ^{CC} - Uvedte původ + Neužívejte komerčně + Nezpracovávejte

Název souboru	Staženo	Velikost	Komentář	Přístup
obrazky.zip	7	1.2 MB		povolen
poster-aa.pdf	7	10.5 MB		povolen

Datasety uložené v ASEP

Obr. 1: Ukázka datového záznamu v repozitáři ASEP. Zdroj: ASEP: Evidence výsledků vědecké práce v AV ČR [online]. Praha: Knihovna Akademie věd ČR, 2019 [cit. 2019-09-13]. Dostupné z: <https://asep.lib.cas.cz/arl-cav/cs/index/>

EOSC

EOSC (European Open Science Cloud) je společný výzkumný prostor s volně dostupnými službami. Je určen pro ukládání, archivaci, správu dat a jejich opakované použití, analýzy a sdílení napříč všemi vědeckými disciplínami. Důležité je zmínit, že nebude nahrazovat stávající vědecké platformy, ale bude je sdružovat, stane se tedy určitým spojovacím bodem.

Je určen pro všechny bez omezení, nepředpokládají se žádné restrikce ani poplatky. Primárně je určen pro vědeckou společnost členských států Evropské unie, ale otevřen je i pro uživatele států mimo Evropskou unii. Přístup můžeme uvažovat z dvojího pohledu. Z pohledu uživatele, a to pro vědeckou komunitu, profesionály v oblasti vědy, poskytovatele podpory a další navazující odvětví. A rovněž z pohledu poskytovatelů služeb, kterými se mohou stát veřejní i komerční poskytovatelé datových infrastruktur.

První myšlenka společného vědeckého cloudu vznikla v roce 2016 na základě přijetí strategie jednotného digitálního trhu. Návrh vzešel od Evropské komise, která také celý projekt financuje. V roce 2017 se konal Summit EOSC, jehož výsledkem byla Deklarace EOSC.² Ta byla podpořena institucemi, které se zavázaly implementovat vize EOSC. V současné době podepsalo Deklaraci EOSC více než sedmdesát organizací, mezi nejznámějšími můžeme uvést ALLEA, CERN, Clarin, DANS, Figshare, European University Institute, RDA ad.

EOSC je realizován prostřednictvím jednotlivých projektů, které jsou financovány z programů H2020. Mezi nejznámějšími můžeme jmenovat EOSCpilot, FAIRSFair, EOSC-hub, OpenAIRE, FREYA ad. Časová osa jednotlivých projektů je uvedena níže. Časově se prolínají, první z nich začaly svou realizaci v roce 2016, trvání posledních je naplánováno do konce roku 2022.

² Více o Deklaraci EOSC [cit. 13. 9. 2019]. Dostupné z https://ec.europa.eu/research/openscience/pdf/eosc_declaration.pdf

Obr. 2: EOSC Timeline. Časová osa jednotlivých projektů H2020 podporujících EOSC. Zdroj: European Open Science Cloud [online]. Belgie: European Commission, 2019 [cit. 2019-09-13]. Dostupné z: <https://www.eosc-portal.eu/about/eosc>

FAIR principy

Nedílnou součástí EOSC a Open Science vůbec jsou takzvané FAIR principy, na něž je kladen stále větší důraz. Pokud je to možné, uveřejňovaná data by měla splňovat tyto principy:

- F – findable** (vyhledatelná, například pomocí katalogů, k čemuž dopomáhá kvalitní popsání pomocí metadat)
- A – accessible** (dostupná, například pomocí perzistentních identifikátorů; příložením Data Management Planu aj.)
- I – interoperable** (interoperabilní, například pomocí totožných metadat)
- R – reusable** (znovu použitelná, například opatřená vhodnými smlouvami jako Creative Commons aj.)

Závěr

V současné době nabízí repozitář ASEP autorům z AV ČR možnost dlouhodobě a bezpečně archivovat data. V interním průzkumu o to většina akademických ústavů projevila zájem. Datový repozitář považujeme za důležitou nadstavbu databáze ASEP a věříme, že to časem ocení i vědecká veřejnost. Roli Knihovny v této oblasti vnímáme jako zprostředkovatele, který předá informaci, proč data archivovat a sdílet, nabídne prostor, kam je uložit, poradí, jak je popsat, a postará se o dlouhodobou ochranu a archivaci. Systém je otevřený a bude se nadále přizpůsobovat požadavkům uživatelů, které přinese praxe.³

V budoucnu by Knihovna mimo jiné ráda usilovala o zařazení do Rejstříku repozitářů vědeckých dat „Re3data“. A po nějaké době, až bude datový repozitář více naplněn, bychom se rádi věnovali získání certifikátu důvěryhodného repozitáře. Tato certifikace je dokladem, že repozitář splňuje potřebná kritéria na ochranu a dlouhodobou archivaci dat. V rámci Evropské komise je na certifikát kladen čím dál větší důraz.

³ Chmelařová, Zdeňka – Doleželová, Jana. Data deposit into the ASEP repository. In: Vyčítalová, H., ed. *Conference on Grey Literature and Repositories. Proceedings*. Praha: Národní technická knihovna, 2017, s. 67–76. ISSN 2336-5021. Dostupné z: http://repozitar.techlib.cz/record/1218/files/idr-1218_1.pdf

Webarchiv a bludiště internetu

Mgr. Monika Holoubková

Národní knihovna ČR, Webarchiv

[Webarchiv](#) (jako součást Národní knihovny ČR) archivuje velkou část českého internetu. Aktuálně jde o více než 1 300 000 webových stránek, které sídlí na doméně .cz. V takovém ohromném množství zdrojů je však velmi snadné se ztratit. Proto Webarchiv vytváří ucelené tematické kolekce, a pomáhá tak rozmotávat složité cesty internetovým bludištěm.

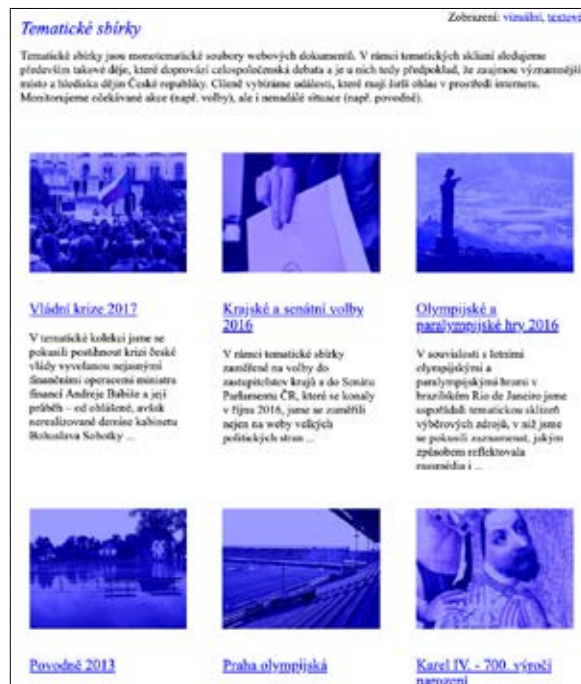
Jak to vidí Webarchiv?

Prostředí internetu je ze své podstaty velmi proměnlivé. Webové stránky se neustále vyvíjejí, rychle vznikají a zanikají, jsou prchavým nositelem části našeho kulturního dědictví. Webarchiv se snaží postihnout obraz českého webu pro budoucí generace, pro výzkumníky a vědce, kteří budou reflektovat naši současnost. Soustředí se na shromažďování, výběr, uchování a také zpřístupnění digitálních zdrojů. Webarchiv v prostředí českého internetu působí již od roku 2000. Na počátku se jednalo o projekt Národní knihovny ČR, Moravské zemské knihovny a Ústavu výpočetní techniky Masarykovy univerzity s cílem vytvořit archiv národních webových stránek. Postupně projekt zaštitila Národní knihovna ČR a v současnosti tvoří Oddělení archivace webu její plnohodnotnou součástí v rámci Odboru digitálních fondů. První archivní kopie pocházejí z roku 2001. České webové zdroje jsou sice jen kapkou v oceánu světového internetu, přesto zabírají nemalé množství datového objemu – aktuálně více než 300 TB.

Podobně jako zahraniční webové archivy si i Webarchiv uvědomuje, že „hromadění není strategie“ a že na významu nabývají data sestavovaná do větších celků. Vedle celoplošných sklizní se proto zaměřuje i na vytváření výběrových a tematických sbírek.

Jak vznikají tematické kolekce?

Kurátoři vyhledávají relevantní bohemikální webové zdroje a vytvářejí soubory dokumentů z několika hledisek. Prvním typem je tematická sklizeň vztahující se k *aktuálním událostem*. Důraz je kladen zejména na ty, které mají širší ohlas v prostředí internetu. Webarchiv se pravidelně věnuje českým volbám a olympijským hrám, vznikají však i kolekce reagující na *nečekané události*, jako byly teroristické útoky nebo povodně. Podílí se i na budování *mezinárodních sbírek*, tzv. Collaborative Collections, ve spolupráci s konsorciem IIPC. K dalším druhům tematických sbírek patří takzvaná *institucionální sklizeň* zahrnující zdroje jedné instituce (například kolekce webů [Univerzity Karlovy](#)) a *sklizeň monotematická*, vytvářená ke konkrétnímu tématu, oboru nebo historické události.

Obr. 1: Tematické sbírky. Zdroj: screenshot <https://www.webarchiv.cz/cs/tematicke-kolekce>

Jak vypadá webové rozhraní?

V sekci tematické sbírky si uživatelé mohou prohlédnout podrobné záznamy jednotlivých kolekcí. Zahrnují stručné anotace, klíčová slova, ilustrační obrázky a především seznam všech URL adres zdrojů konkrétních sbírek. Jak se můžete přesvědčit například u sklizně reflektující oslavy výročí Karla IV. (Karel IV. – 700. výročí narození), mezi prvními naleznete zdroje, jejichž archivní kopie jsou volně dostupné online. Ostatní si z důvodů autorského zákona můžete prohlédnout pouze z Referenčního centra v budově Národní knihovny ČR. Vytváření tematických kolekcí je významnou linií akviziční politiky Webarchivu. Plánuje ji do budoucna intenzivně rozvíjet, a to i ve spolupráci se zahraničními institucemi zaměřenými na archivaci webu.

Obr. 2: První světová válka. Zdroj: screenshot <https://www.webarchiv.cz/cs/tematicke-kolekce/prvni-svetova-valka>

Jak může vypadat konkrétní spolupráce?

K nejnovějším patří kolekce, která vznikla na základě spolupráce s Národním archivem (sbírka [Národní archiv – veřejnoprávní původci](#)) a zahrnuje řadu zdrojů publikovaných institucemi státní správy. Jakým způsobem jsou zdroje vybírány? Národní archiv na základě zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, vykonává dohled nad vyřazováním dokumentů a kontrolu spisové služby u řady orgánů a organizací, konkrétně má tuto činnost na starosti Oddělení kontroly výkonu spisové služby, fondů státní správy po roce 1992 a elektronických dokumentů. Zajišťuje komplexní, takzvanou předarchivní péči u zákonem určených ministerstev, ústředních správních úřadů, u právnických osob zřízených zákonem s celostátní působností, u organizačních složek státu a jimi zřízených příspěvkových organizací a také u vrcholných institucí justice. Celkem se jedná o více než tři sta veřejnoprávních původců. Sbírka vychází z aktualizovaného seznamu institucí, které Národní archiv Webarchivu dodává. Obsah webů je sklizen pravidelně každý měsíc, což je nejčastější interval archivace. Vzhledem k tomu, že se jedná o weby významných státních institucí, usiluje Webarchiv o to, aby byly jejich archivní kopie volně dostupné. S ohledem na stávající autorskoprávní legislativu se snaží vydavatele zdrojů oslovit s žádostí o poskytnutí souhlasu se zpřístupněním archivních kopií přes webové rozhraní Webarchivu. Bez něj jsou přístupné pouze na terminálu v Referenčním centru Národní knihovny ČR. Spolupráce s Národním archivem obohatila kolekci elektronických zdrojů, kterou Webarchiv soustavně buduje. Pokračuje tak v rozvíjení snahy o součinnost s badatelskou komunitou a s odbornými institucemi, jakými jsou například Ústav pro českou literaturu Akademie věd (na základě požadavků kolegů z Bibliografické databáze ÚČL archivujeme periodika i konkrétní články), České národní středisko ISSN (kolegové z Národní technické knihovny pravidelně zasílají návrhy elektronických periodik na základě žádosti o přidělení ISSN, viz sbírka Periodické publikace) nebo Univerzita Karlova (Webarchiv má oprávnění archivovat veškeré zdroje, které univerzita vydává, viz sbírka Univerzita Karlova).

Obr. 3: Národní archiv – veřejnoprávní původci. Zdroj: screenshot <https://www.webarchiv.cz/cs/tematicke-kolekce/narodni-archiv-verejnopravni-puvodci>

Jak by mohla vypadat další spolupráce?

Pole možností pro další spolupráci s odborníky mnoha oborů je široké a nabízí velký prostor k neustálému růstu a vytváření nových tematických sbírek, které by Webarchiv následně mohl nabídnout uživatelům – čtenářům i vědcům. Oceníme jak tipy na témata, kterými bychom se mohli zabývat, tak i návrhy na konkrétní webové zdroje k archivaci nebo náměty k dlouhodobější spolupráci.

Novinky v projektu Obálkyknih.cz

Ing. Jiří Nechvátal

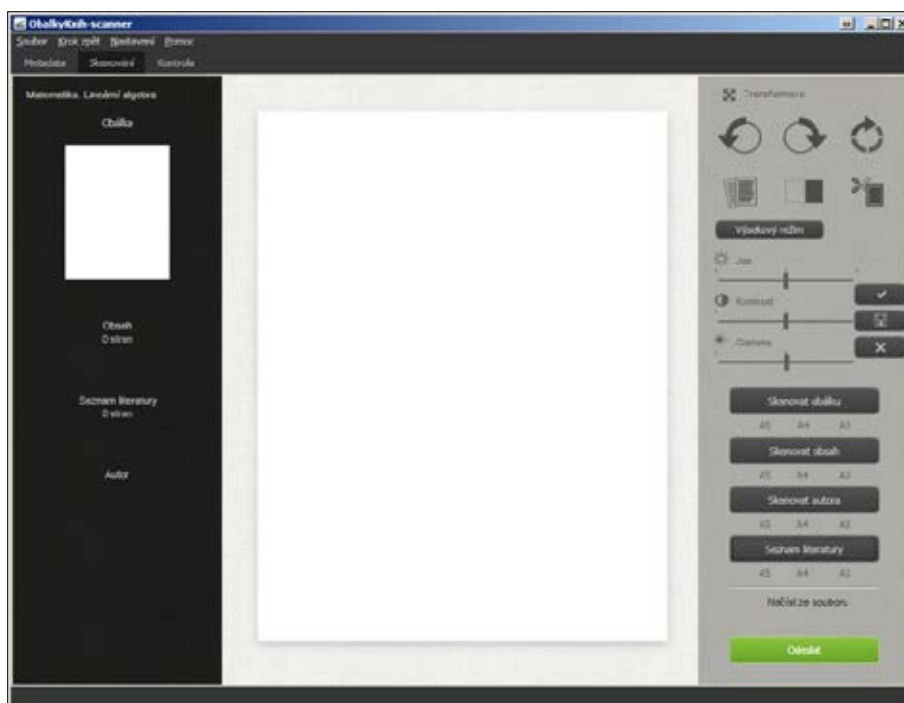
Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Projekt Obálkyknih.cz sdružuje různé zdroje informací o dokumentech do jedné, snadno použitelné webové služby. Databáze aktuálně obsahuje přes 1,98 milionu obálek (nárůst za poslední rok o přibližně 200 000 obálek) a 490 000 obsahů českých a zahraničních dokumentů (nárůst za poslední rok o přibližně 62 000 obsahů). Dále poskytuje přes 4 000 seznamů použité literatury (nová funkcionality projektu), 472 000 anotací, 3,6 milionu hodnocení u 162 000 titulů, 10 000 komentářů, 58 000 fotografií autorit a přibližně 1,6 milionu vygenerovaných citací dle normy ISO 690. API služby projektu využívá většina knihoven v České republice, muzea, archivy, oborové projekty, CPK aj. Správcem projektu Obálkyknih.cz je Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích a projekt provozuje ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou v Brně.

Novinky v projektu Obálkyknih.cz v roce 2018/2019:

Seznam použité literatury

Cílem bylo umožnění naskenování a zpřístupnění seznamu literatury u odborných publikací ve formě obrázku titulní stránky, PDF všech skenovaných stránek včetně OCR vrstvy, jak je tomu v současnosti u obsahů. Skenování je možné pomocí aplikace skenovacího klienta (verze min. 0.38). Skenování probíhá obdobným způsobem jako skenování obsahů TOC.

Obr. 1: Skenovací klient s možností skenování seznamu doporučené literatury. Zdroj: autor příspěvku

Získání dat pomocí metadatového kontejneru probíhá obvyklým způsobem. Kontejner je obohacen o URL seznamu literatury.

Příklad dotazu:

[https://cache.obalkyknih.cz/api/books/?multi=\[{,nbn": "cnb000034193"}\]](https://cache.obalkyknih.cz/api/books/?multi=[{,nbn)

Nové položky odpovědi API dostupné po skenování:

```
[
  {
    ...
    "bib_thumbnail_url": "https://cache.obalkyknih.cz/file/bib/2/thumbnail",
    "bib_pdf_url": "https://cache.obalkyknih.cz/file/bib/2/pdf",
    ...
  }
]
```

Postprocessing ve formě obohacení o fulltext už existujícího PDF (vytvoření textové vrstvy v PDF) a doplnění fulltextu do odpovědi API proběhne zpravidla do dvaceti čtyř hodin.

Výsledná podoba metadatového kontejneru:

```
[
  {
    ...
    "bib_thumbnail_url": "https://cache.obalkyknih.cz/file/bib/2/thumbnail",
    "bib_full_text": "SEZNAM POUŽITÉ A DOPO\r\nl.\tBayer, Benda, Čučka\r\n 2.\tBellman, R. atd...",
    "bib_pdf_url": "https://cache.obalkyknih.cz/file/bib/2/pdf",
    ...
  }
]
```

Seznam doporučené literatury na stránkách obálek knih:

<https://www.obalkyknih.cz/view?nbn=cnb000034193>

The screenshot shows the website 'OBALKY KNIH'. The main header includes a search bar with the text 'Zadejte ISBN...' and a 'Vyhledat' button. Below the search bar, there is a navigation menu with 'Úvod', 'Přidat obálku', 'API a dokumentace', and 'O projektu'. The main content area features a book titled 'Matematika. Lineární algebra' by Bohumila Černá. The book cover is visible on the left. To the right of the cover, there is a text block with the following information: 'Autor: Bohumila Černá', 'Rok: 1987', 'OCLC Number: (OCoL)39432960', and 'NKP-CNB: cnb000034193'. Below this, there is a quote: 'Citace (dle ČSN ISO 690): ČERNÁ, Bohumila. Matematika: lineární algebra : určeno pro posl. všech oborů na VŠZ. 1. vyd. Praha: SPN, 1987, 141 s.' To the right of the book information, there is a 'Seznam literatury' section with a list of recommended books. At the bottom of the page, there is a 'Přidat recenzi / hodnocení' button and a 'Napište na knížku první čtenářskou recenzi!' section with a text input field and a 'Přidat recenzi / hodnocení' button.

Obr. 2: Seznam doporučené literatury na stránkách projektu obalkyknih.cz. Zdroj: autor příspěvku

Zobrazování ročníků periodik na webu obalkyknih.cz

Uživatelsky přívětivé zobrazování ročníků periodik na webu obalkyknih.cz.

Dosavadní zobrazení periodik nebylo se vzrůstajícím počtem naskenovaných obálek jednotlivých čísel příliš přehledné. Například časopis *100+1 zahraničních zajímavostí* obsahuje přes 1 240 obálek jednotlivých čísel. Na stránce titulu se zobrazuje výpis posledních čísel a při snaze zobrazit starší čísla je nutné opakovaně načítat další a další výpis stránky. Aktuálně se v knihovných obálka a obsah každého čísla skenuje u přibližně 1 100. Většina knihovních systémů bohužel neumí zobrazit jednotlivá čísla periodik, která si čtenář vyhledá v knihovním katalogu, a odkazuje pouze na základní stránku titulu. Následné listování čtenářem bylo zdlouhavé a komplikované. Technicky je řešeno výpisem roku/ročníku a v nich dále rozpadem na jednotlivá čísla.

<https://www.obalkyknih.cz/view?isbn=9770322962003>

The screenshot shows the website interface for 'OBÁLKY KNIH'. At the top, there is a navigation bar with 'Úvod', 'Přidat obálku', 'API a dokumentace', and 'O projektu'. Below this is a search bar with the text 'Zadejte ISBN' and a 'Vyhledat' button. To the right of the search bar, there is a brief description of the project: 'Projekt ObalkyKnih.cz sdružuje různé zdroje informací o knížkách do jedné, snadno použitelné webové služby. Naše databáze v tuto chvíli obsahuje 183016 obálek a 448557 obsahů českých a zahraničních publikací. Naše API využívá většina knihoven v ČR.' There is also a form for 'E-mailová adresa' with 'Heslo' and 'Přihlásit' buttons. The main content area is titled '100+1 zahraniční zajímavost'. It features a large image of the magazine cover with the headline 'Jsme Keltové, Germáni, nebo Slované?'. Below the cover, there is a list of issues: 'Rok: 2019 / Ročník: 55', 'Rok: 2018 / Ročník: 54', 'Rok: 2017 / Ročník: 53', 'Rok: 2016 / Ročník: 53', 'Rok: 2015 / Ročník: 52', 'Rok: 2014 / Ročník: 51', 'Rok: 2013 / Ročník: 50', 'Rok: 2012 / Ročník: 49', 'Rok: 2011 / Ročník: 48', 'Rok: 2010 / Ročník: 47', 'Rok: 2009 / Ročník: 46', 'Rok: 2008 / Ročník: 45', 'Rok: 2007 / Ročník: 44', 'Rok: 2006 / Ročník: 43', 'Rok: 2005 / Ročník: 42'. There are also thumbnails for individual issues with captions like 'Obr. 1: Nejaktuálnější obálka tohoto souborného záznamu' and 'Obr. 2: Vlastní obálka tohoto souborného záznamu'. At the bottom, there are buttons for 'Ohlásit chybnou obálku' and 'Zobrazit víc záznamů'.

Obr. 3: Nový rozbalovací formát zobrazení čísel periodik na stránkách projektu obalkyknih.cz. Zdroj: autor příspěvku

Doporučování literatury

Cílem této nové služby obálek knih je nabízet další literaturu k četbě čtenářům, na základě podobnosti titulů a na základě historie výpůjček čtenářů s podobnými zájmy.

API doporučování literatury je možné používat těmito způsoby:

- **Doporučování literatury na základě titulu** – API má za úkol nabídnout seznam dalších podobných titulů na výstupu na základě jedné knihy na vstupu API.

Tento typ dotazu na API je vhodný pro všechny knihovny, které v současnosti používají API obálek knih bez nutnosti poskytování jakýchkoli dat o výpůjčkách čtenářů ze strany knihovny. Výsledný seznam doporučených titulů je možné využít například na stránce detailu záznamu KIS.

- **Doporučování literatury na základě čtenáře** – API má za úkol nabídnout seznam dalších podobných titulů na výstupu na základě známého čtenáře a jeho historie výpůjček. Tento typ dotazu na API je vhodný pro knihovny, které jsou ochotny poskytovat anonymizovaná data o výpůjčkách čtenářů, na jejichž základě budou hledány tituly vypůjčené jinými čtenáři se shodnými zájmy (vypůjčenými tituly). Výsledný personalizovaný seznam doporučených titulů je možné použít na stránce konta čtenáře v KIS.

Oba typy doporučování probíhají následujícími způsoby:

- **Content-based filtrace** – filtrace na základě obsahu bibliografického záznamu. Hledání dalších titulů série, dalších titulů stejných autorů, doporučování podle klíčových slov.
- **Kolaborativní filtrace** – doporučování podle historie anonymizovaných výpůjček jiných čtenářů, u nichž se našla shoda s jedním nebo více hledanými tituly.
- S content-based i kolaborativní filtrací se pracuje v případě doporučování literatury na základě titulu i na základě čtenáře. S kolaborativní filtrací se pracuje dokonce i v případě dotazů knihoven, které používají pouze doporučování na základě titulu a neposkytují anonymizovaná data výpůjček.

Způsob použití API

API je dostupné na adresách:

- <https://cache1.obalkyknih.cz/api/doporuc>
- <https://cache2.obalkyknih.cz/api/doporuc>

Vstupní parametry:

- multi – Objekt s identifikátory bibliografického záznamu v případě doporučení na základě titulu.
- isbn – ISBN, ISSN, nebo EAN, tak jak se vyskytují v bibliografickém záznamu.
- nbn – ČNB, nebo vlastní identifikátor sigla-sysno, tak jak jej znáte ze současného API obálek knih.
- oclc – Identifikátor OCoLC.
- sigla – Sigla knihovny v případě doporučení na základě čtenáře.
- user – Anonymizovaný identifikátor čtenáře v případě doporučení na základě čtenáře.

Dotaz API doporučování literatury na základě titulu (je možné se dotazovat na jeden, dva, nebo všechny identifikátory z možných isbn/issn/ean, čnb/nbn a oclc):

```
https://cache.obalkyknih.cz/api/doporuc?multi={"isbn":"978-80-904935-3-7","nbn":"cnb002750011","oclc":"(OCoLC)946291306"}
```

Dotaz API doporučování literatury na základě čtenáře (je potřebné se dotazovat identifikátorem knihovny SIGLA a anonymizovaným identifikátorem):

```
https://cache.obalkyknih.cz/api/doporuc?multi={"sigla":"CBA001","user":"6mapWQXT0h1RQxB/T4iqzI7cdt3AQzUYcNW7H02f6gnu6vQ016SUGHxyWF1NubGLVpPM80/gRzsmvWX11go85g=="}
```

Odpovědi API budou i tituly, které nebudou součástí fondu Vaší knihovny. Proto doporučujeme výsledný seznam filtrovat.

Registrace sběru dat pro účely doporučení na základě výpůjček čtenáře

Pro účely doporučování na základě dřívějších výpůjček čtenáře je potřebné zpřístupnit anonymizovaná data výpůjček čtenářů. Sběr je realizován dotazem na vámi zpřístupněný OAI PMH set, který obsahuje identifikátory vypůjčeného titulu ISBN/ISSN/EAN/ČNB/OCLC a informace o čtenáři s anonymizovaným identifikátorem.

Formát dat OAI PMH:

Subtag	Subtag
015a	ČNB
020a	ISBN
022a	ISSN
024a	EAN
035a	OCLC
902a	ISBN u integračních zdrojů
100o	pohlaví (M = muž, Z = žena, O = ostatní) *nepovinné
100p	věk čtenáře v době výpůjčky *nepovinné
100r	hešované, nebo šifrované ID čtenáře *povinné
100s	typ čtenáře, pokud je informace dostupná (DU = důchodce, VS = vysoká škola, SS = střední škola, PR = pracující, ZA = žák, OS = ostatní) *nepovinné
200p	PSČ čtenáře pro pozdější upřesnění na základě polohy *nepovinné
T03o	datum výpůjčky ve formátu RRRRMMDD *nepovinné
T03t	ID titulu v zdrojovém KIS *nepovinné

Další podmínkou je registrace adresy OAI setu na stránkách obalkyknih.cz v sekci „DOPORUČ“ po přihlášení účtem Vaší knihovny.

OPRAVNĚNÍ | KOMENTÁŘE | NASTAVENÍ | STATISTIKY | CITACE | **DOPORUČ**

Pod Vaším účtem spravujete knihovnu **CBA001**

Nastavení sběru dat transakcí

Pro sběr dat transakcí čtenářů, pro účel doporučování literatury na základě výpůjček čtenářů, je potřebné nastavit adresu OAI setu.

URL:

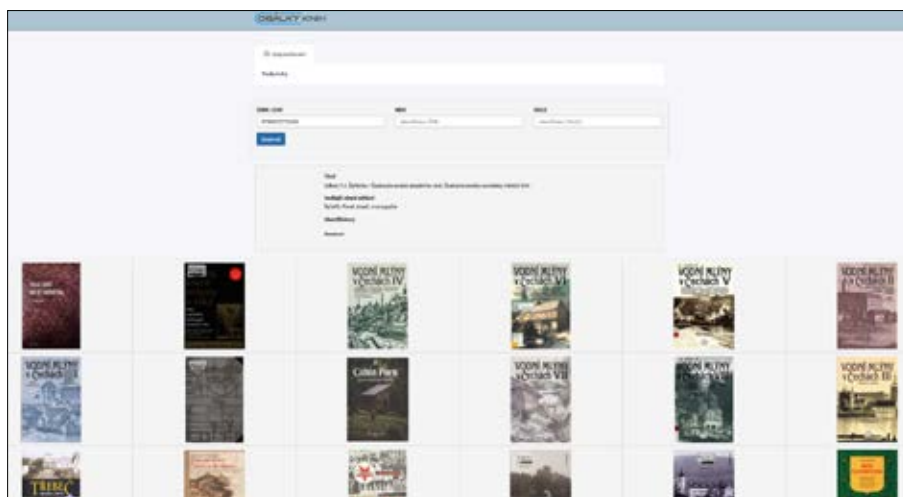
Sběr dat transakcí povolen

Obr. 4: Registrace OAI setu na stránkách projektu obalkyknih.cz. Zdroj: autor příspěvku

Příklad odpovědi OAI-PMH

```
<OAI-PMH xsi:schemaLocation="http://www.openarchives.org/OAI/2.0/ http://www.openarchives.org/OAI/2.0/OAI-
PMH.xsd">
  <responseDate>2018-11-02T13:07:58Z
  </responseDate>
  <request verb="ListRecords" from="2018-08-01" until="2018-08-01" metadataPrefix="vas prefix" set="vas
set">vase URL</request>
  <ListRecords>
    <record>
      <header>
        <identifier>identifikator</identifier>
        <datestamp>2018-08-01T10:03:31Z</datestamp>
        <setSpec>vas set
        </setSpec>
      </header>
      <metadata>
        <marc:record xsi:schemaLocation="http://www.loc.gov/MARC21/slim http://www.loc.gov/standards/
marcxml/schema/MARC21slim.xsd">
          <marc:leader/>
          <marc:controlfield tag="001">1234567890</marc:controlfield>
          <marc:datafield tag="015" ind1=" " ind2=" ">
            <marc:subfield code="a">cnb002587339</marc:subfield>
          </marc:datafield>
          <marc:datafield tag="020" ind1=" " ind2=" ">
            <marc:subfield code="a">978-80-260-6070-3</marc:subfield>
          </marc:datafield>
          <marc:datafield tag="035" ind1=" " ind2=" ">
            <marc:subfield code="a">(OCoLC)913563399</marc:subfield>
          </marc:datafield>
          <marc:datafield tag="100" ind1=" " ind2=" ">
            <marc:subfield code="p">64</marc:subfield>
            <marc:subfield code="r">vas hash</marc:subfield>
            <marc:subfield code="s">DU</marc:subfield>
          </marc:datafield>
          <marc:datafield tag="200" ind1=" " ind2=" ">
            <marc:subfield code="p">37001</marc:subfield>
          </marc:datafield>
          <marc:datafield tag="T03" ind1=" " ind2=" ">
            <marc:subfield code="o">20180801</marc:subfield>
            <marc:subfield code="t">ID titulu</marc:subfield>
          </marc:datafield>
        </marc:record>
      </metadata>
    </record>
  </ListRecords>
</OAI-PMH>
```


Obr. 5: Servisní rozhraní doporučování literatury v projektu [obalkyknih.cz](https://www.obalkyknih.cz). Zdroj: autor příspěvku

API s popisem všech funkcí je dostupné na stránkách projektu <https://www.obalkyknih.cz> a zároveň veškeré kódy aplikace jsou volně dostupné jako opensource na adrese <https://github.com/cbvk/obalkyknih/wiki>.

KNIHOVNY A REGIONÁLNÍ HISTORIE

GARANT:

Mgr. Ivo Kareš

(Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích)

SPOLUGARANT:

Mgr. Miloš Korhoň

(Vědecká knihovna v Olomouci)

Blok Knihovny a regionální historie

Garanti: Ivo Kareš, Miloš Korhoň

Příspěvky v bloku Knihovny a regionální historie byly zaměřeny na roli knihoven při zkoumání a popularizaci regionální historie. Úloha knihoven v této oblasti se mění se společenskými změnami a technologickým vývojem a zdaleka ji nelze zúžit jen na pořádání příležitostných přednášek či posun od tištěných regionálních bibliografií k digitálním knihovnám. V příspěvcích bylo představeno sedm příkladů aktivit a projektů, které mohou být inspirací pro knihovníky při oslovování odborné i laické veřejnosti a posilování postavení knihoven jako aktivních paměťových institucí.

Digitální sbírky regionálních dokumentů

Mgr. Ladislav Hosák

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Regionální dokumenty jsou unikátní publikace. Někdy svým datem vzniku nebo předmětem zájmu, někdy tím, že podávají neopakovatelnou výpověď o minulosti. Z nákladů mnoha set knížek se také mnohdy po letech uchovalo jen pár exemplářů, které spravují menší knihovny. Krajské knihovny se při digitalizaci na tyto dokumenty zaměřují. Tím se opět dostanou do povědomí čtenářů, kteří mohou ocenit jejich význam. Právě výběr regionálních dokumentů k digitalizaci a jejich prezentace je tématem tohoto příspěvku.

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové (dále jen SVK HK) již mnoho let regionální dokumenty digitalizuje a zpřístupňuje ve své digitální knihovně.¹ Jako pomůcku vytváří a aktualizuje v rámci databáze Výročí regionálních osobností i takzvaný seznam regionálních osobností.² Z něj pak čerpá při vyhledávání osobností a děl vhodných pro digitalizaci. Výsledky práce jsou publikovány v digitální knihovně, kde mohou být tříděny do takzvaných virtuálních sbírek, tematicky propojených souborů. Tím čtenář získá snadný návod, jak se k regionálním dokumentům dostat. Díky statistikám návštěvnosti víme, že právě o tento typ dokumentů mají čtenáři opravdu velký zájem. Závěr příspěvku se věnuje vyhlídkám do budoucna a problémům či příležitostem, s nimiž se budeme muset vypořádat.

Regionální dokumenty a digitalizace

Jako u každé digitalizace, pro digitalizaci regionálních fondů existují dva hlavní důvody. Ochrana fyzických svazků, které jsou již opotřebené, zachytí jejich obsah. Jejich zpřístupnění v elektronické podobě pak zajistí, že si je v digitální verzi může prohlédnout více čtenářů, než kolik by se mohlo ucházet o fyzický výtisk.

Tyto dva důvody však nejsou v případě digitalizace jediné. Regionální tvorba totiž dokáže být pro čtenáře velmi atraktivní. Z hlediska významu děl se může na první pohled zdát, že je tomu jinak, že o regionální tvorbu bude menší zájem než o díla celostátně proslavených autorů. Zkušenosti nám však dokládají pravý opak, pozornost čtenářů přitahují spíše místopisy, pověsti, pohádky, historky z různých dob a výroční zprávy škol z doby našich prarodičů. Jedná se přitom o materiály, které má fyzicky ve fondu jen několik knihoven v republice, a často právě na malém území regionu. V rámci krajů je digitalizují krajské knihovny, v jejich digitálních knihovnách se tak dá najít velké množství rozdílných druhů publikací, například místní humoristický časopis, který parodoval hádky v obci či soužití menšin, příhody z dob válečných nebo historické průvodce s fotografiemi. To jsou dokumenty velmi zajímavé i pro ty, kteří v kraji nikdy nežili, zaujme je však unikátní námět, a především historická přesnost či zpracování. Třešničkou na dortu jsou pak místní noviny popisující průběh významných historických událostí na malém městě.

Regionální díla mají mnoho co nabídnout. Zpracovávají témata, obsahují příběhy, bezprostřední pohled na události a svědectví, která jinde zaznamenaná nebyla či ani být nemohla. Jde o díla hodnotná, žádaná, a proto je nutné se tématu důsledně věnovat a pomocí digitalizace zpřístupnit co největšímu počtu čtenářů.

Co je náš region?

SVK HK již několik let digitalizuje regionální dokumenty. Co si ovšem máme představit pod termínem tvorba „regionální“, to je v praxi občas nejasné. Královéhradecký kraj totiž v minulosti měnil své hranice i názvy, což mělo dopad na fondy knihoven. Právě exaktním vymezením regionu si určíme, které autory či díla budeme digitalizovat a které přenecháme jiným.

SVK HK je knihovna krajská, a tedy je předmětem zájmu náš kraj. V současnosti je digitalizace omezena nejstarším rokem 1800, v historii krajů nás tedy zajímá období Rakouska-Uherska a pozdější. Až do roku 1848 existoval Hradecký kraj v hranicích podobných těm dnešním, jen část dnešního Sobotceka spadala pod Boleslavský kraj. Po

¹ Digitální knihovna SVK HK je k dispozici na adrese <https://kramerius.svkhk.cz>.

² Výročí regionálních osobností jsou k dispozici na stránkách knihovny na adrese <https://www.svkhk.cz/Informace/Vyznamna-regionalni-vyroci.aspx>.

revolučním roce 1848 navržené nové rozdělení krajů téměř rozdělilo současný Královéhradecký kraj na dva, a to na východní kraj Hradecký a západní kraj Jičínský. Tato reforma však vešla v platnost v roce 1855 a hned v roce 1862 bylo zrušeno celé krajské zřízení. Kraje měly být obnoveny v době první republiky, avšak politické komplikace vznik žup neumožnily. Vznikly opět až v roce 1949, tehdejší Hradecký kraj byl již svou rozlohou a hranicemi velmi podobný dnešnímu Královéhradeckému kraji. Jako již několikrát v minulosti, brzy však opět nastalo další, významné překreslování hranic. Stalo se tak v letech 1960 až 1990, kdy byl vytvořen velký Východočeský kraj se sídlem v Hradci Králové. K jádru dnešního Královéhradeckého kraje (pět okresů, jmenovitě Hradec Králové, Jičín, Trutnov, Náchod a Rychnov nad Kněžnou) tak přibýlo šest dalších okresů. Z pohledu dnešního členění přibyl celý dnešní Pardubický kraj (okresy Pardubice, Chrudim, Svitavy a Ústí nad Orlicí), z Libereckého kraje pak okres Semily a z Vysočiny okres Havlíčkův Brod. Krajskou funkci vykonávala tehdejší Státní vědecká knihovna Zdeňka Nejedlého, díky čemuž mohla rozšiřovat fond o regionální díla z celého území Východočeského kraje. Na pojetí regionu měl tento stav velký dopad, s nímž se vypořádáváme dodnes. Namátkové rešerše dostupných monografií po knihovnách v současném Pardubickém kraji nám ukazují, že díky tomuto vývoji má SVK HK k dispozici množství monografií, kterými nedisponuje ani dnešní Krajská knihovna v Pardubicích. Ačkoli byly publikace vydány na území, které jí dnes náleží. Pojetí regionu tedy může mít v našem případě dvě podoby. Můžeme se zaměřit na dnešní hranice regionu a publikace z dalších oblastí nedigitalizovat. S dalšími knihovnami můžeme spolupracovat až tehdy, budeme-li osloveni. To s sebou bohužel nese riziko, že se dotyčná knihovna nemusí dozvědět, že takovou literaturu ve fondu máme, a bez důkladné znalosti regionální historie nemusí ani vědět, o která díla žádat. Druhé možné pojetí regionu je extenzivní, tedy rozhodnout se digitalizovat veškerou regionální tvorbu, kterou máme ve fondu. Pro úplnost takových digitálních sbírek by však bylo zapotřebí vytvořit pro dané regiony seznamy regionálních osobností podobné těm, s nimiž nyní pracujeme. Bez nich by totiž nemohla být digitalizace provedena důsledně a výsledkem by byl neúplný výběr děl a osobností. Bylo by tedy zapotřebí vynaložit značné množství práce, která se nevztahuje k našemu současnému kraji, a i po jejím provedení bychom museli žádat o pomoc či díla jiné krajské knihovny. Takovéto pojetí by navíc porušilo nepsanou dohodu krajských knihoven, které se v krajských digitalizačních projektech drží hranic svých současných krajů a nedigitalizují díla z jiných regionů. Z těchto důvodů je naše současné pojetí regionu restriktivní, omezujeme se pouze na současných pět okresů kraje, naše historické jádro. Rozšířit náš záběr i na další okresy nyní není aktuální, zůstává spíše jen jako možné téma v budoucnosti.

Jaké regionální dokumenty digitalizujeme

V současné době digitalizuje SVK HK dva druhy materiálů, monografie a periodika. Při digitalizaci monografií máme opravdu z čeho vybírat. Královéhradecký kraj byl a je rodištěm či působištěm mnoha významných literárních osobností naší země. Karel Jaromír Erben, Alois Jirásek, Karel Václav Rais, Karel Poláček, bratři Čapkovi a mnozí další jsou dokladem toho, že náš kraj je na literární talenty opravdu bohatý. Ačkoli mnoho našich autorů bylo tak významných, že se do digitalizace jejich prací pustila Národní knihovna nebo Městská knihovna v Praze, pořád máme z čeho čerpat, jelikož máme regionální osobnosti důkladně zmapovány a nemožnost plně digitalizovat dědictví pár velkých jmen nás nijak zásadně neomezuje. Za regionální osobnosti, které digitalizujeme, jsou považováni takoví autoři, kteří se v kraji narodili, zemřeli či působili. Digitalizovány jsou i práce regionálních překladatelů, kteří překládali světovou literaturu. V digitální knihovně jsou díky tomu k dispozici romány, místopisné a historické práce, turistické průvodce, pověsti, pohádky a další.

Regionální periodika jsou vymezena místem vydání, a to na území současného Královéhradeckého kraje. Zahrnují noviny, zpravodaje, výroční zprávy škol a podniků, stejně jako zájmové magazíny a sborníky. Při jejich digitalizaci nejsme ničím omezovali a náš fond poskytuje více než dostatek materiálů ke zpracování.

Výběr regionálních dokumentů k digitalizaci

Pokud chce instituce začít digitalizovat, potřebuje přesně znát plánovaný rozsah digitalizace. Bez těchto informací bude výsledek práce nekompletní. SVK HK využívala a využívá pro digitalizaci dva druhy seznamů, seznam regionálních osobností a seznam pro digitalizaci.

Seznam regionálních osobností je součástí veřejně přístupné databáze Výročí regionálních osobností. Byl vytvo-

řen v roce 2009 a každé čtvrtletí je aktualizován. Geografické vymezení seznamu zahrnuje dnešních pět okresů Královéhradeckého kraje. Obsahuje osobnosti v kraji narozené, zemřelé či publikující. V záznamech osobností jsou uvedeny základní biografické údaje, včetně krátkého životopisu. Díky tomuto seznamu víme, které osobnosti jsou pro nás v kraji zajímavé a která jejich díla můžeme digitalizovat.

Druhým zdrojem je seznam pro digitalizaci vytvářený od roku 2009. Poprvé byl využit v roce 2011 a byl zaměřený na konkrétní vybrané osobnosti. Obsahoval jak jejich tvorbu, tak díla o jejich životě či pracích.³ Práce na něm pokračovaly, seznam se rozšiřoval, a když se celý projekt se zpožděním v roce 2014 spustil, ukázalo se to být přínosem. Seznam byl kombinací výpisů z elektronického katalogu (výpisy podle určitých polí, například 967, místa vydání, výpisy ze seznamu autorit atd.) a ručních rešerší. Zahrnoval monografie i periodika vydané v našem regionu od roku 1500 až po rok 1990, řadu autorů a rešerše jejich děl. Především u periodik byl seznam velmi důkladný, jelikož se jednotlivá periodika ručně fyzicky prověřovala, kontrolovaly se dostupné ročníky, určoval se jejich přesný rozsah stránek. Pro první fázi digitalizace tak bylo připraveno okolo 900 000 stran, z nichž část se digitalizovala formou digitalizace službou, část vlastními silami v následujících letech.

Tím práce na seznamu nekončily. V průběhu let se oddělení digitalizace rozrostlo o další úvazky, což vytvořilo prostor pro ruční kontrolu úplnosti seznamu. Zároveň byla snaha dohledat další autory a díla, kteří byli předtím z různých důvodů přehlédnuti. Ručním prověřováním katalogu položky po položce se ukázalo, že původní seznam, ač byl velmi obsáhlý, rozhodně nebyl kompletní. Problémem se ukázaly výpisy z elektronického katalogu, které nerozpoznaly jako regionální ty dokumenty s minimálními záznamy, záznamy přepsanými z lístkového katalogu či záznamy neúplné. Pracovníci na oddělení digitalizace tak systematicky vyhledávali další osobnosti a k nim jejich vlastní díla i práce o nich. Stejná kontrola pak následovala rovněž u periodik. Tato práce pokračuje dodnes. Seznam regionálních osobností nyní obsahuje 3 830 jmen a publikace každého či o každém z nich budou zhodnoceny pro digitalizaci. Další jména na seznam je pak možné přidávat ručně. Procházíme například webové stránky obcí, vyhledáváme zmínky o důležitých rodácích či významných osobnostech. Periodika se pak na seznam přidávají téměř výhradně podle místa vydání. Ne u všech materiálů se rozhodneme digitalizovat hned, a to především kvůli omezení zpřístupnění dokumentů v digitální knihovně dané autorským zákonem. Taková díla, převážně monografie vydané v nedávných desetiletích, si však evidujeme a víme, že se k nim za pár let zase vrátíme.

Tímto postupem naše knihovna získala poměrně vyčerpávající seznam regionální literatury, kterou digitalizujeme a těmito dokumenty plníme Digitální knihovnu SVK HK. Tam jsou dokumenty podle možností tříděny do virtuálních sbírek a prezentovány našim čtenářům. Virtuální sbírky jsou soubory vytvořené pro konkrétní osobnosti či události, existují však i virtuální sbírky pro regionální knihovny, které nabídly některé publikace ze svých fondů pro krajský projekt digitalizace. Již od počátku byly vytvářeny virtuální sbírky pro významné literární osobnosti (K. J. Erben, A. Jirásek, J. Škvorecký, K. V. Rais a další) a tyto se daří úspěšně naplnit. Největší z nich, sbírka věnovaná Aloisi Jiráskovi, v současnosti přesahuje 270 monografií. Virtuální sbírky však mají řadu omezení. Z důvodů přehlednosti nemůžeme například vytvořit virtuální sbírku pro každou významnou osobnost, jelikož bychom měli virtuálních sbírek mnoho desítek a ty by v digitální knihovně byly nepřehledné. Zároveň nám současná verze Krameria neumožňuje vytvořit vícestupňové adresáře, tedy například vytvořit složky zvlášť pro literární autory, divadelníky či historické události. Z toho důvodu se omezuje v současné době na několik desítek nejvýznamnějších autorů a vybrané události.

Zájem o regionální dokumenty v digitální knihovně Kramerius

Hodnotit návštěvnost regionálních dokumentů v digitální knihovně je složitý úkol. Na první pohled by se mohlo zdát, že jelikož jsme krajská knihovna a digitalizujeme krajské publikace, bude každá návštěva nutně spadat do této kategorie. Budeme proto tím úspěšnější, čím více zobrazených stran či vyhledaných monografií zaznamenáme. Ačkoli tento pohled je bezesporu namístě, nabízí se návštěvnost zhodnotit přece jen o něco kritičtěji.

Digitální knihovna Kramerius nám umožňuje vytvářet virtuální sbírky. Nejsme však schopni sledovat návštěvnost jednotlivých virtuálních sbírek, a tak nemůžeme porovnávat atraktivitu sbírek mezi sebou. Můžeme však sledovat návštěvnost a počty zobrazení u jednotlivých titulů, a tím se dostaneme alespoň částečně k požadovaným informacím. Pro ukázkou zájmu návštěvníků digitální knihovny následují seznamy desíti nejnavštěvovanějších monografií a periodik. Časově jsou návštěvy vymezeny 1. lednem až 31. srpnem 2019. Zobrazení přitom znamená otevření

³ Seznam obsahoval následující osobnosti: Karel Jaromír Erben, Karel Václav Rais, Alois Jirásek, Jan Kotěra, Josef Gočár, Josef Škvorecký, Karel Poláček a Marie Kubátová.

konkrétní publikace pro čtení, nikoli její zobrazení v seznamu výsledků vyhledávání či jiném seznamu. Víme tedy, že každé zobrazení znamená alespoň prolistování knihy jedním čtenářem.

Nejnavštěvovanější monografie (leden až srpen 2019):

	Název monografie	Počet zobrazení
1.	Krkonoše a Jizerské hory	780
2.	Historický místopis částí bývalého panství miličevského a radim-peckovského v okrese lomnickém	645
3.	Topografický popis všech osad hejtmanství kralohradeckého, jenž obsahuje 3. soudní a berní okresy: Kralohradecký, Hořický a Nechanický	634
4.	Úplný adresář a popis politického okresu Královéhradeckého	571
5.	Historický místopis obce Nové Vsi n. P	561
6.	Knihy o Jaroměři	493
7.	Zpráva o prvním diecézním sjezdu katolíků a diecézním spolkovém domě 7. Adalbertinum v Hradci Králové	465
8.	Adresář a schematismus velkého Hradce Králové	441
9.	Dějiny Náchoda	412
10.	Dějiny Rychnova nad Kněžnou	403

Všechny uvedené monografie se pohybují v rozsahu stovek zobrazení. V seznamu najdeme typicky místopisné práce, dobové průvodce s fotografiemi či díla věnující se historii. Tyto tituly mají i značnou historickou hodnotu, jelikož mnohé publikace z konce 19. století pracovaly s materiály, které dnes již fyzicky neexistují, nebo byly nenávratně poškozeny. O díla celostátně významných autorů přitom velký zájem není. Nejúspěšnější jsou na seznamu okolo dvacátého místa, konkrétně *Z mých pamětí* od Aloise Jiráska se zhruba 250 zobrazeními. Ačkoli to není špatný výsledek, je vidět, že tato díla čtenáře příliš nepřitahují. Překlady zahraničních děl od našich regionálních překladatelů jsou navštěvovány jen minimálně, typicky několik desítek zobrazení za rok.

Nejnavštěvovanější periodika (leden až srpen 2019):

	Název periodika	Počet zobrazení
1.	Od Kladského pomezí	6 063
2.	Hradecký kraj	1 844
3.	Sklářské rozhledy: věstník Sklářského ústavu v Hradci Králové	1 690
4.	Ratibor	842
5.	Od Ještěda k Troskám	787
6.	Sborník Musejního spolku v Jičíně	673
7.	Catalogus alphabeticus personarum et locorum in dioecesi episcopali Reginae-Hradecensi, continens clerum in cura animarum expositum anno...	668
8.	Pod Zvičinou	530
9.	Národní listy	384
10.	Stopy duše: časopis pro spiritismus	331

Úspěšná regionální periodika jsou zaměřením podobná monografiím. Zahrnují sborníky, věstníky, historické práce, místní noviny. Celková návštěvnost je však o něco vyšší než v případě monografií. *Od Kladského pomezí* si od začátku roku prohlédlo již více než šest tisíc čtenářů, což vysoce přesahuje zájem, který by bylo možné uspokoi-

jit pouze fyzickými svazky. Obdobného úspěchu dosáhly i kulturní měsíčník *Hradecký kraj* či odborný časopis *Sklářské rozhledy*. Ostatní periodika se pohybují v řádu stovek prohlédnutí, zhruba s podobnou návštěvností jako monografie na stejné příčce. Zde je jasně vidět přínos digitalizace, bez níž by musely tisíce čtenářů přijít do knihovny a objednat fyzické výtisky k přečtení. Zajímavým jevem jsou *Stopy duše*, jelikož se jedná o jednoho ze zástupců regionálního spiritistického časopisu. Tento druh magazínu se začal velmi rozšiřovat na počátku meziválečného období, na konci třicátých let minulého století však u nás v regionu téměř vymizel.

Tato rychlá sonda do návštěvnosti digitální knihovny ukázala, že o regionální dokumenty je mezi čtenáři zájem. Ačkoli například nabízíme mnoho pracně vyvedených digitalizovaných vydání *Kytice*, pohádky od Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena či stovky knížek od Aloise Jiráska, čtenáři si raději přečtou o tom, jak se žilo v jejich městě na počátku minulého století. To je pro nás hodnotná informace a povzbuzení do budoucna. Ačkoli si mnozí mohou myslet, že nemít v regionu ani jednoho významného celostátního autora může být z hlediska návštěvnosti digitální knihovny hendikep, není tomu tak. I relativně drobné knížky s dobovými fotografiemi či příběhy dokážou za rok zaujmout desítky lidí, kteří si je přečtou nebo alespoň minimálně digitálně prolistují. Takovou poptávku nedokáže jedna fyzická knížka, kterou si musejí čtenáři fyzicky vypůjčit, vůbec uspokojit.

Ačkoli je prezentace regionálních dokumentů z hlediska návštěvnosti úspěšná, existují i problémy, které nám komplikují prezentování materiálů čtenářům. První komplikací je autorský zákon, který nám ukládá povinnost zajistit splnění všech podmínek pro zveřejnění díla. Nejvíce limitující se pro nás ukazuje podmínka uplynutí sedmdesáti let od smrti všech autorů. Tím jsme omezeni na zhruba třicet až čtyřicet procent obsahu, který jsme schopni veřejně čtenářům zpřístupnit. Ze statistik víme, že o díla dostupná takzvaně neveřejně, tedy pouze na vyhrazených počítačích ve studovně SVK HK, je zájem opravdu minimální. O to více mrzí, že takových děl je většina. Pokud by více publikací bylo přístupných veřejně, možná by statistiky návštěvnosti ukázaly ještě další zajímavé trendy. Dalším problémem se ukazuje poměrně omezená práce s virtuálními sbírkami v systému Kramerius. Administrace sbírek totiž neumožňuje vytvářet adresářové struktury. Vyčlenit například obsáhlou složku regionálních autorů by orientaci v digitální knihovně jen prospělo. Právě důslednější správa obsahu by dokázala návštěvnost dokumentů ještě zvětšit, prozatím však nejsme schopni ji v systému Kramerius provést. Ačkoli máme k dispozici mnoho materiálů na zajímavé tematické sbírky, kvůli přehlednosti je prozatím nevytváříme.

Vyhledky do budoucna

V současnosti máme dostatek regionálních dokumentů na několik dalších let usilovné práce. Přesto stojí za to, zamyslet se nad možným dalším vývojem a podívat se, co nás do budoucna čeká. Historický vývoj hranic kraje nám dává prostor zaměřit se i na literaturu z našeho bývalého, nikoli však současného regionu. Kdybychom se však do toho měli pouštět sami, byl by to úkol velmi pracný. Schůdnějším řešením se zdá být spolupráce s příslušnými krajskými knihovnami. Jelikož je však ještě k dispozici řada regionálních knihoven s atraktivním fondem, je tato spolupráce prozatím neaktuální.

Dalším možným tématem je zařadit regionální literaturu do Seznamu děl nedostupných na trhu, který spravuje Národní knihovna. Krajské knihovny byly nemile překvapeny, když zjistily, že se tato funkce zpřístupnění autorsky jinak chráněných dokumentů bude vztahovat prozatím jen na Národní digitální knihovnu, nikoli na krajské digitální knihovny. Regionální fondy mají co nabídnout, krajské knihovny je pilně digitalizují a je škoda nevyužít nástroj pro jejich co největší možné zpřístupnění. Došlo by tak k uveřejnění například dalších snadno dostupných materiálů pro historický výzkum z doby komunismu či meziválečného období.

Závěr

Ze statistik návštěvnosti víme, že regionální dokumenty přitahují pozornost. Jsou pro čtenáře atraktivní, a když je zpřístupníme v digitální knihovně, je o ně zájem. Jde však o výsledek dlouhé a mnohdy mravenčí práce. Ani po letech neznáme způsob, jak jednoduše a rychle vytvořit seznam všech relevantních regionálních osobností, stejně tak bez trpělivé ruční práce nejsme schopni vytvořit seznam jejich děl či biografii. Několik let práce, které předcházely krajskému projektu digitalizace, nám umožnily získat podrobný přehled o tom, jaké významné osobnosti náš region měl a má. Říct si však, že dobrého výsledku dosáhnou knihovny teprve po několika letech průzkumu fondu, může být demotivující. Výsledek však stojí za to. Můžeme čtenářům nabídnout knížky o životě ve městech za války, historické

medailonky či knížky o politických půtkách. To vše jsou regionální dokumenty a materiály, které má smysl digitalizovat a zpřístupňovat. Do budoucna pro nás bude výzva především zlepšit prezentaci těchto sbírek a dále se případně zaměřit na další okresy, které v minulosti byly součástí našeho kraje. Prohloubení spolupráce s knihovnami v kraji by mohlo zároveň přinést další zajímavé digitalizované dokumenty, které čtenáři ocení. Pokud se navíc zaměříme na díla, která můžeme veřejnosti volně zpřístupnit, máme úspěch téměř zaručený. Práce na digitalizaci regionálních dokumentů tím nekončí, při pohledu na dosažené výsledky však máme z čeho vycházet a na co navazovat.

Knihovna, archiv a databanka Centra pro moravskou německou literaturu na FF UP v Olomouci

prof. PhDr. Ingeborg Fialová, Dr.

Univerzita Palackého v Olomouci

Chceme-li mluvit o knihovnách ve spojení s moravskou německou literaturou, máme tři možnosti, z nichž ty první dvě jsou teoretická témata, desideráty, které by se daly zpracovat jako magisterská či doktorská práce, či několik prací:

1. Zejména literární sociology zajímá, co v které době bylo čteno či hráno v divadlech. Za důležitý údaj se považuje výše nákladu románu či povídek, program divadel, frekvence inscenací divadelních her, případně také cena výtisku či vstupenky, a tyto informace mohou prozradit více také o sociálním složení čtenářů či diváků toho kterého díla. Rovněž se sleduje (byť to činí jen hrstka badatelů), zda v daných obdobích existovaly veřejné knihovny, kde si čtenáři mohli knihy půjčit. Významný příspěvek k dějinám německé moravské literatury vložil do vínku právě vzniklé Arbeitsstelle vídeňský kolega Klaus Heydemann, když na první konferenci Arbeitsstelle v roce 1999 referoval o brněnské knihovně Josepha Georga/Jiřího Trasslera,¹ kterou tento moravský podnikatel zřídil v Brně roku 1812 vedle své tiskárny a prodejny knih. Tato knihovna (Trasslersche Leihbibliothek) navazovala svým programem a svými cíli na podobná knihovnická zařízení zřizovaná už v 18. století ve Francii, Anglii, v Lipsku a ve Vídni, byla sice o polovinu menší než konkurenční vídeňská knihovna Johanna Georga Binze (založená už roku 1790), ale se svými 3 500 svazky (jejichž počet se postupem času rozrostl až na 5 000) mohla směle konkurovat podobným zařízením v Německu a Rakousku. Knihovna měla jednak brněnskou čítárnu, která byla otevřena denně kromě nedělí a svátků a posílala knihy také po Brně a brněnském venkově. Na venkově byla patrně nejdůležitějším odběratelem šlechta trávící na jižní Moravě letní prázdniny. Trasslersche Leihbibliothek půjčovala žurnály i knihy různých žánrů, v katalogu (který se dochoval v brněnské zemské knihovně) jsou rozděleny do jedenácti skupin na: 1. řecké a římské klasiky, 2. dějiny, 3. geografii, topografii a cestopisy, 4. přírodovědná pojednání, 5. ekonomii, 6. pedagogiku a literaturu pro děti, 7. válečnictví, 8. různé, 9. zábavné čtení, 10. francouzskou literaturu a 11. italskou literaturu, přičemž největší počet titulů spadal do zábavného čtení, na jehož seznamu však samozřejmě figurovali například němečtí či světoví klasikové (v překladu do němčiny) Wieland, Lessing, Herder, Schiller, Goethe, Lafontaine, Shakespeare, Iffland, Musäus a Spiess (které dnes – alespoň většina studentů germanistiky – za zábavné čtení příliš nepovažuje). Klaus Heydemann na závěr svého příspěvku konstatuje, že Trasslerova knihovna jistě nesloužila k šíření moravské německé literatury (naopak díla, která se nějak vztahovala k Moravě či k Čechám, nalezl v katalogu přesně čtyři), nýbrž k šíření evropské literatury po Moravě – a tím ke zvýšení všeobecné vzdělanosti moravské šlechty a jistě i měšťanstva a snad i bohatších sedláků – a rovněž snad i k inspiraci autorů, kteří dleli na Moravě a půjčené a přečtené knihy mohli považovat za okna do Evropy. Badatel, který by se otázce knihoven věnoval z tohoto hlediska, by musel zjistit, zda podobných knihoven neexistovalo na Moravě víc, a musel by – podobně jako to učinil Klaus Heydemann – zdokumentovat jejich fundus, činnost a historii.

Jedna, a zároveň ta nejdůležitější, ze dvou nejvýznamnějších moravských knihoven, totiž zdejší vědecká knihovna, svou historii jistě důkladně zmapovanou má – a ta je úzce spojena s dějinami moravské německé literatury, neboť jedním z jejích podstatných tvůrců byl Willibald Müller narozený roku 1845 ve Vlčicích u Javorníka, který se v roce 1874 dostal do Olomouce a stal se zde významnou osobností kulturního a společenského života. Pracoval jako redaktor olomouckých novin *Die Neue Zeit*, založil vlastní časopis *Moravia*, napsal studii o problematice olomouckého divadla, věnoval se archeologii a historii. Sepsal olomoucké pověsti (*Sagen und Geschichten der Stadt Olmütz*, 1892), publikoval knihy o historii města Olomouce a jeho německém, českém i židovském obyvatelstvu (*Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*, 1882) a byl aktivní také jako autor beletrie, napsal dva historické romány (*Um Sprache und Glauben*, *Za jazyk a víru*, 1905, a *Der Ratsherr von Olmütz*, Konšel olomoucký, 1891, který jsme v roce 2004 vydali v českém překladu naší absolventky a spolupracovnice Evy Hudcové).

Vzpomínám si – jen anekdoticky –, že když se někdy na začátku devadesátých let, těsně po sametovém rozvolnění

¹ Klaus Heydemann: Die Trasslersche Leihbibliothek in Brünn. In: *Mährische deutschsprachige Literatur. Eine Bestandsaufnahme*. Olomouc, UP, 1999.

na půdě knihovny (kterou tehdy ještě vedla paní Nádvorníková), konalo jakési sezení, dnes bychom řekli workshop, tak Ludvík Václavěk, nestor olomoucké germanistky, navrhl, aby se knihovna přejmenovala právě po svém zakladateli. Tehdy to vyvolalo celkem bouři nevole, neb „německé téma“ tehdy ještě nebylo zcela odtabuizováno.

2. Zvláště literárněhistorická komparatistika si často klade otázku po ovlivnění jednotlivých autorů a jejich děl různými předchůdci a spřízněnými duchy z literatur jiného nebo i stejného jazyka. Hledání skrytých (nebo i zjevných) citátů, aluzí, palimpsestů je oblíbená zábava literárních historiků (dnes značně zjednodušená internetem). Badatelé k hledání takových spojení pomáhá, když si sestaví „mentální knihovnu“ konkrétního autora, tedy se snaží zjistit, co jeho autor kdy četl (ideální pomůckou jsou zde deníkové záznamy či dopisy). I v tomto směru byl již ojedinělý první krok učiněn: kolega Jörg Krappmann s velkým úspěchem pronesl na kafovské konferenci příspěvek o mentální knihovně Franze Kafky, v němž dokázal, že Franz Kafka četl – řekněme – nečekané a neobvyklé věci. Kafka totiž (na rozdíl od jeho nejbližších přátel z takzvaného pražského kruhu) nepocházel z nejvyšších vrstev vzdělaného měšťanstva (Bildungsbürgertum) a neměl doma k dispozici rozsáhlou knihovnu svých rodičů (jako třeba Max Brod) ani mentorské vedení ve výběru četby (třeba od svého otce). Nečetl tedy klasický/moderní kánon, nýbrž – alespoň v některých obdobích – celkem páté přes deváté, co mu přišlo do ruky. Krappmann prezentuje seznam autorů, který kdysi Kafka předal Brodovi jako doporučení k četbě a který se zachoval v Brodově pozůstalosti a v němž se nacházejí jména autorů většinou dnes zcela zapomenutých, jako například Wilhelm Fischer, Traugott Tamm, Rudolf Hans Bartsch, Stratz, Herzog, Zobeltitz, Conte Skapinelli, Hermann Ilgenstein, Otto Ernst, Sudermann, Wilbrandt, a dokládá, že Kafka měl (alespoň jako čtenář) blízko k žánru „Heimatromanu“, románu z regionu/provincie, rodinné ságy atd., což je jistě nečekané. Krappmann z tohoto seznamu vyvozuje, že Kafka byl takzvané „jiné moderné“ či „konzervativní moderné“ (kterou na počátku 20. století postuloval vídeňský Hermann Bahr) blíže, než se předpokládalo. Zдали čtení autoři Kafku nějak ovlivnili v jeho psaní, už Krappmann nesděluje – je to spíše nepravděpodobné.

Takových mentálních knihoven a z nich plynoucích komparativních studií o jednotlivých velkých autorech či dílech moravské německé literatury by se dalo sestavit více, pokud by se našel příslušný materiál.

3. Třetí pojitko mezi knihovnictvím a výzkumem moravské německé literatury je pak čistě praktické: naše výzkumné centrum (Arbeitsstelle für deutschmährische Literatur), které na Univerzitě Palackého existuje již více než dvacet let, funguje také jako knihovna. Její knižní fond je nevelký (přibližně 2 500 svazků) a rozvoj této funkce naší Arbeitsstelle spočívá jen v oblasti snů či víceméně nerealizovatelných plánů, o nichž teď přesto mohu na závěr krátce promluvit:

- A.** Knihovna Arbeitsstelle se samozřejmě může snažit posbírat po knihkupectvích, antikvariátech či soukromých knihovnách pokud možno co nejvíce artefaktů moravské německé literatury. Tato ambice ovšem naráží na nízký či inexistentní rozpočet k nákupu knih a také na prostorové dispozice: Arbeitsstelle sídlí v jediné místnosti, kam se kromě regálů na knížky musí vejít i jiné věci – a že by se navíc finanční a prostorové podmínky v nejbližší či vzdálenější budoucnosti nějak proměnily k lepšímu, není možné předpokládat.
- B.** Řešením prostorových dispozic by v dnešní elektronické době samozřejmě mohlo být knihy nekupovat v jejich fyzické podobě (či kopírovat a pak vázat – což jsme na konci devadesátých let také často dělali), nýbrž je skenovat a ukládat do archivu. To se skutečně děje – naší ambicí by samozřejmě bylo přivést všechny skenované texty, které máme, k jednotlivým autorům do naší databanky (Literární mapy německy píšících autorů z Moravy a Slezska, viz <https://www.limam.upol.cz/>), leč tam zase narážíme na problémy s copyrightem, kde se práh legálnosti – podle mého laického pocitu – stále zvyšuje.
- C.** Před několika lety jsme hodlali zahájit ještě jiný projekt: chtěli jsme posbírat vzpomínky pamětníků na česko-německé stěžejní události historie Čech a Moravy (které často sepisují pamětníci na sklonku života pro své blízké a potomky – bez uměleckých ambicí či touhy vydat je knižně). Tento projekt však zůstal v zárodku, narazil jednak na nedostatek kvalifikovaných pracovních sil v Arbeitsstelle (někdo by texty před elektronickou publikací přece jen měl pročíst a redigovat) a jednak na problematiku uloženou v textech samotných: zvláště ve vzpomínkách určených k soukromé četbě mohou být formulovány velmi osobité interpretace historie, které by po zveřejnění mohly vyvolat vlnu nevole, kritiky, polemiky (patrně z české strany). Tomu se přece jen nechceme vystavovat, protože naopak chápeme „kulturně-politický“ cíl naší Arbeitsstelle jako osvětový, vzdělávací a smiřující.

Lokálka – jak uchopit téma lokální historie v knihovnách

Mgr. Kateřina Janošková a kol.

Masarykova veřejná knihovna Vsetín

Lokálka

Lokálka je projektem Skupiny pro komunitní aktivity při Sekci veřejných knihoven SKIP. Skupina podporuje komunitní aktivity v knihovnách. Vychází z faktu, že komunitní knihovna napomáhá rozvoji komunity v místě svého působení, podporuje dobré soužití lidí v místě a pomáhá jim zlepšovat místo/obec. V souvislosti s tím, jak rychle se z paměti vytrácí nedávná historie, a s ohledem na genia loci, který na nás dýchá z jednotlivých lokalit, je opravdu důležitá podpora a práce s regionálními tématy a regionální historií. Můžeme se odvážně bavit o „manuálu knihovníka pro práci s lokální historií“?

Každá knihovna může téma lokální historie uchopit po svém. Avšak je nutné si uvědomit, že není úlohou knihovny či knihovníka, aby všechnu práci a náklady nesli na svých bedrech. Klíč k úspěchu je v partnerství. Role knihovny a knihovníka by měla v první etapě spočívat v umožnění navázání kontaktu. Co třeba začít seznamkou? (A zjistit, kdo je u nás kdo?)

Pro život obce může být proto důležité první setkání v knihovně, na něž jsou pozváni lidé, o kterých si myslíte, že by mohli mít k tématu lokální historie blízko. Pozvěte seniory – učitele, pamětníky –, pozvěte jejich děti, zkuste si povídat jen tak nazdařbůh. Zkuste si půjčit obecní kroniku, nahlédněte do ní. Vychází obecní zpravodaj, ročenka? Uvidíte, že budete překvapeni, kolik různých pohledů na stejnou událost existuje. Oslovte instituce: muzea, školy, archiv, kulturní zařízení, různé spolky a také média.

Každé místo má zlatý důl. Vytěžte jej – najděte poklady v historii každé obce. Školství, spolky (myšlivci, hasiči, červený kříž, zahrádkáři, ochotníci a divadelníci...), umělci, řemeslníci, zemědělci, farmáři, drobní živnostníci, kostel a fara, budovy, domy, průmysl, obchody a služby, hostince, ulice, stromy. Člověk se až diví, co vše se dochovalo v hlavách pamětníků, na půdách rodinných domů, v městských archivech. A co takhle začít budovat fond regionálních publikací a dokumentů přímo v knihovně?

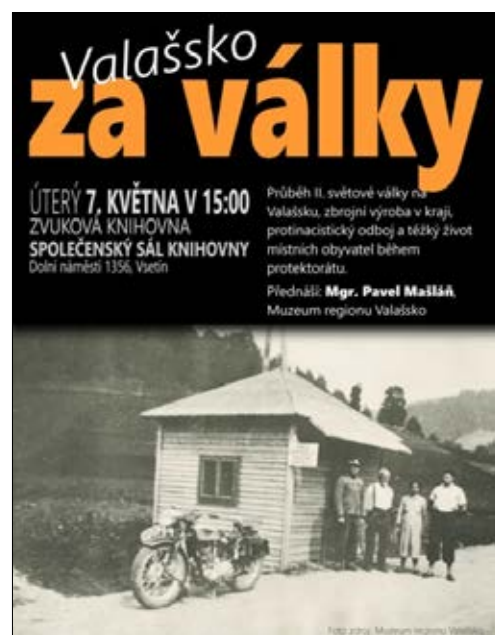
Mozaika historie se skládá z malých příběhů (nicotných však jen zdánlivě). Ano, i příběhy (vzpomínky) pro jednoho člověka nepatrné mohou mít pro jiného obrovský význam, mají schopnost někoho zaujmout. Vždyť není malých rolí. Všechna místa mají množství příběhů a zástupy malých i velkých hrdinů. Mnohá tajemství stále čekají na odhalení. Vytvořte si své menu! Přemýšlejte nad okruhy/formami možných témat, která se samozřejmě mohou prolínat.

Besedy

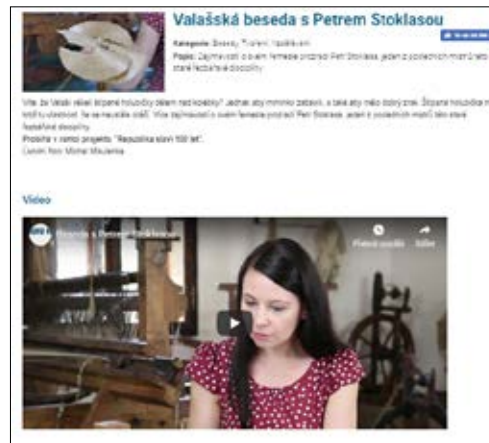
- Vzpomínkové večery na nežijící místní osobnosti
- Diskusní večery s pamětníky, místními amatérskými historiky, kronikáři
- Pořady k výročím historických událostí celostátního charakteru s dopadem na lokální události
- Z historie místních spolků
- Vhodně se dá použít formát „živá knihovna“
- Připomínky výročí
- Propojování aktuálních současných (i palčivých) témat s historií
- „Rebelství“ našich babiček – pod pokličku kontroverzních i lechtivých témat

Digitalizace

- Osobních fotografií s příběhem
- Zapomenutých míst (s popisem, autorem, datací)

- Dokumentů fondů knihovny (vztažených k místu)
- Lokální regionální zdroje: textové, audiovizuální – fotografie, písně, tance...
- „Co na papíře, to na webu“

Virtuální prostor

- Interaktivní mapy
- Weby
- Aplikace
- Sociální sítě
- Videomedailony
- Databáze, portály (regionální osobnosti...)

Kurzy/vzdělávání/workshopy

- Genealogie
- Obnova zapomenutých řemesel (krajčářky, košíkáři, výrobci hudebních nástrojů, kuchaři...)
- Taneční večery, módní přehlídky
- „Vzdělávací balíčky“ a reminiscenční koutky – s předměty připomínajícími historii
- Psaní „knihy života“

Publikace (formou komiksu, beletrie, fotografické knihy...)

- Osobnosti, velikáni i ti, na které se zapomnělo
- Rodinná kronika (vyzpovídejme své rodinné příslušníky)
- Průvodci
- Kuchařky
- Mapování míst (boží muka, jiné sakrální stavby...)
- Kalendáře
- Koláže
- Literární mapy
- Pohlednice

Soutěže

- Pátrací soutěž
- Literární, výtvarné soutěže
- Jak se proměnilo naše město
- Zachycování paměti
- Vědomostní kvízy v knihovnách

Výstavy

- Fotografii
- Pohlednic
- Map
- Šatů (svatebních)
- Zapomenutých předmětů
- Školních sešitů
- Ukaž/hledej podobnost se svým předkem
- Každodenní činnost/život

Vycházky / trasy

- Komentované vycházky pro veřejnost, školy
- Questy (viz www.qusting.cz), geocaching
- Procházky
- Místní pověsti
- Místa z románů
- Hřbitovy
- Továrny, řemeslnické dílny, obchody, hospody
- Zemědělské usedlosti
- Exkurze / dny otevřených dveří
- Čtení na zajímavých místech

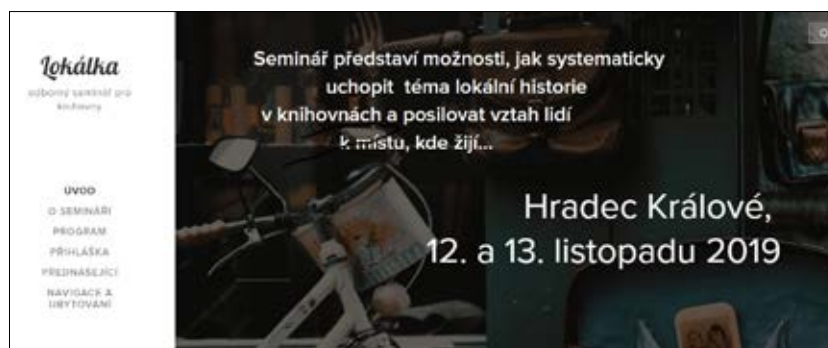
Podělte se o svou radost s knihovnickou komunitou. Určitě se najdou různé přístupy k tématům a mnohé knihovny mohou poskytnout nové náměty právě pro vás. Bude vás to bavit, nás to bude zajímat. Tvořme a sdílejme mapu. Stačí vyplnit jednoduchý formulář. Kontaktní osobou je Eliška Bartošová a více o metodice mapy se dozvíte v jejím článku dostupném na <https://bit.ly/2IPdeUW> (<http://komunitni.knihovna.cz>).

Mapování komunitních aktivit knihoven ve virtuální podobě

Slouží k tomu efektivní nástroj kumu.io pro sdílení dobré praxe, spolupráce a PR. Mapování může mít v knihovně široké využití: můžete si vytvořit systém v akcích, které pořádáte, v partnerech, s nimiž pracujete, můžete sdílet praktické rady, předávat tipy na přednášející, experty, inspirovat se, zjišťovat potřeby uživatelů i ne uživatelů, propojovat komunitu, získat atraktivní vizuální prezentaci aktivit knihovny, argumenty pro zřizovatele a další. V současné chvíli je v procesu vzniku mapa knihoven se zaměřením na „lokální historii“. Expertem na tento nástroj mapování je členka skupiny Eliška Bartošová. I vy se můžete o této technice dozvědět více, například i prostřednictvím kurzů, které nabízejí vybrané knihovny.

Tématem lokální historie v knihovnách se bude zabývat také seminář Lokálka v Hradci Králové ve dnech 12. a 13. listopadu 2019. Tématu „lokální historie“ bude věnována i připravovaná konference v Knihovně města Hradec Králové v listopadu 2019. Představí možnosti systematického uchopení tématu „lokální historie“ v knihovnách. Kromě příspěvků odborníků z této oblasti budou přiblíženy některé z forem, kterými je možné v knihovnách lokální historii prezentovat a poukázat na důležitost uvědomování si vlastních kořenů a sounáležitosti k určitému místu: výstavy, questing, digitalizace, živá knihovna, mapování a další. Prostor bude rovněž věnován sdílení dobré praxe.

Skupina pro komunitní aktivity vznikla koncem roku 2002 v souvislosti se vzdělávacím projektem „Knihovna jako komunitní centrum“, který za finanční podpory Nadace OSF Praha připravily Zuzana Ježková a Zlata Houšková. Zúčastnění knihovníci a knihovnice vytvořili neformální skupinu odborníků oslovených tématem. Po ukončení projektu v roce 2004 se skupina nerozpadla, stále se schází a téma dále rozvíjí. Tým navazuje na předchozí zkušenosti a pokračuje v práci.

Věříme, že existence skupiny pro komunitní aktivity má své místo a svou roli v rámci Sekce veřejných knihoven SKIP i v naší knihovnické komunitě. Dokáže iniciovat a formulovat zajímavá témata, myšlenky, systematizovat a předávat je kolegům z praxe a dalším knihovnám...

Pokud by měl kdokoli z kolegů zájem připojit se k této skupině, případně zařadit svou knihovnu do mapy knihoven s aktivitami v oblasti lokální historie, neváhejte nás kontaktovat: Janošková Kateřina, e-mail: kjanoskova@mvk.cz, telefon: +420 734 417 893. Více informací o skupině:

<https://www.skipcr.cz/odborne-organy/sekce-verejnych-knihoven/skupina-pro-komunitni-aktivity>

V článku byly použity texty z tohoto webu.

Je lokální historie a podpora kulturního dědictví téma pro vzdělávací aktivity veřejné knihovny?

Jana Galášová

Městská knihovna v Českém Těšíně

V mém příspěvku, který je určen veřejným knihovnám, se chci věnovat jedné z klíčových kompetencí veřejných knihoven, kterou je její vzdělávací funkce. Aktivity vzdělávacího typu ve veřejné knihovně se nedají zařadit do sofistikovaného školského systému, podporují naopak oblast celoživotního osobního rozvoje s individuálním a nezávazným přístupem. Nevyužívají klasických školských forem výuky, ale hledají metody, jak přístupným způsobem předložit informace uživatelům i veřejnosti. Veřejné knihovny mají povinnost naplňovat své základní kompetence:

- 1.** shromažďovat a zpřístupňovat knihovní fondy včetně regionálních, budovat informační databáze, poskytovat bibliografické a informační služby, zpřístupňovat IT technologie včetně výuky, jak je používat;
- 2.** realizovat kulturně-vzdělávací činnost na základě využití knihovního fondu a tyto informace předávat formou besed, přednášek a výstav veřejnosti a školám;
- 3.** realizovat komunitní činnost knihovny, která je zaměřena na různé cílové skupiny (spolky, zájmové skupiny, senioři) se záměrem posilovat soudržnost komunity v místě.

Ve svém příspěvku bych se ráda věnovala práci s lokální historií včetně podpory kulturního dědictví v místě. Vycházím z vlastního konceptu knihovna jako vzdělávací a komunitní centrum, který se vyznačuje různorodostí metod práce, přičemž cílové skupiny tvoří širokou paletu (koncept „knihovna jako komunitní centrum“ vznikl před téměř dvaceti lety pod hlavičkou SKIP díky pracovní skupině, která působí doposud a je součástí sekce veřejných knihoven SKIP, <https://www.skipcr.cz/odborne-organy/sekce-verejnych-knihoven/skupina-pro-komunitni-aktivitu>. V současné době se zabývá tématem „práce s lokální historií ve veřejné knihovně“).

Na otázku, zda je lokální historie a podpora kulturního dědictví v místě tématem pro aktivity veřejné knihovny, kterou jsem použila jako název svého příspěvku, bych chtěla na příkladu Městské knihovny v Českém Těšíně dát odpověď. Školský systém nám poskytuje na všech stupních vzdělávání výuku světových i národních dějin v plném rozsahu historických výzkumů a studií. Jinak je tomu v otázce regionálních dějin a lokální historie. S nimi se seznamujeme nejen během školního vzdělávání, ale hlavně vlastním poznáním díky prožitkům získaným v místě, kde člověk žije a vyrůstá. Je nutné dodat, že regionální, natož lokální historie nejsou do školské výuky zařazeny vůbec, nebo jen velmi okrajově.

Genius loci

Hovoříme-li o lokální historii, musíme si uvědomit přítomnost jednoho nezbytného fenoménu s tím souvisejícího. Je jím genius loci (duch místa). Genius loci je svázán s krajinou a událostmi, které se v této krajině odehrály. Jde o subjektivní dojem, o němž se nepíše v učebnicích, je to uvědomování si místa v jeho vnitřních a vnějších souvislostech a schopnost vnímat životní hodnoty, což je neuchopitelné. V žádném případě se nejedná o „soupis ulic či výčet událostí“, jde o veskrze vnitřní pocit.

Dovolím si na tomto místě zmínit Václava Cílka (českého geologa, klimatologa, spisovatele, filozofa a popularizátora vědy), který na otázku „Co že to vlastně je genius loci?“ odpovídá: „Genius loci je to, proč se na nějaké místo vracíme, nebo to, kvůli čemu lezeme po rozhlednách.“ Václav Cílek si všímá krajiny a do ní umísťuje i genia loci. K tomu říká:

Hovořit dnes o krajině, jejím rázu a jejím působení znamená hovořit zejména o architektuře a urbanismu, protože ty z největší míry určují budoucí charakter naší země. Nejedná se přitom jen o domy, ale také o technické stavby, dálnice, vodní nádrže, sklady a parkoviště. Měli bychom se ptát, jak je možné, že tolik obdivovanou českou krajinu vytvořili lidé bez znalosti územního plánování a že tu krásnou lidovou architekturu stavěli celá

staletí lidé bez architektonického vzdělání. Kde se stala chyba, že jsme si nechali vnutit všechny ty krásné, vědecké a stylotvorné designy, ve kterých se necítíme dobře? Nejspíš málo respektujeme to základní – místo a jeho ducha.

Na tomto místě uvedu osobnost, která se fenoménem *genia loci* zabývá vědecky. Je jím profesor PaedDr. Jaroslav Vencálek, CSc., který působí na Ostravské univerzitě a Prešovské univerzitě v Prešově, věnuje se analýze vlivu *genia loci* na transformační procesy ve středoevropském prostoru, je autorem několika publikací zabývajících se geografii místních regionů, kde popisuje krajinu a projevy hmotné i nehmotné kultury, které dávají jedinečnost danému místu.

Jaroslav Vencálek se zabývá tvorbou a *proměnou společenských hodnot* v průběhu historických epoch a popisuje, jak se tyto hodnoty mění postupem času i charakterem makroregionu. Hovoří o nutné *kontinuitě* prostřednictvím výchovy a vzdělávání, tak aby nabyté zkušenosti byly předávány následujícím generacím. Má-li se podle něj nějaké území vyvíjet progresivně, nestačí hesla a provolání, ale je zapotřebí mít schopnost rozumět vzájemnému vztahu mezi minulostí, současností a budoucností. Zdůrazňuje *pospolitost* a říká, že lidé jsou svázáni s krajinou, ve které žijí. Předávají si o ní vědomosti a zkušenosti, vyprávějí si, co se kde událo. Tyto informace získávají vědomě, či nevědomě, přímo, nebo z doslechu. Tak se z vyprávění například dovídají, jak se nazývala ta či ona ulice, jak se jmenovali její obyvatelé, jaké události se tam odehrály, který živnostník zde měl svou firmičku aj. To všechno jsou společenské hodnoty, které vytvářejí pouto člověka s krajinou a potřebné atributy lidské pospolitosti. Existuje však ještě jeden velmi důležitý atribut, a tím je *historické povědomí* lidí o území, na kterém žijí. To jsme si mohli uvědomit díky výsledkům archeologického průzkumu ve zdejší lokalitě, který posunul datování vzniku města Těšina o několik století do minulosti. A tato pozitivní informace na obyvatele velmi zapůsobila a bezesporu posílila již tak silného *genia loci* našeho města.

Proč právě knihovny?

Je namístě si položit otázku, proč by se tímto tématem měly zabývat právě veřejné knihovny. Dospěli jsme k názoru, že péče o lokální historii patří do kompetence veřejných knihoven zvláště v místech, která nejsou v dosahu regionálních muzeí. Knihovníci se umí chopit tématu lokální historie z trochu jiného úhlu pohledu než muzejníci. Mají totiž zkušenosti s tvorbou aktivit komunitního typu a mohou se pustit do témat, která zatím nejsou v zájmu pozornosti muzejního výzkumu. Je však nutno dodat, že dnes se už muzea začínají více otevírat veřejnosti a nabízet také vzdělávací aktivity tohoto typu. V posledních letech je v České republice možné setkat se s tím, že si i malé obce díky evropským dotacím budují etnografické expozice. Proto je zapotřebí, aby se knihovníci dokázali v této problematice orientovat. Výhodou knihoven je, že ve svých fondech mají regionální tisk, který mohou využívat i v digitální podobě, a tak si vytvářet databáze regionálních osobností a událostí, které jsou podkladem k ediční činnosti knihoven.

V knihovně můžeme při práci s lokálními dějinami využít řadu již aplikovaných forem. Lze připravovat různé typy pořadů pro nejrůznější cílové skupiny. Je žádoucí nezůstat jediným organizátorem, ale přizvat si další partnery, například místní spolky či historiky-amatéry, kteří pracují s největším zanícením. Úkolem knihovny je vymyslet námět a akci dramaturgicky a organizačně připravit. S dospělými a seniory se v této oblasti pracuje nejlépe, mají osobní znalosti a zkušenosti. Naopak náročnější je jindy osvědčená skupina, kterou je školní mládež, přičemž problém spočívá v tom, že regionální historie není stále ještě systematicky začleněna do školní výuky. V současné době se stalo běžnou praxí, že například při důležitých výročích se učitelé obracejí na knihovnu, aby téma zpracovala ve formě besedy. Na tyto požadavky by měli být knihovníci připraveni.

Jak to jde v Českém Těšíně?

Na příkladu Městské knihovny v Českém Těšíně bych chtěla ukázat, co můžeme veřejnosti nabídnout. Mezi zavedené formy práce s lokální historií a podporu kulturního dědictví v místě patří:

- biografické soupisy, databáze regionálních osobností, literární mapa
- diskusní pořady
- vzpomínkové večery, pořady o regionálních osobnostech, na něž se zapomnělo...

- regionální události v kontextu s událostmi celostátními
- zachycování paměti, orální historie
- komentované vycházky pro školy i veřejnost
- genealogie
- akce pro rodiče s dětmi / pátrací hry / questing

Stručná historie

Dříve než se budu zabývat příklady z praxe, ráda bych představila region, o kterém budu hovořit. Slezsko je historické území, rozkládající se v Polsku, zčásti v Česku a z nepatrné části v Německu. My hovoříme o Horním Slezsku, které je rozděleno mezi Českou republiku a Polsko. Součástí českého Slezska je Opavské Slezsko, Těšínské Slezsko a část oblasti Jesenicka. Slezsko patřilo v průběhu dějin mnoha nadřazeným státním útvarům, v letech 1335–1742 bylo součástí Koruny české, dále pak Rakouska-Uherska. Od roku 1920 bylo rozděleno mezi nástupnické státy Polsko a Československo, přičemž došlo i k rozdělení historického města Těšína na Český Těšín a polský Cieszyn. Dnes patří Těšín mezi „rozdělená města“, kterých je v Evropě několik. Těšínské Slezsko má bohatou historii, město Těšín je jeho historickou metropolí. První zmínky o Těšínu jsou z roku 1155, území však bylo osídleno Slovy jíž v pozdní době bronzové. Na území žilo po staletí vedle sebe několik národností, jejichž kultury se prolínaly – dodnes to platí pro kulturu českou a polskou. Ducha místa je možné v tomto městě nalézt na mnoha místech. Soužití obou měst Českého Těšína a Cieszyna je v posledních třiceti letech poprvé v jejich samostatné existenci velmi živé. Zejména vstup obou zemí do Evropské unie a posléze i do schengenského prostoru znamenal pro obě města velmi mnoho. Ten, kdo nežije na hranici, nedokáže ocenit fenomén volnosti a svobody, který zde lidé každodenně pociťují. Svoboda je inspirací a impulzem k vzájemným kontaktům a posunu kulturních, společenských a hospodářských vztahů na novou úroveň.

Působí zde tyto knihovny:

- Městská knihovna Český Těšín <https://www.knihovnatesin.cz/>
- Biblioteka Miejska w Cieszynie (Městská knihovna v Těšíně) <https://biblioteka.cieszyn.pl>
- Knihovna Silesia (součást Muzea Těšínska v Českém Těšíně) <https://www.muzeumct.cz/knihovna>
- Książnica Cieszyńska (Těšínská knihovna) v Těšíně <https://kc-cieszyn.pl/>

Knihovna Silesia a Książnica Cieszyńska se zabývají uchováváním silesiak. Součástí Těšínské knihovny je Šeršnikova knihovna,¹ o níž se zmiňuje Jaromír Kubíček ve své mimořádně hodnotné publikaci *Dějiny veřejných knihoven v českých zemích* jako o první veřejné knihovně. Dodnes může návštěvník Těšínské knihovny obdivovat Šeršnikovu knihovnu v původní podobě.

¹ Kubíček, Jaromír. *Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2019, s. 16.

Pořady a formy práce Městské knihovny Český Těšín

Městská knihovna Český Těšín se věnuje lokální historii od roku 2010, kdy uvedla do provozu Čítárnu a kavárnu Avion. Vypracovala zcela ojedinělou koncepci činnosti na podporu místního kulturního dědictví, propagace lokální historie s podporou česko-polské vzájemnosti a přeshraniční spolupráce kulturních institucí v obou částech rozděleného města Český Těšín a Cieszyn. Od svého začátku pravidelně pořádá cyklus akcí probíhajících v Čítárně a kavárně Avion nazvaný Měsíc regionální historie. Akce probíhají vesměs v říjnu. Organizátorem je knihovna, partnerem Muzeum Těšínska, případně další organizace.

V roce 2015 Městská knihovna Český Těšín uspořádala ve spolupráci se Slezskou univerzitou v Opavě a SKIP ČR celostátní konferenci na téma „Další možnosti komunitní knihovny“ a nás zajímalo, jaký zájem vyvolá toto téma v knihovnické veřejnosti. Konference byla úspěšná a tématem se začala zabývat výše zmíněná pracovní skupina pro komunitní knihovny sekce veřejných knihoven SKIP, která si téma vzala za své a pod názvem Lokálka rozšiřuje koncepci této vzdělávací aktivity ve veřejných knihovnách. Tématu byla věnována konference z praxe v Hradci Králové v listopadu 2019.

Příklady z praxe

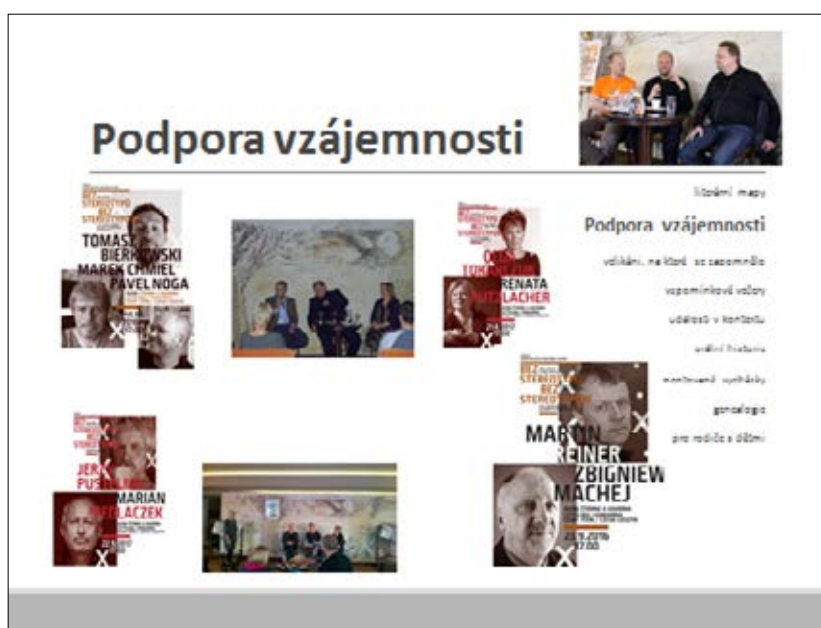
Biografické soupisy, databáze regionálních osobností, literární mapa

Jedním z příkladů je práce s informacemi z vlastního knihovního fondu. V rámci ediční činnosti vydala knihovna biografický soupis regionálních osobností a nástěnnou literární mapu, která představuje regionální autory. Je pomůckou pro názornou propagaci regionální literatury na Těšínsku. Bibliografický soupis vydala knihovna jako čtyřstránkovou přílohu *AvioNovin* v roce 2013 (<https://www.noiva-tesin.cz/files/osobnosti.pdf>). Knihovna průběžně vytváří databázi regionálních osobností přístupnou na internetu.

Diskusní pořady, podpora vzájemnosti

Jedním z pořadů je česko-polský diskusní cyklus „Bez stereotypů aneb Češi a Poláci o sobě navzájem“. Cyklus probíhá od roku 2013 za podpory Generálního konzulátu Polské republiky v Ostravě, Města Český Těšín a Miasta Cieszyn. Pořady na podporu česko-polské vzájemnosti jsou důležitým aspektem v kulturní oblasti. Za dobu trvání proběhlo několik desítek pořadů, kterých se zúčastnilo mnoho významných osobností (David Ondříček a Adam Síkora, Jaromír Nohavica a Zbigniew Czendlik, Pavel Trojan a Marius Szczygieł, Jiřina Šiklová, Radosław D. Zenderowski a další).

Osobnosti, na které se zapomnělo...

Tyto pořady jsou velmi důležité pro podporu oživení paměti a genia loci daného místa. Paměť určitého místa tvoří právě osobnosti, jichž jsme našli několik a je možné je připomínat mnoha způsoby. Například komponovanými pořady, které jsou rozloženy i do několika dnů. Mezi „osobnosti, na které se zapomnělo...“ řadíme rodáka z Těšína, hudebního skladatele **Viktora Ullmanna**, který patří mezi tereziánské skladatele a který byl v roce 1944 zavražděn v Auschwitzu. Na jeho počest vzniklo v roce 2018 hudební bienále Ullmannovské slavnosti, jejichž organizátorem je Městská knihovna Český Těšín spolu s partnery v polském Cieszyně. V rámci tohoto prvního ročníku jsme připravili koncert umělců, biografickou výstavu „Viktor Ullmann“, diskusní večer v Čítárně a kavárně Avion a topografický výzkum „Po stopách V. U. v Těšíně“, spolu s komentovanou vycházkou. Byla vydána i drobná publikace o ullmannovských slavnostech.

Dalším významným rodákem z Těšína byl **Ludvík Aškenazy**, člověk s pohnutým osudem, příslušník rodiny spisovatele Heinricha Manna. Český Těšín v roce 2015 navštívil jeho syn Jindřich Mann s pravnučkou Heinricha Manna – Hannah. Uspořádali jsme výstavu textů Ludvíka Aškenazyho na českotěšínském nádraží, kde se podle legendy narodil, autorský večer Jindřicha Manna a představili jsme Ludvíka Aškenazyho polské veřejnosti veřejným čtením na Zamku Cieszyn.

Další významnou osobností byl **Jiří Třanovský**, evangelický kněz, současník Jana Amose Komenského s podobným osudem exulanta, rodák z Těšína, autor českých náboženských písní *Citara sanctorum*, které se při bohoslužbách zpívají dodnes. Během roku 2017 jsme uvedli tři pořady, které představily Třanovského z různých pohledů. Pořadů se zúčastnila řada osobností, například i biskup Slezské církve evangelické.

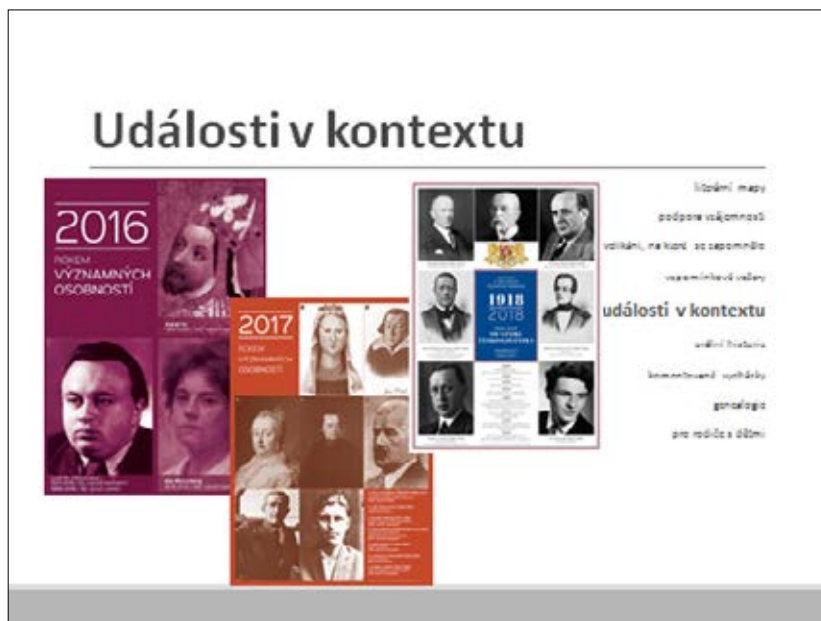

Regionální události v kontextu

Pokud máme tu možnost, snažíme se, abychom významné celostátní výročí nebo událost prezentovali v kontextu s regionálním děním. Například v roce 2016 jsme k 700. výročí narození císaře a českého krále Karla IV. uspořádali hudební představení Alfréda Strejčka a Štěpána Raka. Obsahem setkání a přednášky o působení těšínských Piastovců na dvoře Karla IV. v Čítárně a kavárně Avion byly rovněž regionální souvislosti. Tyto akce vyvolaly mimořádný zájem veřejnosti.

U příležitosti každoročních výročí vydáváme plakát osobností celostátního významu a regionálních osobností.

Stolperstein – Kámen zmizelých

Před Čítárnou a kavárnou Avion byl v roce 2015 instalován Kámen zmizelých Stolperstein na počest majitelky legendární kavárny Avion (1933–1939) Rosalie Wiesnerové, která byla ve svých osmdesáti čtyřech letech odvečena do Auschwitzu a zavražděna. Stolperstein instaloval sám autor projektu, německý výtvarník Kurt Demnig, za účasti významné osobnosti Těšínska, básnířky Renaty Putzlacher, a dalších hostů.

Orální historie

Speciální kapitolou v práci s lokální historií je orální historie. Je zajímavá a časově velmi náročná a dokumentací ústních vzpomínek pamětníků se zabývají převážně muzea. Zkusili jsme tedy zapojit mládež a vyhlásili jsme literární soutěž „Píšeme paměti“. Byli jsme překvapeni, jak velký zájem tato soutěž vzbudila. Před každou literární soutěží ve tvůrčím psaní (kterou vyhlašujeme každé dva roky) pořádáme literární workshop, na němž vybraný spisovatel učí děti psát literární text. Paměti účastníků listopadových událostí roku 1989 v Českém Těšíně jsou součástí publikace, kterou u této příležitosti vydala Městská knihovna Český Těšín.

Orální historie

MOTTO

Rádi si necháme vyprávět o časech minulých. Se zájmem posloucháme vyprávění našich rodičů, prarodičů, tetiček či strýčků o tom, co se v minulosti přihodilo. Podělte se s ostatními a zapíšte příběhy, které by mohli zajímat i ostatní.

lidovní mapy
pošpora vzájemnosti
volání, ne kání - se zapomnělo
všechně učebny
učebny v křesle
orální historie
komunikační výtahy
genealogie
pro rodiče a děti

Komentované vycházky

Komentované vycházky jsou zejména pro školy v současné době velkým „hitem“. Jedná se o komentované prohlídky Českého Těšína, při nichž vedeme děti známými ulicemi, kudy každodenně procházejí, a vyprávíme o jejich historii, která je pro všechny překvapující. Učitelé si tyto komentované prohlídky objednávají v rámci spolupráce s knihovnou (Nabídka Mládež a kultura na školní rok 2019/2020).

<https://www.knihovnatessin.cz/vzdelavaci-akce-pro-skoly>

Komentované vycházky

lidovní mapy
diskusní pořady
volání, ne kání - se zapomnělo
všechně učebny
učebny v křesle
komentované vycházky
genealogie
pro rodiče a děti

Genealogie

Genealogie jako pomocná věda historická se i u nás stává populární a věnují se jí rovněž laici. Lidé chtějí sestavit rodokmen své rodiny a obracejí se na knihovnu s dotazy. Pro ně pořádáme kurzy genealogie, které vede zkušený genealog. Posluchači se učí hledat v digitálních matričních knihách zemských archivů, seznámí se s jazykovou podobou záznamů a s dalšími soupisy, jako jsou například pozemkové knihy, katastry apod. Tyto kurzy jsou velmi žádané.

genealogie

Jak vytvořit vlastní rodokmen

Matriky, podoba matričního formuláře

Jazykové podoby matričních zápisů

Hledání v digitálních matričních knihách v zemských archívech

Další soupisy, pozemkové knihy, katastry

litodní mapy
podpora vzájemnosti
volání, nekoni se sepomnle
vsemínleu všery
užleu v kento
oříni hstanc
komortovanú vycháky
genealogie
pro rodiče s dětmi

Pro rodiče s dětmi

Pro rodiče s dětmi pořádáme v rámci lokální historie takzvané „pátrací hry“ formou gistingu. To znamená, že na předem daných místech jsou umístěny soutěžní otázky na daná témata. Podmínkou je, že se s dítětem musí zúčastnit alespoň jeden rodič/prarodič. Soutěžící musí projít určenou trasu a splnit několik úkolů. Pro soutěžící je zajímavé i to, že trasa vede oběma městy Českým Těšínem a polským Cieszynem. Hra je velmi populární, v letošním roce se jí zúčastnilo přibližně sedmdesát rodin. Témata hry jsou různá, například „cestování v čase“, jejímž úkolem bylo navštívit místa vyznačená na trase, vyfotografovat určený objekt a v knihovně pak najít původní fotografie místa. V Čítárně a kavárně Avion vždy proběhne společné vyhodnocení a jsou rozdány odměny. Tento typ aktivity je velmi oblíbený a zároveň poučný.

Pro rodiče s dětmi pátrací hry/questing

litodní mapy
podpora vzájemnosti
volání, nekoni se sepomnle
vsemínleu všery
užleu v kento
oříni hstanc
komortovanú vycháky
genealogie
pro rodiče s dětmi

Více informací o činnosti MěK Český Těšín můžete najít na www.knihovnatessin.cz.

Znamé neznámé... regionální osobnosti Libereckého kraje

Mgr. Marek Sekyra

Krajská vědecká knihovna v Liberci

Liberecko, podobně jako další pohraniční oblasti České republiky, bylo do roku 1945 dvojjazyčným územím s převahou německy mluvícího obyvatelstva. Přirozeně odsud pocházela a zde působila řada regionálních autorů, z nichž se sice žádný nestal čítankovým autorem, ale přesto někteří z nich přesáhli svým významem hranice regionu. Po roce 1945 se však žádný z nich nestal součástí literární historie, prezentované nově přichozím českým obyvatelstvem. Vzpomínka na ně odešla s vysídlení a jen zcela výjimečně přetrvávala v povědomí těch, kteří zde z různých důvodů zůstali. Stopy těchto autorů se však zachovaly nejen v krajině, ale především ve fondech archivů a knihoven, pokud měly to štěstí, že nebyly zničeny. Tak se ve fondu Krajské vědecké knihovny dochovalo nezměrné množství sudetik (germanik) z českých zemí a mezi nimi i díla německých autorů z Liberecka. Po roce 1989 a po stavbě nové budovy Krajské vědecké knihovny v roce 2000, která se oprávněně nazývá Stavba smíření, se pak otevřely možnosti ke studiu, a především ke zveřejnění těchto dosud skrytých pramenů.

V letech 2008–2015 vydala Krajská vědecká knihovna v Liberci čtyři antologie „zapomenutých“ regionálních předválečných německých autorů. Všechny antologie vycházely z článků, publikovaných od roku 2004 jako seriál v časopise *Světlik*. Takto se podařilo v roce 2008 vydat knihu *Ještědské květy*, po ní následovaly v roce 2011 *Jizerské květy*, v roce 2013 *Frýdlantské květy* a roku 2015 *Ploučnické květy*. V roce 2018 vyšlo druhé, rozšířené a opravené vydání *Ještědských květů*. Celý projekt bychom rádi zakončili vydáním *Lužických květů*, v nichž budou představeni autoři ze severní části Českolipska.

Antologie nejsou v žádném případě učebnicemi s kompletními bibliografiemi autorů, nýbrž jde především o čítanky (pokud možno souhrnné vydání vybraných reprezentativních ukázek z děl německých předválečných autorů narozených nebo publikujících v tomto regionu a informací o životě a díle jednotlivých zastoupených spisovatelů), sestavené s přihlédnutím k fondu germanik z českých zemí (takzvaných sudetik) Krajské vědecké knihovny v Liberci a upozorňující především na regionální realie v dílech a zajímavá místa s autory spojená. Kromě fondů knihovny byly využívány snadno přístupné archivní, muzejní a knihovnické fondy, katalogy a internet.

Zajímavostí je, že některé uvedené texty jsou v místním německém nářečí. Jejich publikování tak představuje jedinečný krok k zachování těchto děl i pro další zájemce, neboť znalost dialektu pomalu mizí, a tím se výrazně snižují možnosti jejich překladů v budoucnu. Zároveň umožňuje poukázat na další vzácné regionální specifikum.

Všechny antologie byly financovány z grantů a finančních příspěvků sponzorů (včetně německých), mezi něž patří Česko-německý fond budoucnosti / Deutsch-tschechischer Zukunftsfonds, Adalbert Stifter Verein, Sozialwerk der Ackermann-Gemeinde, Verein der Freunde der Martin-Opitz-Bibliothek, Deutscher Akademischer Austauschdienst, Ministerstvo kultury České republiky, Rakouské kulturní fórum v Praze, Statutární město Liberec, Město Jablonec nad Nisou, Město Česká Lípa, Město Mimoň, Nadace Preciosa, Nadace pro záchranu a obnovu Jizerských hor, CiS Systems, s. r. o., Místní akční skupina Mikroregionu Frýdlantsko a Frýdlantsko, občanské sdružení.

Náklady se pohybovaly od 170 000 do 210 000 Kč, tisk od 130 000 do 140 000 Kč. Knihy vycházely většinou v nákladu tisíc kusů a byly tištěny v tiskárnách Geoprint Liberec a Tiskárna RUCH, s. r. o.

Editory všech knih jsou Otokar Simm a Marek Sekyra, na *Ploučnických květech* spolupracoval také Tomáš Cidlina z Vlastivědného muzea v České Lípě. Při vydávání antologií však editoři spolupracovali s celou řadou dalších jednotlivců a institucí, z nichž je potřeba zmínit zejména kolegy z Krajské vědecké knihovny v Liberci. S poskytnutím informací, materiálů či s následnou propagací i na akademické půdě mezi vědci a studenty a u německých čtenářů prostřednictvím sítě německých knihoven pomáhala především Katedra německého jazyka a literatury Technické univerzity v Liberci a Christian-Weise-Bibliothek v Žitavě, ale také Kruh autorů Liberecka, Severočeské muzeum v Liberci, Státní oblastní archiv v Liberci, Oblastní galerie v Liberci, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, Městské muzeum v Žacléři, Městská galerie MY v Jablonci nad Nisou, Městské muzeum ve Frýdlantu, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě a Herzogin Anna Amalia Bibliothek ve Výmaru.

Z jednotlivců zmiňme alespoň překladatelku Lenku Drugovou, grafika Libora Schiffnera, lektory Gregora Schröera a Inga Stolpera, autora ilustrací na obálkách Petra Poldu, sběratele historických pohlednic Petra Kurtina, znalce regionu Siegfrieda Weisse a Isu Engelmann a další.

Celkem bylo v antologiích představeno 168 autorů z Liberecka, Jablonecka a Semilska, Frýdlantska a jižní části Českolipska, narozených mezi lety 1760–1920. Nalezneme mezi nimi také deset autorek. Celkem se podařilo přeložit 139 ukázek, z toho 95 básní, 40 prozaických textů a 4 dramata. Většinou se jedná o díla o životě obyvatel kraje, ale setkáme se také s vyznáním kraji, přírodními a intimními tématy a s řadou dalších motivů, například s motivy náboženskými.

V průběhu vydávání jsme stále rozšiřovali podmínky pro zařazení autora do antologie, od původního kritéria alespoň jedno dílo beletristické a alespoň jedno dílo vydané tiskem (či v případě děl dramatických jejich provozování) přes zařazení i autorů bez knižně vydaného díla a autorů v regionu jen působících až po autory s nezjištěným místem narození a nebeletristy. Vždy se však jedná o autory narozené a publikující – tedy rozhodně prvně publikující – před rokem 1945.

Pokud jde o zmíněná nářečí, antologie obsahují díla v dialektu libereckém, harcovském, chrastavském, frýdlantským, hejnickém, jabloneckém, jizerskohorském, lučanském, českolipském, dokeském, kumerském (z okolí Hradčan), stvolíneckém, ploučnickém, mařenickém (v okolí Cvikova) a úštěckém.

Kromě ukázek a životopisných údajů je nedílnou součástí antologií obrazový materiál. Jde zejména o podobizny autorů, rodné domy a bydliště, pamětní desky a pomníky, náhrobky, podpisy a ukázky rukopisů, obálky knih a ilustrace, úmrtní oznámení a další materiály. Zajímavým svědectvím o významu některých autorů jsou ulice nesoucí jejich jména. Některá pojmenování byla po roce 1945 změněna, například ulice pojmenované po Franzu Keilovi (Liberec, dnes Emy Destinové), Wilhelmu Gärtnerovi (Liberec, dnes Třebízského), Adolphu Würfelovi (Liberec, dnes Božích bojovníků), Rudolfu Josefu Müllerovi (Liberec, dnes Zengrova), Juliu Vatterovi (Liberec, dnes Těšínská), Antonu Johannu Bielauovi (Liberec, dnes U Obchodní komory), Ferdinandu Schmidtovi (Jablonec, dnes Pod Baštou) či Adolfu Benglerovi (cesta na Černou studnici). Jedna ulice si však původní název uchovala (liberecká Resselova ulice), přestože se nyní uvádí, že byla pojmenována po vynálezci lodního šroubu Josefu Resselovi, a nikoli po Wenzelu Zachariasi Resselovi. Pokud jde o Schillerovu ulici v Liberci, nikdo asi také neví, že nebyla pojmenována po Friedrichu Schillerovi, ale po Josefu Schillerovi. Nově byly po regionálních autorech pojmenovány ulice v České Lípě (po Hugu Salusovi) a ve Fojtce (po Antonu Franzu Resselovi) a také naučná stezka v Josefově Dole (po Gustavu Leuteltovi – jeho jméno nesly před rokem 1945 také dvě liberecké ulice, dnes Dělostřelecká a Votočkova).

Kromě těchto zajímavostí se z antologií lze dozvědět takové perličky, jako například s jakým povoláním mělo co do činění nejvíce autorů z Liberecka, kdo si vysloužil přezdívku „lesní básník“, co měli společného Jan Neruda a Ferdinand Siegmund, kdo patřil mezi pět nejlepších hráčů světa v tenise, kdo byl otcem Ottfrieda Preußlera, kdo se stýkal s Jaroslavem Vrchlickým a portrétoval jej Max Švabinský, kdo je označován za básníka Jizerských hor a mnoho dalších.

Databáze regionálních osobností Krajské vědecké knihovny Liberec

Cílem Krajské vědecké knihovny Liberec je vytvoření specializované databáze regionálních osobností a rodů Libereckého kraje, jež by měla sloužit jako primární i sekundární zdroj jak pro odbornou, tak pro popularizační činnost. V ní budou zpracovány příběhy regionálních osobností oceněných na úrovni měst, kraje i státu, dále pak příslušníků prvního a druhého československého odboje a také jedinců i rodů, jejichž aktivity v oblasti politiky, hospodářství, kultury, vzdělání, vojenství, vědy, sportu nebo jiných lidských činností představovaly významný přínos společnosti. Předpokladem vytváření databáze je práce jak s žijícími pamětníky, tak retrospektivní výzkum za pomoci archivních materiálů a knihovního fondu. Vyjma volně přístupné online databáze bude možné dosažené výsledky prezentovat širší veřejnosti prostřednictvím odborných výstupů i populárně-naučnou formou, čímž dojde k rozšíření vzdělávací a výzkumné činnosti knihovny. Při tvorbě databáze je počítáno i se spoluprací s dalšími kulturními a vzdělávacími organizacemi.

Inspirací byly obdobné databáze, například projekty Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích (Kohoutí kříž), Městské knihovny v České Třebové či Paměť národa.

Databáze bude obsahovat rozšířené curriculum vitae, ukázky tvorby (spisovatelé, básníci, politici aj.), fotogalerie (archiválie, fotografie, dokumenty, mapy, rodné domy, památníky, výřezy článků z periodik/publikací z knihovního fondu), video/audiozáznam z řízeného rozhovoru, bibliografie (vážící se k osobnosti/tvorbě).

Údaje pro databázi pak budou získávány za pomoci orální historie, archivního výzkumu, rešerší literatury, tvorbou bibliografií, digitalizace apod.

Výstupů by nakonec mohla být celá řada: veřejná specializovaná online databáze, biografický slovník, články v recenzovaných periodících, konferenční sborníky, odborné knihy, kapitoly v odborných knihách, popularizační články, knihy, kalendář, výstavy, přednášky pro veřejnost, sociální síť, tištěná/elektronická média, specializovaná mapa (GIS, například dle tematiky – rodáci/občané, skláři, výtvarníci), výstava – panelová/roll-up (například osobnosti oceněné hejtmanem z daného roku, tematicky: textilní podnikatelé, běžkaři, stavitelé přehrad, váleční letci atd., například odbojáři budou představeni na venkovních panelech ve městech k oslavám 8. května), přednášky – představení konkrétního okruhu regionálních osobností / samostatné osobnosti regionálního/nadregionálního významu, online kalendárium – představení osobnosti dle data narození/úmrť, kalendář Krajské vědecké knihovny ad.

V databázi budou zpracovány především oceněné osobnosti (laureáti čestných ocenění měst, Libereckého kraje, České republiky), pamětníci druhé světové války, třetí republiky, roku 1948, 1968, 1989 apod., retrospektivně pak další osobnosti.

V databázi je zatím 2 750 záznamů, ročně by pak mělo být zpracováno minimálně čtyřicet osobností a cílem je rozšíření na webové stránky s podporou Libereckého kraje (pro letošní rok je finanční podpora již dojednána). Definitivní webové rozhraní bude až v příštím roce, kdy má dojít ke kompletní změně celého webu knihovny. Prozatím je předjednána spolupráce s Technickou univerzitou v Liberci – katedrou historie (studentské seminární/bakalářské/diplomové práce, zpracování v rámci historických seminářů a proseminářů).

Regionální informační zdroje – služba se zpětnou vazbou a prostor pro inspiraci

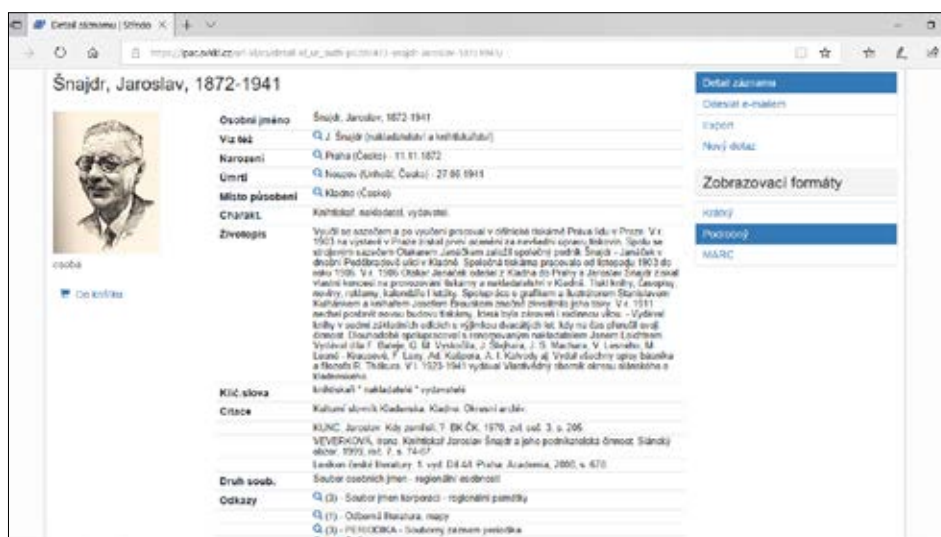
Ing. Jiří Mika

Knihovny svou činností přispívají k rozvoji vzdělanosti a k ochraně kulturního dědictví. Ukažme si, jak oba tyto obecné a samozřejmé atributy splňuje či naplňuje jeden z konkrétních produktů (krajské) knihovny, který poněkud technicky a nepoeticky nazveme systém regionálních informací. Seznámíme se s jeho hlavními prvky, funkcemi a také s tím, co je pro něj typické, totiž že disponuje zpětnou vazbou, tedy že výstupy z něj podněcují nové vstupy. Nejprve dovolte malé situační zakotvení a ohlédnutí do historie. Budeme se zajímat o regionální informační zdroje Středočeské vědecké knihovny sídlící v Kladně ve Středočeském kraji. Historicky prvním takovým zdrojem, který knihovna začala cíleně vytvářet těsně před druhou světovou válkou, byl fond kladnenský, tedy knih kladenských autorů, o Kladně a v Kladně vydaných. S postupnou přeměnou knihovny z městské na okresní a krajskou došlo i k rozšiřování tohoto regionálního fondu. V šedesátých letech 20. století začala kladenská knihovna už jako krajská vydávat tematicky a regionálně zaměřené bibliografie, za rok 1967 vyšla první bibliografická ročenka *Středočeský kraj v tisku*. V roce 1992 byla tato činnost automatizována a do tehdy pro knihovníky přelomového systému CDS/ISIS byla kromě článkové bibliografie převedena také kartotéka osobností a vznikla dnes již legendární databáze regionálních osobností – REOS. V průběhu devadesátých let přibyla databáze regionální faktografie – REFA – vytvářená ze záznamů památek a místopisných zajímavostí nejprve z několika vybraných okresů, později z celého kraje. V roce 1997 byl implementován knihovní systém Rapid Library a regionální databáze do něj byly postupně integrovány – článková bibliografie jako samostatný subsystém, REOS jako součást souboru autorit osobních jmen, REFA jako součást souborů autorit korporací a geografických názvů –, přičemž údaje překračující rámec knihovního standardu (tehdy to byl formát UNIMARC) byly uloženy do interních polí. Nově byla vytvořena souborná databáze knih z fondů středočeských knihoven. Tím byl položen základ systému regionálních informací, který byl v roce 2003 převeden do programového prostředí ARL a v roce 2009, kdy se Středočeská vědecká knihovna v Kladně zapojila do programu Kramerius, rozšířen o digitální knihovnu. Digitalizace byla v roce 2015 podpořena zřízením digitalizačního pracoviště Středočeského kraje umístěného v knihovně. Další rozvoj systému, stejně jako strukturu a obsah záznamů, si již ukážeme na konkrétních příkladech.

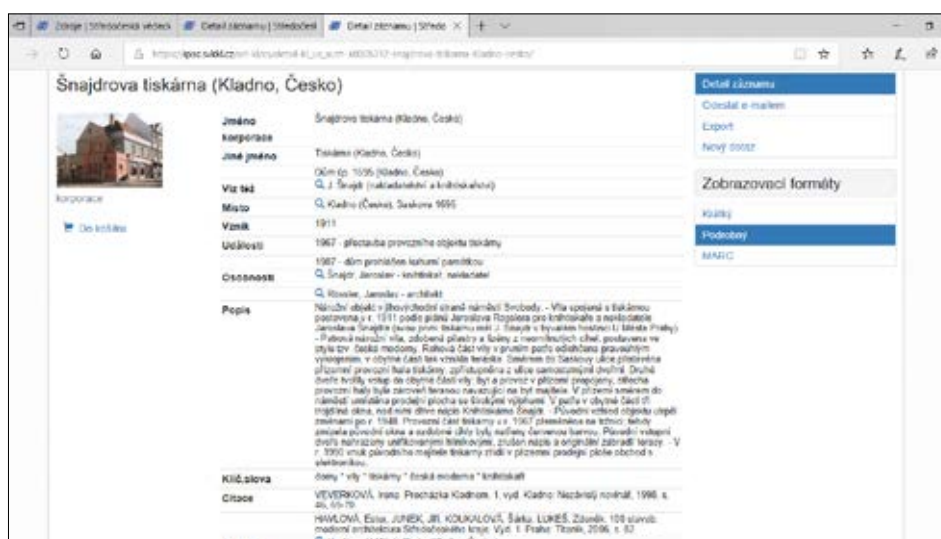
1. Před příchodem roku 2007, v němž měla Středočeská vědecká knihovna v Kladně slavit 110. výročí svého vzniku, kohosi napadlo, že by při této příležitosti mohla být pro zájemce o kladenskou kulturní historii vydána nikoli obvyklá publikace o knihovně, nýbrž knížka mapující to, co knihovnu naplňuje obsahem, totiž historii nakladatelského podnikání v Kladně. Oslovený literární historik Aleš Zach, jenž byl požádán o pomoc, se jen pousmál a se slovy „vždyť v Kladně žádná nakladatelství nebyla“ se přece jen pustil do bádání. Výsledkem byla kniha *Nakladatelské Kladno* o rozsahu 180 stran. Původní předpoklad, že podkladem pro ni budou údaje z katalogu a z regionálních databází, se naplnil jen zčásti. Využity byly hlavně záznamy regionálních osobností při sestavování slovníčku „Osobnosti nakladatelského Kladna“, ostatní části knihy – historický text a bibliografický soupis „Nakladatelská kladnensia“ – byly výsledkem autorovy badatelské práce. Ukázalo se, že podrobný výzkum vedl k odhalení nejen dosud málo známých či úplně neznámých nakladatelských podniků, ale řady dalších zajímavostí z kulturního života v Kladně v období od sedmdesátých let devatenáctého století do poloviny století dvacátého, které pak byly zapracovány do záznamů v regionálních databázích.

Jedním z mála nakladatelství v Kladně, která přesáhla regionální význam, byla firma Jaroslava Šnajdra. Ten započal své kladenské působení v roce 1903 jako tiskař, ale již roku 1907 zahájil nakladatelskou činnost vydáním novely Quida Marii Vyskočila *Zvonice*. Následně si stanovil náročný ediční program, zahrnující například soubor spisů Rabíndranátha Thákura, edici *Knihy východní* nebo *Spisy Františka Baleje*. Příběh Jaroslava Šnajdra a jeho nakladatelství se promítl do řady záznamů v informačním systému knihovny, které mají přímou souvislost s částmi knihy *Nakladatelské Kladno*. Záznam Jaroslava Šnajdra navazuje na slovníček osobností, záznam nakladatelského domu – kulturní památky (postaven byl podle návrhu kladenského architekta Jaroslava Rösslera a po vzoru pražského nakladatele Jana Laichtera, pro něhož navrhoval dům Jan Kotěra) – má vztah k příslušné kapitole v knize a záznam samotného nakladatelství (korporace) s odkazy do katalogu knihovny se váže na soupis Šnajdrových

edičních počinů v bibliografii „Nakladatelská kladnensia“. A protože se jedná o systém, všechny záznamy, u nichž to má smysl, jsou navzájem propojeny.

Obr. 1: Záznam Jaroslava Šnajdra. Zdroj: Soubory autorit, regionálních osobností, památek a místopisu [online]. Kladno: Středočeská vědecká knihovna v Kladně, c1993-2019 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: https://ipac.svkk1.cz/ar-kl/cs/detail-kl_us_auth-p0202473-snajdr-jaroslav-18721941/

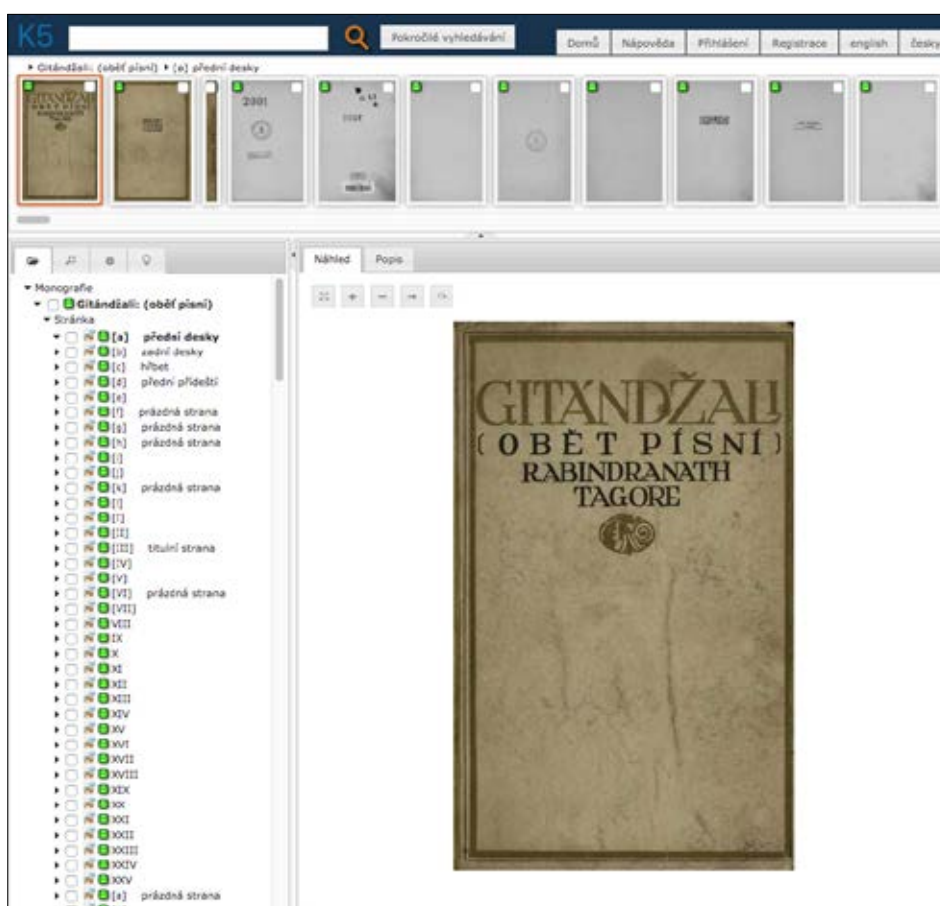

Obr. 2: Záznam Šnajdrovy tiskárny a nakladatelského domu. Zdroj: Soubory autorit, regionálních osobností, památek a místopisu [online]. Kladno: Středočeská vědecká knihovna v Kladně, c1993-2019 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: https://ipac.svkk1.cz/ar-kl/cs/detail-kl_us_auth-k0005312-snajdrova-tiskarna-Kladno-cesko/

Tím ale Šnajdrův příběh pro Středočeskou vědeckou knihovnu v Kladně neskončil. Křest knihy proběhl 23. května 2007 současně s vernisáží výstavy věnované kladenským nakladatelstvím a mezi hosty byla i nakladatelova vnučka Evženie Šnajdrová. Ta následně pozvala knihovníky do bývalého nakladatelského domu, kde mohli navštívit i půdu a mezi zaprášenými přebytky někdejší Šnajdrovy produkce si vybrat exempláře do knihovního fondu. O několik let později pak věnovala Evženie Šnajdrová Středočeské vědecké knihovně v Kladně celou Šnajdrovu osobní knihovnu. Byť sama pracuje jako kurátorka Národního muzea, dala přednost krajské knihovně, se slovy: „U vás o to bude dobře postaráno a pro místní lidi to bude dostupné.“ Šnajdrova knihovna nebyla rozptýlena do fondu, ale zůstala zachována jako celek a postupně probíhá také její digitalizace. Původně tradiční osobní knihovna se tak stává součástí knihovny nejen veřejné, ale i digitální.

Obr. 3: Část osobní knihovny Jaroslava Šnajdra. Foto: autor příspěvku

Obr. 4: Kniha Rabindranátha Thákura Gitandžali z osobní knihovny Jaroslava Šnajdra po digitálním zpracování.

Zdroj: Digitální knihovna [online]. Kladno: Středočeská vědecká knihovna v Kladně, c2009-2019 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: http://kramerius.svkk1.cz/search/1.jsp?pid=uuid:19f01ba4-c640-4e00-bf02-3e443866efc4#monograph-page_uuid:7748e3b8-df5f-11e4-bc64-005056b5ed69

Jakýmiis odnožemi tohoto příběhu bylo zacílení na další dvě osobnosti z kladenské kulturní minulosti. Jednou z nich byl malíř a grafik Stanislav Kulhánek, jenž spolupracoval se Šnajdrem jako ilustrátor a výtvarník. I jemu byla uspořádána výstava, připravená ve spolupráci s jeho vnukem Jindřichem Hotovým. Ten později věnoval knihovně významnou část Kulhánkovy knižní pozůstalosti a na základě výstavy inicioval vydání *Soupisu exlibris Stanislava Kulhánka* Spolkem sběratelů a přátel exlibris. Knihovna tedy opět získala důvěru jako dobrý správce místního kulturního odkazu a zároveň dala impulz k širšímu výzkumu zaměřenému na dílo dosud méně známého umělce. Druhá odbočka je spíše moje osobní – jedna z kapitol knihy *Nakladatelské Kladno* probudila v Kladně zájem o svéráznou postavu sládky, spisovatele a vydavatele starých alchymických spisů Otakara Zachara, a to mě inspirovalo k napsání knížky *Mezi alembikem a spilkou*, zabývající se jeho osudy a tvorbou. V roce 2012 ji vydal kladenský spolek Halda a pokřtěna byla ve sklepech bývalého místního pivovaru.

2. Jedním z pravidelných výstupů ze souboru regionálních osobností je měsíční kalendárium, obsahující významná výročí osobností a vystavované na webu knihovny. Webová stránka nahradila dřívější tištěná kalendária, současně působí jako propagace databází, neboť z ní vedou odkazy k záznamům. Výhodou oproti tištěné příručce je, že i starší kalendária odkazují na stále aktualizované údaje.

Středočeská vědecká knihovna v Kladně, příspěvková organizace

Vyhledávání v katalogu

O knihovně Katalog a databáze Pro čtenáře Pro knihovny Pro školy Pro veřejnost

Katalog a databáze > Kalendária 2014 > Kalendárium

Zářijové kalendárium

Významná výročí osobností Středočeského kraje vybraných z databáze SVK – [Soubory autorit a regionální faktografie](#).
Jméno osoby je odkazem na záznam v databázi.

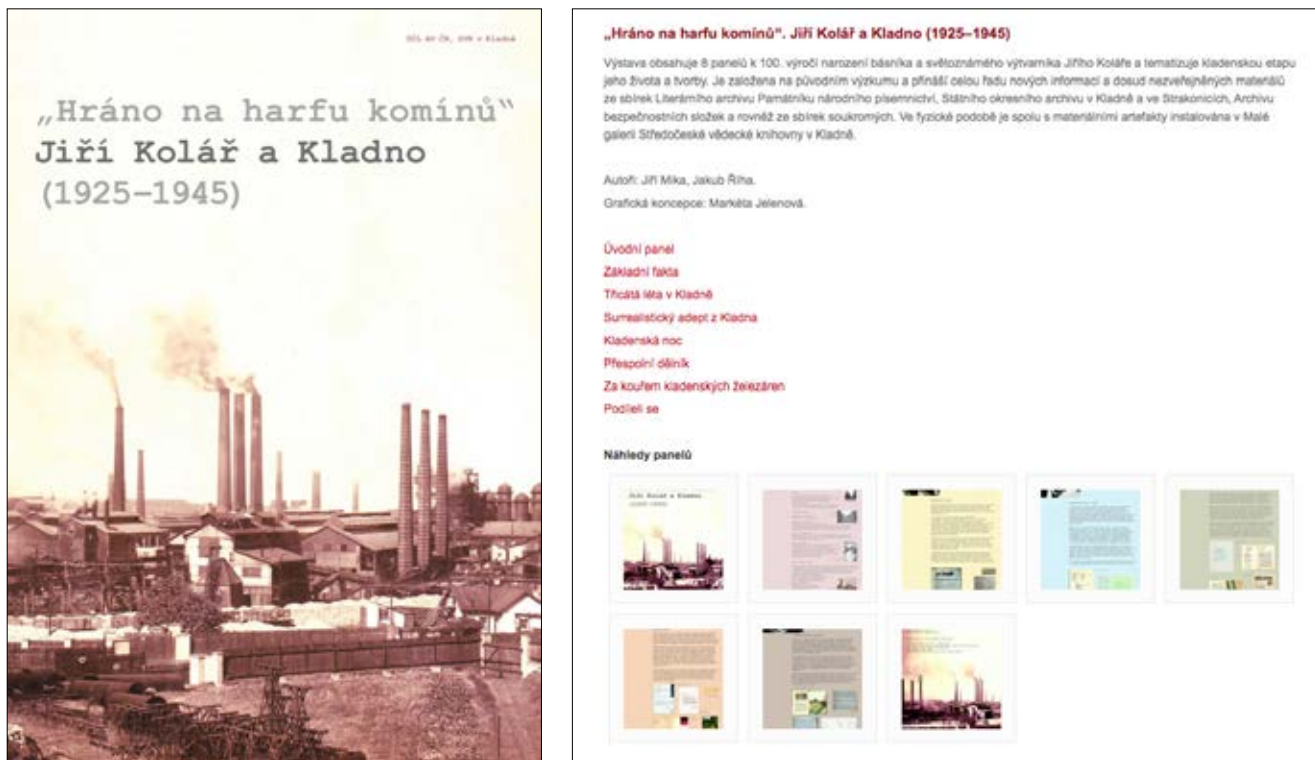
†	1.9.1904	Josef Srb
*	1.9.1929	Květa Fialová
†	3.9.1914	Josef Karel Šlejhar
*	4.9.1869	Václav Kejmar
*	4.9.1934	Jan Švankmajer
*	4.9.1954	Libor Rouček
*	5.9.1909	Marie Podvalová
†	5.9.1934	Josef Bosáček
*	24.9.1914	Jiří Kolář
†	25.9.1924	Karel Burian
*	27.9.1894	Josef Cigra
*	28.9.1924	Otakar Brousek

Jiří Kolář

Obr. 5: Kalendárium ze září 2014 s odkazem na záznam Jiřího Koláře. Zdroj: Zářijové kalendárium. Středočeská vědecká knihovna v Kladně, příspěvková organizace [online]. Kladno: Středočeská vědecká knihovna v Kladně, c2017 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <https://www.svkkl.cz/katalog-a-databaze/kalendarium/2014/09>

V zářijovém kalendáriu z roku 2014 se nachází odkaz na záznam významného básníka a výtvarníka Jiřího Koláře, od jehož narození uběhlo 24. září toho roku sto let. Záznam byl původně poměrně stručný, obsahoval jen informaci o tom, že Kolář prožil své mládí v Kladně, další údaje dostupné v běžných slovnících se do něj přebíraly jen výběrově. Avšak právě u příležitosti Kolářova výročí knihovna uskutečnila ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR projekt, jehož výsledkem byla výstava „Hráno na harfu komínů: Jiří Kolář a Kladno (1925–1945)“, která proběhla v Malé galerii knihovny, ale současně má i virtuální podobu trvale dostupnou na webu Ústavu pro českou literaturu AV ČR.

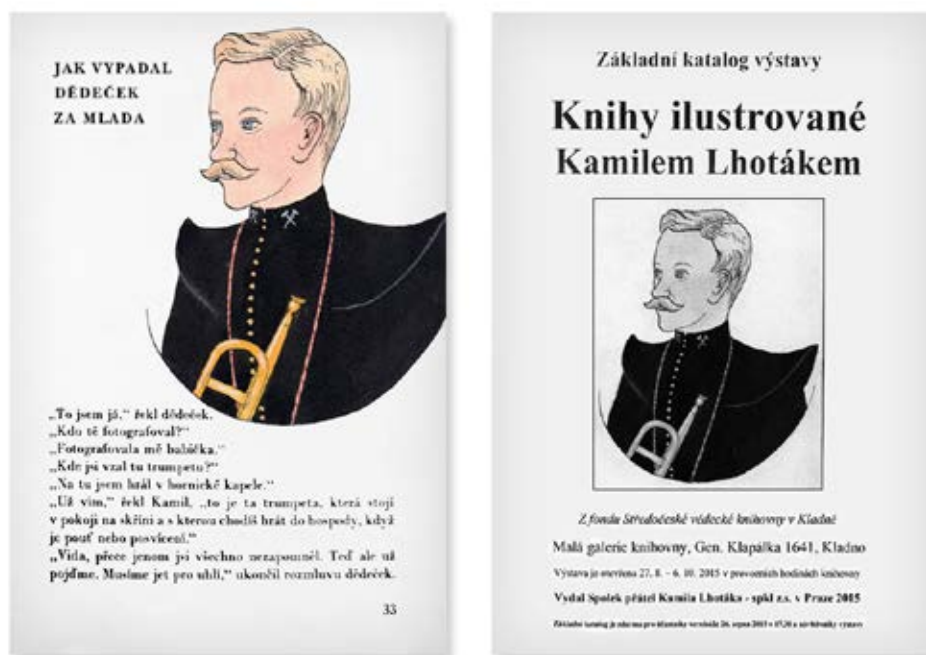
Obr. 6: Úvodní panel výstavy „Hráno na harfu komínů“. Zdroj: Literatura ke stažení. Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/cs/verejnosti-a-skolam/literatura-ke-stazeni>

V den výročí byla uspořádána přednáška literárního historika Jakuba Říhy na téma Kolářova životního a tvůrčího období spadajícího časově do třicátých a první poloviny čtyřicátých let 20. století a místně do Kladna a kladenský magistrát byl přípravou výstavy inspirován k umístění pamětní desky v jednom z míst, kde Kolář pobýval. Asi nepřekvapí, že na základě výstupů z projektu byly aktualizovány a doplněny informace do regionálních databází, přičemž bylo využito vlastností již nového knihovního systému ARL, včetně možnosti ukládat k záznamům jako přílohy digitální objekty. Záznam Jiřího Koláře tak obsahuje kromě podrobného kladenského životopisu také fotografie jeho rodného domu v Protivíně a pamětní desky v Kladně.

Obr. 7: Pamětní deska na domě čp. 190 na Poštovním náměstí v Kladně. Foto autor příspěvku

Při realizaci projektu došlo rovněž k doplnění knihovního fondu o některé dosud neznámé publikace, které se podařilo získat v antikvariátech, například Kolářovu knihu pro děti *Jeden den prázdnin* situovanou na Kladensko a vyzdobenou půvabnými ilustracemi Kamila Lhotáka. Následně se pak uskutečnily dvě volně navazující výstavy, které představily ilustrační tvorbu Kolářových přátel a stejně jako on členů Skupiny 42 – kladenského malíře Karla Součka (za účasti členů jeho rodiny) a výtvarníka Kamila Lhotáka (v součinnosti se Spolkem přátel Kamila Lhotáka).

Obr. 8: Kamil Lhoták: ilustrace z knihy Jiřího Koláře *Jeden den prázdnin*. Praha: Orbis, 1949; obálka katalogu výstavy „Knihy ilustrované Kamilem Lhotákem“. Praha: Spolek přátel Kamila Lhotáka, 2015.

3. Dne 28. října 2016, ve svátek, který je v kulturních institucích zřizovaných krajem pojímán také jako Den Středočeského kraje, se ve Středočeské vědecké knihovně v Kladně uskutečnil program tematicky zaměřený na tramping ve středních Čechách. Hlavní přednášku k tématu měl historik Jan Pohunek, vedoucí etnografického oddělení Národního muzea, mimo jiné spoluautor knihy *Český tramping v časech formování a rozmachu*, a mezi návštěvníky se objevily i některé kladenské trampské legendy, jako například šerif osady Tramp Boys, malíř a hudebník Václav Černý – Dewi.

Vzhledem k tomu, že tramping je fenomén úzce spojený se Středočeským krajem – ať už místy, jež jsou cíli trampů (povodí Vltavy, Berounky nebo Sázavy, Brdy), anebo městy, odkud se trampové rekrutují (Kladno) –, odráží se samozřejmě i ve fondu a regionálních databázích krajské knihovny. Některé zajímavé oblasti vyhledávané (nejen) trampy lze najít v záznamech regionálního místopisu, vybraná místa pak mohou být umístěna na webu knihovny jako tip na výlet (tato webová stránka má podobnou funkci jako kalendárium). Patří k nim například záznamy brdského vrchu Plešivec (tip na výlet v prosinci 2016) nebo lomu Alkazár u Berounky poblíž Srbska (tip na výlet v červnu 2017). Autorsky činní trampové, ať již básníci, prozaici, nebo hudebníci, mají své záznamy coby regionální osobnosti a poměrně se také daří získávat do fondu jejich publikace nebo hudebniny, byť se někdy jedná o díla obtížně dostupná. Příkladem může být básnický výbor *Přežitky* již nežijícího trampa z Rakovníka Stanislava Zárybnického – Houly, zpěvníky *Poselství*, zahrnující celoživotní hudební tvorbu kladenského trampa a písničkáře Wabiho Ryvolu, nebo dvoudílná publikace o trampingu a trampech *Stopou toulavou* od Fredyho Schuberta s ilustracemi Mikiho Ryvolu.

Středočeská vědecká knihovna v Kladně, příspěvková organizace

Vyhledávání Kontakty Nastavení účtu Nápověda Předregistrace Přihlášení

Počet záznamů: 1

Plešivec (Česko : vrch)

Geografické Plešivec (Česko : vrch)

Jméno

Místo Hřebený (střední část, Česko)

Popis Hřebený vrch (Česko)
Základní vrchol vrchu v části jižní zvané Hřebený, se dvěma objemnými vrcholy (pravý 643 m, levý 654 m s 4 m západně od obce Hostovice. – K západu spadá strmý svah skloněný směrem z jihovýchodu východně k vrcholům Hřebený (559 m), je tuším křemencem, který se mnoha místy vyznačuje v podobě tenkých malých břízových hájů. Na jihovýchodní straně tzv. Čertova kámen s výhledem do směr západně od Křivčínů skály se nachází velký bláznivý balvan, vidlý, který se kdysi skutečně kypěl, dnes však už jenové sedí na svém podkladě. Dříve byl viděn mělký povrchový se pružícími částmi. Na severovýchodním úbočí (1,5 km jižně od obce Lhotka) vrostl kdysi les zvané kypělý křemec, který byl v roce 1930 vyřazen. Plešivec byl odpradávně důležitým vyhledávacím místem, po celém svahu vrchu, od Křivčínů skály na jih až k lokalitě zvané Záhada na severu, se neprostíhlá pozůstatky jedinečné z největších hraček v Čechách (dřevěná, z doby mezi r. 1500-1600 př. n. l.). Plešivec je také odpočinkovým a geoturistickým místem. Na vrchu se nachází Čertova kámen, Křivčínů skály, Pískovcová zahrada nebo Záhada stromů. Je zde i proslavená skromá dřívě brázděná železná železnice, železnice pleševské, což, spojuje vrchol vrchu Plešivec, stávkou Křivčínů. Dnes je vrch Plešivec součástí přírodního parku Jihocelá – Pod Plešivcem, 200 m severně od Křivčínů, pomník partyzána.

Klíč. slova vrch * vrchol * hradisko * obětní místo * lidové pověsti * nedořešené bytosti * strom s evokací síly * pomník * památník * přírodní parky

Citace Okolí Prahy západ. l. vyd. Praha: Olympia, 1990, s. 217.
Hřebený a Šlapák přehledy: 50 000, 3. vyd. Praha: Klub českých turistů, 2001, David, Petr; DOUKAL, Vladimír. Hřebený vrch a okolí. Praha: Knihní klub, 2016, s. 76-79. ISBN 978-80-242-8512-5.
Soubor geografických jmen – regionální místopis

Druh soub. (2) – Soubor osobních jmen – regionální osobnosti

Odkazy (1) – Soubor jmen korporací – regionální památky
(1) – ČLÁNKY
(1) – Regionální literatura – knihy

Související stránky

- Detail záznamu
- Převodní dotaz
- Odeslat e-mailem
- Export
- Nový dotaz

Zobrazovací formáty

- Křídky
- Podrobný
- MARC

Do košíku

Obr. 9: Záznam vrchu Plešivec. Zdroj: Soubory autorit, regionálních osobností, památek a místopisu [online]. Kladno: Středočeská vědecká knihovna v Kladně, c1993-2019 [cit. 2019-08-12].
Dostupné z: https://ipac.svkk1.cz/ar-kl/cs/detail-kl_us_auth-g0004695-Plesivec-cesko-vrch/

Středočeská vědecká knihovna v Kladně, příspěvková organizace

Vyhledávání Kontakty Nastavení účtu Nápověda Předregistrace Přihlášení

Počet záznamů: 1

Zárybnický, Stanislav, 1952-1989

Osobní jméno Zárybnický, Stanislav, 1952-1989

Jiné jméno Zárybnický-Houba, Stanislav, 1952-1989 (Pseudonym) Houba, 1952-1989

Narození 19.02.1952

Úmrtí Československo (Přibram, Česko) - 11.12.1989

Místo působení Rakovnick (Česko)

Charakt. Želez (Česko)

Životopis Tráma, vydavatel samizdatových časopisů a souborů foliových písní, básní, próz, publikací.
Vyučil se strojírenem pro Karelův Věhlas téhož, pracoval jako mistrýj mouněř ČSD. Že se železných a v 80. letech v Rakovnicku. Byl aktivním členem, zasl. básně a prózy a časopisovou tematikou, s l. 1972-81 vydával časopis samizdatový časopis (jím) Návraty byl členem v Hradci (Hradci) Souborů Tráma. Kariérově časopisovou a foliovou publikacím, se, souborů Hradci se v časopise samizdatovém časopise Popovity v l. 1981-88. V 80. l. se podílel na organizování kulturních pořadů Klubu mladěře v Rakovnicku, souborů Hradci byl vydal samizdatový časopis (jím) Hradci, Jaroslava Husky, Vladimír Hradci, Jaroslav Hradci. Za své vlastní tvorby vydal šest samizdatových sbírek: Hradci (1972), Hradci (1974), Hradci (1976) a Hradci (1978), Hradci (1980), Hradci (1982), Hradci (1984), Hradci (1986), Hradci (1988), Hradci (1990), Hradci (1992), Hradci (1994), Hradci (1996), Hradci (1998), Hradci (2000), Hradci (2002), Hradci (2004), Hradci (2006), Hradci (2008), Hradci (2010), Hradci (2012), Hradci (2014), Hradci (2016), Hradci (2018), Hradci (2020), Hradci (2022), Hradci (2024).

Klíč. slova časopis * soubor * básně * prózy * publikace

Citace Čestný JH. Houba nám rozšířil své trampské artoe. Folk & Country, 1995, roč. 6, č. 12, s. 12-13.
ZÁRYBNICKÝ, Stanislav Houba. Hradci. Praha: Aván, 1989.
NÁŠLÍK, Petr; ŠLÁNKOVÁ, Hana. Stanislav Zárybnický - foliový úrben. Report, 2009, roč. 19, č. 49, s. 4.

Druh soub. Soubor osobních jmen – regionální osobnosti

Odkazy (2) – Sebestra
(3) – ČLÁNKY
Databáze národních autorit NK ČR

Související stránky

- Detail záznamu
- Převodní dotaz
- Odeslat e-mailem
- Export
- Nový dotaz

Zobrazovací formáty

- Křídky
- Podrobný
- MARC

Do košíku Tvoje odkazy Backmark 19.02.1952

Obr. 10: Záznam Stanislava Zárybnického – Houly s odkazy na záznamy jeho knih v katalogu a článků o něm v regionální bibliografii. Zdroj: Soubory autorit, regionálních osobností, památek a místopisu [online]. Kladno: Středočeská vědecká knihovna v Kladně, c1993-2019 [cit. 2019-08-12].
Dostupné z: https://ipac.svkk1.cz/ar-kl/cs/detail-kl_us_auth-p0086858-Zarybnicky-Stanislav-1952-1989/

Knihy, které nemá Středočeská vědecká knihovna v Kladně ve svém fondu, se mohou objevit v souborné databázi obsahující záznamy publikací se vztahem k regionu, jež se nacházejí v různých středočeských knihovnách. Tak tomu bylo například s titulem *Kamarádi Staré řeky aneb Střípky z historie tramského hnutí nejen na Berounce*, který podle této databáze vlastnila jen Městská knihovna Beroun. A zase zafungovala zpětná vazba a knihu se letos, během přípravy tohoto příspěvku, podařilo koupit v antikvariátu a bude zařazena do fondu Středočeské vědecké knihovny.

Souborná databáze regionálních knih

Kamarádi Staré řeky, aneb, Střípky z historie tramského hnutí nejen na Berounce

Název	Kamarádi Staré řeky, aneb, Střípky z historie tramského hnutí nejen na Berounce
Část názvu	Střípky z historie tramského hnutí nejen na Berounce
Nakl. údaje	Beroun : Vodácký spolek Stará řeka, 2001
Fyz. popis	128 s. : il.
Předmět.hesla	☐ vodáctví * ☐ trampinj * ☐ řeky ☐ Berounka (Česko : řeka) * ☐ Beroun (Česko : oblast)
Klíč.slova	tramské osady
Konspekt	797 - Vodní sporty. Letecké sporty
MDT	556 53 * 796 54 * 797 12 * (282 243 31) * (437 312)
Země vyd.	Česko
Jazyk dok.	čeština
Vlastník	Beroun MĚK
Druh dok.	Regionální literatura - knihy

Obr. 11: Záznam knihy *Kamarádi Staré řeky* v souborné databázi regionálních dokumentů. Zdroj: Databáze regionální literatury [online]. Kladno: Středočeská vědecká knihovna v Kladně, c1993-2019 [cit. 2019-08-12].

Dostupné z: https://ipac.svkkl.cz/ari-kl/cs/detail-kl_us_redo_cat-0408839-Kamaradi-Staré-řeky-aneb-Střípky-z-historie-tramského-hnutí-nen-jen-na-Berounce/

V souvislosti se Starou řekou či Berouňkou učiňme poslední odbočku z našich příběhů, a to do kraje známého z povídek Oty Pavla. Díky záznamům regionální faktografie můžeme virtuálně zavítat k proslulé restauraci U Rozvědčíka a k Pamětní síni Oty Pavla v Branově. Na fotografii připojené k záznamu najdeme i řeku s loďkou a převozníkem, jenž patří k následovníkům legendárního pana Proška. V těchto dnech právě probíhá v prostorách Středočeské vědecké knihovny v Kladně výstava „Ota Pavel – známý i neznámý“, která vznikla v rámci projektu „Židovští autoři Středočeského kraje“, ve spolupráci knihovny se spolkem Buštěhrad sobě a s využitím materiálů zapůjčených Buštěhradským muzeem Oty Pavla. Je dokladem toho, že zájem o regionální historii v knihovně neustává.

Závěr

Systém regionálních informací je určen především uživatelům. Jeho důležitou zpětnou vazbou je ovšem i to, že napomáhá samotným knihovníkům – mohou lépe poznat region, nasát více z jeho historie a vytvořit si k němu bližší vztah. Informace z databází Středočeské vědecké knihovny v Kladně inspirovaly k řadě referátů přednesených na bibliografických kolokviích (například „Básník Ivan Krasko a střední Čechy“, „Mizející stopa kladenského dělníka v české literatuře“, „Pohádky v bibliografii kladenských nakladatelství“) a při mnoha jiných příležitostech. Informační zdroje byly prezentovány například na workshopu „Knihovny na veřejnosti“ v německém Špýru nebo na kolokviu „Literární paměť ve středních Čechách“, pořádaném Maticí českou a dalšími institucemi. Přece jen však nejvíce těší zájem uživatelů, jako v případě předsedy spolku Halda Romana Hájka, reflektovaný ve sborníku *Středočeská vědecká knihovna trojím pohledem*: „Naprostým unikátem je pak databáze regionálních osobností a památek, patrně nejobsáhlejší encyklopedie zaznamenáníhodných osobností a míst historie i současnosti středních Čech. [...] je naprosto skvělé, že region něco takového má.“

Krčmaň, Hölzel a jiné příběhy... Regionální dějiny a jejich výzkum a prezentace Vědeckou knihovnou v Olomouci

Lubomír Novotný

Vědecká knihovna v Olomouci

Úvod

Knihovna s tradicí, významem, šíří a rozmanitostí fondu, s geograficko-kulturně-vzdělanostním vlivem, jakým po staletí disponovala jezuitská/univerzitní/studijní/vědecká knihovna v Olomouci, nemůže své aktivity omezovat pouze na tradiční knihovnické úkony. Její pole vždy bylo, je a musí být mnohem širší. Specifikem Vědecké knihovny v Olomouci je její historický fond. Ten je budován přes čtyři sta padesát let a jedná se o korpus mimořádné hodnoty, jenž zabírá nejen všechny základní vědecké a umělecké sféry minulosti od teologie, filozofie přes právo, medicínu až po přírodní vědy, ale je tvořen i dokumenty neknižního charakteru, v první řadě kartografickými zdroji, obrazovými dokumenty či periodiky. Historický fond je velmi široký nejen z obsahové stránky, ze stránky zaměření na různé obory, ale i svým „globálním“ rozsahem. Obsahuje dokumenty místního, regionálního, zemského, národního, evropského i globálního charakteru. Všechny tyto dokumenty nabízejí nástroje k tomu, aby Vědecká knihovna v Olomouci mohla ve své činnosti aktivně provozovat „regionální kulturní politiku“.

Vymezení pojmu „regionální“

Po vzniku krajů v České republice na počátku třetího tisíciletí se stal novým zřizovatelem Vědecké knihovny v Olomouci (dále jen VKOL) Olomoucký kraj. Tato organizační změna předznamenala i potřebu nového důrazu na regionální historii. Jak si ovšem pojem „regionální“ vymezit? Vždyť knihovna sídlila po staletí v druhém hlavním městě Moravského markrabství, ve městě univerzitním, městě biskupském/arcibiskupském, městě, tedy v sídle, jehož dosah byl minimálně zemský, spíše až středoevropský. Z organizačního hlediska se jednalo od jejího postátnění za josefinských reforem o instituci zemskou, po vzniku republiky instituci, jejímž zřizovatelem byla ministerstva (školství či později kultury). Olomoucká knihovna tedy vždy měla nadregionální přesah, její smysl a význam nebyl primárně spojen s Hanou či střední Moravou. Tato situace se začala měnit ve 20. století. Po vzniku Československa se olomoucká Studijní knihovna ocitla v konkurenci dynamičtěji se vyvíjející Zemské a univerzitní knihovny v Brně, čímž se její význam relativně snižoval. Po druhé světové válce s obnovou univerzity v Olomouci se začala dnešní Vědecká knihovna, tehdy pod názvem Univerzitní (ačkoli nebyla organizační složkou Palackého univerzity), specializovat více jako vysokoškolská knihovna, a to pro vysoké učení, jehož geografický záběr směřoval především ke studentům pocházejícím ze střední a severní Moravy a západního Slezska. Po zániků zemí a konstituování krajského zřízení od roku 1949 se toto geografické určení zvýraznilo a přetrvávalo i po zřízení Severomoravského kraje. V těchto desetiletích se vytvořilo nejen primární územní určení dnešní VKOL, ale i čtenářská struktura. VKOL se stala jistým způsobem regionální knihovnou ve smyslu své orientace a záběru na území střední a severní Moravy a přilehlé části Slezska, s tím, že z hlediska čtenářů byli hlavními abonenty jejích služeb studenti a pracovníci Univerzity Palackého. Po vzniku novodobých krajů v roce 2000 se tato orientace s územním vymezením Olomouckého kraje ještě více zdůraznila. V tomto smyslu chápeme ve Vědecké knihovně v Olomouci, že „regionální“ pro nás znamená vymezení hranicemi Olomouckého kraje s regionálními přesahy k hraničním regionům Jihomoravského kraje (Boskovicko, Vyškovsko), Zlínského kraje (Kroměřížsko) či Moravskoslezského kraje (Bruntálsko, Opavsko, Novojičínsko).

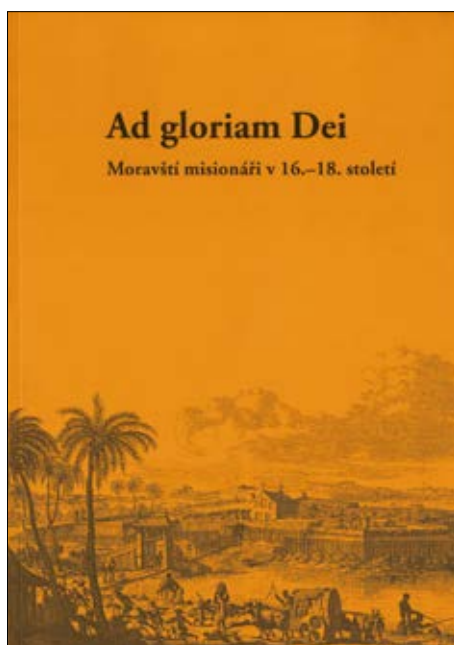
Struktura regionálně-historických aktivit

Regionálně-historické aktivity VKOL se projevují v devíti okruzích:

- ve výstavních aktivitách,
- ve vydavatelské a publikační činnosti,
- v přednáškové činnosti,

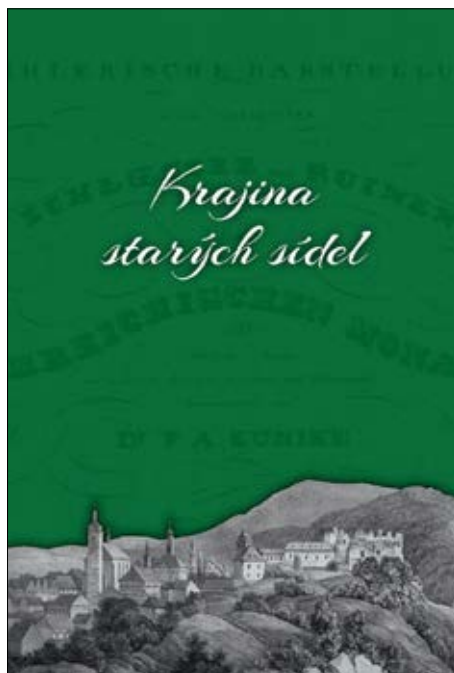
- v zapojování regionálních témat do oslav významných výročí či připomínkových dnů,
- v popularizačních aktivitách,
- v organizování každoroční historické konference,
- v podílu na pořádání Olmützer Kulturtage,
- v odborné spolupráci s Univerzitou Palackého (pedagogická činnost),
- fakultativně i v projektech týkajících se zahraniční spolupráce.

Základní nástroj reprezentující regionální historii ve VKOL spočívá v pořádání výstav a ve vydavatelsko-publikační činnosti. Výstavy jsou pořádány v Galerii Biblio umístěné ve staré budově VKOL, u větších akcí a v případě partnerské spolupráce se jedná o využití velkých výstavních prostor v Olomouci či v případě putovních výstav o celomoravskou aktivitu. Z organizačního hlediska se na výstavní činnosti s regionálně-historickým prvkem podílí primárně oddělení Správy fondů a historických fondů (dále jen SFHF) VKOL a sekundárně i oddělení Regionálních funkcí. Například lze uvést od roku 2011 výstavy s regionálně-historickou tematikou (částečně či úplně): „Silesia Picta: veduty slezských měst a staré mapy Slezska = panoramy miast śląskich i mapy Śląska“ v roce 2011, „Ad gloriam Dei: moravští misionáři v 16.–18. století“ v roce 2013, „Krajina starých sídel“ v roce 2015, „Chrám věd a múz“, velká trojvýstava ke 450. výročí založení VKOL, jež jsme si připomněli v roce 2016, v témže roce jsme návštěvníkům VKOL představili osobnost celosvětového významu, prostějovského rodáka Otto Wichterleho na výstavě s názvem „Otto Wichterle / Vědec a vynálezce“. V bohatém roce 2016 se v Galerii Biblio konala i podařená fotografická výstava „Časy se mění, krásy zůstávají. Olomouc očima fotografa Jakuba Hutery“. V roce 2017 jsme uspořádali výstavu „Křčmaňská aféra: tajemný pokus o atentát na československé ministry“, výstavu „Eduard Hölzel: 1817–1885“ taktéž v roce 2017, „Sbohem, monarchie: putování dlouhým 19. stoletím“ v roce 2018, výstavu „Zmizelé Sudety“, již mohli návštěvníci shlédnout také v roce 2018, a na počátku roku 2019 mohli návštěvníci VKOL navštívit putovní výstavu „Století 1918–2018 v Olomouckém kraji“. Na konec roku 2019 se chystá výstava „Na Jeseníky!“ mapující kořeny turistiky na Jesenícku od jejích počátků až do roku 1945. Tento výčet není úplný a vyčerpávající, ale poskytuje základní představu o tom, jaké mají ve VKOL cíle a smysl výstavní aktivity se vztahem k regionální historii. V prvé řadě se spoléháme na autorské výstavy, jež pořádáme sami či v partnerské spolupráci, zapůjčené výstavy jsou pouze doplňkem.¹

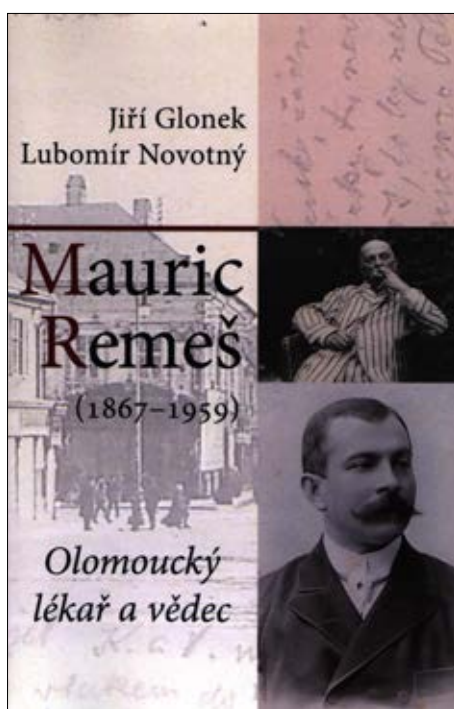

Obr. 1: Přední obálka katalogu *Ad gloriam Dei*... Zdroj: VKOL

¹ Autorské výstavy VKOL jsou potom zpravidla doplněny katalogem. Kromě katalogů vydává VKOL i monografie vztahující se k významným regionálním postavám, například v roce 2010 *Mauric Remeš: (1867–1959): olomoucký lékař a vědec*.

Obr. 2: Přední obálka katalogu *Krajina starých sídel*... Zdroj: VKOL

Obr. 3: Přední obálka monografie o významném olomouckém lékaři a vědci Maurici Remešovi. Zdroj: VKOL

V druhé řadě se obsahově snažíme výstavy koordinovat s význačnými daty českých a moravských dějin. Výstavy se z chronologického hlediska zaměřují na období raného novověku až po 20. století, největší důraz je kladen na 19. a 20. století, zakončené symbolickým rokem 1948.

Druhým využívaným nástrojem je přednášková činnost. Tu pracovníci VKOL, primárně opět z oddělení SFHF, provozují *pro domo* v přednáškovém sále VKOL, ale i externě u spolupartnerských institucí (Vlastivědné muzeum v Olomouci, Pevnost poznání – interaktivní muzeum vědy Univerzity Palackého v Olomouci apod.) či jako doplněk při zápůjčkách výstav („Krajina starých sídel“, „Chrám a věd a múz“ apod.). Zároveň VKOL pořádá přednášky zajímavých hostů, přičemž část přednášek se věnuje i regionálně-historické tematice. Ve druhé dekádě 21. století tak mohli návštěvníci slyšet přednášky externích odborníků, například v roce 2014 přednášku „Téměř zmizelá památka

Tepenec – pravěké hradisko a Karlův hrad“, kterou pronesla olomoucká archeoložka Vendula Vránová, v roce 2015 muzikolog Jan Blüml pohovořil o barokním skladateli Josefu Schreierovi v přednášce s názvem „Zapomenutý barokní skladatel, kantor Josef Schreier, rodák z Dřevohostic 2015“, v roce 2016 historici Vědecké knihovny v Olomouci drželi cyklus přednášek týkajících se historie knihovny z různých aspektů od personálních po cenzuru a konfiskace („Zrušeno, konfiskováno!“, „Zakázané knihy a cenzura“, „Tři osobnosti, tři osudy“). Přednášku k 450. výročí založení VKOL pronesl i profesor Pavel Zatloukal, a to pod názvem „Camillo Sitte a Olomouc“. Camillo Sitte, velevýznamný architekt, se na sklonku 19. století podílel na několika plánech, jež měly přenést Olomouc z maloměstských poměrů do moderní doby. K regionálně historickým tématům, jejichž význam přesáhl i Moravu, jistě náleží i severomoravské a slezské čarodějnické procesy z druhé poloviny 17. století, o nichž pohovořil v roce 2016 v přednášce pod názvem „Čarodějnické procesy“ Martin Jiroušek. Ve stejném roce, jenž byl z hlediska regionálních dějin nadmíru bohatým, se v prostorách VKOL konala i přednáška z novodobých dějin, vztahující se k takzvané Hitlerově dálnici, již pod názvem „Po stopách Hitlerovy dálnice“ pronesl Jan Šafařík. O Olomouci a jejím tajemném podzemí porozprávěl v roce 2016 v přednášce „Objevovaná Olomouc“ památkář Vladimír Gračka. Jako poslední ukázkou s regionálně-historickou tematikou lze zmínit referát historika Martina Buchlovského z roku 2017 pod názvem „Lázeňství na Jesenicku“.

Pracovníci VKOL se pak historickými tématy s regionálním zaměřením zabývají i ve spolupartnerských projektech s Univerzitou Palackého, například v rámci několikaletých programů pod názvem „Inovace studia Historických věd na Univerzitě Palackého“. Součástí tohoto projektu, v němž VKOL vystupovala jako spolupartner, byly semináře na pracovištích VKOL, v nichž byli studenti seznamováni i s historickými prameny regionálního charakteru (kartografické dokumenty, periodika, staré tisky apod.). Druhou oblastí naší spolupráce s Univerzitou Palackého je založení Centra moravského tisku v roce 2018, přičemž hlavním cílem této spolupráce je příprava projektů týkajících se moravských regionálních periodik, jejich vývoje, projektů vztahujících se k významným novinářům, analýza redakcí a celkový kontext žurnalistiky na střední Moravě. Poslední zmínku o spolupráci VKOL s Univerzitou Palackého na regionálně-historických tématech si jistě zaslouží Olmützer Kulturtage. V roce 2019 se pořádal již 5. ročník tohoto festivalu německého jazyka, jež organizuje Vědecká knihovna v Olomouci ve spolupráci s Rakouským centrem Univerzity Palackého, katedrou germanistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého a sekci německého jazyka Ústavu cizích jazyků Pedagogické fakulty Univerzity Palackého. Součástí programu v roce 2019 byla i procházka po stopách zaniklých sudetských osad na Libavsku, přednášky věnované Libavě, konané ve VKOL, a setkání s bývalými německými obyvateli této oblasti rozkládající se v Nížkém Jeseníku. Kromě univerzitní spolupráce se VKOL podílí rovněž na projektech dalších důležitých olomouckých kulturních institucí, v první řadě Muzea umění a Vlastivědného muzea. Ceněným výstupem z této spolupráce byl textový podíl na trojdílném knižním výsledku z projektu „Olomoucké baroko“, jenž se uskutečnil v letech 2010–2011.

Regionálně-historická tematika je zakomponována i do marketingové propagace VKOL. Ta je tvořena rozhovory v periodických či elektronických médiích, a především vydáváním měsíčníku *KROK. Kulturní revue Olomouckého kraje*, v němž je značná část obsahu věnována regionální historii (biogramy osobností, tematická čísla vztahovaná k regionálně přitažlivým tématům – lázeňství, turistika, Velká válka apod.). Součástí marketingového mixu VKOL je spolupodíl na připomínkách památečných dnů. Příkladem mohou být Dny evropského dědictví (DED), díky nimž VKOL zpřístupňuje nejen své prostory, ale představuje i největší zajímavosti ze svých fondů, přičemž upřednostňována bývají regionální témata. Konstantní součástí propagace VKOL jsou i exkurze. V nich je kromě základního představení knihovny, jejích oddělení, pracovní náplně referováno rovněž o historii VKOL, jejím významu v nadnárodním, národním i regionálním měřítku, a to vše je provázáno s představením nejzajímavějších dokumentů z jejích fondů.

S regionálně-historickými tématy je částečně provázána i každoroční konference „Bibliotheca Antiqua“. V roce 2019 se bude konat již 29. ročník. Konference není sice zaměřena regionálně, ale součástí programu je každoročně několik příspěvků, jež se regionální historií se vztahem ke střední a severní Moravě a Slezsku zabývají.

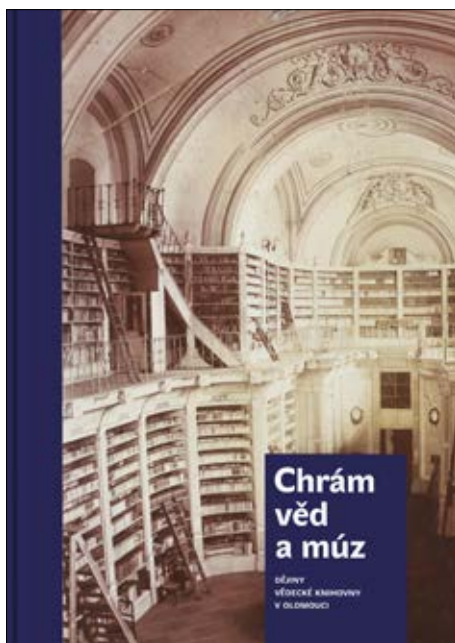
Na závěr, ale nikoli v poslední řadě je třeba zmínit i deset let trvající spolupráci VKOL s Vojvodskou veřejnou knihovnou E. Smotki ve slezském Opolí. Vzájemná spolupráce se týká společných výstav, vydávání katalogů, návštěv konferencí i běžných výměnných návštěv, výměn výstav a knih, přičemž některé společné projekty nesly i pečeť regionální historie. Jistě k nim patřila výstava „Silesia Picta“, jež se konala v roce 2011 a představila kartografické dokumenty z fondů obou knihoven, přičemž výstupem z celého projektu byl katalog výstavy a konference s názvem *Slezsko v proměnách času – Śląsk przez wieki* v papírové a elektronické podobě. Sborníkové příspěvky reflektovaly témata týkající se pramenů řeky Odry, zemských zřízení na Opavsku a Krnovsku apod. Regionální tematika byla rovněž obsahem konference, již opolská knihovna uspořádala v roce 2012 u příležitosti

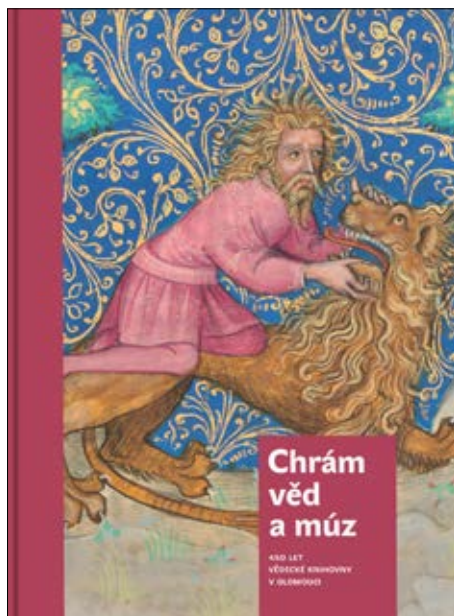
450. výročí vydání zemského zřízení Opolsko-ratibořského knížectví. V roce 2018 pak VKOL zapůjčila do Opolí výstavu „Sbohem, monarchie. Habsburské mocnářství 1804–1918“, jež se obsahově věnovala i Moravě a Slezsku, s přihlédnutím k oblasti Hané.

Sonda do nejzajímavějších výsledků („Chrám věd a múz“, „Krčmaňská aféra“ a „Eduard Hölzel“)

Z hlediska historického zaměření byly roky 2016–2017 ve VKOL téměř monotematické, výrazně zaměřené právě na regionální historii. V roce 2016 oslavila VKOL 450 let od svého založení. Toto významné výročí přímo volalo po tom, aby se názorně připomněla role knihovny a její význam pro město, region, Moravu a vůbec střeoevropskou kulturu. Stalo se tak uspořádáním tří výstav, vydáním dvou knih a pořádáním přednášek (viz výše) i komentovaných prohlídek či terénních přednášek v podobě procházek po Olomouci po stopách, jež v tomto městě zanechala dnešní Vědecká knihovna. Celý projekt jsme nazvali „Chrám věd a múz“, přičemž jeden tiskový výstup zachycoval dějiny VKOL a druhý byl výstavním katalogem. Dvě ze tří výstav se poměrně rozsáhle věnovaly i regionálně-historickým prvkům spojeným s VKOL. Výstava v sále sv. Kláry, největší prostora Vlastivědného muzea v Olomouci, zachycovala chronologickou formou budování knižního fondu – některé části fondu vznikaly v přímé souvislosti s regionálním uvažováním dárců či knihovníků. Tímto způsobem bylo možné návštěvníkům ukázat regionální provázanost VKOL s dějinami národními i nadnárodními. Do VKOL tak na konci 18. století putovaly tisky ze zrušených jezuitských kolejí a moravských a slezských klášterů dalších řádů, zrušených jako neúčinné za Josefa II., na počátku 19. století v souvislosti s posilováním zemského vlastenectví se ve VKOL začala budovat takzvaná Moravská národní knihovna, s regionem a jeho historií jsou spojeny i poválečné konfiskace německého a nepřátelského knižního majetku či fond bibliofilů budovaný význačnými olomouckými osobnostmi Bohušem Vybíralem, Ottou Františkem Bablerem či Bohuslavem Smejkalem (například novojičínská a kroměřížská tiskárna Kryl a Scotti a její produkce, vyškovská tiskárna Františka Obziny apod.). Výstava v Galerii Biblio v budově VKOL pak zmapovala všechny správce, ředitele, přednosty VKOL a jejich význam pro instituci, město i Moravu. Kniha mapující dějiny VKOL byla pak psána vždy v kontextu s obecnými ději ve městě na Moravě, ve starém Rakousku i v Československé republice, přičemž regionálně-historické prvky neustále ukazovaly význam Olomouce, význam knihovny, její důležitou roli pro olomouckou univerzitu. Čtenář knih a návštěvník výstav si tak mohl jasně uvědomit důležitost Vědecké knihovny v Olomouci, její tradici a mimořádný fond a v plné hloubi a šíři ocenit, že takováto instituce setrvává ve městě v několikasetleté a vlastně nepřerušované tradici. To není v neklidných dějinách úplnou samozřejmostí.

Obr. 4: Náhled na přední obálku dějin VKOL. Zdroj: VKOL

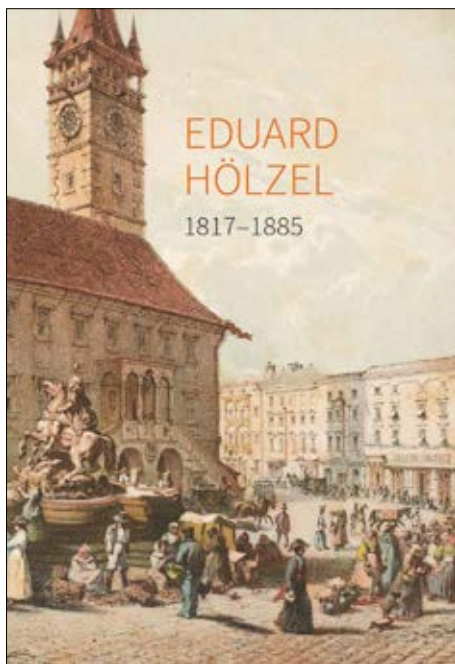
Obr. 5: Náhled na přední obálku katalogu *Chrám věd a múz*... Zdroj: VKOL

V následujícím roce VKOL uspořádala dvě výstavy a vydala dvě publikace, vzorově zaměřené na regionálně-historickou problematiku. První aktivitou byl projekt k sedmdesátému výročí významné aféry z doby třetí republiky z roku 1947, kdy došlo k pokusu o atentát na tři nekomunistické ministry československé vlády. Téma si samo o sobě říkalo o to, aby bylo zpracováno regionální institucí, jelikož děje celé aféry byly úzce provázány s Olomoucí, Olomouckem a řada osob, jež se do celé kauzy zapojily, se narodily či pracovaly na střední Moravě. Výstupem z projektu byla výstava a vydání monografie pod názvem *Krčmaňská aféra: tajemný pokus o atentát na československé ministry*. Přitažlivé propojení regionálního tématu s celostátními dopady, známá jména, jež vystupovala v celé kauze (Jan Masaryk, Prokop Drtina apod.), doba, v níž se aféra odehrávala, jež vrcholila Únorem 1948, a to vše ještě zvýrazněno tím, že vlastně dodnes není celá aféra zcela vyjasněna, skýtalo již dopředu předpoklad, že o celý projekt bude mít zájem také veřejnost, což se vyplnilo. Knihu i výstavu se podařilo zpropagovat formou přednášek, novinových rozhovorů i televizních vystoupení.

Obr. 6: Přední obálka monografie o krčmaňské kauze. Zdroj: VKOL

V tomtéž roce VKOL ještě uspořádala výstavu a vydala katalog pod názvem *Eduard Hölzel: 1817–1885*. Eduard Hölzel náležel k významným nakladatelům a knihkupcům. Tento pražský rodák započal své podnikání v Olomouci již v roce 1844. Zde založil knihkupectví a nakladatelství, jehož význam přesáhl hranice města i Moravy. Hölzelův podnik dodnes funguje ve Vídni a podílí se na vydávání řady proslavených titulů, v první řadě kartografických dokumentů. Stejně jako v případě krčmařské aféry, i v případě hölzelovského projektu se naplnily základní předpoklady pro to, jak by měly knihovny úspěšně propagovat regionální historii. Uspořádání výstavy a sepsání katalogu předcházely archivní výzkum, rozsáhlé rešeršní práce s vlastním fondem VKOL, téma přirozeně zajímalo místní obyvatele a jeho přesah do Vídně nakonec vedl až ke spolupráci s dnešní vídeňskou centrálou firmy. Rovněž se podařilo prosadit otisk článku o Eduardu Hölzeli v zahraničním odborném periodiku *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*² a v říjnu 2019 bude osobnost Eduarda Hölzela připomenuta přednáškou ve Vídni, již pronese historička VKOL.

Obr. 7: Přední obálka katalogu o nakladateli a knihkupci Eduardu Hölzeli. Zdroj: VKOL

Všechny tři projekty z let 2016–2017 jsou tedy vhodnou ukázkou toho, jak by mohla vypadat odborná regionálně-historická práce v knihovnách, která by zároveň naplňovala roli knihoven nejen jako výzkumných, badatelských, výpůjčních, informačních institucí, ale i jako institucí, jež své čtenáře seznamují s regionální minulostí, její provázaností s národními i nadnárodními ději, tak aby si každý čtenář a návštěvník knihovny mohl, pokud chce a má zájem, uvědomit, že dějiny místa, v němž se narodil, žije či má kořeny jeho rod, mohou být velmi významné a důležité v perspektivách, jež nebývají připomínány. Knihovny zemské, krajské, univerzitní, studijní apod. jsou taktéž přímo povolány k tomu, aby posilovaly to, co bylo dějinným vývojem často přetřháno, přerušeno, někdy i zničeno, často spíše pozapomenuto. Tedy sepětí s místem. Pokud známe historii regionální, lépe pak můžeme rozumět historii zemské, státní, národní i nadnárodní.

Závěr

Vědecká knihovna v Olomouci věnuje regionální historii především v poslední dekádě velkou pozornost. Univerzita a přítomnost dalších kulturních institucí v Olomouci k tomu skýtá velmi příznivé předpoklady. V příštím roce má započít rekonstrukce jedné z budov, jež užívala VKOL jako skladiště knih. Jedná se o jednu z městských dominant, neogotický evangelický kostel, jež každý z Olomoučanů zná pod názvem červený kostel. Kostel by

² Jedná se o nejstarší existující odborný časopis geografického zaměření v německém jazykovém prostředí.

se měl stát místem, v němž se budou pořádat koncerty, čtení, přednášky, výstavy a konference. Rekonstrukce takového prostoru nabízí VKOL další možnosti zdůraznit roli a význam regionální historie. Témat a bílých míst je nepřehledné množství.

KLÍČOVÉ PROJEKTY ČESKÉHO KNIHOVNICTVÍ

GARANT:

PhDr. Vít Richter
(Národní knihovna ČR)

KLÍČOVÉ PROJEKTY ČESKÉHO KNIHOVNICTVÍ

Garant: PhDr. Vít Richter

(Národní knihovna ČR)

Letošní blok klíčových projektů českého knihovnictví byl po obsahové stránce mimořádně pestrý. Úvodní příspěvek Jiřího Trávníčka přinesl výsledky z posledního průzkumu čtenářství, provedeného tradičně Národní knihovnou ČR a Ústavem pro českou literaturu AV ČR. Ten se v roce 2018 týkal čtenářské socializace prostřednictvím rodiny, školy a knihovny. Marie Hrubá informovala o obsahu připravovaného e-learningového programu zaměřeného na aktuální téma advokacie knihoven. S určitým napětím byl očekáván příspěvek zastupitele města Slaný Miloslava Niče, který na konferenci otevřel zcela nové téma vlivu průmyslu 4.0 na tradiční funkce veřejných knihoven. Příkladem by měly být proměny knihovny ve Slaném. Tématu vlivu nových technologií a průmyslu 4.0 na knihovny se věnoval i zástupce firmy Konica Minolta Michal Barč, který představil několik technologických řešení, které nabízí Konica Minolta. Na problematiku autorských práv byly zaměřeny dva příspěvky. Odborník na autorské právo v oblasti knihoven Zdeněk Matušík se zabýval změnami v autorskoprávním rámci činnosti knihoven, které potenciálně přinese nedávno přijatá evropská směrnice o autorském právu na digitálním jednotném trhu a její provedení do autorského práva České republiky. Vít Richter a Zdeněk Vozár přinesli aktuální informace o přípravě licenční smlouvy na zpřístupnění děl na trhu nedostupných. Národní knihovna ve spolupráci s Knihovnou AV ČR pracuje na technickém, softwarovém řešení Národní digitální knihovny a systému Kramerius. Prezentace Martina Lhotáka byla věnována novým aktivitám českých knihoven v oblasti podpory výzkumu v humanitních vědách v digitálním prostředí. České knihovny v tomto směru spolupracují s dalšími projekty v evropském prostředí. Centrální portál knihoven Knihovny.cz přešel z projektového do provozního režimu. Petr Žabička informoval o ukončení provozu Jednotné informační brány a o zapojení služby „Získej“ do Centrálního portálu. Všichni ti, kteří se zabývají katalogizací a stahováním záznamů do svých katalogů, se těšili na příspěvek pracovník Městské knihovny v Praze Zuzany Kopencové a Ivany Ferdinandové. Ten přinesl aktuální informace o vzniku, stavu a fungování projektu CENTRAL, jehož hlavním cílem je pohotově nabídnout knihovnám úplný katalogizační záznam novinek české beletrie. Rychlé zpracované katalogizační záznamy beletrie jsou také výrazným zdrojem pro kooperační projekt České národní bibliografie. Současnému stavu, kvalitě, aktuálnosti České národní bibliografie a také její vazbě na digitalizaci knihovních fondů byl věnován poslední příspěvek od Edity Lichtenbegové a Jaroslavy Svobodové.

LIBRARY ADVOCACY – efektivní prosazování zájmů knihoven: představení e-learningového kurzu „Úvod do library advocacy pro veřejné knihovny“

Mgr. Marika Hrubá

Ústřední knihovna Fakulty sociálních studií, Masarykova univerzita

Důvod volby library advocacy

Vznik e-learningového kurzu „Úvod do library advocacy pro veřejné knihovny“ reaguje na potřebu veřejných knihoven prosazovat své zájmy a obhajovat svou existenci. Knihovna je stále více nucena objasňovat svému zřizovateli, že její role nespočívá pouze v půjčování knih, a upozorňovat na svůj potenciál v oblastech, jako je celoživotní vzdělávání, informační gramotnost, poskytování služeb e-governmentu a mnohé další.

Library advocacy je ucelenou koncepcí, která nabízí efektivní komunikační strategii. V prostředí českých veřejných knihoven není tento koncept příliš známý. Vzdělávací obsah čerpá převážně z materiálů organizace American Library Association, která je mezinárodním leaderem v oblasti library advocacy. K dalším zdrojům patří soubory Best Practice zahraničních knihoven, které již tento koncept do své praxe implementovaly.

Co je cílem kurzu

Cílem připravovaného kurzu je představit základní principy library advocacy a usnadnit jeho možnou implementaci do prostředí českých veřejných knihoven. Kurz je připravován ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje a vzniká za finanční podpory Ministerstva kultury, programu VISK 2 – Mimoškolní vzdělávání knihovníků. Přístupný bude od ledna 2020 na elektronické platformě kurzy.knihovna.cz. Cílovou skupinou jsou vedoucí pracovníci a zaměstnanci veřejných knihoven. Kurz je tematicky strukturován do šesti modulů, závěrečná část každého modulu je určena k samostudiu.

Objasnění terminologie

Vzhledem k tomu, že koncept library advocacy není v České republice příliš známý, neexistuje k němu adekvátní český ekvivalent. Po konzultaci s Národní knihovnou ČR bude v tomto kurzu používán původní anglický termín *library advocacy* k označení konkrétní strategie, která vede k efektivnímu prosazování zájmů knihoven. Při uvádění konkrétních příkladů jejího praktického využití bude užíván termín *obhajoba zájmů*.

Co je to library advocacy

Úvodní modul kurzu přináší výběr z definic library advocacy. Pro ilustraci lze vybrat například definici Canadian Association of Public Libraries, která library advocacy popisuje jako „plánované, záměrné a trvalé úsilí zvýšit povědomí o problémech knihovny“ nebo také jako „kontinuální proces, při němž je podpora a porozumění budována postupně a po delší dobu“.¹ Australian School Library Association jako hlavní rys vyzdvihuje „snahu knihovny ovlivnit vnímání cílových skupin“.²

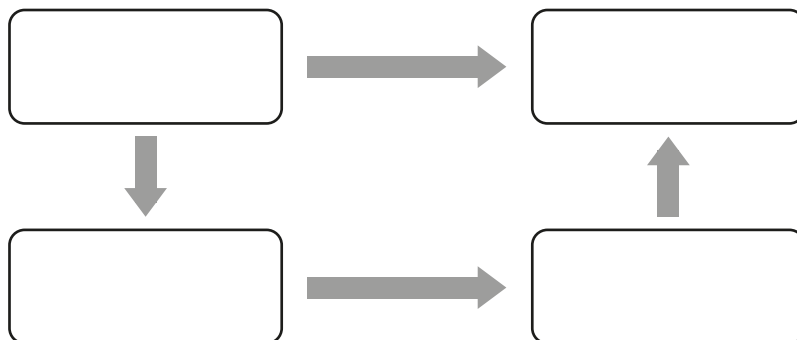
Obecně lze library advocacy popsat jako komunikační strategii, která je založena na zviditelnění vytvářených hodnot před zřizovatelem a uživatelskou komunitou. V souladu s tímto principem nabízí library advocacy široké spektrum metod, nástrojů a kampaní. Důraz je kladen na jeho hlavní výhody, ke kterým patří ucelenost, finanční nenáročnost a snadná implementace.

¹ Advocacy. *Canadian library association* [online]. Ottawa: CLA, 2018 [cit. 2018-04-19]. Dostupné z: <http://cla.ca/cla-at-work/advocacy/>

² Ewbank, Ann Dutton – Kwon, Ja Youn. School library advocacy literature in the United State: An exploratory content analysis. *Library and Information Science Research* [online]. 2015, 37(3), 236-243 [cit. 2017-11-27].

Obhajoba ze strany knihoven (*Frontline Advocacy*)

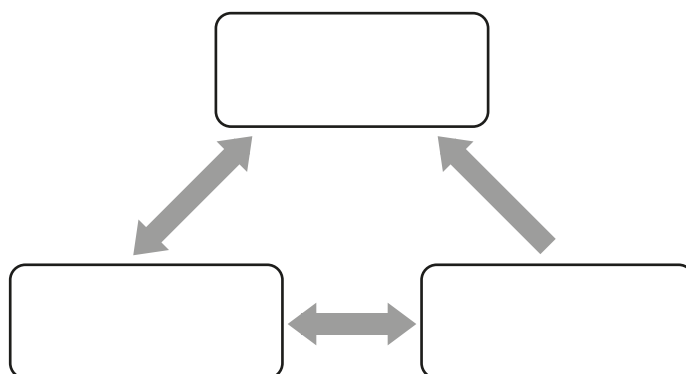
Druhý modul charakterizuje první ze dvou směrů library advocacy. Jde o prosazování zájmů ze strany knihoven. Tento směr vychází z principu, že library advocacy lze praktikovat na všech zaměstnaneckých úrovních. Klíčovým faktorem je personální politika, která poskytuje rámec pro vytváření pozitivního pracovního prostředí, a ovlivňuje tak organizační kulturu celé organizace. Průnik konceptu do organizační kultury knihoven způsobuje, že se vzájemné sdílení hodnot promítá do neformálních vztahů zaměstnanců s uživateli. Běžná pracovní náplň tak přesahuje do oblasti komunikace s uživatelskou komunitou. Tímto způsobem lze efektivně zviditelnit hodnoty, které knihovna produkuje.³

Obr. 1: Komunikační schéma 1. Zdroj: autorka příspěvku

Obhajoba od zainteresovaných stran (*Stakeholders*)

Třetí modul definuje druhý směr library advocacy, který představuje obhajoba knihovny od zainteresovaných stran, takzvaných stakeholderů. Zde je kladen důraz na aspekt vícevrstevného partnerství mezi knihovnou, uživatelskou komunitou a zřizovatelem. Knihovna tak získává nezaujaté hodnocení, a tím je zvyšováno její komunikační úsilí.⁴ Modul obsahuje konkrétní návrhy pro výběr vhodného stakeholdera.

Obr. 2: Komunikační schéma 2. Zdroj: autorka příspěvku

³ Salánki, Valeria. Organizational Culture and Communication in the Library A Study on Organizational Culture in the Lucian Blaga Central University Library Cluj. *Philobiblon. Transylvanian Journal of Multidisciplinary Research in Humanities* [online]. 2010, 15, 455–523 [cit. 2018-01-25]. ISSN 12247448. Dostupné z: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip-cookie.uid&db=lls&AN=59357985&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

⁴ Library Advocacy Unshushed. *EdX: Free online courses from the world's best universities* [online]. Cambridge, MA: EdX, 2017 [cit. 2017-05-11]. Dostupné z: <https://www.edx.org/course/library-advocacy-unshushed-university-torontox-la101x>

Hodnoty, komunikace, argumentace

Čtvrtý modul popisuje význam hodnot pro komunikaci a efektivní argumentaci. Přináší praktická doporučení pro stanovení hodnot a navrhuje, jak nejlépe je prezentovat před uživatelskou komunitou a zřizovatelem. Věnuje se ekonomickým i neekonomickým aspektům hodnot, které sehrávají důležitou roli při vytváření komunikační strategie. Efektivní argumentační strategie je podle library advocacy založena na vhodné interpretaci, která ovlivňuje vnímání hodnot zřizovatelem. Konkrétně jde o zdůrazňování skutečnosti, že priority knihovny jsou zároveň prioritami uživatelské komunity. Tento argument lze doplnit konkrétními příklady pozitivního přínosu pro uživatelskou komunitu. Ke stanovení hodnot je vhodné klást otázky typu „Kolik času ušetří vaše knihovna jednomu čtenáři?“ nebo „Kolik peněz by stálo čtenáře využívání alternativních zdrojů?“⁵

Financování

Tématem pátého modulu je použití library advocacy v oblasti financování. Nedostatečné finanční zajištění je v současnosti pro knihovny stěžejním problémem, z něhož se odvíjí celá řada problémů dílčích. Pro zefektivnění jejich řešení nabízí library advocacy návrh metodického postupu k oslovení zřizovatele a doporučuje konkrétní argumentační strategii, kterou lze při žádosti o zvýšení rozpočtu využít. Ke zvýšení rozpočtu je doporučováno také pořádat různé typy akcí, na kterých lze spolupracovat s vhodnými partnerskými organizacemi.

Metody, nástroje, kampaně

Obsahem posledního modulu je přehled metod, nástrojů a kampaní, které lze v library advocacy využít. Modul nabízí jak návrh metodického postupu při organizaci kampaně, tak příklady konkrétních nástrojů, které jsou vhodné k implementaci. Je zde představena například metoda zvaná storytelling, při níž jsou uživatelé vyzváni k písemnému vyjádření pozitivního přínosu knihovny do jejich běžného života. Hlavním smyslem této metody je popis sociální nebo kulturní aktivity pomocí vyprávění příběhu.⁶

Obr. 3: Innovate. In: *I love libraries* [online]. Chicago: ALA, 2015 [cit. 2018-03-28]. Dostupné z: <http://www.ilovelibraries.org/what-libraries-do/innovate>

Inspirativní kampaní může být také takzvaný *Library snapshot day*, kdy se detailně zmapuje vybraný den provozu knihovny. Získaná data se potom graficky zpracují a prezentují před zřizovatelem a uživatelskou komunitou.

⁵ American Library Association. *The Campaign for America's Libraries. Toolkit for Academic and Research Libraries* [online]. Chicago: American Library Association, 2007 [cit. 2017-05-24]. Dostupné z: <http://www.ala.org/advocacy/sites/ala.org/advocacy/files/content/advleg/publicawareness/campaign@yourlibrary/prtools/toolkitfinaltext2.doc>

⁶ Mucundorfeanu, Meda. The Key Role of Storytelling in the Branding Process. *Journal of Media Research* [online]. 2018, 11(1), 42–54 [cit. 2018-03-30]. DOI: 10.24193/jmr.30.3. ISSN 18448887. Dostupné z: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip.cookie.uid&db=e5h&AN=128323223&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

Obr. 4: Library Snapshot Day at Rio Rancho Public Libraries. In: *New Mexico State Library* [online]. New Mexico, 2013 [cit. 2019-09-27]. Dostupné z: <http://hitchhiker.nmstatelibrary.org/library-snapshot-day-rpl/>

Velmi jednoduchým a účinným nástrojem je také aplikace *Library value calculator*. Tento nástroj poskytuje uživatelům nový pohled na ekonomické hodnoty, které knihovna vytváří. Lze tak názorně zviditelnit, jakým způsobem knihovna šetří peníze svým uživatelům.

Input Your Use	Library Materials & Services	Value of Your Use
<input type="text"/>	Adult Books Borrowed	\$ 0.00
<input type="text"/>	YA Books Borrowed	\$ 0.00
<input type="text"/>	Childrens Books Borrowed	\$ 0.00
<input type="text"/>	Audiobooks Borrowed	\$ 0.00
<input type="text"/>	Interlibrary Loan Requests	\$ 0.00
<input type="text"/>	eBooks Downloaded	\$ 0.00
<input type="text"/>	Magazines Read	\$ 0.00
<input type="text"/>	Newspapers Read	\$ 0.00
<input type="text"/>	Movies Borrowed	\$ 0.00
<input type="text"/>	CDs Borrowed	\$ 0.00
<input type="text"/>	Music Downloaded	\$ 0.00

Obr. 5: Library value calculator. In: *American library association* [online]. Chicago: ALA, 2018 [cit. 2018-03-28]. Dostupné z: <http://www.ala.org/advocacy/advleg/advocacyuniversity/toolkit>

Závěrečné pozvání do kurzu

Připravovaný e-learningový kurz „Úvod do library advocacy pro veřejné knihovny“ nabídne detailní zpracování zmíněných témat. Ke každému z nich poskytne praktické tipy a doporučení, které usnadní implementaci konceptu library advocacy do praxe veřejných knihoven. Kurz bude k dispozici od ledna 2020 na kurzy.knihovna.cz.

Knihovna – pilíř 4.0

Ing. Miloslav Nič, Ph.D.

zastupitelstvo a rada města Slaný

Technologický vývoj se neustále zrychluje a přináší i změny v základech společnosti. Mnohá povolání zanikají a objevují se povolání jiná, mění se způsob, jak spolu komunikujeme, čím se bavíme, i to, čeho se nejvíce obáváme. A před změnami se nemůžeme schovat v naději, že vše nějak odezní a budeme žít jako dříve. Dokonce se ani nemůžeme utěšovat tím, že to beze změn nějak vydržíme do chvíle, kdy už nám bude vše jedno. Tempo změn je příliš rychlé.

Zbývají nám tedy dvě možnosti, buď trpně očekávat, co budoucnost přinese, nebo se pokusit na budoucnost připravit a ovlivnit ji, nakolik je to v našich silách. A to neplatí jen pro jednotlivce. Naopak, komunity se společným cílem mají větší šanci než sebeschopnější jedinec. Spolupracující komunity potom představují další stupeň na cestě k aktivnímu formování budoucnosti.

Domnívám se, že technologie spojené s průmyslem 4.0 vystaví města i veřejné knihovny mnoha zásadním výzvám a že nová úroveň vzájemné spolupráce může mít velmi významný vliv na ně samotné i na prosperitu České republiky. Jsem přesvědčen, že veřejné knihovny se mohou stát jedním z pilířů rozvoje obce v oblastech moderních technologií, a tím zároveň nalézt jeden z hlavních argumentů pro obhajobu své existence.

Můj pohled je pohledem člověka, který nikdy nebyl členem knihovnické komunity, ale který již desítky let s knihovnami spolupracuje. Jsem vzděláním organický chemik s doktorátem z University of London a fellow mezinárodní organizace chemiků IUPAC, založil jsem studijní obor Chemická informatika na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze, dvacet let se věnuji XML technologiím a přednáším je na Fakultě informačních technologií Českého vysokého učení technického. Výuku na vysokých školách střídám se soukromým podnikáním. S bývalými studenty jsme založili firmu, která se úspěšně rozvíjí v oblastech vědecké informatiky, chemické legislativy a intelektuálního vlastnictví. Od nástupu na Vysokou školu chemicko-technologickou v polovině devadesátých let minulého století jsem začal těsně spolupracovat s knihovnou i vydavatelstvím a tato spolupráce se později přetavila i do řady společných aktivit s Národní technickou knihovnou. Patnáct let jsem také členem redakční rady TDKIV. Minulý rok jsem se stal neuvolněným slánským radním, do jehož gesce patří městská knihovna a rozvoj průmyslu 4.0. Spolu s ředitelkou knihovny Zojou Kučerovou jsme našli velké porozumění ve svých vizích a začínáme je naplňovat konkrétními aktivitami ve Slaném. Slaný je město s šestnácti tisíci obyvatel, vzdálené dvaadvacet kilometrů od Letiště Václava Havla a třicet dva kilometrů od Kampusu Dejvice, významného centra českého akademického světa. Ve městě sídlí řada vyspělých průmyslových podniků, a to vše z něj dělá velmi zajímavou lokalitu pro zkoušení nových postupů, které umožní čelit budoucím výzvám, a tedy i nástupu průmyslu 4.0.

Průmysl 4.0 je pojem, který se stále častěji objevuje ve sdělovacích prostředcích. Jako většina zastřešujících termínů nemá významově přesné ohraničení, nicméně jej lze stručně představit jako kombinaci umělé inteligence, robotizace a internetu věcí.

Z jedné strany představuje průmysl 4.0 zásadní hrozbu pro budoucnost veřejných knihoven. Jeho technologie pronikají do mnoha odvětví lidské činnosti a na trhu se objevují komerční řešení, která je možné uzpůsobit na plnění funkcí, jež dosud zastávaly veřejné knihovny.

Umělá inteligence je nyní běžně používána na katalogizaci a generování automatických doporučení. Do provozní praxe se dostávají umělé systémy, které na základě analýz plného textu dokážou identifikovat koncepty a převádět je do počítačově příhodné podoby. Pokročilejší systémy umějí vytvářet poměrně kvalitní metadata nad jednotlivými texty, srovnatelné či překonávající výsledky práce průměrného katalogizátora, a to mnohem rychleji, než dokáže člověk. Neexistuje nepřekonatelný technický problém, který by bránil automatické katalogizaci všech písemností světa, a to dokonce několikrát z různého úhlu pohledu.

Je tedy zřejmé, že role knihovníků jako poskytovatelů primárních metadat končí. Tyto systémy se alespoň v nejbližších letech nedokážou vyrovnat kvalitě práce špičkového pracovníka. Jenže pro takovou kvalitu práce je třeba velmi důkladná znalost specifického oboru, kterou bude mít mnohem pravděpodobněji specialista, který si doplní potřebnou část informaticko-knihovních znalostí, než knihovník, který si doplní příslušnou odbornost.

Další oblastí průmyslu 4.0 je robotizace, která se samozřejmě netýká pouze výroby, ale také skladování a dalších logistických operací. Půjčování knih je ve své podstatě skladování a navazující logistické operace. Knihy jsou

fyzické objekty malé velikosti a stále častěji existují i v digitální podobě. Je jisté, že se na trhu objeví robotické produkty, které bude možné s malými úpravami použít jako automatizované knihovny, a vzhledem k masovému nasazení do různých oborů nebude jejich cena problémem ani pro malá města.

Internet věcí potom přináší další možnosti automatizace nejen domácí sféry života. Plně automatizovaná knihovna bude výzvám takového prostředí čelit mnohem účinněji než systém závisející na lidské práci. Pokud se veřejné knihovny rozhodnou zakonzervovat současný stav, je zřejmé, že přes velký historický význam jejich role skončí a jedinou otázkou k diskusi je časový horizont, kdy k tomu dojde.

Mnoho knihovníků si naštěstí uvědomuje, že lpění na starých způsobech je spolehlivou cestou k zániku veřejných knihoven a poukázkou do fronty na úřadech práce. Slovo fronty jsem použil úmyslně, automatizace činností, která vedla k zániku veřejných knihoven, samozřejmě odstraní z trhu práce řadu dalších pracovních příležitostí, ve kterých se uplatňují klasické knihovnické činnosti.

Mnohem těžší, a doufejme, že i nemožné, bude nahrazení člověka v oblastech vyžadujících mezilidskou komunikaci. Samozřejmě se můžeme dočkat dystopického světa, v němž se lidstvo skládá z izolovaných jednotlivců, kteří s okolím komunikují přes automatizované prostředníky, ale tyto úvahy ponechám autorům pesimistických futuristických knih a budu doufat, že se takového světa nedožiju.

Mnohem spíše budeme žít ve světě, kde je sice řada věcí automatizována, ale v němž budou nabývat na ceně služby založené na mezilidském kontaktu. A tím se dostáváme k velmi aktuálnímu knihovnickému tématu – tedy k veřejným knihovnám, které jsou zejména komunitními centry. Naše slánská knihovna se především vidí jako komunitní centrum a není zdaleka jediná, která došla k tomuto přesvědčení.

Velké hrozby jsou však zároveň velkou příležitostí. Technologie spojené s průmyslem 4.0 hluboce zasáhnou do života každého města a vesnice, v pozitivním i negativním smyslu. Veřejné knihovny mají unikátní příležitost, aby se místo předem ztracené bitvy o uhájení současných pozic staly průkopníkem nástupu nových technologií do života obcí, a to způsobem, který bude sociálně přínosný.

Pokud už hovoříme o redefinování role veřejných knihoven, tak bychom se neměli omezovat ani ve způsobech, jak nových cílů dosáhnout. Pokud je cílem veřejných knihoven uhájit svou existenci v konkurenci nabídek jiných řešení, měly by postupovat obdobně jako soukromá firma, která se snaží prosadit v konkurenčním prostředí.

Vyšší šance na úspěch mají firmy, které jasně definují strategické cíle, jsou si vědomy svých konkurenčních předností a slabin a určí si taktiku, jak cílů dosáhnout. V podnikatelském prostředí se pro tento proces uvědomění používá osvědčený postup – tvorba podnikatelského plánu. Podnikatelský plán má i stěžejní význam při získávání financí pro další rozvoj. Jsem přesvědčen, že stejným způsobem by měla postupovat i knihovnická komunita.

Ve středu 16. října se ve Slaném uskuteční konference „Knihovna – pilíř 4.0“ s podtitulem „Role veřejných knihoven v průmyslu 4.0“. Program konference je inspirován standardním způsobem členění podnikatelských plánů a jejím cílem je dát základ materiálu, který se stane podnikatelským plánem knihovnické komunity pro tuto oblast. Konference se účastní významní představitelé české knihovnické komunity, ale také starostové měst a další osobnosti s bohatými politickými zkušenostmi, kteří si zřetelně uvědomují, jak významné změny průmysl 4.0 přinese do života měst i státu. Vzniklý návrh podnikatelského plánu bude mimo jiné dostupný na webu konference – <http://www.pilir4.info>.

Samotný podnikatelský plán ovšem nestačí. Knihovnická komunita potřebuje úspěšné příklady, s jejichž pomocí dokáže přesvědčit místní vedení i tam, kde si význam veřejné knihovny neuvědomují tak silně jako ve Slaném. Vizí Slaného je stát se městem průmyslu 4.0 a místní knihovna patří k hlavním pilířům této vize.

Jaké role by měla naše knihovna plnit jako základní pilíř 4.0? V současnosti usilujeme o to, aby v ní místní občané mohli získávat první zkušenosti s novými technologiemi, jako jsou 3D tisk, virtuální realita nebo umělá inteligence. V dlouhodobější perspektivě vidíme tři hlavní role naší knihovny jako pilíře 4.0:

1. Dohazovač pro měšťany

Knihovna je ideálním místem pro to, aby zprostředkovala kontakty mezi místními občany. Často se stává, že lidé žijící ve stejném domě či ulici nevědí, že jejich soused má řešení pro jejich pracovní problémy, protože působí ve stejném oboru nebo v oboru, který tato řešení přináší. Vzhledem k roli knihovny jako komunitního centra i zprostředkovatele informací stoupá pravděpodobnost, že se tyto lidé konečně seznámí.

2. Maják pro ztracené

Moderní technologie nejsou vůbec tak složité, jak se může na první pohled zdát. První krůčky však bývají zdaleka nejtěžší, a tak se k nim mnoho lidí neodhodlá nebo šokbrtnou dříve, než překonají prvotní bezradnost. Knihovny jsou ideálním prostředím pro podání pomocné ruky, protože mohou nenásilně spojit známé prostředí s potřebnou odborností.

3. Vysílač pro odvážné

I když je dnes díky internetu snazší oslovit okolní svět, je stále rozdíl, jestli bydlíte v centru Prahy, nebo v pohraničním městečku. Celosvětově nejhustší síť veřejných knihoven, kterou v České republice máme, představuje velký potenciál pro propojení místních úspěšných lidí se zbytkem republiky.

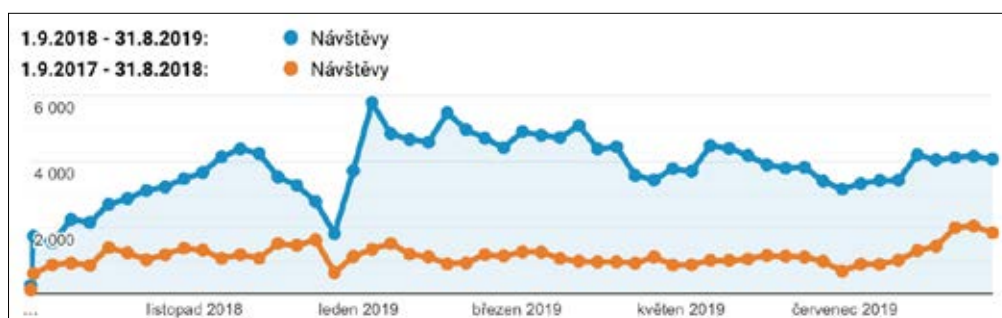
Slánská knihovna má přes tři tisíce registrovaných čtenářů a jen v roce 2018 uskutečnila sto padesát tisíc výpůjček, ale především uspořádala přes tři stovky větších či menších akcí. Již nyní je významným komunitním centrem a od příštího roku začne rekonstrukce Okresního domu, v němž získá nové prostory pro další růst. Na příští rok také plánujeme rozšíření služeb v oblasti moderních technologií, takže jsem přesvědčen, že se slánská knihovna již brzy stane tím potřebným příkladem, který bude moci využít česká knihovnická komunita ve svých městech. Pevně věřím, že veřejné knihovny v Čechách přežijí i 21. století. Jejich podstata se však od základů změní a tato změna nebude snadná. Opravdu významné změny nejde dosáhnout investicemi do budov nebo moderních přístrojů. Tyto investice jsou nezbytné, ale bez kvalitních lidí nemají smysl. Pokud se nepodaří udržet v knihovnách současné vynikající knihovníky a přilákat mnoho nových a perspektivních tváří, jsou takové investice zbytečné. Při současné mzdové tarifní politice, která nerozlišuje mezi špičkovým a podprůměrným knihovníkem, nelze očekávat, že se situace výrazně změní. Současní zapálení knihovníci mohou naznačit, co všechno mohou knihovny pro města i republiku v budoucnosti znamenat, ale nalezení finančních zdrojů a spravedlivějších způsobů jejich rozdělení je úkolem politiků.

Portál Knihovny.cz – Budoucí služby a jejich rozvoj

Petr Žabička, Martin Krčál, Jana Kurfürtsová

Využívanost portálu

Za poslední rok prošel portál Knihovny.cz poměrně významnými změnami. V současnosti má 42 zapojených knihoven. Evidujeme 13 zapojených zdrojů a 9 digitálních knihoven v rámci České digitální knihovny. Na portálu využíváme Ebsco Discovery Service pro vyhledávání v zahraničních zdrojích. V systému nyní evidujeme 1 494 registrovaných uživatelů a 1 673 identit. Od 1. ledna 2019 proběhlo na portálu 4 459 přihlášení. Jak je patrné z následujících obrázků, návštěvnost na portálu v meziročním srovnání pozvolna roste.

Obr. 1: Vývoj počtu návštěvníků portálu Knihovny.cz za období 1. 9. 2017 – 31. 8. 2019 (skok z přelomu let 2018/2019 představují vánoční svátky následované změnou koncepce newsletteru v novém roce)

Portál jako nástupce Jednotné informační brány

Od 1. ledna 2019 převzal portál Knihovny.cz funkce Jednotné informační brány. Kromě vyhledávání nad zapojenými českými knihovnami a dalšími národními zdroji a vyhledávání v indexu zahraničních zdrojů v současnosti provozujeme také čtyři oborové vyhledávače – KIV (Knihovnictví a informační věda), IREL (mezinárodní vztahy), MUS (hudba) a TECH (technické a přírodní vědy).

Prostřednictvím aplikace MetaProxy nahrazuje portál funkce sdílené katalogizace JIB s využitím protokolu Z39.50 s možností definice vlastních profilů. Aktuální informace i seznam předvybraných profilů je k dispozici na adrese: <https://www.knihovny.cz/Portal/Page/materialy-a-nastroje-pro-knihovny#z39-50>. Knihovnám zapojujícím se do portálu přesto doporučujeme přebírat v maximální možné míře záznamy přímo z kvalitních zdrojů (zejména ze Souborného katalogu ČR). Kvalita, a tedy i zpracovatelnost metadat z knihoven, které tvoří záznamy vlastními silami, bývá znatelně nižší, než je tomu u knihoven, které využívají služeb sdílené katalogizace. Podmínkou pro dobrou použitelnost portálu je minimalizace počtu duplicit, které uživatelům snižují přehlednost výsledků vyhledávání. Záznamy, které neodpovídají katalogizačním pravidlům a obsahují chyby v klíčových údajích, totiž nelze korektně deduplikovat.

Přestože portál Knihovny.cz pokrývá široké spektrum informačních zdrojů, existují i zdroje, které byly v JIB dostupné, ale portál Knihovny.cz je z technických nebo právních důvodů neindexuje a uživatelé k nim ztratili snadný přístup. Problém je to zejména pro knihovníky zajišťující meziknihovní služby, kteří přes JIB vyhledávali ve vybraných katalogích akademických knihoven a v některých zahraničních zdrojích. Z toho důvodu vznikla jednoduchá webová aplikace promvs.knihovny.cz, která prohledává profily `cpk_univ` (vybrané české univerzity) a `cpk_zahr` (vybrané zahraniční zdroje), definované v rámci MetaProxy, a výsledky zpřístupňuje ve webovém rozhraní. Moravská zemská knihovna také nově provozuje linkovací server. Jedná se o původní linkovací server `sfx.jib.cz`. SFX server je zároveň provozován i na doméně `sfx.knihovny.cz`, přičemž provoz na doméně `sfx.jib.cz` bude v budoucnu ukončen. Součástí provozu linkovacího serveru je i generování bibliografických dat elektronických zdrojů pro import do knihovních katalogů pomocí nástroje Marclt.

Hlavní prioritou dalšího rozvoje portálu je nyní integrace služby Získej, nástroje pro zajištění meziknihovnických služeb vyvíjeného Národní technickou knihovnou v Praze. V současnosti jsou do portálu Knihovny.cz implementovány základní funkce Získej, jako je výběr knihovny pro vyzvednutí dokumentu, objednávkový formulář a zobrazování požadavku uživatele po přihlášení. Systém nyní prochází testováním jak na straně Moravské zemské knihovny, tak i Národní technické knihovny a jeho zprovoznění očekáváme v průběhu podzimu roku 2019. Předtím samozřejmě musí Národní technická knihovna spustit systém Získej pro veřejnost. Po skončení testů předpokládáme další rozvoj služby v návaznosti na rozšiřování funkcionality API, například doplněním finančních transakcí.

Obr. 2: Ukázka implementace služby Získej na portálu Knihovny.cz

Na základě rozhodnutí Rady CPK z podzimu roku 2018 je snaha udržet ceny za službu Získej pro knihovny zapojené do portálu Knihovny.cz v jednotné výši. Částku za využití služby platí čtenář až při vyzvednutí dokumentu ve své knihovně. Do budoucna se chystá také platba za službu online nebo objednávání fotokopíí. Rozúčtování mezi knihovnami se bude v rámci systému Získej řešit nejčastěji na měsíční bázi.

Aktuální změny a výhledy do budoucna

Vývojový tým portálu Knihovny.cz pokračuje v práci na optimalizaci výkonnosti portálu, aby byla zajištěna dostatečně rychlá odezva i při zvyšující se návštěvnosti a rostoucím objemu dat ze zapojených zdrojů. Součástí tohoto úsilí je nejen navyšování hardwarových kapacit a počtu paralelně běžících instancí klíčových částí systému, ale také zátěžové testy a optimalizace řešení kritických funkcí. Zároveň jsou podnikány první kroky k plánovanému přechodu na VuFind verze 6, jenž by měl umožnit snadnější sledování hlavního vývojového proudu tohoto systému, než tomu je v případě silně modifikované verze 2, kterou portál používá nyní.

Ke změnám na portálu došlo i v oblasti *personální a ekonomické*. Od nového roku jsou prostředky na provoz a rozvoj portálu součástí rozpočtu Moravské zemské knihovny. Odpadá tak každoroční nejistota ve financování služby. Došlo také k rozšíření týmu, jehož vedoucím se stal Martin Krčál. Nový vedoucí si předsevzal jako hlavní úkol přivést na portál nové uživatele. V současnosti je v přípravě marketingový plán, který by měl určit strategii při rozšiřování služby mezi uživatele. Věříme, že se do její přípravy svými nápady zapojí i další knihovny. Marketingový plán by měl být připraven do konce roku a chtěli bychom ho začít naplňovat hned v lednu 2020.

V oblasti osvěty byly již podniknuty některé kroky zejména ve vztahu ke knihovnické veřejnosti. Od dubna vychází v nové podobě *newsletter*. Frekvence vydávání je šestkrát ročně a jeho cílem je nejen informovat knihovníky o novinkách na portálu, ale také přinášet informace z oblasti informačních zdrojů a vyhledávání informací. Z toho

důvodu nyní službu nazýváme [Eduletter Knihovny.cz](https://www.knihovny.cz). Vydané newslettery i možnost přihlásit se naleznete na adrese: <https://www.knihovny.cz/Portal/Page/materialy-a-nastroje-pro-knihovny#newsletter>.

Jednou z dalších priorit portálu je zviditelňovat zapojené knihovny. V průběhu jara jsme oslovili nově *zapojené knihovny* a požádali jsme je o *medailonky*, v nichž stručně představí, v čem je jejich knihovna zajímavá a čím by se chtěla pochlubit. Výsledkem je webová stránka <https://zapojene.knihovny.cz>, která měla u zapojovaných knihoven i u jejich zřizovatelů pozitivní ohlas. V této chvíli máme zpracováno patnáct knihoven a další postupně přidáváme. Důležitou součástí vývoje portálu je také *komunikace*. Stává se, že představitelé některých zapojujících se knihoven nabývají dojmu, že podpisem dodatku smlouvy o přistoupení dochází k zapojení knihovny do portálu. Jedná se však pouze o formální stvrzení procesu technické realizace zapojení, který vyžaduje kooperaci s týmem portálu [Knihovny.cz](https://www.knihovny.cz) na nastavení způsobu dodávání záznamů a zprostředkování služeb. Již zapojené knihovny by pak měly mít na paměti nutnost hlásit týmu Knihovny.cz významné technické i organizační změny. Jedná se především o přechod na nový knihovní systém, přestěhování domény, změnu portu pro komunikaci s knihovním systémem, jiné umístění setu pro sklizení dat, ale i změnu ředitele či technického kontaktu knihovny. Proto je jedním z předsevzetí týmu portálu být s knihovnami v častém kontaktu a vysvětlovat jejich zástupcům celý proces zapojování a následného fungování systému.

Věříme, že všechny změny povedou k lepšímu povědomí o portálu Knihovny.cz a většímu využívání jeho služeb. Zároveň bychom chtěli poděkovat všem knihovnám a uživatelům, kteří vzali myšlenku portálu za svou a pomáhají nám naše služby dále rozvíjet.

CENTRAL – katalogizace beletrie pro knihovny České republiky

PhDr. Zuzana Kopencová, Mgr. Ivana Ferdinandová

Městská knihovna v Praze

V dubnu 2019 zahájila Městská knihovna v Praze katalogizaci beletrie pro české knihovny v rámci projektu CENTRAL. Hlavním cílem projektu je nabídnout knihovnám rychlou službu, která ušetří knihovnicím a knihovníkům čas, který mohou věnovat jiným aktivitám v oblasti služeb, tedy přípravě a organizaci nejrůznějších komunitních aktivit nebo práci s fondem apod. Projekt je realizován za finanční podpory Ministerstva kultury z dotačního programu VISK 1. Důležitá je podpora a spolupráce Národní knihovny ČR, která projekt metodicky řídí a dohlíží na dodržování všech katalogizačních standardů. Městská knihovna v Praze nabízí prostřednictvím České národní bibliografie a Souborného katalogu ČR úplný katalogizační záznam novinek české beletrie vycházející v největších českých nakladatelstvích.

Nová katalogizační pravidla a sdílená katalogizace

Katalogizace knih je vysoce odborná a velmi časově náročná činnost. Každý den desítky katalogizátorů v České republice zpracovávají dokumenty, které jsou většinou již zkatologizovány jinou knihovnou. Dělají tak množství zbytečné práce, přestože bibliografický záznam je možné převzít, a ušetřit si tak spoustu času i námahy. Po přechodu na nová katalogizační pravidla v roce 2015 musí katalogizační záznam navíc obsahovat všechny přímé autory, ilustrátory a překladatele. To představuje další nárůst práce pro jednotlivé knihovny, které vytvářejí originální katalogizaci. Řešením je sdílená katalogizace, přejímání katalogizačních záznamů z jednoho centra. Na jaře roku 2015 vyzvala Ústřední knihovnická rada, aby se centrální katalogizace ujala některá z velkých městských knihoven.

Centrální katalogizace

Rozhodnout se a přijmout výzvu Ústřední knihovnické rady nebylo jednoduché, ale věděli jsme, že máme bohaté zkušenosti s akvizicí a zpracováním knih, kdy ročně nakupujeme více než sto tisíc svazků. Máme výborné kontakty s pražskými nakladateli, vydavateli a distributory a jsme schopni velmi rychle získat signální výtisky od pražských distributorů. V neposlední řadě disponujeme týmem zkušených akvizitérů, katalogizátorů a lektorů. Po zvážení všech okolností jsme nakonec výzvu přijali a rozhodli jsme se své úsilí zaměřit na katalogizaci titulů beletrie.

Průzkum mezi knihovnami

V rámci přípravy Výročního zasedání Souborného katalogu ČR na podzim roku 2017 proběhlo dotazníkové šetření s cílem zjistit, zda o službu centrální katalogizace je mezi knihovnami zájem. Také jsme se chtěli dozvědět, jak nejlépe nastavit parametry této nové služby. Oslovili jsme prostřednictvím stručného dotazníku katalogizátory širokého spektra knihoven – obecní, městské, krajské i specializované knihovny. Výsledek dotazníkového šetření byl jednoznačný: osmdesát šest procent dotazovaných knihoven by možnost přebírání záznamů z jednoho centra přivítalo. Klíčové pro ně bylo získat kvalitní záznam bezprostředně po vydání konkrétního titulu.

Jak to funguje

V zájmu zrychleného zpracování a nabídnutí katalogizačního záznamu knihovnám co nejdříve po vydání nečekáme na povinný výtisk, ale nakupujeme dva exempláře od každého titulu beletrie. Snažíme se, abychom tituly okamžitě po vydání získali od distributorů a vydavatelů. První exemplář je ihned po uložení do systému jmenně katalogizován a druhý exemplář putuje k věcnému zpracovateli. Vytváříme úplný jmenný i věcný záznam podle standardů, navíc obohacený o anotaci. Po jmenné a následně znovu po věcné katalogizaci je záznam ihned vy-

staven ve speciálních setech pro stažení do České národní bibliografie a Souborného katalogu ČR. Tam už ho může využít kterákoli knihovna.

Jak to vzniklo

Abychom docílili výše popsaného postupu, museli jsme změnit celou řadu procedur. Celá akce probíhala v úzké spolupráci oddělení katalogizace a oddělení informačních technologií, každou změnu v systému jsme vysvětlovali takřka tři sta padesáti knihovníkům Městské knihovny v Praze, na vše vznikaly podrobné manuály.

V první řadě

Především jsme museli přizpůsobit katalogizační systém potřebám projektu. Pracujeme v systému Koniáš, jedinečném programu přizpůsobenému potřebám Městské knihovny v Praze. Koniáš byl doplněn o editor MARCu21, interně nazývaný Marcipán. Do Marcipánu byla přelita řada dat z Koniáše, které byly do té doby nekompatibilní s ostatními systémy. Došlo ke spárování entit, které dosud existovaly samostatně: jmenné autority Národní knihovny ČR s Osobami z Koniáše. Toto spárování bylo snadné, přes číslo autority, které obsahovaly oba systémy. Dále jsme spárovali korporativní autority Národní knihovny ČR s našimi Institucemi a geografické autority Národní knihovny ČR s našimi Místy. Zde už čísla autorit nebyla a párování proběhlo na základě úplné shody názvu a poté lidské kontroly. Nyní sdílíme slovníky Národní knihovny ČR v režimu off-line, přičemž denně dochází k aktualizaci. Při párování došlo k řadě zajímavých zjištění, například že naše budovy, domy, hrady a kostely byly zařazeny v našich Místech, avšak dle slovníků Národní knihovny ČR jde o korporativní autority.

Předmětová hesla jsme přijali kompletně celá z Národní knihovny ČR; náš věcný popis je tvořen takzvaným tezauzem deskriptorů, v němž pokračujeme pro kontinuitu zpracování titulů našim čtenářům.

V druhé řadě

Dále bylo nutné změnit postupy práce v akvizičním oddělení – bylo potřeba dříve získávat signální výtisky od vydavatelů. Také bylo třeba získat od každého titulu dva signální výtisky: z časových důvodů titul synchronně zpracovává jmenný i věcný katalogizátor. Vydavatelé byli ochotni na dohodu přistoupit, ze strany akvizice to znamená pečlivý monitoring vycházející beletrie na trhu včetně víkendových objednávek.

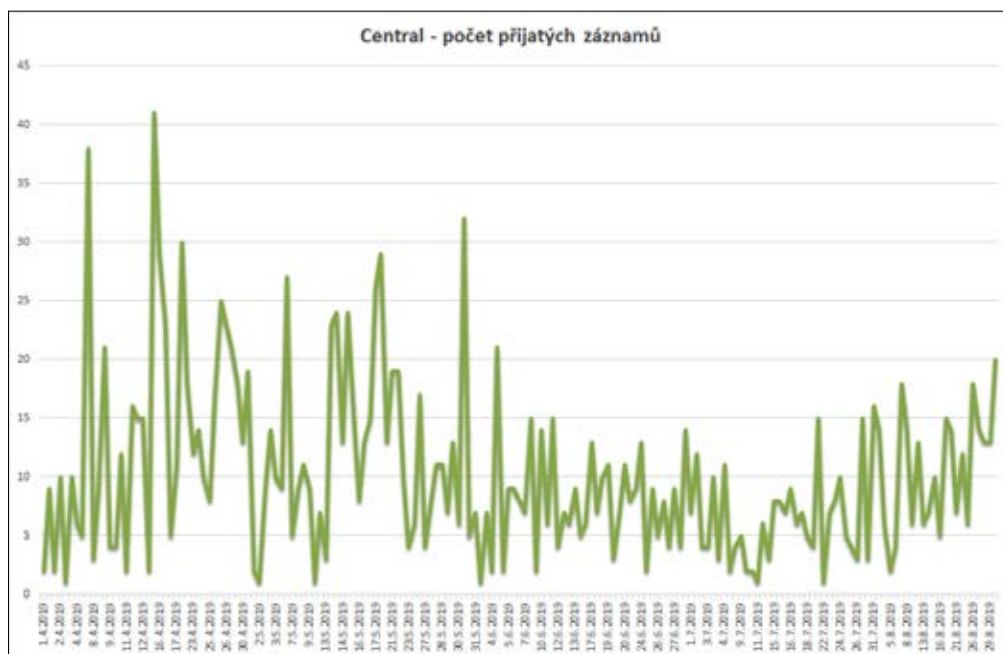
Nikoli v poslední řadě

V neposlední řadě bylo nutné zvýšit počet věcných katalogizátorů. Tradičně zpracováváme u kvalitních titulů vlastní unikátní anotace, a pokud jsme chtěli tento standard dodržet – avšak v podstatně kratším čase než dosud –, logicky muselo být věcných katalogizátorů víc. Zpočátku jsme chtěli využít schopností knihovníků napříč všemi čtyřiceti devíti pobočkami umístěnými v různých částech Prahy. Ukázalo se, že transport titulů je natolik časově náročný, že bychom nebyli schopni dostát časovým podmínkám projektu.

Rozhodli jsme se proto využít schopností knihovníků Ústřední knihovny na Mariánském náměstí, jejíž součástí jsou i oddělení akvizice a katalogizace, a komunikace je okamžitá. V současnosti jde o dvacet devět knihovníků, kteří pracují také jako věcní katalogizátoři. Všechny katalogizační činnosti řídí koordinátor, který rozděluje tituly lektorům, zpětně je vybírá a dělí mezi sebe a dva hlavní lektory ke kontrole. Takové množství zainteresovaných spolu pochopitelně musí komunikovat, proto se každý měsíc scházíme a diskutujeme průběžné problémy, změny, chyby, případně připomínky z Národní knihovny ČR. Zde bych ráda zmínila spolupráci s PhDr. Jaroslavou Svobodovou v otázkách jmenné katalogizace a s Mgr. Marií Balíkovou v otázkách věcné katalogizace. Obě dámy nám od počátku radily, pomáhaly a vedly nás – bez nich bychom se v MARCu21 zcela ztratili.

Zahájení projektu

Od dubna 2019, kdy byl projekt zahájen, jsme dodali do Souborného katalogu přes tisíc záznamů s úplným jmeným a věcným zpracováním. Komunikujeme s Národní knihovnou ČR a dalšími knihovnami, vyměnili jsme si přes šedesát e-mailů ohledně zpracování, z nichž šest pozitivně hodnotilo celý projekt. Naším cílem je kvalitně a rychle zkatologizovat co nejvíce titulů beletrie, které vycházejí na českém knižním trhu, a poskytnout je prostřednictvím bází České národní bibliografie nebo Souborného katalogu ČR ostatním knihovnám. Věříme, že se nám to podaří a knihovny budou s touto novou službou spokojeny.

Kde katalogizační záznam beletrie získat

K záznamům beletrie se pracovníci knihoven dostanou obvyklou cestou – jejich stažením z České národní bibliografie nebo ze Souborného katalogu ČR. Knihovny, které nemají báze SKC (Souborný katalog ČR) nebo ČNB (Česká národní bibliografie) dosud nastaveny jako zdroj pro stahování záznamů přes Z39.50, najdou informace na http://aleph.nkp.cz/web/z3950_cze.htm. Záznamy z Městské knihovny v Praze poznáte podle sigly ABG001 ve formátu MARC 21 v poli 040\$a. V Souborném katalogu ČR v poli 900 také naleznete informaci o tom, z které knihovny byl záznam převzat.

Těšíme se na vaše postřehy a připomínky na adrese: central@mlp.cz

Česká národní bibliografie jako kooperační projekt

Edita Lichtenbergová, Jaroslava Svobodová

Národní knihovna ČR

Národní bibliografie je podle ČSN „bibliografie, která zaznamenává a popisuje dokumenty vydané v jednotlivé zemi“. Souběžná registrující národní bibliografie je primárně úkolem národní bibliografické agentury, v České republice je jí Národní knihovna ČR. S rozvojem informačních technologií v polovině devadesátých let 20. století se na obsahu ČNB-Knihy začaly podílet i další knihovny. Tím se do České národní bibliografie (dále jen ČNB) dostávají záznamy knižní produkce, která Národní knihovně ČR uniká: především nedodané povinné výtisky a část regionální produkce. Dnes máme v ČNB 22 000 záznamů provedení, ke kterým není Národní knihovna ČR připojena, tedy by bez kooperace nebyly v ČNB vůbec evidovány (přibližně dvě procenta). Například v letech 2011–2019 jsme převzali do ČNB 38 000 záznamů, z toho se ke 24 000 později Národní knihovna ČR připojila.

Rok 1997 – Kooperativní zpracování souběžné české knižní produkce

Prvním projektem spolupráce knihoven na ČNB je Kooperativní zpracování souběžné české knižní produkce (KKČK) z roku 1997, kdy se dohodla spolupráce všech vědeckých knihoven. Již v roce 1996 se začalo ve všech vědeckých knihovnách testovat jak jednotné zpracování (pravidla AACR2R a formát UNIMARC), tak konverze dat z jiných formátů a systémů (především Výměnný formát a TINLIB, KIMS...). Od roku 1997 se rozběhl ostrý provoz. Způsob přebírání záznamů z vědeckých knihoven se za těch více než dvacet let sice změnil (z disket posílaných jedenkrát měsíčně poštou na denní importy dat), ale princip je zachován: Národní knihovna ČR vždy poslední den v měsíci „sesbírá“ všechny záznamy dodané vědeckými knihovnami do Souborného katalogu ČR, porovná je přes ISBN oproti databázi ČNB a chybějící záznamy převezme. Později se do ČNB začaly přebírat i záznamy provedení bez ISBN, což je často malonákladová regionální produkce. Každoročně takto do ČNB převezmeme kolem 1 800 záznamů knih, k 1 400 z nich se Národní knihovna ČR později připojí.

Rok 2005 – sdílená katalogizace tří knihoven s právem úplného povinného výtisku

Druhým významným projektem spolupráce na ČNB je od roku 2005 sdílená katalogizace tří knihoven s právem úplného povinného výtisku: Národní knihovny ČR (NK ČR), Moravské zemské knihovny (MZK) a Vědecké knihovny v Olomouci (VKOL). Vzhledem k používanému nástroji v rámci knihovního systému Aleph je tento projekt znám pod názvem CLUSTER. Centrální bázi je v CLUSTERu báze NK ČR, MZK a VKOL si záznamy do lokální báze zrcadlí. I tomuto projektu předcházela rok náročných příprav, jak technických, tak sjednocení zpracování i změny pracovních linek ve všech třech knihovnách. Díky CLUSTERu je v ČNB k dispozici ihned po uložení v centrální bázi jmenný záznam, který je následně revidován a doplněn věcným popisem. Tak je základ záznamu dostupný ke stažení pro ostatní knihovny okamžitě, jak jej získá a jmenně zpracuje první (bohužel někdy i jediná) z těchto tří knihoven. Do Souborného katalogu ČR posíláme z CLUSTERu až úplný popis provedení. V tomto projektu se zpracovává nejen knižní produkce, ale i pokračující zdroje a kartografické dokumenty.

Rok 2019 – projekt CENTRAL

Posledním projektem je CENTRAL. Po více než dvaceti letech spolupráce vědeckých knihoven se letos v dubnu připojila i Městská knihovna Praha, a to s projektem přednostního zpracování beletrie. Jejich záznamy jsou na úplné úrovni zpracování jako z CLUSTERu, navíc doplněné anotací a někdy i analytickým rozpisem obsahu. Spuštění projektu předcházelo v Městské knihovně Praha čtyřleté období technických příprav, změny linky zpracování, a především přechodu na standardizované zpracování podle pravidel RDA ve formátu MARC 21. Přebírání záznamů z Městské knihovny Praha do ČNB funguje trochu podobně jako v CLUSTERu: dvakrát denně importujeme do ČNB jmenné záznamy, které jsou v dalších dnech doplněny o věcný popis a anotaci. Za období duben–srpen

2019 Městská knihovna Praha jako první dodala do ČNB přibližně 1 300 záznamů beletrie. Po doplnění záznamu v ČNB na úplnou úroveň se záznam Městské knihovny Praha okamžitě importuje i do Souborného katalogu ČR.

Tato spolupráce má jeden cíl: poskytnout uživateli ČNB co nejdříve kvalitní záznam. Uživatelem se rozumí jak čtenář, tak i jiná knihovna. A s tím souvisí otázka přebírání záznamů a podíl originální katalogizace v knihovnách. V ideálním případě by každá knihovna ráda převzala záznam odjinud, ale tady vždy záleží i na složení a velikosti fondu knihovny a také na technických schopnostech/možnostech (důležité je správné nastavení vhodných zdrojů přebírání záznamů). U městských a krajských knihoven, kde převažuje česká produkce a beletrie s populárně-naučnou literaturou, je podíl originální katalogizace menší (10–40 procent) než u odborných, specializovaných knihoven, které mají díky svému složení fondu originální katalogizaci vyšší (45–96 procent). V Česku jsou nejběžnější zdroje přebírání záznamů podle pořadí tyto: Národní knihovna ČR včetně clusteru a Souborný katalog ČR (60–80 procent), další knihovny (krajské, velké městské) a na konci se drží Centrální portál knihoven (průměr 4 procenta). Se spuštěním projektu CENTRAL se v knihovnách zvýšil podíl stahovaných záznamů beletrie až o 20–25 procent. Česká národní bibliografie (ČNB) je prezentována jako kvalitní zdroj pro vyhledávání i přebírání záznamů. V předchozích odstavcích je popisována cesta k rychlejší a kvalitnější souběžné národní bibliografii. Obsah ČNB je však širší, dokonce více, než bývá zvykem v jiných národních bibliografiích – je postupně doplňována o záznamy pro zdroje vydané v 19. století. Ty jsou do ČNB zařazovány nejen proto, že je Národní knihovna ČR vyčleňuje do archivního fondu. To by samo o sobě důvodem zařazení do národní bibliografie nebylo. Zařazení vychází z rozhodnutí o koordinaci digitalizačních projektů a potřeby zajistit pro zdroje co nejefektivnější cestou jednoznačný identifikátor, jímž je číslo ČNB. Záznamy publikací 19. století i těch po roce 1996 jsou výsledkem originální katalogizace (záznamy vytvořené do roku 2004 prošly jednou konverzí formátu, našťastí bezztrátovou).

Významnou část záznamů v ČNB však tvoří i záznamy z retrokonverze tištěných sešitů ČNB (jedná se o záznamy z let 1901–1983), část záznamů z osmdesátých a devadesátých let vznikla konverzí z podkladů pro tisk (ASNB-K) a národního formátu MAKS. Díky narůstajícímu počtu nových záznamů pro povinný výtisk i publikací z retrospektivního doplňování Národního konzervačního fondu a fondu 19. století a rovněž díky doplňování různých údajů a jejich formalizací se podíl neúplných záznamů z retrokonverze snižuje.

Kvalita záznamů z retrokonverze je různá, existují různé vrstvy záznamů odpovídající dobovým katalogizačním standardům, velkou roli při zpracování hrály zřejmě různé výkyvy pracovních kapacit, úroveň záznamů se někdy mění v sešitech téhož ročníku, někdy i v rámci jednoho sešitu, a to z rozličných úvodů. Typickým problémem je například chybějící věcné zpracování, ať už se jedná o klasifikaci (statistika zahrnuje i klasifikaci dodanou dodatečně v rámci projektu VISK), nebo o předmětová hesla, kde je situace ještě svízelnější.

Problémem, který přetrval i po implementaci anglo-amerických katalogizačních pravidel, je takzvané pravidlo tří, tedy pravidlo, které katalogizátorům velelo vytvářet popisné a selekční jmenné údaje maximálně tří autorů. Při překročení této hranice se – v lepším případě – uváděl jen první z autorů. Převzetí tohoto pravidla do AACR2 nebylo výsledkem jen lpění na tradicích, realisticky odpovídalo kapacitním možnostem katalogizačních agentur. Obdobně se z úsporných důvodů redukoval počet dalších přispěvatelů – překladatelů, ilustrátorů apod. S ohledem na různé varianty zápisu v záznamech z retrokonverze nelze počet takto dotčených záznamů snadno odvodit. Vodítko může poskytnout analýza výskytu výpustky povinné v popisu podle AACR2 („et al.“) v záznamech, v testovaném období se vyskytovala zhruba v šesti procentech záznamů, o kolik neuvedených autorů se však jednalo, přesně zjistit nelze. Při přechodu na RDA došlo v rámci jednání o implementaci katalogizačních pravidel ke shodě na navýšení zápisu selekčních údajů pro autory, podle původních dohod měla zvýšené náklady na kapacity dodat Národní knihovna ČR ze svých zdrojů, což se díky obměně managementu nerealizovalo, nyní bude částečně saturováno po rozšíření spolupráce.

Problémem velké části katalogizačních záznamů (1901–2004) je chybějící unifikovaný název – tedy vazba na dílo a vyjádření. Unifikované názvy se začaly ve větší míře používat po roce 1996, respektive 2004 jako součást záhlaví autor/název. Samostatný unifikovaný název na pozici hlavního záhlaví se vyskytuje v 3 092 záznamech, jako vedlejší záhlaví v 47 280 záznamech, v záhlaví autor/název byly použity v 11 280 záznamech ČNB. S perspektivou využívání propojených dat jejich význam roste. Počet chybějících unifikovaných záznamů analyzovat nelze. Ale pokud bychom chtěli pracovat s propojenými daty a vztahovat každý překlad k unifikovanému názvu pro originál, mohla by být stávající situace přibližně taková (neboť unifikované názvy jsou vytvářeny nejen pro překlady, ale i pro právníckou literaturu, liturgická díla apod.):

Ve výše uvedených případech zůstává hodně restů z minulosti, stávající katalogizační praxe se těchto chyb nedopouští (občas nás ale zaskočí nečekané požadavky přesahující běžné knihovnické využití). Snažíme se chybějící údaje doplňovat, ať už se jedná o unifikované názvy či věcné zpracování, avšak práce postupují pomalu. Požadavky na obsah bibliografických záznamů však nadále rostou. Jedním z posledních požadavků je vytváření podkladů pro Seznam děl nedostupných na trhu, povinnosti, která pro Národní knihovnu ČR vyplývá z novely autorského zákona a na jejímž základě budou moci být zpřístupněny i některé digitalizované publikace, u nichž ještě nevypršela autorská práva. Obsah seznamu budou doplňovat zejména knihovny, kontrola a žádosti o výmaz bude přicházet především od autorů a nakladatelů. Právě u nakladatelů existuje problém, jméno nakladatele je v záznamech uvedeno v popisné podobě, tedy v podobě uvedené na titulní stránce atd., nikoli v podobě formalizované, hledání podle nakladatele je tedy problematické. Nápravě situace by se měl podle našich představ věnovat správce registru.

Kromě hodnocení obsahu databáze je třeba zmínit i otázku pokrytí, zatím nebyla schválena legislativa elektronického povinného výtisku a část produkce uniká. Rozsah můžeme odhadovat podle čísel národních agentur přidělujících mezinárodní standardní čísla. Od července 2010 bylo zahájeno přidělování čísel ISBN online elektronickým monografiím (e-knihám). Národní knihovna ČR má tedy poměrně přesný přehled o rozsahu vydávané produkce (níže uvedená čísla byla aktualizována v prvním čtvrtletí roku 2019). Stručné evidenční záznamy jsou uváděny ve služební bázi (v roce 2018 bylo zpracováno 10 714 evidenčních záznamů, pokud jde o tituly, jedná se zhruba o výše uváděnou třetinu produkce knih; od července 2010 jde celkem o 70 094 záznamů). Národní agentura ISSN při Národní technické knihovně navíc eviduje 236 online elektronických periodik bez tištěného ekvivalentu z celkového počtu 759 elektronických periodik / 2 474 elektronických pokračujících zdrojů. Cílem je tedy úprava legislativy, dobudování potřebné technické infrastruktury pro příjem, uchování a zpřístupnění e-publikací a zajištění potřebných pracovních kapacit.

Vedle snahy o dořešení trojnovely v souvislosti s elektronickým povinným výtiskem a práce související s vytvořením Seznamu děl nedostupných na trhu zůstává prioritou rychlé a kvalitní zpracování domácí produkce a přidělování čísel ČNB tam, kde je plánována digitalizace a záznam v ČNB chybí. Zkvalitňování obsahu dat bude pokračovat, nadějí je využití automatizovaného obohacování – zatím je zdigitalizováno zhruba šestnáct procent titulů ČNB, digitalizace nadále postupuje, k doplnění chybějících údajů bude v budoucnosti jistě možné použít metody automatizovaného obohacování záznamů.

MILNÍKY A PILÍŘE

GARANT:

prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.
(Moravská zemská knihovna v Brně)

SPOLUGARANT:

RNDr. Tomáš Řehák
(Městská knihovna v Praze)

Knihovna jako instituce národní

Tomáš Kubíček

Moravská zemská knihovna v Brně

Dotazníkové šetření (1928–2019) – otázky

Při příležitosti výročí vzniku ČSR a knihovního zákona připravil Jiří Mahen dotazníkové šetření, v němž zformuloval několik otázek, které tehdy vnímal jako klíčové nejenom pro sebereflexi knihovníků, ale i pro další rozvoj knihoven a jejich pozice v novém státě. Vzhledem k tomu, že tyto otázky i dnes, tedy téměř se stoletým odstupem považujeme za neméně zásadní, rozhodli jsme se je položit znovu – a to nástupcům těch, které oslovil Jiří Mahen.

- Jak hodnotíte tempo (současný stav) vývoje veřejných knihoven?
- Jak udržet čtenáře v knihovnách?
- Pracuje síť knihoven ve prospěch všech občanů?
- Spolupracují knihovny se školami?
- Pracují knihovny pro tvůrčí činnost v národě?

Jak hodnotíte tempo (současný stav) vývoje veřejných knihoven? (1928)

- Zákony o knihovnách a o kursech občanské výchovy vznikly z revolučního myšlení, že nové poměry vyžadují **převýchovy občanstva** a to bylo jejich první poslání.
- Knihovny se tedy zakládaly s určením, že budou doplňovati a **rozšiřovati vzdělání** obyvatelstva, (...) daleko spíše se posuzují jako zřízení k levnému ba bezplatnému získání zábavné četby pro ukrácení chvíle, než jako **ústavy** s určitým posláním **výchovným**.
- Pravdou jest, že výsledky činnosti knihoven nejsou takové, jaké by mohly býti, kdyby bylo dáno knihovnám to, co je nezbytnou podmínkou náležité výkonnosti **instituce** takového **výchovného významu**.
- Možno říci, že vývoj veřejných knihoven je pozoruhodný. Netřeba vyzdvihovati **veliký vychovatelský i vzdělávatelský úkol**, který sám knihovní zákon veřejným knihovnám ukládá, neboť tento úkol je zachycen ve statistických číslicích a vykazuje nesporně **nejúspěšnější práci ze všech osvětových institucí**.
- Veřejná knihovna by měla být chloubou a starostí našich měst.
- Lidovýchovné určení veřejné knihovny žádá takové hojnosti a všestrannosti takového uspořádání a propagace, aby kniha našla pravé čtenáře, k jejichž **zlidštění – tj. rozvinutí duševních schopností** k osobnímu štěstí a dobru celku – by platně přispěla.
- Nepodařilo se nám dosud vsugerovati přesvědčení, že **knihovna jest v prvé řadě povolána řídití kulturní život** obce a že před všemi ostatními institucemi jest k tomu na prvním místě legitimována.

Mahenův závěr:

Veřejné knihovny nemají dosti knih a nemohou proto provádět propagandu (*tj. lidovýchovu či osvětu*), jaká se provádí tam, kde je zejména dostatek noviněk. Sociální poslání knihoven je skoro znemožněno.

Jak hodnotíte tempo (současný stav) vývoje veřejných knihoven? (2019)

- Mnohé veřejné knihovny **jsou na výborné úrovni**, neustále se vyvíjejí, přicházejí s novými podněty, nápady, snaží se veřejnosti předkládat **nové typy pořadů**, jsou skutečnými **místy setkávání**. **Horší je to s prostory knihoven** – ty by se mnohdy měly zlepšit.

- Mohlo by být i rychlejší. Vše je ovšem **otázka financí, někde i personálu**, který se z jakýchkoliv důvodů **není schopen či ochoten přizpůsobit** rozvoji knihovnictví. Knihovny však se snaží držet krok se **současnými trendy**.
- Řekla bych, že veřejné knihovny mají stále své **pevné místo ve společnosti**. Probíhají různé změny vzhledem k **rozvoji technologií** (od lístkových katalogů po e-knihy a online přístup), ale knihovny jsou i nadále **místem setkávání lidí**.
- Změnily se knihovny a služby, které nabízejí, protože **se změnila potřeby a zájmy lidí**, jimž sloužíme. Knihovny se přizpůsobují. Českým knihovnám se daří držet krok s **vývojem informačních technologií**, situace s **doplňováním knihovních fondů a vybavením** knihoven se úplně nedá zobecnit, ale dobře vybavených knihoven je stále více.
- Tempo se obecně zdá být od devadesátých let velmi **rychlé**. Knihovnictví **drží krok se světem**. Rozebereme-li ale naše knihovnictví na jednotlivé knihovny, tak dobré už to není. Mezi knihovnami je **velký rozdíl**. Jak pokrokové myšlení mají lidé v knihovnách, taková je knihovna. Nejdůležitější je změnit postoje a myšlení lidí kolem knihovny a v ní. Proto je nejdůležitějším **úkolem do budoucna celoživotní vzdělávání knihovníků**, jen to zajistí odpovídající prosperitu knihoven. **Vzdělávat, vzdělávat a vzdělávat**.
- V současné době přibývá knihoven v nově postavených nebo zrekonstruovaných objektech, disponují moderním interiérovým a technickým vybavením a spektrem nejrůznějších služeb a aktivit. Pracují zde **kvalifikovaní a nadšení knihovníci** a veřejnost služby knihoven využívá a oceňuje. K tomu je samozřejmě potřeba vstřícný **zřizovatel** a v tom jsou bohužel značné rozdíly. Často chybí **zájem a vůle politiků**, kteří by mohli mnohé změnit.

Závěry:

- V roce 1928 hodnotili knihovníci úspěšnost či neúspěšnost stavu knihoven ve vztahu k **úkol**, kterým byly pověřeny. Klíčovým kritériem bylo, jak dalece a jak úspěšně knihovny plní své **lidovochovné poslání**. Nedostatek knih byl vnímán jako problém ve vztahu k šíření osvěty a vzdělávání lidu. Nedostatečnost prostor znamenala nemožnost oslovit za tímto účelem potřebné široké vrstvy obyvatelstva. Nedostatečné vzdělání knihovníků bylo vnímáno jako problém, mají-li dále vzdělávat a šířit hodnoty **demokratického státu**.
- V roce 2019 se o stejné otázce uvažuje spíše směrem **dovnitř knihoven**. Respondenti posuzují jejich útroby, personál. Úspěšnost se měří podle stavebního rozmachu, roku výroby regálů, míry elektronizace či digitalizace. Odpovědi jsou mnohem nejasnější ve vztahu k úkolu, který mají knihovny plnit. Je samozřejmý a není třeba o něm uvažovat, nebo se vytratil? Jsme stejně pevně přesvědčeni o směru knihovnické práce a jejím cíli, jako byli naši předchůdci?
- „změnily se potřeby a zájmy lidí“ – a co knihovna jako instituce nesoucí určité národní poslání? Kdo má utvářet potřeby a zájmy lidí?

Jak udržet čtenáře v knihovnách? (1928)

- Máme poměrně pěkný vzrůst, přesto nás nemůže úplně uspokojit, protože **máme málo čtenářů**. Počet čtenářů nedá se však vyjádřit pevným číslem jako jinde vzhledem k počtu obyvatel. Jeden čtenář z našeho města připadá na 20 obyvatelů a to nám nestačí.
- O úplném vybavení knihoven, jak o něm mluví prováděcí nařízení v zákonu o veřejných knihovnách, těžko nepsat satiru. Zase pozorujeme, že je tu na všech stránkách **plno kompromisních věcí**. Jsou knihovny, které mají půjčovny, jež vlastně nejsou půjčovnami. Jsou veřejné čítárny, které by byly paskvilem i na staré čítárny spolkové. Naučná oddělení se doplňuje jenom časem, když zbude **trochu peněz**. O dětských čítárnách se většinou jenom debatuje. Stížnosti na tyto kompromisní věci by mohly jít opravdu do nekonečna a jsou knihovníci, kteří už se stydí o tom všem mluvit, neboť není vlastně, kdo by jim pomohl.
- Jsme nervózní. Na mnohých místech **vykazujeme malé pokroky**, za něž však nějak nemůžeme. Tak zvané lepší vrstvy udržují si doposud namnoze povýšenou distanc vůči knihovně. Přijdou-li tito lidé přece, požadují často pro sebe náročné výjimky. Nesmíme se dát ničím otrávit! I psanec je spokojen se svým osudem, dovedl-li rezignovat.
- Měli bychom pro veřejné knihovny ve veřejnosti **vzbuditi myšlenku „první pomoci“**. Kde mám hledat první

poučení o čemkoliv, s čím si nevím rady? Reflexivně by se mělo ozvat: v knihovně! Tam půjde o radu jistě dělník, neboť musí být jedenkrát vytržen z politicko-orthodoxního ovzduší stranické osleposti, z pesimistického zakletí života vůbec. Musí mu být **otevřeno všechno zázračně krásné**, leč jemu dosud zahalované bohatství tohoto světa. Nepopřeme, že **výchova neutrální knihovnou** utupuje a otírá ostří zaryté politické nesnášenlivosti.

- Snažíme se čtenáře všemožně získat, ale **propaganda**, kterou chceme mít co nejlacinější, **nestačí**. Vykazujeme pravidelně měsíčně v místních listech, z nichž však některé nemají pro naše kratoučkové zprávy dosti místa, číslice čtenářů a výpůjček. Zabýváme se myšlenkou stálého plakátu, ačkoliv zase máme strach, abychom snad nepřilákali najednou nových lidí do knihoven příliš mnoho...
- Veřejná knihovna už tím dělá mnoho, že pečuje značnou měrou o ušlechtilé využití volných chvil obyvatelstva, aby mnozí nepropadli špatným vlivům nebo ledajakému životu. Takto **ušlechtilá četba mnohého zušlechtí a pak možno i nenápadně řídit a vésti jeho výchovu a vychovati jej v lepšího i vzdělanějšího člověka**.
- Naše **veřejné knihovny budou muset jít ven z půjčoven a mezi národ!** Veřejné knihovny by měly dostávat zvláštní dotaci na přenesenou působnost a zakročovat v sirotčincích i chudobincích, v nemocnicích i vyučovacíh ústavech, ve věznicích.

Mahenův závěr:

- Veřejné knihovny nemají dostatek knih a většinou nestačí návalu čtenářů. Starý knižní materiál bude nutno nahradit novým, kterým si knihovny musí čtenáře udržet. Knihovny žádají doplňovací soubory od okresních knihoven a zvýšení dotace. Ukázalo se, že bez poplatků nemohla veřejná knihovna fungovat. Knihovny musí najít širší základnu své existence a bylo by dobře, kdyby ji v nejbližších letech našly např. v knihovnách dělnických.

Jak udržet čtenáře v knihovnách? (2019)

- Samotné výpůjčky knih jsou jednou z mnoha činností, které knihovna vykonává. Besedy, přednášky, vzdělávací pořady, univerzita volného času, virtuální U3V, vzdělávání dětí. Výlety, procházky, seznamování s historií. **Deskové hry, ruční práce**, výtvarná výchova, zábavná odpoledne, a to i mimo knihovnu. Modernizování knihovny, výstavní činnost.
- Nepodceňovat tradiční knihovnickou práci, pořád **je naší hlavní službou půjčování knih** a vše, co s tím souvisí. Je potřeba dbát na nabídku, mít nové knihy rychle na regálu a v dostatečném počtu. Přitom je nutné myslet na novou generaci, která je každodenně digitální. Chybou by bylo nutit mladou generaci k fyzickému kontaktu s knihou. Jejich svět je online a naše služby se musí změnit, aby nás potřebovali. Učme je bezpečně se pohybovat ve virtuálním světě, jak se dá dostat k plným textům knih (legálně) a jak jim v tom pomůže knihovna. Inovujeme webové stránky, aby dokázaly zaujmout novou generaci čtenářů.
- Knihovny jako pouhé půjčovny literatury patří minulosti. Postupně se transformovaly do současné podoby moderních vzdělávacích a informačních institucí. Profilují se jako instituce otevřené, přátelské a přístupné všem občanům. **Staly se nejen místem četby a čtení, místem, kde jsou k dispozici informační zdroje, ale také komunitním centrem pro setkávání občanů a rovněž prostorem pro vzdělávání.** Služby knihoven berou v úvahu potřeby rozdílných věkových, zájmových a vzdělanostních skupin.
- **Připravujeme vzdělávací a kulturní aktivity, které zaujmou** a pomohou nám získat dobré renomé v komunitě. **Spolupracujeme** na jejich přípravě s obsahově blízkými organizacemi, s dobrovolníky, se zřizovatelem, abychom přilákali potencionální čtenáře. Není to o kvantitě, ale o kvalitě. Vždy je potřeba vyjít ze **znalosti místa a potřeb komunity**, reagovat na problémy společnosti a snažit se být „obyvákem města“, ve kterém se setkává komunita.
- Musíme jim nabídnout *něco*, kvůli čemu stojí za to do knihovny přijít. **Nové knihy** v pěkném prostředí, **ochotné knihovnice a knihovníky**, moderní informační **zdroje a technologie, akce a zážitky**. A abychom mohli čtenáře v knihovně udržet, musíme je tam nejprve dostat, začínat bychom měli už u těch nejmenších. Pořád bychom ale měli mít na paměti, že knihovny jsou kulturní a vzdělávací instituce, neměly by se měnit v obecní domy služeb.
- Důležité je hezké a podnětné **prostředí**, které samo o sobě kultivuje. Pak samozřejmě **nabídka** knihovny, milý a vstřícný personál. Možnost v knihovně pobývat, trávit tam čas, setkat se s přáteli, poučit se, či pobavit. A půjčit si knížku. Mít dobrou **propagaci**.

Závěry:

- Knihovny komunitního typu mají mít pro své čtenáře **kreativní kulturní a vzdělávací program**, sledují aktivity jiných knihoven a ke svým nápadům dovedou přidávat získané poznatky. Takové knihovny vyhrávají v soutěžích Knihovna roku nebo Vesnice roku, ale vyhrávají především u svých čtenářů. Jen zřídka kdy zřizovatelé knihovny dovedou ocenit, ale příklady táhnou.
- Reflektována je potřeba **proměny knihoven v komunitní centra**. Potřeba pracovat na tom, aby knihovny byly vnímány jako **kulturní a společenská místa**. Poněkud nezřetelná se v odpovědích jeví role knih, tedy onoho mahenovského „materiálu“, tj. k čemu vlastně má sloužit. Zdůrazňuje se potřeba přistoupit na **posun techniky**, tedy média. V odpovědích se zvyšuje **význam zážitkové či zábavné role knihovny**. Ukazuje se v tom akceptování povahy ludického času (*carpe diem*) a **knihovny** jako by byly na stejné rovině **jako** jiná **zábavní centra**. Absentuje prvek výchovy svého čtenáře. (Čtenář je v Mahenově knihovně vychováván v lepšího člověka, a má proto u něj být vzbuzena potřeba, se takovým lepším člověkem státi.). Že by to souviselo se znejasnění významu hodnot (společenských, národních, humanitních), který je charakteristickým jevem současného světa a kterýmžto pohybem jsou zasaženy i knihovny? Ale neměly by právě ony být i v tomto smyslu „místem první pomoci“?
- **Knihovny** jako nástroj humanizace společnosti (projekt obyčejného člověka) × Knihovny jako místo bezpečí, zábavy, volnočasové aktivity.
- **Knihovny** přijaly změnu společnosti v postmoderním světě a v jistém smyslu **rezignovaly na své modernistické poslání** – tj. vytvářet společnost, určovat jí hodnotové ukotvení, vnímat čtenáře jako někoho, kdo do knihovny přichází jako nehotový, soliterní, zmatený v hodnotové krizi moderního světa.
- Z roviny **extenzivní** – vyjít ven, se stala rovina **intenzivní** – obyvak města. Je to v pořádku?

Pracuje síť knihoven ve prospěch všech občanů? (1928)

- Že má veřejná knihovna svoje velmi pěkné **sociální poslání**, o tom nemůže být sporu. Veřejná knihovna **měla by být „velkou zásobárnou myšlenek pro všechny“**.
- Ve vzdělávání obecném mají veřejné knihovny poslání průbojné. Zjednávají dispozice k prohloubení duševního života lidu. Vedou jej **do prvé třídy školy ducha**.
- Můžeme vidět to, že se neutíká od původního ustanovení zákona, že knihovna musí být v každé obci. Naopak dbá se toho, aby tam byla, aby získávala čtenáře a rostla. Jestliže by nebylo možno nijak způsobit, aby se vývoj nejmenších knihoven dál úměrně k potřebě čtenářů, budou se při knihovnách městských zřizovat **zásobní oddělení pro tyto malé obce**. Městský knihovník by dbal na odborný dozor v okrese a sbíral statistický materiál z okresu pro nadřízené úřady a byl jím vůbec odpověden za stav věcí na okrese.
- U moderního knihovníka nelze také podceňovat stavovskou organizaci; má o ní vědět a stále pro ni pracovat s vědomím, že tím pracuje jak pro společnou věc knihovnictví, tak také pro svou knihovnu. Knihovníci mají tvořit opravdu knihovnickou společnost, kde řeší společné zájmy. U nás se hodně pracuje na vlastní pěst v úzkém obzoru čtyř stěn knihovny. Moderní knihovník musí se otevřít nejen pro domácí společný ruch, ale vidět také za hranice, nejen ve vlastní odborné literatuře, ale v kultuře vůbec, neboť to je svět, který chce zpřístupnit svým čtenářům.
- Je jisté, že **musíme dosáhnout nejprve zabezpečení obecních knihoven, abychom v druhém stadiu mohli uvažovat o knihovnách ústředních**. Není sporu o tom, že ústřední knihovny mohou mít velký význam pro doplňování místních knihoven a pro půjčování na místa, kam kniha jinak proniknout nemůže. **Ale musí to být nejprve dobré místní knihovny s trvalou čtenářskou obcí** – ta si již pak vymůže doplnění knihovny z ústředí. A bude-li si vymáhat tohle, je s to působit k založení a vydržování knihovny okresní nebo jiné a bude to důvod i možnost její existence.
- Teprve tehdy, **až by sociální poslání veřejné knihovny bylo úplně rozpracováno**, mohli bychom mluvit o tom, jak veřejná knihovna vykupuje lidi ze všednosti a jak vlastně učí obecnost čistí. **Dnešní veřejná knihovna je půjčovnou beletrie a to je zlé**, proč se divíme ještě, že se lidé drží průměrné četby, když jim tu průměrnou četbu dáváme, kupujeme ji do nekonečna a nebudujeme vedle ní útvary, které by bojovaly s nadvládou fikce? Proč se ještě divíme, že lidé neustále zanedbávají vlastní slovník, když jim ve veřejných knihovnách neposkytujeme dosti příležitosti, aby se stali inteligentními?

Mahenův závěr:

- Je tu poměrná spokojenost s dosavadními výsledky, ale spolu s tím určité rozmrzení, že se nepodporuje skutečná práce v knihovnách. Veřejné knihovny nemají dost knih a nemohou proto provádět propagandu novinek, mnoho knihoven má málo čtenářů, neúčelně zařízené místnosti brzdí dílo knihoven.
- Veřejní knihovníci by byli rádi, kdyby politikové přemýšleli trochu více o poslání veřejných knihoven. Knihovníci chtějí opravdu provádět sociální poslání knihoven a prohlašují, že by to ani tolik nestálo.
- (Je třeba konstatovat určitou rozpačitost v odpovědích dobových knihovníků, ne vždy je jasný okruh veřejnosti, kterou mají knihovny oslovit. Rozpaky působí „pro všechny“.)
- (Ale musí tu být nejprve dobré místní knihovny s trvalou čtenářskou obcí – to je důležitý postřeh. Vnímáme potřebnost tohoto kritéria dnes?)

Pracuje síť knihoven ve prospěch všech občanů? (2019)

- V práci sítí knihoven **jsou ještě rezervy**. Pokud se podaří **naplnit všechny záměry portálu Knihovny.cz**, bude síť knihoven pracovat ku prospěchu všech občanů, kteří budou mít o tento typ služby zájem.
- ČR je bez nadsázky **knihovnickou velmocí**. **Hustá síť** zajišťuje dostupnost služeb všem.
- Z logiky věci **síť knihoven pracuje pro knihovny**, je vybudována tak, aby si knihovny navzájem pomáhaly – silnější pomáhala slabší. Pokud budou všechny jednotky sítě funkční, bude přeneseně síť pracovat ve prospěch všech občanů. V současné době **má síť spoustu děravých ok**. Díky podpoře v rámci RF přežívá mnoho knihoven, které by bez této podpory již dávno zanikly. Je to dobře, že přežívají?
- **Síť knihoven** má u nás velkou tradici a **pracuje ve prospěch občanů**. Díky RF se dlouhodobě daří tuto síť zkvalitňovat. Slabinou je nízká provozní doba knihoven. Pokud se podaří úspěšně **realizovat službu Centrálního portálu knihoven – Získej.cz**, bude to obrovské zlepšení výpůjčních služeb a rozšíření meziknihovní výpůjční služby, jak ji známe dnes. Také plánované zpřístupnění děl v digitálních knihovnách v každé knihovně u nás je revoluční, a pokud si bude moci časem čtenář digitalizované dílo i stáhnout, s čímž se počítá, bude to průlom v knihovních službách.
- Určitě ano, i když knihovny zdaleka ne všichni využívají. Přispívají totiž ke kultivaci společnosti, zvýšení vzdělanosti, schopnosti orientovat se v přemíře informací. Kultivovanější, vzdělanější a informovanější společnost dělá z našeho státu lepší místo k životu.
- Knihovny se stávají multikulturními zařízeními, ale není v jejich silách obsáhnout veškeré skupiny ve společnosti. Určitě se zaměřují na řadu skupin, např. bezdomovci, imigranti, jazykové a etnické skupiny, sociálně znevýhodnění, senioři, děti... Knihovny by měly být otevřeny všem, některé skupiny (firmy, podnikatelé) však o nabízené služby nemají zájem.
- Asi ne na všech místech republiky. Základní služby jsou ale určitě přístupné všem.
- Knihovny pracují ve prospěch občanů, kteří mají zájem nejen o knihy, ale o kulturu obecně. Bohužel tedy ne pro všechny...

Závěry:

- Naše knihovny drží krok s knihovnickým trendem ve světě. Dotační programy ministerstva kultury jsou knihovnami účelně využívány. Automatizace knihovnických procesů je i v menších knihovnách samozřejmostí, programy digitalizace úspěšně běží, souborné katalogy, oborové bibliografické databáze jsou průběžně budované a využívány.
- Překvapivá je míra spokojenosti s vlastní prací, proti kritickému potězkávaní situace knihoven v roce 1928. Odpovědi, které konstatují spokojenost se stávajícím stavem, jsou ale stejně neurčité, jako odpovědi, které vyjadřují nespokojenost. Chybí reflexe situace proměny společnosti v multikulturní společnost a s přeměnou sociální skladby společnosti. Konstatuje se nezájem určité skupiny obyvatel (podnikatelé) o služby knihoven, a nezvažuje se, zda je možné pro ně vytvořit nabídkou (je chyba na straně knihovny nebo klienta?) V otázce na principy fungování sítě knihoven všechny odpovědi směřují spíše na práci jednotlivých knihoven. Fungují pak knihovny jako síť? Má

rozhodující roli sehrát nástroj, tj. knihovny.cz? Neomezuje se tím fungování sítě na zpřístupňování fondu? Co jiné funkce knihoven? A co její základní, „masarykovská“ funkce?)

- Zdá se, že rozpaky knihovníků z roku 1928 přetrvávají. Rozhodující roli v roce 2019 přitom hrají půjčovní služby knihovny.

Spolupracují knihovny se školami? (1928)

- Účinná spolupráce knihovny se školou a školy s knihovnou je zvláště na venkově pro čilejší prosperitu a rychlejší vývoj knihovny nezbytnou. **Knihovna navazuje na školu ve výuce i ve výchově.** Spolupráce je dána okolnostmi, že **téměř 80 % knihovníků jsou učitelé. Příprava na užívání knihovny ve škole se děje** v hodinách jazyka vyučovacím, v občanské nauce při probírání prostředků sebevzdělání v době poškolní. Spojovacím členem mezi veřejnou knihovnou a školou je žákovská knihovna školní. Poměr mezi oběma veličinami třeba vyřešit.
- Jde-li nám o výchovu dospělých, není pochyby o tom, že musíme začít u těch malých. Škola se někdy mylně domnívá, že jen ona tu je k tomu, aby vychovávala. To je ovšem omyl: teprve tehdy dosáhneme svého cíle, vychová-li mladé lidi k vědomí, že **výchova je celoživotní proces** a že nelze složit ruce v klín, chceme-li v životě čestně obstát. Právě **učitel jim musí vštípit**, že to, čemu se naučily ve škole, je jen hrst základních a všeobecných poznatků, jejich povolání a celý život že od nich bude žádat více. Kontakt s veřejnou knihovnou je tedy nutný.
- Speciální oddělení pro mládež není možné zřídit ve venkovské knihovně pro nedostatek peněz. Proto se při výběru četby řídíme požadavkem, aby mnohé knihy byly obsahově vhodné nejen dospělému čtenáři, ale aby na mnohé z nich stačila svou duševní potencií i mládež od 11 let. Sledujeme tím účel přiblížit dítěti významný pramen jeho **sebevzdělání v době poškolní.**
- Dnes máme u nás také podivný poměr mezi učitelem a knihovníkem. Všade jinde je už tento poměr dokonale vysvětlen. **Mezi oběma skupinami, které pracují na výchově národa a připravují nebo provádějí výchovu občanstva, není rivalita, poněvadž žádná být nemůže.** My se k tomu teprve musíme probíjet. Knihovník by měl být pomocníkem učitelstva ve výchově občanstva a učitelstvo by mělo být pomocníkem veřejné knihovny, připravovat mladé občany na cestu do knihovny a na pobyt v ní.

Mahenův závěr:

- Učitelé i knihovníci se jedenkrát dohodnou o součinnosti škol a knihoven. Bude to velká a záslužná věc a počátek nové epochy ve výchově malých i dospělých.

Spolupracují knihovny se školami? (2019)

- Knihovny se školami ano a školy s knihovnami také. Je to však stále více **o lidech a vztazích, než o koncepčních řešeních.**
- Spolupráce se školami je velmi důležitou součástí knihovny a poskytovaných služeb. Ke školám směřuje propracovaná nabídka informačních, kulturních a vzdělávacích pořadů. **Velmi dobře funguje spolupráce** zejména s mateřskými a základními školami a nosným tématem je čtenářská a informační gramotnost.
- Bez dlouhodobé spolupráce se školami všech stupňů by naše činnost stagnovala. I zde **záleží velmi na lidech** a na vybudování přátelských i **neformálních vazeb** se školami. Jedná se o oblast činnosti, která je pro knihovny velmi **perspektivní.**
- Spolupracují a zdá se, že **čím dál více.** Co se knihovnam obecně nedaří, je spolupráce se školními knihovnami, ale i zde se blýská na lepší časy. V některých obcích se obecní a školní knihovny spojují.
- Spolupracují, **některé výborně a jiné méně.** Do značné míry také suplují školní knihovny, které v mnohých školách nejsou nebo jsou nefunkční. Informační gramotnost žáků je slabá nejen na základních a středních školách, ale i na vysokých. Výzkumy PISA a PIRLS jsou toho důkazem. Státy jako např. Slovinsko, které legislativně ošetřily, že v každé škole je školní knihovna s knihovníkem, který se přímo podílí na výuce informační gramotnosti, ve výzkumech uspěly mnohem lépe. Veřejné knihovny **by měly** se školními knihovnami **spolupracovat.**

Závěry:

- Výzkumy čtenářské gramotnosti (z roku 2016) žáků na konci základního školního vzdělání nejsou optimistické. Téměř pětina žáků nepřečte ani jednu knihu, asi třetina žáků nečte knihy z vlastního zájmu a dvě třetiny žáků nenavštěvují veřejnou knihovnu. Zůstává na knihovnách, aby společně se školami hledaly efektivní postupy podporující rozvoj čtenářství. Dobrých příkladů bychom mohli jmenovat řadu.
- Aktivní spolupráce se děje dole, chybí podpora knihovnických institucí i státu. Chybí koncepční řešení vzájemné spolupráce.
- *Učitelé i knihovníci se jedenkrát dohodnou o součinnosti škol a knihoven a přesvědčí o nutnosti společného postupu i své zřizovatele. Bude to velká a záslužná věc a počátek nové epochy ve výchově malých i dospělých.* (Mahen, 1928)

Pracují knihovny pro tvůrčí činnost v národě? (1928)

- Jako by se dnes již zapomělo, co může kniha a knihovna znamenat pro **povzbuzení duševní čilosti** národa, tak je teď **málo vůle dát veřejným knihovnám, což jejich jest**, aby svou pravou prací mohly plně rozvíjet. Hlásá se dost, že samostatnost nás postavila před nové úkoly, že plnění těchto úkolů předpokládá vzdělaný národ; je třeba to jen domyslet a dát každému členu národa příležitost, aby se vzdělával. Knihovny k tomu zde jsou.
- Školy dávají základ, který prostě ochraňuje národ od negramotnosti. Jsou však určité životní pravdy, jež si člověk může uvědomit až ve věku mimoškolním. A zejména **v otázce vzdělání musí knihovna zaujímat přední místo**. Především proto, že výchova je celoživotní proces, jak říkají zkušení lidé: život staví člověka před stále nové a nové situace, k jejichž řešení nestačí to málo, co mu poskytuje škola. Za druhé proto, že nelze si představit dokonalejšího myšlenkového bohatství, než jaké je uloženo v knihách.
- **Knihovny zůstanou vždy živým ohniskem lidového vzdělání**, i kdyby vypověděly všechny páky lidovýchovy. Pro jejich všestrannost **neobejde se bez jejich pomoci** záhy žádný podnik osvětový a kulturní. Při své celkové tendenci usilující dokázat, že **život je krásný a že stojí za to, aby byl žit**, knihovny a čítárny rozdmychají bohatství dosud neprobuzených, dřímajících, snad dodnes ani netušených sil a schopností národních.
- Vědomí povinnosti užitečné pracovitosti, důležitost každého jedince v moderním tělese státním, jeho plná platnost a potřebnost, ať již staví kdekoliv, tažení proti příživnictvu vznešenému i mrzáckému, pospolitost složek národních i světových – tak asi bude znít **bojovné volání demokratických knihoven**. Na tomto bodě bude možno již nazvat **poslání knihoven posláním všeobecných univerzit demokracie**.

Mahenův závěr:

- Knihovny plní sjednocující úlohu společnosti. Ve veřejném mínění nesmí být sporu o této jejich národní nezbytnosti. Je třeba přesvědčit veškeren národ, záležitost veřejných knihoven musí se stát jeho záležitostí.

Pracují knihovny pro tvůrčí činnost v národě? (2019)

- Knihovny připravují odborné přednášky, semináře, workshopy, literární a hudební večery, čtenářské konference a další pořady, které **pomáhají rozvíjet tvůrčí činnost čtenářů**. Tím pomáhají lidem přizpůsobovat se měnícím životním podmínkám. Dívat se na svět kolem nás jinými očima, nacházet něco nového, co představuje obohacení kultury a společnosti. Knihovny svými aktivitami podněcují čtenáře k tvůrčí činnosti, ať už tím, že nabízejí prostor k tvůrčím činnostem, ale zejména tím, že prezentují všechny druhy tvůrčí činnosti – literární, uměleckou, vědecko-technickou.
- **Spousta knihovnic i knihovníků jsou tvůrčí lidé**, kteří svým nadšením pro svou práci ovlivňují také své uživatele a vytváří bohatou **kreativitu služeb** pro ně určených.
- Knihovny jsou nezbytnou součástí celoživotního vzdělávání. Ať už si za „**tvůrčí činnost**“ **dosadíme tradičně vědecký výzkum či uměleckou tvorbu nebo jej budeme chápat šířeji jako aktivní proces získávání**

a rozšiřování znalostí, který následně umožní dosažení nějakého cíle v osobním či profesním životě, dobře fungující knihovna může přinejmenším hodně pomoci, pokud není zcela nepostradatelná.

- Ano, nabízejí přece **Kurzy tvůrčího psaní**, vzdělávací přednášky a workshopy na různá témata, **tvůrčí dílny** pro děti... Dávají prostor pro výstavy nejrůznějšího charakteru, od knižních přes ilustrace, malířská díla či fotografie. A podněcují fantazii – promítají se tam přece filmy – anebo – byli jste někdy s dětmi v knihovně na pohádkovém divadelním představení?
- Knihovny jsou jedním ze stěžejních **hybatelů tvůrčí činnosti**. O tom svědčí četné aktivity a příklady dobré praxe právě z veřejných knihoven. Malé obecní knihovny jsou mnohdy jediným místem kulturních aktivit v obci. Knihovny dokážou kolem sebe semknout řadu aktivních osob i neformálních sdružení. Pracovníci knihoven jsou ve většině případů velmi kreativní, originální a zapálení pro věc a já všem přeji, aby jim to nadšení ještě dlouho vydrželo.

Závěry (otázky):

Co je smyslem knihovnické práce?

Jakou formu proaktivního přístupu ke čtenářům zvolit?

Slouží knihovny čtenářům nebo úkolu, který je jim ve vztahu ke čtenářům svěřen?

Jak se změnilo vnímání knihovnické práce jako práce určitého nezastupitelného společenského významu za uplynulých 100 let?

Má knihovnická práce svoji etiku a svůj étos, a v čem spočívají?

Jsou knihovníci v roce 1928 a v roce 2019 stále součástí stejné profese?

Jak se to má s klíčovým pojetím knihovnické práce jako nástroje lidovýchovy a nástroje utváření demokratického státu, jak bylo artikulováno v roce 1928, se současnými aktivitami knihoven?

Knihovny aneb Tři zlaté pravdy děda Vševěda¹

Andrew Lass

Professor Emeritus of Anthropology, Mount Holyoke College

„Věřohodnost obzvlášť leží mimo mechanismus knihtisku a musela být na něj naroubována... samotná identita tisku jako takového musela být vyrobena.“²

1. Bohužel se nejedná o pohádku, ale o prachobyčejnou realitu, v níž jsme se všichni dnes ocitli. Spíš bych hledal přírovnání ve faustovské legendě. Tvrdím totiž, že naše doba je opravdu v řadě klíčových aspektů radikálně odlišná od té, v níž většina z nás vyrostla, i když v mnohém a pro mnohé zůstává familiární a většinou se tak i jeví. Je to něco jako mírné zemětřesení, na něž si časem zvykneme, až do té doby, než to s námi opět zatřese. Dnešní dobu nazývám mediokracie a k tomuto pojmu se ještě vrátím.

Téma letošní konference Knihovny současnosti 2019: „Knihovny jako součást společnosti, co s ní a co s nimi?“ je výstižné i zavádějící. Knihoven existuje mnoho typů, není jednoduché je rozlišovat (snad podle ministerstva, pod něž spadají, či podle institucí a uživatelů, kterým slouží) a jejich profil a způsob fungování se za poslední dvě desetiletí vymkl knihovní tradici z rukou. (Nejsou nakonec Google Books a Amazon jen hybridní knihovny, knihkupectví a nakladatelství v jednom internetovém prostředí? Patří mezi nás?) Mnohem komplikovanější je to s pojmem „společnost“. Odborných disertací na toto téma je v knihovnách za posledních pár set let nepřeborné množství. To asi nebude problém (snad pro odborníky, pro něž to problém je). Problém – určitý hlavolam, k němuž se tu míním vyjádřit – spočívá v tom, že vztah mezi knihovnami a společností je něco jako vztah mezi žaludkem a tělem, odlišují se, vztah mezi nimi existuje, navzájem si slouží, a tak jako je žaludek součástí těla, tak jsou i knihovny nedílnou součástí společnosti, které slouží. Tato komplikace je pouze zdánlivá, většina rozlišení v životě je zavádějící, protože klade důraz na rozdílnost, přičemž odvádí pozornost od integrální provázanosti části k celku. Cítíme-li, že se společnost za posledních pár desetiletí nenávratně změnila, a víme-li, že knihovny prošly obdobně komplikovanou proměnou, pak si také uvědomujeme, že mluvit o jejich vztahu znamená všimnout si, jak se společenská změna promítá do jejich transformace, do role, jakou knihovny (v tom nejširším slova smyslu) vlastně hrály a hrají v oné změně společnosti, která námi otřásá.

Knihovnická obec je jistě schopna pochopit tuto provázanost. Jsme však schopni ji využít? Mým cílem je upozornit na klíčovou roli, která se nabízí knihovnám jako nezbytným součástí společnosti, které slouží, totiž že knihovny potřebují zaujmout vědomě i konkrétně aktivní místo nezávisle autorizovaného svědka, bez něhož se každá společnost, především demokratická, začne rozkládat.

2. Jaký model současné společnosti, v níž jsme se ocitli, se nám nabízí? V době, kdy nám připadá, že rozpad tradice není nahrazen tradicemi novými, jako spíš novodobou schopností rekombinace fragmentů tradic předchozích vytvářet nové celky, jejichž pomíjivost, kontradikčnost a reflektivnost jsou (snad jedinými) klíčovými vlastnostmi. Říká se tomu postmoderna a dá se nejlépe a nejúspěšněji konfrontovat v architektuře, ve všech formách umění i v mnohých spíše filozoficky laděných vědních oborech. Jinak je tomu, když tuto fragmentaci prožíváme ve své každodennosti, v médiích, a o to víc, když se k tomu přidruží různé společenské, kulturní či politické jevy, kterým sice nerozumíme, ale přesto na ně máme názor, většinou utkvělý, a to hluboce pocítovaný jako „zcela jasný“. Můžete tomu říkat přesvědčení, ale spíš se bude jednat o předsudky.

A tak se dostávám k podstatě věci, k problému pravdy. Říkávalo se tomu epistemologie a řešení se nacházelo v metodologii. Dnes se o pravdě mluví všude, dokonce jako o době postfaktické, kde vládne alternativní fakta a alternativní pravdy. Dříve se mluvilo o tom, že něco není pravda nebo že se jedná o lež či podvod, a o možnosti důkazu. Dnes se místo toho, aby se zakazovala média (cenzura) či se nařizovala fakta (demagogie), jednoduše prohlásí, že média rozšiřují falešné zprávy (*fake news*) a úmyslně ignorují alternativní pravdu. Nejsem si jist, který přístup vede k horším důsledkům.

¹ Text této eseje se opírá o stejnojmennou přednášku, která byla připravena pro závěrečný panel konference *Knihovny současnosti*, Olomouc, 12. 9. 2019, a byla následně přednesena ve velkém sále Městské knihovny v Praze, 23. 9. 2019.

² „Veracity in particular is [...] extrinsic to the press itself and has had to be grafted on to it. [...] the very identity of print itself has had to be made“ Adrian Johns, *The Nature of the Book*, 1998, str. 2.

Čím to je, proč je to důležité pochopit a jak to souvisí s knihovnictvím? Původní, mnohem delší podobu této přednášky, přednesené na knihovním semináři CASLIN a v CTS v Praze, jsem schválně nazval „Život po pravdě (řečeno) aneb Teorie polovzdělanosti v době digitální třenice“. Dospěl jsem totiž k názoru, že pokud tu a tam u nás i u vás a jinde „čumíme“ (říká se myslím, „jako tele na nový vrata“), co že se nám to stalo s demokracií, pak je to proto, že jsme se dostali postupně (nikoli pomalu) od demokracie k mediokracii, v níž prospívá ledaco, stačí zmínit konzum a korupci, ale v níž se nedaří pravdě. Svůj původní názor jsem však od té doby upravil. Dnes chápu, že mediokracie je globální fenomén, který je společným jmenovatelem (zdánlivě) odlišných politických režimů. Na této úrovni je rozdíl mezi různými demokraciemi a například Ruskem a Čínou mizivý.

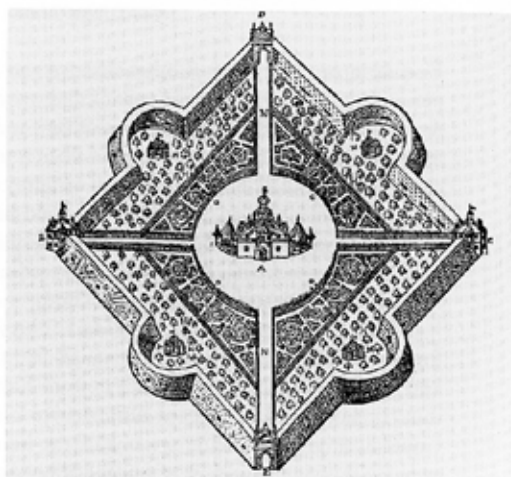
Co tedy rozumím pod pojmem mediokracie? Po mnoha letech pozorování, coby kulturní antropolog, pedagog, básník či obyčejný občan, jsem si všiml, že rébus současnosti má tři do očí bijící charakteristiky: realita je převážně zprostředkovaná (*mediated*) – od zpráv přes vědu a kulturu až po ty nejintimnější vztahy, medializovaná (*media driven*) – pro-hnaná médii, zábavná a profitabilní a konečně ubohá (*mediocre*) – úroveň všeobecné vzdělanosti a spokojenosti se v době kompulzivního googlování nijak nezvýšila, ba naopak.

Ve zmíněné původní verzi jsem se podrobněji věnoval každé z těchto tří charakteristik s ohledem na problém vzdělanosti, speciálně vysokoškolské, a na knihovnictví a roli, kterou ve vzdělávání hraje. Jistě by se dalo opovnovat, že zatímco profil a provázanost těchto tří fenoménů je mnohem obširnější, v podstatě se nejedná o nic nového (teorie polopravdy je téma stejnojmenné eseje německého filozofa Theodora W. Adorna z roku 1959). Podíváme-li se však na situaci skrz prizma pravdy, zviditelní se nám dramatický zlom. Klíč k pochopení denigrace pravdy vězí podle mě do značné míry nikoli v tom, co je či jak je něco pravda, ale v tom, jak se jí (ne)daří v mediokracii a z jakého důvodu.

3. Nejprve se však zamysleme nad tím, co je pravda. Pravda *sui generis* neexistuje jako samostatný předmět. Existují výroky, respektive tvrzení, že něco je tak, jak to je. Ve filozofii se tomu říká korespondenční teorie pravdy, pravda je tu chápána jako dodaná hodnota. Lež je tím pádem vědomé tvrzení, že něco je tak a tak, i když tomu tak není. To znamená, že veškerá tvrzení předpokládají, že existuje někdo, kdo má „přímý“ přístup k tomu, co je, jak to je, a někdo jiný, komu se to, co je tak, jak to je, zprostředkuje; pokud obě strany souhlasí, pak to je pravda, pokud nesouhlasí, pak to pravda není, popřípadě je to lež, zdání atd. Většinou však výrok jiné osoby beru „za slovo“ ne proto, že to nutně vím také, ale protože té osobě či tomu prameni důvěřuji. Pravda je přívlastek, jehož přičtení předpokládá autorizaci přímo závislou na důvěře, svědectví či moci (i „očitý svědek“ předpokládá důvěru). Důvěra, stejně jako svědectví a moc jsou společenské akty, které je možné zakotvit mimo lidské artefakty (královská koruna, noviny, profesní titul, mikroskop), pokud ty jsou definované a nadále udržované společensko-kulturní aktivitou (vědecká společnost, recenzovaný časopis, zákonodárství). Jakmile se tyto mechanismy uvolní, ohroží se tím samotná možnost pravdy.

Jak důležité jsou pro jakoukoli společnost mechanismy pravdy a jak dlouho je trvá v ní ustálit a zakotvit, lze efektivně ilustrovat letným pohledem na počátky moderní vědy v Evropě, počínaje koncem 16. století:

FIG. 1.3. Uraniborg. Ground plan, showing Tycho Brahe's printing house (at B). Tycho Brahe, *Astronomiae Instauratae Mechanica* (1598). (By permission of the Syndics of Cambridge University Library.)

Tycho Brahe je nám znám jako slavný matematik a hvězdář, který se přestěhoval do Prahy na pozvání císaře Rudolfa II. Zde ve spolupráci s Johannesem Keplerem dál pracoval, zde zemřel a je i pohřben v Týnském chrámě. Málo známé a pro nás skoro podstatnější je, že provozoval vlastní tiskárnu na pozemku své observatoře Uraniborg na dánském ostrově Hven. Brahe byl vědec, autor, tiskař i nakladatel v jednom, aby se vyhnul falzifikátorům a plagiátorům a aby zaručil identitu svých astronomických map, knihy *Astronomiae Instauratae Mechanica* (1598), kterou věnoval jako gesto při přijetí na dvůr Rudolfa II. Sama existence tiskařského stroje v té době totiž nijak nezaručovala věrohodnost tisku.

Kolem roku 1609 Galileo Galilei postavil svůj teleskop, podíval se do hvězdné oblohy a objevil měsíce planety Saturn. Na obraze italského malíře Giuseppa Bertiniho z roku 1858 předvádí Galileo svůj vynález svému dóžeti. Obraz z 19. století je zajímavý právě tím, že malíř sice oblékl šlechtice do adekvátního hábitu symbolizujícího postavení, tedy i moc, ale zároveň dělá z Galilea (skromně oblečeného) učence, který vysvětluje naivnímu dóžeti, jak používat tento podivuhodný nástroj. Tento nikoli dobový, ale romantický pohled na počátky vědy velmi přesně dokumentuje historicky potvrzený fakt, že dóže se nedívá na hvězdnou oblohu (natož ve dne), ale na fasádu vzdáleného domu na opačné straně náměstí. A to ne proto, že je hlupák. Důvod je jednoduchý a pro naši diskusi o mechanismech pravdy podstatný. V tuto chvíli Galileo sám postrádá samostatnou autoritu a dalekohled, jakási trubička na stojanu, postrádá důvěru. Dóže je očitým svědkem toho, jak vypadá fasáda domu. Dalekohled mu má pouze přiblížit, co už zná. V tu chvíli získávají Galileo i teleskop poněkud více důvěry, trubička je teleskop, který je schopen zprostředkovat pravdu v tom smyslu, že to, co ukazuje, spolehlivě je a bude i zítra. Na straně druhé, dóže, aniž tomu všemu nutně rozumí, se stává z očitého svědka fasády očitým svědkem této zobrazené události a z pozice své autority jí dodává na věrohodnosti: celé se to opravdu odehrálo, nebylo to divadlo. Z toho by nám měl okamžitě vyplynout závěr, že schopnost teleskopu objevovat „pravdu o vesmíru“ neleží pouze v teleskopu samém, ale předpokládá ve společnosti již zakotvené mechanismy pravdy, neboli autoritu a důvěru.

Konečně dobová rytina z roku 1671 zobrazuje návštěvu francouzského krále Ludvíka XIV. a jeho ministra Colberta v Královské vědecké společnosti coby očitých svědků vědeckého experimentu s vakuovou pumpou (zobrazenou na levém okraji), které nejspíš nerozuměli.

25. An imaginary visit by King Louis XIV (center) and his minister Colbert (right) in 1671 to the Académie Royale des Sciences. An air pump devised by the Dutch natural philosopher Christiaan Huygens (1622–95) is shown at the left. Source: Claude Perrault, *Mémoires pur servir à l'histoire naturelle des animaux* (1671); detail from an engraving by Sébastien Le Clerc.

Všechny obrázky ilustrují, jak jsou vědecká neboli pravdivá tvrzení zakomponovaná do společenských aktivit, předvedení a dialogů, a dožadují se tak autoritativního svědectví. Podstatná tu je přítomnost autority, která má moc, a proto možnost požehnat existenci, *aniž nutně rozumí tomu, o co jde či zda je to pravda*. Autorita dosvědčuje identitu, má výsostnou pravomoc (v těchto případech danou po meči a od Boha) být důvěryhodným, očitým svědkem. Jak už jsem mimochodem zmínil, všechny obrázky jsou buď nepřesné, anebo zavádějící. To však nevadí: v případě Uraniborgu jde přinejlepším o schematický model, iluzivní pohled z výšky, obraz Galilea situaci s velkou dávkou představivosti pouze ilustruje, neboť oba obrazy jsou vytvořeny o několik století později, a scéna zobrazená na rytině znázorňující akt svědectví o experimentu vakuové pumpy se *de facto* neudála (pokud víme, Ludvík XIV. Královskou vědeckou společnost nenavštívil). Pokud chceme vědět, zda se zobrazované události takto skutečně odehrály, pak to nejsou ani nemohou být dokumenty spolehlivé. Přesto však zobrazují celou řadu zajímavých dobových představ o možné současné i minulé realitě, jejich faktografická hodnota je totiž ikonologická, a to proto, že jsou to *věrohodné tisky či obrazy*! Jejich identita tu není brána v potaz. Kauza *Rukopisu královédvorského* a *Rukopisu zelenohorského* ilustruje pravý opak. Pravdivostní hodnota *Rukopisů* je přímo závislá na jejich spolehlivosti, o níž nelze diskutovat, pokud se neprokáže jejich věrohodnost! Pokud jsou to věrohodná falza o raném středověku, sepsaná na počátku 19. století, pak se jejich spolehlivost týká jejich autorů. Zda byla či nebyla bitva poblíž Olomouce v roce 1241 mezi křesťany a tureckými vetřelci, leží nadále mimo rukopisy samé, ale jejich pravdivostní hodnota se dramaticky posouvá, a to s dopadem, který patrně přetrvává dodnes.

4. Tři zlaté pravdy děda Vševěda: Je-li něco tak, jak se tvrdí, tedy je-li to, či není pravda, není totéž a je nutné to odlišit od toho, zda osoba či pramen tohoto tvrzení mluví pravdu, tedy jsou-li spolehlivé. Pokud nejsem očitým svědkem, pak pravda o realitě je nejprve závislá na spolehlivosti výpovědi o ní. Ovšem *pokud je pravda závislá na spolehlivosti, pak spolehlivost je závislá na věrohodnosti*. Kdyby rytina s Ludvíkem XIV. zobrazovala divadelní představení, nepídili bychom se po věrohodnosti herce, který přece roli krále předstírá. Falešné peníze jsou však velmi nebezpečné a zákonem tvrdě stíhané. Každý dnes považuje za samozřejmé, že všechny

výtisky *Lidových novin* jsou identické (věrohodné), důvěřujeme však spíš *Lidovým novinám* než *Blesku*, jsou spolehlivější v podání zprávy o tom, co řekl pan prezident, bez ohledu na to, jestli to, co řekl, je pravda, či ne. Když si ale nějaký vládní činitel hraje na pravdu, ba dokonce tvrdí, že média zprostředkovávají *fake news* a naschvál ignorují „alternativní fakta“, pak si hraje s ohněm. Zneužívá totiž svou mocenskou autoritu coby svědka o identitě tím, že popírá věrohodnost zdrojů, zesměšňuje jejich spolehlivost, a tím pádem i důvěru ve zpravodajství. Dopad je však dvojitý, nejenom na zprostředkovatele reality (média), ale také roli, kterou politik zastává. Nejde ani tolik o to, zda zesměšňuje sebe, jako o to, že svým pohrdáním role, kterou hraje v zachování mechanismů pravdy, dlouhodobě ohrožuje zdraví společnosti a nahrává zlu, které je, jak napsala německá filozofka Hannah Arendtová, po pádu nacismu banální. Nakonec lže, a to doslova „jak když tiskne“. Národ se rozdělí na ty, co mu důvěřují, a na ty, co mu nedůvěřují, bez ohledu na to, zda s ním souhlasí, či nikoli. Rozděl a panuj. Pravda sama o sobě nevíteží. Čtenář mi bude oponovat, že je s touto situací dobře obeznámen aspoň od druhé světové války, ne-li již několik set let. Jenže rozdíl mezi *Lidovými novinami* a *Bleskem* je zavádějící. Ocitli jsme se přece v mediokracii! Zaprvé na genezi moderního národa se podíleli dva, často opomíjené, fenomény. Vznik a rozšíření deníku (předpokládající genezi tištěného jazyka a gramotnost) a rozvoj veřejné sféry (od salonu přes kavárnu po noviny, promenádu i knihovnu), místa, kde se lidé scházejí k dialogu, kde získávají povědomí o sobě i o jiných, kde vznikají opoziční hnutí, pocit pospolitosti atd. Nejde ani o sféru privátní, administrativní, ani o sféru ekonomickou. V posledních letech se veřejná sféra přesunula převážně do virtuální podoby, trávíme víc času na internetových sociálních sítích než tvář v tvář. Navíc se tato virtuální veřejná sféra prolíná technicky se sférou privátní i pracovní, administrativní a ekonomickou a jakýmsi kouzelným proutkem se to vše ocitlo v telefonu držném v našich dlaních, k němuž jsme ochotně získali plnou důvěru, přestože víme, že internetoví zprostředkovatelé jsou komerčně zaměřené firmy.

Zadruhé, tomuto jevu předchází druhý, možná podstatnější. Vraťme se ještě jednou k tiskaři, nakladateli a hvězdáři jménem Tycho Brahe. Spojení autora, tiskaře a nakladatele nebylo na přelomu 16. a 17. století nijak neobvyklé. Naopak, někteří se domnívají, že Galileo dopadl tak špatně zčásti proto, že *tištěné* vydání *Sidereus Nuncius*, o něž se opírala inkvizice, bylo neautorizovaným plagiátem. Dnes historikové vědy a knihtisku ví, že vynález a rozšíření pohyblivého tisku (takzvaný Gutenbergův vynález, cca 1439) nijak nezaručovaly identitu tisku, respektive kopií. (Příklady je víc, snad nejvýstižnější je případ některých Shakespearových dramát, kde namísto originálu máme pouze několik od sebe odlišných tisků.) Autoři neměli nutně autoritu, tiskaři a nakladatelé zasahovali dle vlastního uvážení jak do obsahu textů, tak do typografie. Ne nadarmo se tiskařskému lisu říkalo ďáblův stroj. Z dnešního hlediska je potřeba zdůraznit, že trvalo necelých dvě stě let, než se ustálil proces vedoucí od autora přes nakladatelství, včetně cenzury, až k distribuci. Klíčovou roli sehrál rovněž vznik prestižní asociace nakladatelů a královské vydání imprimatury neboli královské pečeti, která zaručovala věrohodnost tisku, dnes bychom je nazvali nakladatelstvím. Nejstarší z nich bylo nakladatelství Oxford University Press v druhé polovině 17. století. Jinak řečeno, záruka identity tiskařské kopie, ochrana proti pirátství a falzifikaci nevězí historicky v kopírovacích možnostech tiskařského stroje, ale naopak vyžadovala naroubování společenské dohody o věrohodnosti, nesporně ekonomicko-politicky, ale i morálně výhodné.

5. Někdy v polovině devadesátých let minulého století nastal zajímavý zlom v dějinách tisku. Poprvé v dějinách písemnictví (a tisku obzvláště) došlo k rozpolcení obsahu (informace) a jeho nosiče, způsobenému digitalizací. Tato skutečnost zaujala především právníky, pro něž autorské právo typicky předpokládalo možnou i prokazatelnou existenci originálu. Památník národního písemnictví vycházel z existence původních textů. Většina spisovatelů dnes píše na počítači, ve kterém neustále přepisuje tentýž text. Mechanismus identity originálu se přinejmenším změnil, přinejhorším zmizel. Mnohem podstatnější je, že se radikálním způsobem nabolal mechanismus věrohodnosti, který, jak jsem zmínil, v oblasti tisku trvalo skoro dvě stě let ustálit a naroubovat na tiskařský stroj.

Internetem zprostředkovaná veřejná sféra má dramatický potenciál, oslavovaný jako radikálně demokratizující do té doby, než jeho děsivá stinná stránka vystrčila růžky coby ďáblův stroj. Centralizovanou hierarchii společnost nenahradila, ale rozhodně její mechanismy radikálně obměnila a patrně i ohrozila společenskou síť, která je ve své podstatě decentralizovaná a ne-hierarchická. To jsme všichni slavili do té chvíle, než se tohoto potenciálu ujaly komerční společnosti (monopoly), státní orgány a hlavně radikalizované, ultrapravicové síly, které využívají tento potenciál a jeho nejslabší místo, narušenou věrohodnost. Došlo k rozmachu spikleneckých teorií, které využívají a dál rozšiřují vládní činitelé (Trump sleduje Fox News), v kombinaci s klasickou metodou infiltrace společenských hnutí provokatéry a zfalšovaným zpravodajstvím (Rusové v Charlottesville a ve Stockholmu).

A proto se domnívám, že mediokracie v sobě skrývá nádor mnohem nebezpečnější, než se na první pohled zdá.

Není asi ironií, že banky jako první pochopily, že internetové bankovníctví bude vyžadovat rafinované mechanismy, zabezpečující identitu transakce, bezpečné prostředí proti phishingu, trollům a hackerům. Většině z nás připadá, že se nás tyto nepříjemnosti netýkají, ale když máte cizí vládu, které se daří za vás volit, krást osobní údaje a vést ideologickou válku, aniž o tom máte nejmenší tušení, a své zvolené vládní činitele, kteří nejenom lžou, ale mají zjevně pokřivenou morální páteř a daří se jim přežít částečně tím, že systematicky zpochybňují věrohodnost a spolehlivost etablovaných médií, pak je načase zeptat se nejen, co s tím, ale jaký vztah mají knihovny k této společnosti! Po celé dva roky, co u nás sleduji průšvihy kolem voleb a roli sociálních sítí, se velmi „pěkně“ předvádí Facebook. Udivuje mě množství pokut a slibů, že společnosti jako Facebook, YouTube a Google budou rušit účty neexistujících nebo podezřelých či antagonistických „uživatelů“, a stále čekám, kdy se někdo konečně zeptá po mechanismech věrohodnosti! Kde je vodotisk?

Slavíme dnes sto let knihovnického zákona, slavíme Tomáše Garrigua Masaryka, který se nechal tolik nadchnout knihovnictvím ve Spojených státech, téhož prezidenta, který se spolu s filologem a historikem Janem Gebauerem pokusil s konečnou platností demaskovat jako falzum legendu *Rukopisu královédvorského* a *Rukopisu zelenohorského* tím, že spíše než jejich pravdivosti či spolehlivosti se věnoval věrohodnosti nálezu samotného. Pro mě jeho úsilí přesahovalo důraz na vědeckou metodiku filologie. Šlo o mnohem víc, šlo o to poukázat, že smysl českého národa není dobré, natož potřebné opírat o debatu kolem možné věrohodnosti literárního fragmentu, stejně jako podle mě smysl feminismu netřeba ospravedlňovat debatou kolem pofidérního důkazu existence matriarchátu na základě nálezu Věstonické venuše.

Paleografie patří ke knihovnickému fochu, podobně jako patří k dějinám umění vědět, zda vrocení odpovídá skutečnosti, zda autorství je autentické. Ptám se vás, knihovníků a knihoven, není-li načase sestoupit z chodníku dějin a zaujmout své místo nezávisle autorizovaného a důvěryhodného svědka informačních zdrojů coby nezávislá a historicky apolitická instituce s hluboce morálním zázemím. Dát si za úkol vytvořit novodobé, celoplošné mechanismy zaměřené na promyšlení záruky a ochrany věrohodnosti v digitálním a virtuálním prostředí, mechanismy, které pomůžou zabránit té nejhorší zkáze, co může potkat každou společnost, totiž ohrožení samotné možnosti dohodnout se aspoň prakticky na tom, co je a co není pravda. Mediokracie bez důvěry totiž povede k apatii a obnovení středověkého strachu z prázdna (*horror vacui*).

JAK TO VIDÍ JINDE

Essentials for Libraries on their Way into the Future – IFLA’s Activities open up new Chances

Barbara Lison

Stadtbibliothek Bremen, Německo

Dear colleagues!

It’s my great pleasure to write this on behalf of IFLA, the International Federation of Library Associations and Institutions. As you know, IFLA is the global voice of the library and information profession of the world – and therefore it also acts as the voice for Czech libraries and Czech librarians. With this claim IFLA aims to advocate and support the development of the library field, to provide opportunities to meet and network with professionals from around the world, and to disseminate standards and guidelines for library and information work.

Perhaps you know that just 2 weeks ago the big yearly conference of IFLA took place in Athens. There also was a Czech delegation present, and I met Lenka Prucková at the Public Library section meeting.

At this Conference in Athens, with nearly 3,500 participants the new World leadership for IFLA was inaugurated. We now have a new President, Christine Mackenzie from Australia, who sends her regards to all Czech colleagues. And I had the honour and pleasure to be proclaimed the so-called President Elect, who will be the next President after Christine for the years 2021 to 2023.

I felt very honoured and it was also a great privilege for me to be invited to your conference in Olomouc as I have always had a strong professional and also personal connection to Czech libraries and to my Czech colleagues. I would like to report about the recent and current activities and programmes which IFLA undertakes to execute the role of being the Global voice for libraries. And not only execute, but how IFLA tries to take the lead and to ignite the torch for the path of libraries into the future.

First I would like to introduce myself: I have been a librarian for more than half of my life. I have spent my entire professional career in the library field, working in several types of libraries in different positions. For now almost 27 years I have been Director of the Bremen Public Library in Northern Germany. My intention in this position is to offer the half million inhabitants of my city one of the best metropolitan library systems in Germany – And I’m happy that my library team and I have been successful in reaching our goal. I can say that working in a library is my great passion.

I have always regarded it as my personal mission not to limit my professional activities to the daily work in the Bremen Public Library. Being active in the field of library politics is another great passion of mine. I think that the immense positive impacts of libraries need to be presented to politicians and administrative decision-makers more clearly and proactively – always, everywhere, and with enthusiasm.

Therefore, it has been my deepest conviction that it is necessary to position libraries and their great services within society and the political sphere. This is why I committed to become and work as a library advocacy activist on the national level and in European and international library associations. This intention has led me to the Board and the Chair position of the German Library Association. I was elected several times to the Executive Board of EBLIDA, the European Umbrella of the National Library Associations in EU countries, where I also held the function of Vice-President. Finally, 8 years ago now, I was elected as a member of the Governing board of IFLA for the first time. Since then I have also been encouraged to commit myself for IFLA and became enthusiastic in participating in IFLA’s new worldwide approach to strengthening the Global Library field.

You can surely imagine how proud and happy I was when it turned out two years later I would be IFLA’s President. I’m writing about this background not to impress but in order to show that a life in library politics can become a passion and can very positively stimulate your professional and personal development. It is so important that there are colleagues worldwide – and also in the Czech Republic – who are engaged in library politics and advocacy – not only for their personal development and satisfaction but also for the sake and development of the libraries in their respective countries and in the world as a whole.

This article is also meant as motivation and an invitation to think about an engagement for library politics in your respective associations. We need people who are willing and feeling challenged to take over the inflamed torch of library advocacy. This engagement and involvement demands not only a personal lifetime commitment but

also offers opportunities to partner with interesting people within and outside the library world – to be influential in accompanying libraries on their way into the future, to serve and work for the acknowledgement and for the transformation of libraries for the sake of their patrons. In short: this commitment can bring a deep sense of personal satisfaction and professional success.

NOW let's come to IFLA and have a closer look at the Association and its activities to accompany the world's libraries on their way into the future. I want to outline and present the main elements of how IFLA is working for you and thus for your users and patrons.

But before I talk about specific projects I want to report about two factors which are key elements and actually the basis for these new developments in IFLA:

In 2017 IFLA became one of the three worldwide partners of the Bill & Melinda Gates Foundation for the execution of their Global Libraries Legacy. You surely know that the Bill & Melinda Gates Foundation have taken a great interest in supporting the world's libraries on their way into the future, not only in the field of technological innovation. For more than 20 years the Bill & Melinda Gates Foundation have spent an amazing 2 BILLION or so dollars for this purpose, in the US, in developing and transitioning countries, and also in Europe. Some years ago the Foundation announced their intention to concentrate their activities on other fields of action and to finalise the focus on libraries.

This seemed to be shocking news at first glance since IFLA and the Bill & Melinda Gates Foundation had already been project partners for a long time, and many projects by IFLA would not have been possible without the financial support of this Foundation. So you can image how the leadership of IFLA was deeply hit by this information. But then this decision actually turned out to become a more positive development than ever expected.

Why?

Well, having been a reliable project partner for such a long period, IFLA was selected by the Gates Foundation as partner for a so-called Legacy Programme. The purpose of this Legacy Programme was to leave the library field strong and to assign a considerable amount of money to support future projects for libraries. This was a great idea from Deborah Jacobs, the former Director of Global Libraries at the Bill & Melinda Gates Foundation. After very intensive negotiations and many legal consultations, in 2016 IFLA finally signed a contract with the Bill & Melinda Gates Foundation to receive considerable financial support for ten years to strengthen the international library field. This gives IFLA the material clout and reliable resources to initiate those important projects, which I will outline.

This contract between IFLA and the Bill & Melinda Gates Foundation is a great step forward for the libraries of the world, for colleagues working in libraries and for library associations as well.

The second factor which has been favourable to the new development of IFLA is the outstanding commitment and high professionalism of the current Secretary General of IFLA, Gerald Leitner, who took up this position in 2016. He is the perfect fit to guide IFLA into the future and to enable this organisation to cope with upcoming challenges as well as to also make use of upcoming opportunities. He is known by many as EBLIDA President and Director of the Austrian Association for Public Libraries. His vision regarding the future of libraries and on how a united library field should face globalisation challenges has been shaping IFLA's activities for nearly three years now.

With the Secretary General, the President and the actual Governing Board and, of course, with a highly dedicated staff, IFLA has very good preconditions to get a broad overview of the global trends in our world and in digital society. This enables us to prepare for tackling current and prospective challenges.

All activities which are now undertaken by IFLA are characterized by IFLA's new approach of acting as a participatory and inclusive organization, and also looking for its sustainability. Therefore, IFLA is working hard to focus and develop our awareness and shape our mind-sets in the conviction that libraries are really highly effective in forming social involvement, in advocating and working for eminent issues of the digital world such as **Information Literacy, Digital Transformation, Digital Literacy and Digital Innovation, Digital and Physical Preservation, Open Access as well as Open Science and Fair Copyright Regulations.**

IFLA's work so far has been devoted to 4 Strategic Directions to support the work of libraries around the world:

- 1. Libraries in Society** – here, one keyword defining our activities is **LITERACY**, related to Reading, Information, Data and also to all literacies which are necessary to lead a dignified humane life. The other keyword is **HUMAN RIGHTS**, codified in the Universal Declaration of Human Rights
- 2. Information and Knowledge** – the keyword is **ACCESS TO INFORMATION of any kind, and especially in the conditions of the digital age**
- 3. Cultural Heritage** – the keywords are **PRESERVATION AND CONSERVATION** using any technical means
- 4. Capacity Building** – the keywords here are **STRONG NATIONAL LIBRARY ASSOCIATIONS** and **NEW LEADERS**

One of the most effective bases for IFLA's activities and for the coming developments is the IFLA Trend Report, which is regularly updated by following and documenting the latest tendencies in Global Information Society. It offers multilateral expert perspectives from outside the library field, providing libraries, library associations and others with key insights into and reflections on the main long-term development trends of the modern world. And these, of course, are issues facing our field as well.

Based on interventions by well-known international experts at the [2018 IFLA President's meeting](#), they pose four really crucial questions:

1. How can libraries better prepare for an uncertain future shaped by various trends? Can scenario planning help?
2. What can libraries do to resist the onset of a new digital "dark age", marked by attacks on privacy, access, and truth itself?
3. In the light of growing unease at the power of major Internet companies, how can libraries respond?
4. Are libraries limited to providing content, or can they also form part of the information infrastructure through community networks?

The updated 2018 Trend Report provides both encouragement and a challenge to think about these crucial questions within the library field. IFLA hopes that the global library field will take ownership of this as a discussion paper, and use it in broader thinking about the future of libraries. I can only strongly recommend you consult this report regularly. And in 2020 there will a new edition of the Trend Report – we have started to work on it.

I now want to present the latest and current IFLA projects which are all oriented towards the benefit of the members, library associations, libraries and librarians as well, of course. The most important goal with all these IFLA projects is to widen the scope of executing advocacy for libraries, on both the international and national level. Even individual libraries shall be supported in their advocacy activities on the local level. Another very important goal of IFLA is strengthening of the relationship between the members and the central IFLA Officers and staff of the Headquarters, especially the Secretary General with the Secretariat as well as the President and the Governing Board. I'd like to start with the first of these large projects. That is the **Global Vision Project** under its motto "Together we create our future". It aims at making IFLA a really inclusive association. An association which is participatory and involves the interests of its members as the main objectives and guiding principles. Therefore, IFLA also conducted a membership survey to better understand what members expect from their Association. This was the first membership survey IFLA has ever conducted! The results of this survey were integrated into the whole process of the Global Vision Project.

The Global Vision Project started in April 2017 and was launched at an international kick-off workshop in Athens. In this workshop, representatives of many library associations from all over the world participated, as well as officers of the IFLA Professional Units, which make up more than 50 sections within IFLA. Together with all these partners IFLA started a worldwide discussion process about the core activities of libraries. With this totally new approach IFLA showed its quality as a participatory and inclusive organization getting all stakeholders in the library field on board. The results of this workshop in Athens were the basis for six regional Workshops in North and South America, Africa, the Middle East, Asia and Europe. Our European workshop took place in July 2017 in Madrid and participants from nearly 40 countries working together were registered. All workshop participants signed an agreement to continue this work in their respective countries. When IFLA finally counted how many people had been involved in all these workshops, we got an astounding number: 8,000 people from all parts of the world had contributed to this project.

At the IFLA Conference in Wroclaw in August 2017, IFLA then launched a worldwide online voting process to continue the discussion of the workshop results in a really global conversation with anyone who was interested. As many library experts as possible were expected to participate, but also any other person who wanted to have a word in the future development of libraries. In the end, we got about 22,000 online responses from all over the world. That means that there were 22,000 people worldwide who were interested in the future of libraries!

Then compiling and analysing these 22,000 responses was a really big challenge. The aim was to produce the **Global Vision Report**, documenting the results of the online consultation. This was the last step in Phase 1 of the whole process.

Phase 2 of the **Global Vision Project** had the goal to work out and establish a **global strategic model of action plans to then bring the Vision into practice**. Phase 2 started at the 2018 President's Meeting in Barcelona. Again, representatives from many library associations from all over the world as well as officers of the IFLA Professional Units met in the Catalan city to discuss the results of the worldwide consultation process. Based on the results of the Barcelona meeting, six regional workshops were again organised in the six worldwide regions, followed by workshops on the national level. And this again was an opportunity for everyone to become involved in this process through their national Library Association, the SKIP!

At the 2018 IFLA World Library and Information Congress in Kuala Lumpur, the Global Vision Report was presented to the membership. These are the 10 key findings of the Global Vision Project.

It's a complex process when you want to engage as many stakeholders as possible and give them a wide opportunity for participation. But we think it has been worthwhile! It led us not only to a better and really sustainable result of the Global Vision process but also started to tighten the links between IFLA as an association and its members. This has been a very successful way to create a **United Library Field** as an effective networking synergy between libraries, associations and people. It has been the first big step of many subsequent ones to take advantage of an inclusive and collaborative approach and to synchronise the tremendous work we must do over the coming years.

This approach is imperative mainly for two reasons: firstly, to meet the requests and demands of our users and to cope with the challenges which we are confronted with in a digital environment, and, secondly, to achieve our goal to create a **United Library Field**. Therefore, **it's necessary that librarians from different types of libraries understand each other and collaborate**. Our efforts will be more effective if we start a strong collaboration at the local and national level in order to get ready to then join global initiatives. This is the best way to strengthen a worldwide **United library Field** and to articulate our ideas through a global voice. **The basis for this is that all types of libraries share a common vision** and that they act synchronically. This Vision is incorporated into the Global Vision Report.

Now the next phase of this process was to define actions to deliver on the opportunities set out. So IFLA developed the Concept of the IFLA Ideas Store, which is the most comprehensive warehouse of ideas for actions in the library world. The first ideas were generated in many workshops around the world. A lot of ideas were also delivered via an online submission form. This Library Ideas Store already is and shall even grow as a source of inspiration and energy in the library field. This collection of library actions and projects shall show the world the effective work of libraries in their societal responsibility. So far, more than 8,500 ideas have been collected from over 150 UN member states. Each of these ideas is a contribution to making the Library Field stronger. For more on this, look at <https://ideas.ifla.org/ideas/>. You will also find there 20 contributions from the Czech Republic. Feel free but also challenged to continue with the feeding of the Ideas Store! And, of course, have a look at the ideas coming from our colleagues in other countries, even on other continents. You might find something interesting, even surprising to enhance and improve your own work!

To return to the IFLA Development Activities: Based on the results of the Global Vision Process, IFLA started work on a new strategy for the Association, a strategy which shall give IFLA the foundations for action and activities for the years 2019 to 2024. Since the beginning of this year many steps have been taken to further develop this new strategy, again also involving the more than 50 sections and national associations. And just two weeks ago at the IFLA Congress in Athens this strategy was officially launched and presented to the membership.

This Strategy is built on the Global Vision Discussions and therefore it is very much the strategy of thousands of our colleagues. This Strategy sets out a clear vision and direction for the work of our organisation, and all those who engage in it. Yet more than this, it is designed as a reference point, facilitating cooperation and supporting alignment across borders, across library types, and across all levels of library work.

Indeed, just as this Strategy could not have been developed without contributions from the field, it can only be delivered collaboratively, with the support of associations, institutions and individuals AND with your support.

But a Strategy alone has no value if there is no follow-up for the practical work. It is the foundation for action, for a new way of working.

Therefore, the IFLA Governing Board has now launched a new project which is a natural consequence of the whole development: It's a review of the Governance structure of IFLA, which means a review of how IFLA itself is organised as an association, of how IFLA collaborates and communicates with its members, and how the members collaborate and communicate with each other. We need an organisation that is open, inclusive and participatory so that we can truly inspire, engage, enable and connect the Global Library Field. Leading questions in this review will be:

HOW can we be most effective while being as inclusive as possible in the pursuit of our goals?

HOW can we best support the Global Library Field in its own transformation?

HOW can we best do justice to all of those who contribute their time, expertise and energy to IFLA to help them have the maximum impact?

And again, this process will not happen in private but will be open to contributions from every stakeholder, from everyone interested. We assume that the outcome of this review process could result in a transformation of IFLA – to the benefit of all of you, of course!

For this process, we updated our IFLA Development road Map. This roadmap shows the tasks and actions which will have to be taken in the next 12 months. It is a very ambitious timeframe but we are eager to meet this challenge. So, when everything is done and membership will hopefully have accepted the reform at the 2020 Congress in Dublin, we can start to work with the New Governance Structure in autumn 2020. The next election period will start in October 2020 and will be based on the New Governance. Let's keep our fingers crossed that we will be successful with this plan!

Now to some other important – more topical – current projects which IFLA has undertaken within the last three years. The **International Advocacy Programme – IAP**. This is a capacity-building project through which IFLA is helping the libraries of the world to become more visible as politically and strategically important institutions in regard to the UN Agenda 2030. With this programme we use the UN Agenda 2030 as an opportunity to demonstrate how the work of the libraries is aligned with the needs of society and with global development goals. The libraries' role in this context is especially important in regard to free access to information and in regard to enhancing information literacy throughout the whole world. Therefore, in 2016 IFLA initiated this broad programme using the UN Agenda 2030 as an opportunity to show politicians and high-level decision-makers how the goals of the UN Agenda 2030, the so-called Sustainable Development Goals – SDGs – can be better achieved through the work and activities of libraries. Apart from Goal 16.10, which explicitly includes Access to Information, there are mainly the following Goals relevant for the activities of libraries:

SDG 4 – Education

SDG 8 – Employment and Growth

SDG 10 – Overcoming Inequality

SDG 13 – Climate change

The International Advocacy Programme – IAP –strives to give the library sector the capacity to create and promote a favourable policy framework for value-added library services to the community, to set and to implement regional and national action agendas, and to improve and sometimes even to generate advocacy skills with librarians. IFLA was able to finance several grants for national library associations who could then organize national workshops for library-related stakeholders to raise the level of awareness of SDGs at the national level and to promote the important role which libraries can play in this development by contributing to the UN Agenda 2030 and to the SDGs. The second goal of this IAP programme is also very important since this programme shall lead to an improvement in the advocacy work done by library associations and by librarians at national and regional levels in order to secure sustainable public access to information through libraries services and programmes and thus promote information literacy. Currently, there are 75 countries around the world participating in this IAP programme. The most recent report about the objectives which have been achieved recently can be downloaded here:

<https://da2i.ifla.org/wp-content/uploads/da2i-2019-full-report.pdf>

So, we are now working together with governments and library institutions in the development of national plans, putting forward initiatives that – as the title of the UN 2030 Agenda demands – can facilitate the highest goal imaginable, the **“Transformation of our world”**.

The third comprehensive project which was launched this year is the **LIBRARY MAP of the WORLD**, collecting all important library data, and especially performance and outcome measures and indicators. Thus for the first time in the history of IFLA we will be able to provide reliable and consistent national level library data from all types of libraries in all regions of the world.

This **LIBRARY MAP of the WORLD** shall be proof of the great cooperation between library associations, libraries and IFLA. However, this project is much more than just a compilation of data: When we want to enhance and strengthen our advocacy work it is necessary that we have data to support our statements. In the past, advocacy efforts at the global, regional and national level have been severely hindered by the fact that IFLA and many national associations do not have basic information about the state and about the performance of the libraries in their countries. Having reliable global library statistics is our shared vision. The IFLA Library Map of the World, officially launched at our Congress in 2017, addresses the critical needs of the library field to accurately collect and share basic information about the library landscape in countries around the world.

IFLA has been liaising with national library associations, national libraries and other institutions across the world. They have collated existing library statistics in their countries and provided data on selected library performance metrics. So far, the Library Map of the World presents data and content from 162 contributors from 123 countries and areas around the world. – There are 2 contributions from the Czech Republic – so, please take the lead and contribute as many facts and data as you can! I have to admit that my home country, Germany, is not much better, with only 3 contributions but I have been promised by the German Library Association that they will speed up!

Another important aspect of the Library Map of the World is that it can also be used as an advocacy tool. It is a platform providing access to so-called SDG stories. These stories come from libraries in different countries showing how their activities have given impact to the fulfilling of the Sustainable Development Goals.

Storyhouse

Nicola Haigh – Hayley Lindley-Thornhill

Storyhouse

Hayley and I will recount to you the story of how a city went from having no theatre or cinema for 10 years to having a thriving cultural centre which now attracts 1 million visitors per year.

We will tell the story of the 2-year transformation of a 1936 Odeon cinema into a multi award-winning independent theatre, cinema, library, restaurant, bar, creative and community hub.

We will tell you how Storyhouse has become the jewel in Chester's cultural crown, making space for 120 community groups to meet every month and for 1000s of young people aged under 25 to access arts and culture through programmes designed just for them and spaces made interesting for them.

And finally we will tell you the story of how, even though in 2018 libraries in the UK were closing at a rapid rate and that by the end of the year nearly 130 libraries had closed due to government budget cuts, Storyhouse was opening its doors to hundreds of people who wanted the new best thing in town, a library card.

To set the scene before we move on further – Storyhouse is located in the city centre of Chester.

Chester is in north-west England, two hours by train from London. Eighty thousand people live in Chester, which is the most populated town in the county of Cheshire, which is home to a further three hundred thousand people. Cheshire is lucky to have twenty-three libraries including a mobile library which serves the many rural communities throughout the borough.

Chester is known for its Roman history, and its city walls are the longest, oldest and most complete in Britain, and the town attracts a whopping sixty-two million visitors per year. For years Chester has been known as the best place to shop and is viewed as being where wealthy people live. This is however untrue as the county did in

fact have the largest housing estate in Europe at one time, which was and still is home to thousands of families living in relative poverty.

The final thing important to mention is that the majority of the population is white with only two percent BAME. We will step back in time for a bit to when Hayley and I were classed as young people – we want to do this to set the scene and give you slightly more context to our story.

I grew up in Chester, and for many years enjoyed trips to the cinema, I went on my first date here too as did many other people.

I also went to the local theatre, the Gateway, to my first drama club to help improve my confidence, my mum said. And finally, I would regularly visit my local library in the village of Upton, where I read all of the Goosebumps and Sweet Valley High series. And I spent many hours in our city library, where I revised for exams and spent a lot of my pocket money on photocopying pages out of huge art books for my homework.

My memory of this library is that it was dark, grey, uninspiring and generally not used by many young people. That would have been over the seven years I was at secondary school, so from 1995–2002.

Then in 2002 I left home and moved to Preston, a town further north, to attend university and do a degree in illustration. 4 years passed and when I returned home in 2007 the cinema and theatre had gone. A recession had hit the UK.

Nothing was keeping me in my hometown so I decided to seek work in north-east England, where conveniently my boyfriend lived so you could say I partly moved for love also!

I grew up in Crewe, which is a 20-minute train journey from Chester. I regularly visited the theatre in our town, and I was a member of the youth theatre, but I would travel in a different direction to go to the cinema as we had to go out of town to see new releases.

I would visit my local library – it had a great children's section with a book train, but once I was a teenager this became very rare, mainly because it didn't feel like a space that I belonged in or felt comfortable in anymore.

When I began running my own youth theatre workshops, I would take the children to the library for inspiration and to explore stories. Every Christmas we would spend 5 weeks in the local library running our regular workshops and we would create a performance for the parents. We were able to take over the library after hours. We would fill the space with the young people's creativity and their own stories! The children absolutely loved this, and the parents got to sit and watch from the story train. We did this for ages 5–13, with each group making their own story and performing it on a different night.

Chester to me has always been a beautiful place and I remember many visits, from coming with my parents and grandparents to driving here in my own car. I never found myself coming to Chester for its theatre, cinema or library. I spent a lot of my time heading south from Crewe to satisfy my appetite for those things, rather than north

towards to Chester. I looked at attending university in Chester, but there was nothing that drew me to it; other than the beauty of the city, I felt it lacked the arts that I wanted, so south I went again.

I vividly remember seeing the outside of the construction site that was to be Storyhouse, at my interview, hearing Alex Clifton tell me about the library that would be inside and the books that would be brought to life – it was everything my imagination needed.

As I was leaving Chester there was in fact something happening in the background, the council had commissioned a very small organisation called Chester Performs, with only 2 members of staff they were asked to make sure that arts and culture stayed alive in the town, to make sure the people didn't just think we had forgotten about culture, the council said. And during this time the Odeon cinema sat empty and for sale.

Meanwhile, living and working in London, Alex Clifton, who is now in fact the Artistic Director for Storyhouse, was training actors and running community theatre companies. He tells us that although he left his home town of Chester, as did many young people after university, he did in fact have a soft spot for the city especially because his parents were still firmly rooted there, he had enjoyed school and also attended the youth theatre at the Gateway like me.

At that time Alex discovered and met the people behind Chester Performs. This meeting turned into making Alex's idea of making an open-air theatre in the city's park a reality. Grosvenor Park Open Air Theatre was born and was an annual event every summer for 6 weeks. The city may not have a professional theatre company with a roof but now it had one without a roof in the outdoors.

Little did he know that eight years later he would be at the forefront of Chester's most exciting and cultural embarkment to date.

Whilst Chester Performs were busy making theatre and events happen all over the city, they had also started conversations with the council about the still empty and deteriorating Odeon cinema.

Whilst meeting after meeting took place between the arts organisation and the council, a leisure company had bought the Odeon and were planning on turning it into a nightclub.

Thankfully, the plans for a nightclub didn't happen but instead after what is described as many people's ideas – the council would in fact purchase the Odeon cinema and create a cultural centre which would also house the city centre library.

So eventually, building work started in 2015 and got off to a slow start due to countless archaeological digs, with Chester being a Roman town after all.

In the year leading up to the opening of the building we also started pilot projects of some of our young people's programmes. As part of the process to create Storyhouse Alex Clifton visited residents of Chester to find out what they wanted. He met with young people from Bridge Foyer, supported living for young people at risk of

homelessness, and asked them what they would want from a building like Storyhouse. They didn't have a preference for wallpaper or carpet colour or even what was to be inside the building that they could attend or the films or plays that they could watch. They said what they wanted was a job.

So, Alex set to designing a programme as a solution to this request. This programme became the Young Leaders. It started as a pilot storytelling project with Bridge Foyer residents, funded by Oglesby Charitable Trust and Bank of America Merrill Lynch. The pilot engaged 10 young people at risk of homelessness in poetry and photography, working with them to explore the city and create new pieces of art. The aim of this first project was to get to know the young people more, find out about their lives and what employability skills we could help them with. They took part in arts-based activities on a weekly basis and went on tours of Chester looking at what they liked about where they lived. They also went to Grosvenor Park Open Air Theatre to see a show and meet some of the creatives behind the scenes. Over the weeks we introduced them to what Storyhouse would be and asked them more about why they would come. They said:

- To dance
- Be involved in theatre
- Use leadership skills

Many of the young people were able to reflect on how the activities had helped them to gain confidence and develop their passions and interests.

During this pilot work with young people we also began to deliver the Young Film Programmers, for 20 young people (including Not in Education Employment or Training/support, funded by Film Hub North, they learnt programming skills and curated and project managed a film festival, taking over a space in the city to do this. 2 of these original members now have jobs in Storyhouse as Cinema Stewards).

We also started 12 work placements for young people with learning disabilities or supported/vulnerable young people and did this in partnership with Bren Project, a charitable organisation based in Chester offering people with learning disabilities and autism the opportunity to experience supportive work placements throughout Cheshire. Some of the volunteers who started with us then are now still volunteering in the building. The transformation took two years and in the end cost thirty-seven million pound.

So the deal was, as I mentioned earlier, the council would buy the building and budget a significant amount of money to make the renovation a reality also, with the idea that the arts organisation would take care of the interior design and eventually operate the building once it was to be opened, alongside a partnership with the council library service to make sure that the library aspect of the centre was to be a success.

Hayley and I both agree that the interior design is one of the critical aspects of the success of Storyhouse. The interior designer lived in Chester, which meant that she would have a very personal connection to the building, which dates back to 1936.

Hannah says that her brief was to design beautiful spaces that worked together practically and aesthetically, with an element of storytelling and discovery bringing it all together.

In the design the library would run throughout the entire building, making the books an integral part of every space. The design concept would need to reflect the style of the 1930s era as much of the original architecture would be kept in place.

Children and young people were included at this early stage, I visited twenty primary schools and simply asked them what they wanted their library and Storyhouse to look like. Their ideas included slides, ball pits, bees, stars in the storytelling room, bean bags and blackboards.

It was important to us that we opened the building with our community, especially our young people in the city. One of our first partnerships that we developed was with Passion for Learning. They are a charity who work with schools across Chester and Ellesmere Port running school clubs with volunteers helping vulnerable young people to find fun in reading.

This partnership with Passion for Learning has been integral for us to meet with our vulnerable communities, and those who would at first feel Storyhouse was not for them. Inspired by a human bookworm that we had seen in the news that Ghent library had used to transport all of their books from their old library to their new library, we asked Passion for Learning to help us recreate this to open the building. They contacted all their schools and we were able to get 300 primary school children to make a giant bookworm that wiggled its way from the old library to Storyhouse. The children joyously carried the last remaining books to their new home in the children's library. The event was also managed and organised by one of our young leaders, who developed new skills in project management. He was also able to put his film skills to use as he captured every moment of the day. He edited the film within hours and before the end of the day we were sharing the bookworm with the world on social media. This was a great experience for him and helped him to develop his portfolio of filmmaking, our marketing team loved what he had created and have since paid him to create work for them. This was a lively day with performers including puppeteers creating the music and the atmosphere as the children passed the books down the line. You can watch this film online. So, on 17 May 2017, the doors opened to the rest of the world. People flooded in, and the predicted target of 300 thousand people per year was smashed and by 12 months we had hit 1 million visitors. We will now focus on 6 trends (in no particular order) and solutions which we believe have been instrumental in the success of Storyhouse.

Number 1 is Integration

The library staff that worked at the old library (as we now call it) are now very much Storyhouse members of staff and are part of the whole team, which includes customer service, programming, children and young people, operations, marketing, development, human resources, finance and IT.

Every member of staff is familiar with every aspect of Storyhouse, including where the history section is, how to sell tickets and how to return books.

Secondly, physically the building is fully integrated because customers can walk throughout the building with a glass of wine or cup of coffee, they can browse the fiction books, sit at their laptops and check their emails and then go and watch a play or a film, all under one roof. The front doors of the building open at 8am, at which point you can buy breakfast, borrow a book or buy a theatre ticket. Once the doors are open at eight, so is every part of the building.

Although the library staff finish their shift at seven pm, you can still loan out books up until when the building closes at eleven pm, when the final play or cinema screening ends.

Storyhouse is the largest public building in Chester and has the longest library opening hours in the UK. The building only closes on December the 25th. There is nowhere else in Chester where you can spend time in a dry, warm building for 15 hours a day without spending any money.

Number 2 is young people

Through Young Storyhouse we have an extensive programme for young people aged 5–25, all designed to help them access what Storyhouse offers and to feel empowered.

One of our headline programmes is Young Leaders. Young Leaders are 14–15-year-olds, making up two groups. The younger age range of 14–17s are in education but not engaging or not in education at all, home schooled, supported by Child and Adolescent Mental Health Services, supported by family support workers or on a placement opportunity. This group gets to organise family activities during half terms, they are given a budget and a brief and the support to make the event happen. On the day of the event they are the project managers, activity runners, technicians and all other roles required. In this group we worked with a young person called Louise who is home-schooled and had little social interaction with other young people her age. Louise was shy and timid and didn't seem like other 14-year olds. She lacked the confidence to make new friends and although she ran her event successfully in the group, she was intimidated being in a room with lots of other young people. Louise enjoyed the programme and her mum commented on how Louise had discovered her passion for the arts, after 4 months of young leaders she was looking for further opportunities that she could get involved in. She had completed her Silver Arts Award, gaining skills in leadership, and asked us if she could do her Gold arts award. So, she set out to begin to recognise herself as an artist and develop her skills even more.

As part of her journey she shadowed the stage management team, looked after dogs that were auditioning for our Christmas production of *The Wizard of Oz*, and helped backstage. As part of her arts development skill she discovered her talent for puppetry and storytelling. She ran activities during the half term in the children's library, inviting audiences of up to 30 people. During her workshop she told stories of *Peter Rabbit* through the puppets and set that she had made herself.

She was a great example of how older young people can support younger children to enjoy the library, mixing the performing arts element with the storytelling for a fun and interactive experience fully designed and delivered by her. The older range of 18–25s are not in work or not working in their desired career pathway. This could include young people who are lacking in employability skills, lack experience in or knowledge of the creative industries, they might have autism, or social anxiety, it can include those that are either on a supported internship programme (for those with Educational Health Care plans in place) or a work placement opportunity. This group runs full building takeovers, including Fun Palaces – an event for families that combines arts and science through fun activities and workshops.

In this group one young person we worked with was referred to us from Passion for Learning, as she was not in work or education. Megan had low self-esteem and confidence and felt she couldn't do the programme because she said that she had no ambitions, which broke my heart. After a few meetings with her we were able to encourage her to join the programme and give it a go.

Over the 4 months we watched her develop, manage her anxieties and make new friends. A pivotal moment happened mid-programme when I was working 1:1 with her on looking at a potential career journey and steps that she would need to take to get there. Previously she would shy away from these discussions and not want to talk about careers, but that day she said the words 'I want to be an event coordinator'. I wrote it all down so quickly and started to get her to think about the skills she had done during the programme and how that would help her. This was an incredible moment, never before had she engaged in these discussions. The next steps that we took were setting her up with a meeting with the job centre, who then came to meet her in Storyhouse and start her on what she needed. After the programme finished, we then offered her the role of coordinating the volunteers of young people in the Summer Reading Challenge. The Summer Reading Challenge takes place every summer, encouraging children to continue reading over their holidays. As part of the project, young people aged 13–25 sign up to help the children achieve this, they are based at a desk in the library offering advice on books to choose and giving out rewards after the books have been completed. Megan has fully taken this coordination role on, scheduling their time slots, checking on them and organising meetings. All something that she says she would never have imagined doing before. She has also begun making plans for a young readers group for 14-plus year olds to share their passion for books and curate the young adult section of the library. Together, all groups work towards a final project at Storyhouse where they take over all our spaces, filling it with activities that they programme and run.

To date, we have worked with over 200 young people on this programme, all of whom have completed their project and run an event for Storyhouse whilst achieving the Arts Award, a qualification recognised by Trinity College London.

The basis of the work that we do is about raising aspirations, widening participation, meaningful experiences, empowering young people to have a voice and ensuring there is a platform for those voices, ensuring inclusion and building communities.

We have a youth forum, with representatives from each of our groups aged 8–25. The youth forum addresses issues pertaining to young people in Storyhouse, particularly with reference to programming, engagement, building services, marketing and communications. It is chaired by our Young Trustee and the minutes are sent to the main board and reported on by the Young Trustee. We are now entering year 2 of having a young trustee, both young trustees that we have worked with have been graduates from a programme in Young Storyhouse, and they complete a full year on the board. The trustee receives mentoring sessions and support from the other board members and ensures young people's voices are represented at the most senior level in the organisation. Other groups that we run include our Young Film Programmers, since our pilot year this group has grown, and we now recruit for a new group each autumn and they run their annual cinema takeover in our cinema space every March/April. We have now worked with 2 groups and we are soon to start on number 3. Each group has up to 20

young people aged 16–25 and all complete their Silver Arts Award, which is a Level 2 qualification. As part of their weekend takeover they plan activities and theming related to the films and this happens in the building leading to the cinema, so if you are in the library to find a book you won't be able to miss the giant balloon arch and fruit punch for the decades themed evening. Some of our Young Film Programmers then go on to deliver a summer event, choosing and showcasing films from the North.

Other groups that we now run are;

Youth Theatre – for 5–13-year-olds who are interested in seeing, making and performing theatre. It is an opportunity that requires no prior experience, all you need is passion, enthusiasm and energy. They get to perform anywhere in the building, this could be the mainstage, the café area or the storytelling room in the library.

Young Company – for 14–25-year-olds who are interested in making theatre for and by young people. British Film Institute Academy – It helps train and inspire the next generation of diverse and talented 16–19-year-olds. It is an intensive short course providing great links to the industry packed with practical elements, giving participants hands-on experience of making films from start to finish, guided by leading film professionals and working towards gaining a Silver Arts Award. They shoot their films in all of the spaces of Storyhouse, last year one group chose the lift.

Young Marketers – Throughout the programme young people will attend masterclasses delivered by the team, where the group learn and develop new skills and are set tasks to put their skills to practical experiences. They develop and influence the campaigns for all Storyhouse activity and run their own campaigns that support Young Storyhouse.

Reading Hacks – a programme led by young people aged 13 to 25, who do reading activities and volunteering, called hacks, to gain skills and experience. Through organising activities and volunteering they inspire others to complete the Summer Reading Challenge.

All of our programmes include masterclasses with professionals, opportunities to achieve recognised qualifications and develop new skills. Part of all of the work we do is to get young people used to the space, exploring it, understanding it and being able to use it as their own. Each group is given a tour and an explanation, and we have found that once the programme has ended those young people start to use the building themselves, for study, social activities or just as a quiet place to go read a book. One young person said to me during the tour on day one of their group 'I didn't know I could sit here and not buy anything, are you sure I can read a book all day without buying a drink'. I replied yes, I am sure. She then said 'I can't believe that, it is really good here.'

Number 3 is Partnership

Many if not most of the young people Hayley has talked about have come to Storyhouse due to partnerships with other charities and organisations.

The staff team is lean, we operate with a minimal number of staff members and so we know we can't achieve everything we set out to do on our own. At Storyhouse we truly believe in partnership working.

We have a memorandum of understanding with charities and organisations, all set up so that we are merely enhancing and adding to their offerings and not trying to start again ourselves. Partnerships work best when we work together to achieve the best possible opportunity or offering for the beneficiaries that they work with.

Working with children and young people who live in areas of great deprivation is a top priority for the work that we do. People who are hard to reach are usually hard to reach for a reason. By working with our partners who have a trusted relationship with these families, we have been able to introduce them to our programmes. Key partners for this success have been Children's Services at the local council, education partners including schools and colleges, and mental health services.

Our work is inclusive and working with partners has enabled us to get the message of inclusivity out there, whilst also inviting them in to train our staff and ensure we are delivering inclusion across all areas of our work. We have developed strong partnerships with Special Educational Needs Schools, charities that work to support people who are living with an additional need due to a disability they were born with, and colleges offering supported internships for young people with Educational Health Care plans.

We also have strong links working with education partners who do not necessarily always work with targeted young people. With Chester University we deliver MA programmes where students develop their practice completing their modules working alongside the team at Storyhouse. We are lucky that the local college has recently opened an arts centre that is within walking distance from us. The college will help us to deliver the British Film Institute Academy, supporting our students and helping them to see where they can study film locally. From September the film and photography students will also run their weekly lectures from our spaces. On top of these, we also work with over 75 other charities and organisations to help us achieve our shared goals and missions.

Number 4 is Communities

When I was recruited before the building opened, my brief was to create a programme of activity that was free or very low cost to access, an activity to be run by members of the community. The new space would allow people to share their skills and passions, to build on an existing community or to build a new one.

I must admit that when I was given the brief by Alex, the newly appointed Artistic Director, back in 2015, I was nervous and wasn't convinced that people would get on board with the concept of giving up their time for free.

I am very glad to say that I was wrong.

By the end of the following year a call to action and press release had been published and we had our first community group confirmed and ready to run a new group which was all about bringing young people and older people together via digital technology. The younger people and students would be available to help people aged 50 and over with the iPad they had been given for Christmas or provide a lesson on how to Skype family living overseas. Soon after, the proposals came flooding in and today there are 120 communities coming together every month to learn or share a passion.

The success of Storyhouse is because the building has simply formed a platform for the creativity and communities that already existed.

Storyhouse really isn't about the books, films and plays – it's about the cultures that the communities share with the customers on a daily basis. It's the shared beliefs, values and behaviours that bring communities and societies together.

The idea of communities owning the space has really grown since we opened, without much work from me, only and mostly an open mind and a willingness to meet new people, listen and guide. I am simply the administrator of other people's creativity and culture.

People read the press release I mentioned earlier and really embraced it with an open mind and started approaching me with ideas for festivals for older people and meet-ups of mums who wanted to celebrate national breast-feeding week.

On top of a weekly programme of free activity for members of our community to attend, there is an annual programme of six festivals which are all community co-curated.

These festivals start with a coming together of individuals, communities, charities and organisations who represent a tribe of people, whether that be parents, older people, people whose second language is English, people who are childless, people who live with a disability or finally people who care about gender equality.

We are frequently asked why we don't run an outreach programme. Why don't we run activities in community centres and schools outside of the city centre?

Why would we want to exclude people who may be facing barriers even more, instead we wanted to hand over the keys to people who may have felt that Storyhouse isn't a place for them. We wanted to throw the doors open and say this is for you too. This house is your house.

Two years on, individuals and groups still approach us with ideas and offers to set up new groups, especially ones that have the aim of supporting people's mental health and wellbeing. Just last week I met Dave, a recovering addict who because of his mental health issues had self-medicated with alcohol for years. He has now been sober for eight

and now makes a living selling antiques on eBay. Dave has recently finished writing a constitution for the charity he has set up called Better Together. He is on a mission to set up and run a series of peer-led groups for people who have lived with or are living with a disability, mental health issues; they may have just gone through a family breakdown or even found themselves homeless. He has even put some of his own money towards this mission to buy boardgames, arts and crafts and to pay for photocopying. This guy was admirable when I met him and has been running a group in a local church for a couple of months now. He now wants to start a second group in Storyhouse starting in January.

The takeaway from this is that Storyhouse is here to empower communities to take over the spaces, and this is something that other libraries and cultural centres have been keen to learn and find out more about how it's working out.

Volunteers

150 people make up the pool of Storyhouse volunteers. People are practically queuing up to become a volunteer. Training people to be volunteers was ultimately part of the overall business plan, they have been a crucial element to providing customer service and stewarding for the hundreds of performances that take place in the two theatres at Storyhouse.

Again, the volunteers are integrated into the staff team and involved with Christmas parties, annual review meetings and summer parties. It's pretty difficult to remember everyone's names but we definitely try our best.

The volunteers not only steward theatre performance, they also get stuck into the wider programme at Storyhouse. For example, one volunteer, Margaret, who is in her seventies, volunteers two hours of her time every Thursday morning as part of a chatter and natter scheme. She very simply sits in the café area and is there for anyone to have a chat with, whether it's for five minutes or two hours. Margaret has told me that this has quite simply changed her life. Before Storyhouse she was retired and not really doing much with her day. She now volunteers her time on a weekly basis and has made Storyhouse her second home, like many other people.

Another of our volunteers, Pam, who is retired, helps out during our young leaders sessions. She used to work as a teaching assistant and for us she supports our young people who require more one-to-one support. She is an integral part of the team and is also great at passing on her experiences as a front-of-house volunteer at training some younger volunteers in this role.

To touch briefly on the other aspect of volunteers who are not necessarily in the pool of one hundred and fifty I mentioned earlier, I wanted to further explain that all of the community programme including the community co-curated festivals relies on people and groups who are able to volunteer their time. Hopefully in most cases that person is able to volunteer their time for free or very cheaply because there is something in it for them. For example, it might be that a group leader of a bereavement group will take part in a panel discussion about suicide, because this will fulfil their aims of promoting suicide prevention and also the bereavement support group they run on a monthly basis.

Access

It wasn't an obvious one, but Hayley and I both realised that making access high on the agenda for the entire company was crucial in making Storyhouse a success.

As we talk about access, we are including the notion that this includes the toilet facilities, specifically a changing place, which is a facility which provides an adult sized changing table, hoist and shower to be used by severely disabled adults and their carers; self-service ticket machines; free Wi-Fi; a 12-hour phone booking line; a building that is open 15 hours a day; a team of staff from each department who are responsible for the overall access of the area they work in; building tours led by staff for groups from vision and deaf charities; theatre performances that are captioned, British Sign Language Interpreted and Relaxed for people with cognitive disorders; and in the cinema there are captioned screenings and relaxed ones too, plus both the cinema and theatre have a hearing loop system and also an audio description service.

Storyhouse holds an access register for people to sign up to so that once they find their perfect position in the theatre or cinema they can keep that seat for every ticket they book, plus if a customer has very specific needs to support them in having a great night out then this can be noted.

All people who require an essential companion will be able to have that person support them at no extra cost. There are hearing loops dotted throughout the library and the self-service machines for lending and returning books are at a suitable height for wheelchair users. There are also reading groups for people who are visually impaired.

The list of accessibility aspects for the library also includes Polish Storytime; Mandarin lessons; British Sign Language story time; a children's library on the ground floor; large print books; audio books which are also available online and a renewal phone line open 24 hours a day.

It's really interesting because we still often get asked by people using wheelchairs if they can get up to the fourth floor, if this means that they can attend a theatre performance with a child who has autism. The answer is always yes, and to this the joy in people's faces has just been invaluable.

So what has the impact of all of this work been?

Integration

Having a team of people who have been carefully recruited and have a wide knowledge of what the building has to offer, has made a huge difference to many customers' lives. One woman came into the building a year ago and got chatting to one of the members of staff and was telling them how she had loved going to the cinema but after an accident it meant that she could no longer sit for long periods of time. The member of staff simply said "well, we can reserve you a seat at the back of the cinema so that you can stand up when you need to, we have an access register which can save these details for you". The customer's life has been changed and now she enjoys weekly visits to the cinema. She said she couldn't thank that member of staff enough. This made me think this wouldn't have happened if the library was not right next to the cinema entrance, because there would have been no reason for her to step foot into a cinema, instead she was simply visiting her local library.

Partnership

The partnerships that have been determined means that hundreds of children who live in relative poverty have been able to watch a performance at the theatre, film at the cinema and now have a library card. Unfortunately, it would have been unlikely that these children would have had these experiences before.

Also, it has meant that 15 people who are in recovery from drugs and alcohol have danced and told their stories on a stage which is normally used by hundreds of professional actors every year. What has also been wonderful are the connections that have been made between the groups. Every week there is a group that meets up, it's called

Friday Uplift, each person who attends lives with an issue that affects their physical and mental health and ability to work, and in their meeting they support one another through talking. Also, on a weekly basis a dance company, all of the dancers of which are in recovery from addiction, rehearse a performance piece they are working on, as well as spending the time talking and supporting one another. This group is called Fallen Angels Dance Theatre and was founded by Paul, who earned a living as a professional ballet dancer for Birmingham Royal Ballet, and found himself in the position of being reliant on drugs and alcohol. Through regular contact with me, I am able to share my knowledge of the groups that meet with other groups. So, a perfect example of these was when Fallen Angels Dance Theatre received some extra funding to run a taster session, and with my knowledge of the groups I introduced the manager of Fallen Angels to Friday Uplift, who as a group encouraged one another to take a leap of faith and take Claire the charity manager up on the offer of a free dance taster session. The taster session was a huge success, so much so that one member, Collette, is now a permanent Fallen Angel and in June just gone I watched her dance on the main stage in front of an audience of 100 for the first time in her life. Collette is in her late 30s and has a physical disability, she walks with a frame. Collette unfortunately lived with an abusive partner for years which got so bad that her children were removed from her care. She now doesn't see two of her children. She and the others were so emotional after they had performed on that stage that they broke down in tears. Although Collette danced in a theatre, rather than a library, I wouldn't be telling you this story if Storyhouse was only a theatre or only a library. This happened because Storyhouse is both.

Children and Young People

Children in Chester are now borrowing 200,000 books per year, and there has been a 40% increase in the lending of children's books since the library moved from the old place.

Every June in the lead-up to the exam season the building is packed with students drinking free coffee and sprawling out across the long tables with their revision cards.

When they need a break the young people browse and borrow the hundreds of young adult fiction books available to them. The lending rate has been so high in the first two years that it has forced the library team to redesign the entire layout of the books to allow for a larger young adult section, which is now better placed on the first floor mezzanine next to the public computers and study area. Young people are now borrowing 20% of the entire collection (across 22 libraries) from Storyhouse. I spoke to the library manager, who said this is huge for our local authority area. And I guess it means that young people love spending time in the library.

The programmes that we run that are targeted at young people to develop their skills, raise their aspirations and build their confidence. Since May 2017, young people have been filling our spaces with activity for children and families, programming our cinema, performing on our stage, sitting on our board, running a youth forum, making virtual reality films, producing content for our website, filling our digital screens with activity, programming music festivals, and much more. Young people have then gone on to volunteer in Storyhouse, get jobs in Storyhouse, get other jobs in the arts and culture sector and move into training and education. From one of our first ever groups came Alix, who is now our young Storyhouse coordinator!

Over the past year, Young Storyhouse participants have:

- Produced their own film festivals
- Chosen and performed a play on the main stage
- Designed lighting and sound as part of the technical team for a show on the main stage
- Created set, props and worked backstage as part of the stage management team
- Written, devised and performed a new piece of theatre
- Produced and organised their own music and theatre festival for young performers
- Organised and led family activities at Storyhouse
- Volunteered at a range of festivals at Storyhouse
- Held a panel with a local MP at Storyhouse Women Festival

- Created a virtual reality 360° film in a week
- Influenced marketing campaigns and assisted the marketing team
- Developed transferable skills
- Become part of Storyhouse's Board of Trustees, influencing whole-organisation decisions
- Formed a Youth Forum to consult and inform Storyhouse going forward
- Won national awards
- Completed industry-recognised arts awards
- Become full-time employees of Storyhouse
- Met the Queen and Meghan Markle!

Communities

Above, I mentioned a group called Digital Buddies who were the first group to sign up to the community programme. The current members of the group have recently been interviewed. David is actually retired and aged over 50 himself but volunteers to be a buddy as he felt like he had had enough existing skills, however, he did say in his interview that he learns something new every week.

Every Friday I walk past the meeting room and I hear raucous laughter. The group leader Karen has confirmed that the group has become a lifeline for so many people now, reducing their social isolation, the group has become more of a social group with the digital and technology bit as an added extra. They go out for lunches and have also gone to the cinema together. Ever since we opened, the group leaders have grasped the aspect that people's ideas are welcome and can often be made a reality. Whenever I am planning festivals I invite one or two representatives from each of the community groups to take part in think-in sessions, where everyone's ideas are brought together. Alan, the group leader, said they would like to work on a second birthday project and research technology through the ages and then present it at the Great Get Together festival. This is an ideal example of the communities being empowered to take over the space.

Lynn Folkes heard about the group eight months ago. She said: "I thought, well, I live on my own and sometimes I need a little bit of company and a little laugh, so I decided, why not?"

This group is a true example of how bringing people together can truly help reduce social isolation and provide a lifeline for older people especially.

After a couple of months of working and spending time in the building, I did a mental check to see which tribes of people were not yet engaged or had not made any contact. This tribe of people were adults who live with physi-

cal and learning disabilities including autism and Asperger's. With the help of a couple of charities I programmed a day of free activity which threw open the doors to the disabled community and their carers. The event was a resounding success, with some of the support workers saying how great it was to talk to other support workers from other day centres and just to experience the building generally. People took part in music workshops, yoga and danced. The following year, in 2017, the programme grew into a week with more varied activity and opportunities as well as performances by professionals and also by members of the community itself. The stage was well and truly handed over.

This year the festival has been adapted further to ensure that everything members of the community have requested was programmed. People asked for Abba tribute acts they could sing along to, they asked for a club night that felt like a real festival and also an enterprise market so they could sell the arts and crafts that they make each week at their day care centre. Also for the first year we are holding a disability pride parade which was someone's idea, not mine. They said they wanted to take part in a parade, so we have made it happen.

I guess this is also an example of the power of the integration of the physical building; having a theatre in the same space as a library and café that is open 15 hours a day has truly made a festival like this possible. Many of the people who will come to the festival will only be able to access activities that happen from 11am until 3pm because they will attend with their day care support workers and this time is restricted by their travel arrangements.

Volunteers

As we stated before, the volunteers are not only recruited to be used as theatre stewards. There are many more instances whereby people who are essentially members of the public come on board on top of their day-to-day lives to get involved in the Storyhouse programme and give something back to their community.

I want to tell you about Helen; she moved to Chester just after Storyhouse opened and set up a business called SisterHub, where she would create a community of women running small businesses. Helen is incredibly passionate about making the SisterHub community not about boardrooms and women wearing expensive high heels earning thousands of pounds every year, because for many women, especially those starting new businesses after a change in career or motherhood, this is simply not a reality. Often the women Helen supports are not even paying themselves a minimum wage. When I met Helen I was just starting to think about my next festival, Storyhouse Women, which happens every April, and Helen really stood out as a community advocate that would be talking about the festival with her contacts face to face, talking about it online and bringing lots of ideas to the table. The reason why I wanted to mention Helen is because of the status she posted on her Facebook Page the day after the festival..

"I know I'm probably being really sappy about all the wonderful stuff that has happened this weekend, but, I just had to share this. I've seen people more alive, uplifted, changed, empowered and happy this weekend than ever before. In all my years of political campaigning I've never achieved THIS much change. It shows what women can do when they come together. Real change."

Genuine things I've heard from both men and women;

"I've been told I've never looked so alive"

"I'm back"

"These have been the best days of my life"

"I'm so much stronger after this"

And me, well I've never been so humbled, proud, moved, inspired, star struck, educated, enlightened, loved.

Helen brought so much to the festival and didn't receive a penny in return. The point I want to make about Helen is that she made a point of mentioning my open mind, and I think that most of my colleagues have open minds, we don't automatically say no to anything. And I think this is testament to the success of Storyhouse, especially the community programme and Young Storyhouse.

Access

Storyhouse is a space that doesn't look like a traditional library and has been designed to make you want to learn. The library and all the other spaces play music, the bookshelves look like an expensive book shop and its ok for children to run through the building singing. Children can draw on and sit in a window and lose themselves in their books.

The building has been made to feel like a home from home with velvet seats, Chesterfield sofas, cushions with peacocks, and plants throughout. Groups, individuals and couples are still sat in the building meeting and enjoying family time right from 8am until 11pm every day of the week.

People are trusted, we don't check tickets at the door unless they need help finding their seat, and security scanners were not installed at the front doors. We do however have security staff who work at busy periods and every evening. They look more like customer service assistants and support the service team with the clearing up but also keep everyone else safe and have close communications with the city security and community police officers. The success of the library can be quantified by the number of new members. In the first month of opening back in 2017, 800 people joined the library, and now over 300 people are still joining every month. That is a 25% increase compared to what it was like in previous years.

Round-up

[access]

We have talked about how through the original conception and visions for the building a home from home has been created by architects, designers, project managers and primary school children; it's a place where people and groups want to dwell, they feel comfortable and not pressured to spend a penny, they can watch students from the local performing arts college as they practice a contemporary dance moving throughout the café, people can see and participate in hundreds of activities every year for free. By installing a Changing Place and large comfy sofas it's meant that every week, a carer who supports a severely disabled 19-year-old, who I always stop and say hi to, can comfortably spend time out of their wheelchair without any judgement or pressure to be or do anything.

[partnership]

By creating partnerships with tens of charities and organisations we have been able to spread the reach of what Storyhouse has to offer. Hundreds of school children living in areas of deprivation have set foot in a professional theatre for the first time and have eaten popcorn whilst watching a film on a big screen.

[communities]

By handing over the keys to the communities and individuals, Storyhouse has given people the tools to express their everyday creativity.

What's special about Storyhouse isn't the books, plays and films, it's Chester.

[volunteers]

By recruiting and opening our minds to communities taking control over checking tickets, showing customers to their seats, suggesting keynote speakers, getting their friend's business a marketplace at a festival, supporting a young person on their young leader journey, the list goes on. Volunteers have been integral to the success of Storyhouse. People want to give and share, they don't want to make mistakes, mess up and be there for the wrong reasons. If people care about a cause, you know, we know they will work diligently to make something great, and in turn opportunities at Storyhouse have genuinely changed volunteers' lives for the better.

[integration]

This is the first time we have mentioned this but it's safe to say that most of the staff who had been working at the old library, some for over 20 years, were incredibly nervous about the move to Storyhouse. Despite running workshops for the staff with library expert Erik Boekesteijn, our artistic director Alex Clifton and even a professional den builder, some library staff felt the move just wasn't for them and so moved on. However, very quickly, the library staff who were worried and concerned about such a big change simply saw the joy on people's faces, the inspiration they felt as they worked alongside "people who worked in the culture sector", we soon became one big family who just seemed to work well together because at the end of the day we cared and felt like we had won the lottery. We were making a living working in Storyhouse. The place where everyone wanted to be.

[young people]

By running a variety of programmes that cover all the areas of Storyhouse and working with key people to deliver these programmes, young people fill all the spaces of the building. They feel at home, they feel safe. The library is open, with no doors and no expectations that challenge a young person. They can come in for a chat whilst reading a book, bring their own coffee, or get a free coffee here whilst doing their revision.

So to finish, I want to recount the story of Tallulah

Tallulah, aged 11, attended the Passion for Learning Enrichment Club in 2016. She is one of 8 children in a family growing up on a council estate in one of the most deprived areas in the locality. When she first started, Tallulah had little ambition or motivation for the future. She wasn't making good progress at school and lacked confidence. Her mum didn't think that she would go far and saw that she lacked motivation, she said she wouldn't be surprised if she was pregnant at 16.

Tallulah was attending the Learning Enrichment Club and volunteers were working with her to help her find the fun in reading again and to help her discover what she loves to do. When the team at Passion for Learning realised that Tallulah loved the theatre, they picked up the phone immediately to see what we could do to help her and to raise her aspirations. We arranged for her to be mentored by our Stage Manager in early 2018. In these mentoring sessions Tallulah experienced a number of roles including making and decorating props, helping backstage and interacting with the actors. She loved every minute of it, describing it as a 'once in a lifetime opportunity'.

Although Tallulah is now in Year 7 and no longer attends the Enrichment Club, the team were passionate about the joy the experience of Storyhouse brought to her and they facilitated her participating in our Summer Play in a Week, a theatre production entirely devised by the young people, as part of our Youth Theatre programme. Passion for Learning were a massive help in making this happen, they made the practical arrangements for her travel to and from the venue, ensuring that she had food with her and made it on time by picking her up themselves, driving her door to door. At the end of the week Tallulah got to perform with the other 38 young people and she brought an audience of 13 to see her.

That following September, Tallulah joined our youth theatre as a regular member meeting on a weekly basis. We were able to support her place in the group through securing funding from the Chester Municipal Charities Trust, which has enabled us to give 16 places to people like Tallulah. The impact the experience has

had on her has been recognised by her mother. Tallulah's school reports that she is very motivated at school and has settled into secondary school very well, making lots of friends and enjoying all the new opportunities. Members of staff at Passion for Learning who have been mentoring her since she started attending the Enrichment Club in 2016 can see a remarkable change in her ambitions and excitement for the future. Tallulah's experiences through the Youth Theatre and being a member of our Youth Forum, on which she sits as a representative for her peers, are enabling her to develop her aspirations for the future and gain experience in taking responsibility.

Tallulah's social circle has broadened, mixing with young people from walks of life that she may not have encountered without this opportunity. Tallulah's mum described the experience and ongoing support from Passion for Learning and the link with Storyhouse Youth Theatre as life changing for her daughter. Tallulah has regular chats with us about what she wants to do in her future and her aspirations are focussed on going to university and potentially studying drama or theatre studies.'

HLAVNÍ PARTNEŘI:

**PARTNEŘI SEKCE
INFOBOX:**

výrazně
prodloužíte
životnost
knih

libovolný
formát knih
a tiskovin

jednoduchá
obsluha!
přesnost a rychlost
obalení!
kvalita obalu!

dokonalá
péče o knižní
fond vaší
knihovny

**Revoluce
v obalování
je tady!**

Automatický
balicí stroj pro
všechny typy knih

WWW.COLIBRISYSTEM.CZ

- **Integrovaný knihovní systém**
- **Webové katalogy a portály**
- **Digitální knihovna**
- **Kompletní správa, podpora a servis všech systémů**
- **Outsourcing, hosting – software jako služba**
- **Vývoj software na zakázku**

www.tritius.cz

www.tritius.sk

<https://confluence.tritius.cz/display/TP>

DALŠÍ PARTNEŘI:

MEDIÁLNÍ PARTNEŘI:

Časopis ČTENÁŘ

71. ročník, téměř 500 stran čtení o knihovnictví ročně

- reflektuje aktuální dění v oboru
- je nedílnou součástí celoživotního vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků
- uchovává historii knihovnictví od roku 1949
- zprostředkovává výměnu zkušeností
- nabízí prostor k vaší propagaci

Roční předplatné 460 Kč včetně DPH získáte na: www.svkkk.cz/ctenar/pro-predplatitele

Časopis Čtenář pro vás s podporou Ministerstva kultury vydává
Středočeská vědecká knihovna v Kladně

Elektronická verze (bonus pro předplatitele): www.svkkk.cz/ctenar

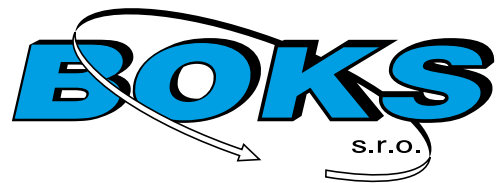

PODĚKOVÁNÍ:

Pedagogická
fakulta

Knihovny současnosti 2019

Sborník z 27. ročníku konference, konané 10.–12. září 2019 na Univerzitě Palackého v Olomouci

Sestavila: Alena Pudlovská

Redakce: Hana Glombová a Alena Němcová

Grafická úprava: Markéta Nežerková

Obálka: Helena Rosová

Vydalo Sdružení knihoven České republiky, Mariánské náměstí 98/1, 110 00 Praha 1,
ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou v Brně, Kounicova 65a, 601 87 Brno.

Verze 2.0 ze 24. 11. 2019

ISBN 978-80-86249-89-6 (Sdružení knihoven České republiky)

ISBN 978-80-7051-278-4 (Moravská zemská knihovna v Brně)